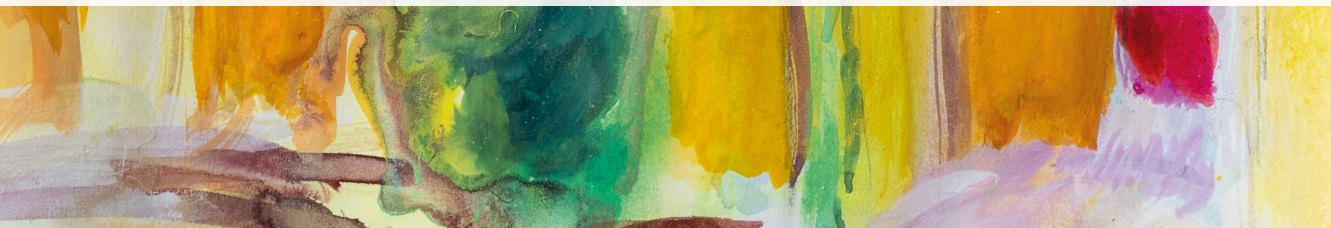




Jenny Sylvin

**Svenskan vid
Helsingfors universitet**
Språkpolicy, attityder och realiteter



NORDICA HELSINGIENSIA 64

SVENSKAN VID HELSINGFORS UNIVERSITET

Nordica
Finskugriska och nordiska avdelningen
Helsingfors universitet

NORDICA HELSINGIENSIA 64

Svenskan vid Helsingfors universitet

Språkpolicy, attityder och realiteter

Jenny Sylvén

AKADEMISK AVHANDLING
som med tillstånd av Humanistiska fakulteten vid Helsingfors
universitet framlägges till offentlig granskning i sal 1 i Forsthuset,
Unionsgatan 40, fredagen den 8 mars 2024 kl. 13.

Helsingfors 2024

Denna bok är nummer 64 i publikationsserien *Nordica Helsingiensia* som utges av Finskugriska och nordiska avdelningen vid Helsingfors universitet.

Kontakt:

Nordica

Finskugriska och nordiska avdelningen

PB 24

00014 HELSINGFORS UNIVERSITET

Handledare:

Professor Jan K. Lindström

Professor emeritus Jan-Ola Östman

Professor emeritus Tom Moring

Förhandsgranskare:

Professor Björn Melander

Professor Jarmo Lainio

Opponent:

Professor Björn Melander

The University of Helsinki uses the Ouriginal system (plagiarism recognition) to examine all doctoral dissertations.

© Jenny Sylvén och Finskugriska och nordiska
avdelningen vid Helsingfors universitet

ISBN 978-952-84-0096-7 (hft)

ISBN 978-952-84-0097-4 (PDF)

ISSN 1795-4428

Finskugriska och nordiska avdelningen

Helsingfors universitet, 2024

Omslagsbild:

Fanny Tavastila (fotografi Anna Autio)

Formgivning och ombrytning:

Kasper Sundström, Fma K. Sundström

Tryck:

PunaMusta 2024

Joensuu

Till mor och far.

Abstract

Denna studie behandlar Helsingfors universitet ur ett språkpolycyperspektiv. Helsingfors universitet är Finlands största universitet; universitetet har finska och svenska som officiella språk. De svenskspråkiga studenternas andel är 8 %, vilket rätt väl motsvarar andelen svenskspråkiga i samhället utanför universitetet (5 %). Syftet med studien är att analysera universitetets språkpolicy och utfallet av den. Utfallet utvärderas i termer av hur policyn tillämpas och vad tillämpningen leder till i form av möjligheter att studera på svenska och använda svenska vid universitetet, förutsättningar att verka på landets båda nationalspråk finska och svenska i yrkeslivet, och vilken viljan är att använda de båda nationalspråken. Fokus i denna studie ligger på svenskan eftersom det är det numerrätt mindre av nationalspråken. Materialet består dels av policydokument: lagparagrafer och universitetets egna styrdokument, dels av intervjuer med beslutsfattare vid universitetet, studenter, lärare och administrativ personal. Genom att analysera styrdokumentet och spegla dem i vad beslutsfattarna säger om språkpolycyn och hur verkligheten upplevs av lärare, studenter och administrativ personal ger studien en bild av utfallet av policyn.

I min metod utgår jag ifrån en modell för språkpolycyprocesser som utvecklats av Grin och Vaillancourt (1999). Enligt dem uppstår en policy genom att man förklarar vilken avsikt man har med policyn. Utifrån avsiktsförklaringen formulerar man en policy, som tillämpas utifrån de resurser som finns, och de åtgärder som ska förverkliga policyn (*outputs*). Policyn och åtgärderna möter en verklighet som avgör vilken effekt policyn får och vilka följderna blir (*outcomes*). François Grin illustrerar processen i ett flödesschema som han ger namnet *policy-to-outcome path* (2003), som tillämpas i Grin och Moring (2002).

Grin och Moring identifierar tre delområden som behöver beaktas för att man ska kunna stödja ett språk: förmåga, möjligheter och vilja. Det finns således tre motsvarande strategier för att stödja ett minoritetsspråk: att utveckla språkkunskaper, att erbjuda möjligheter att använda språket och att förbättra attityderna till språket. Dessa tre delområden utgör stommen för föreliggande analys av styrdokument och intervjuer.

Analysen visar att Helsingfors universitet mår om tvåspråkigheten och kontinuerligt utvecklar nya sätt att erbjuda utbildning på nationalspråken och på engelska på ett så resurseffektivt sätt som möjligt. Samtidigt är tvåspråkigheten bara *ett* uppdrag av många, och engagemanget för tvåspråkigheten faller ofta på den svenskspråkiga delen av personalen, eller personal som har ett särskilt ansvar för tvåspråkigheten. För dem som inte är svenskspråkiga handlar tvåspråkigheten vid universitetet snarare om finska och engelska. Studien visar att svenskan upplevs som mycket viktig för de svenskspråkiga studenterna och de flesta av studenterna som gått i skola på svenska söker sig också till svenskspråkiga utbildningsprogram vid universitetet. Deras upplevelser av möjligheterna att studera på svenska varierar beroende på inställningen till svenskan vid den enhet där de studerar. Det finns en viss variation som bland annat är knuten till vilka som arbetar vid en

enhet. Att universitetet har ett antal lagstadgade professurer med ansvar för undervisning på svenska upplevs som viktigt för hur väl tvåspråkigheten fungerar; det samma gäller närvaron av övrig personal med gedigna svenskkunskaper och förståelse för de svenskspråkiga studenternas behov.

Sammanfattningsvis kan sägas att de svenskspråkiga studenterna vid Helsingfors universitet i regel har de språkkunskaper som behövs för att de ska kunna studera på svenska, men att de på grund av brist på språkliga förebilder vid universitetet inte alltid erbjuds fullgoda möjligheter att utveckla sitt akademiska språk. Därtill har majoritetsbefolkningens svenskkunskaper blivit sämre på grund av utbildningspolitiska beslut och engelskans ökande betydelse, vilket inverkar på de svenskspråkiga studenternas möjligheter att använda svenska med personal och andra studenter vid universitetet.

Det finns utrymme att förbättra attityderna till svenskan vid Helsingfors universitet. De svenskspråkiga studenterna och personalen vid universitetet vill gärna använda sitt språk, men omgivningens bristande kunskaper i språket försämrar de svenskspråkigas attityd till svenskan som ett användbart språk vid universitetet. En attitydförändring i samhället, där inte bara det globala språket engelska tillskrivs betydelse utan där även svenskan kan vara en nyckel till värdefulla internationella kontakter, kan leda till ökat intresse för det egna landets tvåspråkighet.

Nyckelord: språkpolicy, flerspråkig utbildning, universitetsutbildning, minoritetsspråk, språkattityder

Tiivistelmä suomeksi

Tässä tutkimuksessa käsitellään Helsingin yliopistoa kielipolitiikan näkökulmasta. Helsingin yliopisto on Suomen suurin yliopisto, ja se on virallisesti kaksikielinen. Ruotsinkielisten opiskelijoiden osuus on 8 %, mikä vastaa melko hyvin ruotsinkielisten osuutta yliopiston ulkopuolisessa yhteiskunnassa (5 %). Tutkimuksen tarkoituksena on analysoida yliopiston kielipolitiikkaa ja sen tuloksia: Miten politiikkaa sovelletaan? Mihin kielipolitiikka johtaa siitä näkökulmasta, mitä mahdollisuuksia yliopistoyhteisön jäsenillä on opiskella ruotsiksi ja käyttää ruotsia yliopistossa sekä toimia maan molemmilla kansallisilla kielillä, suomeksi ja ruotsiksi, työelämässä? Entä mikä merkitys kielipolitiikalla on yliopistoyhteisön jäsenten ja yliopistosta valmistuvien asiantuntijoiden halukkuudelle käyttää molempia kansalliskieliä?

Tämän tutkimuksen keskiössä on ruotsin kieli, koska se on lukumäärällisesti vähemmistökieli kansalliskielistä. Aineisto koostuu osittain kielipolitiikkaa koskevista dokumenteista, kuten laeista ja yliopiston omista hallintodokumenteista, ja osittain yliopiston päättäjien, opiskelijoiden, opettajien ja hallintohenkilöstön haastatteluista. Olen analysoinut hallintodokumenteja ja verrannut niitä päättäjien näkemyksiin kielipolitiikasta ja siihen liittyvään todellisuuteen opettajien, opiskelijoiden ja hallintohenkilöstön näkökulmasta. Näin pyrin kuvaamaan kielipolitiikan tuloksia.

Metodini lähtökohta on Grin ja Vaillancourtin kehittämä kielipolitiikkaprosessin malli (1999). Heidän mukaansa politiikka syntyy selvittämällä, mitä politiikalla aiotaan saavuttaa. Aikomusilmaisun perusteella muotoillaan politiikka, jota sovelletaan käytännössä käytettävissä olevien resurssien ja toimenpiteiden pohjalta sen toteuttamiseksi (*outputs*). Politiikka ja toimenpiteet kohtaavat todellisuuden, mikä määrittelee politiikan vaikutuksen ja seuraukset (*outcomes*). François Grin kuvaa prosessia *policy-to-outcome path*-kaaviolla (2003), ja sitä sovelletaan Grin ja Moringin (2002) tutkimuksessa.

Grin ja Moring tunnistavat kolme osa-aluetta, jotka on otettava huomioon kielen tukemiseksi: kyky, mahdollisuudet ja tahto. Siten on olemassa kolme erilaista strategiaa vähemmistökielen tukemiseksi: kielitaitojen kehittäminen, käyttömahdollisuuksien tarjoaminen ja kieliasenteiden parantaminen. Nämä kolme osa-aluetta muodostavat perustan tekemälleni hallintodokumenttien ja haastatteluiden analyysille.

Analyysi osoittaa, että Helsingin yliopisto panostaa kaksikielisyyteen ja kehittää jatkuvasti uusia tapoja tarjota koulutusta kansallisilla kielillä ja englanniksi mahdollisimman resurssitehokkaasti. Samalla kaksikielisyyks on vain yksi monista yliopiston tehtävistä, ja sitoutuminen kaksikielisyyteen jää usein ruotsinkielisen henkilökunnan harteille tai henkilökunnan, jolla on erityinen vastuu kaksikielisyydestä. Niillä, jotka eivät puhu ruotsia, kaksikielisyyks liittyy enemmän suomeen ja englantiin. Tutkimus osoittaa, että ruotsi koetaan erittäin tärkeäksi ruotsinkielisille opiskelijoille, ja suurin osa ruotsinkielisissä kouluissa opiskelleista opiskelijoista hakeutuu myös ruotsinkielisiin koulutusohjelmiin.

Heidän kokemuksensa mahdollisuuksista opiskella ruotsiksi vaihtelevat riippuen asenteesta ruotsiin siinä yksikössä, jossa he opiskelevat. On olemassa tiettyä vaihtelua, joka liittyy muun muassa siihen, kuka yksikössä työskentelee. Yliopiston useilla professoreilla, joilla on lakisääteinen vastuu ruotsinkielisestä opetuksesta, koetaan olevan merkitystä kaksikielisyyden toimivuudelle, samoin kuin muulla henkilökunnalla, jolla on vahvat ruotsin kielen taidot ja ymmärrys ruotsinkielisten opiskelijoiden tarpeista.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Helsingin yliopiston ruotsinkielisillä opiskelijoilla on yleensä tarvittavat kielitaidot opiskeluun ruotsiksi, mutta heille ei aina tarjota riittävästi mahdollisuuksia kehittää akateemista kielitaitoaan, mikä johtuu kielellisten esikuvien puutteesta yliopistossa. Lisäksi enemmistöväestön ruotsin kielen taidot ovat heikentyneet koulutuspoliittisten päätösten ja englannin kielen kasvaneen merkityksen vuoksi, mikä vaikuttaa ruotsinkielisten opiskelijoiden mahdollisuuksiin käyttää ruotsia henkilökunnan ja muiden opiskelijoiden kanssa yliopistossa.

Asenteita ruotsin kieltä kohtaan on varaa parantaa Helsingin yliopistossa. Yliopiston ruotsinkieliset opiskelijat ja ruotsia taitava henkilökunta haluavat käyttää kieltään, mutta ympäristön puutteellinen kielitaito heikentää ruotsinkielisten asennetta ruotsin kieleen käyttökelpoisena kielenä yliopistossa. Jos yhteiskunnassa annetaan arvoa myös alueellisille kielille, kuten ruotsille, avaimina kansainväliseen yhteistyöhön, tämä voi lisätä kansalaisten kiinnostusta oman maansa kaksikielisyyteen ja sen mahdollisuuksiin.

Avainsanat: kielipolitiikka, monikielinen koulutus, yliopistokoulutus,
vähemmistökielet, kieliasenteet

Abstract in English

This study examines the University of Helsinki from a language policy perspective. The University of Helsinki is the largest university in Finland, and it is an officially bilingual university. The proportion of Swedish-speaking students is 8 %, which roughly corresponds to the percentage of Swedish speakers in Finland (5 %). The aim of the study is to analyse the university's language policy and its outcomes. The outcomes can be viewed in terms of how the policy is implemented, and the results of the policy in terms of opportunities to study in Swedish and use Swedish at the university, the conditions for operating in Finland's national languages Finnish and Swedish in professional life, and the willingness to use both national languages. The focus of this study is on Swedish, as it is the numerically smaller of the two languages. The material consists of legislation data and the university's own policy documents and of interviews with decision makers, students, teachers, and the administrative staff. By analysing the policy documents and reflecting on them in relation to what decision makers say about the language policy and how the policy is perceived by teachers, students, and administrative staff, I provide a comprehensive picture of the outcomes of the policy.

As method, I start from a model of the language policy process developed by Grin and Vaillancourt (1999), who argue that a policy arises from declaring the intention behind it. Based on intentions, a policy is formulated and applied according to the resources available, and the actions proposed to realise it (*output*). The policy and actions encounter a reality that determines the impact of the policy and the resulting effects (*outcome*). François Grin illustrates the process in a flowchart which he calls the *policy-to-outcome path* (2003), and which is further applied in Grin and Moring (2002). Grin and Moring identify three sub-areas that should be considered in order to support a language: *capacity*, *opportunity*, and *desire*. In line with this, there are three different strategies to support a minority language: developing language skills, providing opportunities to use the language, and improving attitudes towards the language. These three sub-areas form the framework for the analysis of policy documents and interviews.

The analysis shows that the University of Helsinki attaches importance to its bilingualism and continuously develops new ways to offer education as efficiently as possible in both of the national languages, as well as in English. At the same time, bilingualism is just one of the university's responsibilities, and the commitment to uphold the university's bilingualism often falls on the Swedish-speaking members of the university's employees or on those with a specific responsibility for the university's bilingualism in Finnish and Swedish. For those who are not Swedish-speaking, the concept of bilingualism at the university is rather applied to Finnish and English. The study indicates that Swedish is perceived as highly important for Swedish-speaking students, and most students who have attended Swedish-language schools also apply to Swedish-language educational programs

at the university. Their experiences of opportunities to study in Swedish vary depending on the attitude towards Swedish at the programme where they study. There is some variation, including factors related to the personnel working at a unit. The fact that the university has a number of statutory professorships responsible for teaching in Swedish is considered significant for how well bilingualism functions, as does the availability of other employees with solid Swedish language skills and an understanding of the needs of Swedish-speaking students.

All in all, Swedish-speaking students at the University of Helsinki generally have the language skills needed to study in Swedish. However, due to a lack of linguistic role models at the university, they are not always provided with sufficient opportunities to develop their academic language skills in Swedish. Additionally, the Swedish language skills of the majority population have deteriorated due to educational policy decisions and the increased importance of English in the country. This impacts the opportunities for Swedish-speaking students to use Swedish with employees, and with other students at the university.

There is room for improvement in attitudes toward Swedish at the University of Helsinki. Swedish-speaking students and staff at the university are eager to use their language, but the general community's lack of proficiency in the language affects the attitudes about the usefulness of Swedish at the university. A societal shift in attitudes, where importance is attributed not only to the global English language but also to more regional languages like Swedish, should lead to an increased appreciation of the importance of multiple languages as a key to increased international contacts and influence.

Keywords: language policy and planning, multilingual education, university education, minority languages, language attitudes

Förord

Det hela började med att professor Mirja Saari, som handledde arbetet med min gradu, frågade om jag någonsin tänkt på att doktorera. Det hade jag aldrig haft en tanke på – jag skulle ju bli lärare – men du sådde ett frö, och presenterade mig därtill för ett konkret projekt där jag fick börja arbeta. Tack, Mia. I sanningens namn har det funnits stunder då jag önskat att du sått fröet i någon bättre lämpad, men framför allt känner jag en stor tacksamhet för att du trodde på mig och visade mig projektet DYLAN, så jag fick bli en del av Helsingfors universitets och Åbo Akademis forskarlag.

Tack till mina tre vise män: professor Jan K. Lindström, professor emeritus Jan-Ola Östman och professor Tom Moring för god handledning. Tack för ert tålmod och för att ni dels låtit mina tankar mogna fram, dels visat vägen framåt när jag gått bort mig i metodikens eller livets villervalla. Janne, som huvudhandledare, har funnits vid min sida i med- och motgång. Tack för att du alltid ställer de rätta frågorna och gör det till synes omöjliga görbart. Som din doktorand får man ta del av din kunskap, entusiasm för skidåkning och musik, empati, uppmuntran och ditt goda humör som var en tillgång särskilt våren 2010 då vår konferensresa till Dubrovnik plötsligt förvandlades till en tågluff för att komma hem.

Där Janne är konkret och har hjälpt mig få projektet hanterbart är Jan-Ola visionären som bygger luftslott och undrar varför man ska nöja sig med perspektiv *a* när man också kan roa sig med perspektiv *b* och *c* – och varför inte också *d*? Lägg till Toms optimism och samhällsvetenskapliga perspektiv och kunskap om hur policyer uppstår och följs upp, och därtill tips på hur man navigerar i den akademiska världen, så har man ett ymnighetshorn av kunskap som det bara är att ösa ur så mycket man orkar. Dessutom är det roligt att umgås med er. Nu kan vi göra det också utan att tala om min avhandling.

Tack till mina förhandsgranskare professor Björn Melander och professor Jarmo Lainio. Er noggranna genomgång av mitt avhandlingsmanus har gjort texten mycket tydligare och bättre.

Tack Åsa Mickwitz, min akademiska storasyster, som gått före och visat vägen och gett mig så mycket: arbetstillfällen, undervisningsmaterial, ditt bibliotek och mycket mer.

Tack Beca, Dragana Cvetanović, för din vänskap och våra gemensamma skrivpass. Du var och är en viktig del av uni för mig och en del av äran för att min avhandling nu är klar är din. Jag saknar dig.

Tack övriga kolleger, främst på Nordica, Språkcentrum och Språkinstitutet för gemenskap och goda samtal.

Tack till Henrik Sylvén för noggrann genomläsning och förslag på välplacerade punkter. När det gäller meningslängd lever jag sannerligen inte som jag lär. Tack till Tina Sylvén för mat och barnpassning. Mamma och pappa, de bästa delarna av denna bok har kommit till hemma hos er. Ert liv är världens bästa avhandlingssoundtrack – fast när pappa har spelat radio för högt har jag valt att ha fågelsång i hörlurarna. Jag är stolt över att vara er dotter. Utan ert stöd hade jag aldrig rott i land med detta.

Martin – det är tack vare våra respektive doktorandskap som du kom in i mitt liv. Min kollega, min kompis, min älskade. Tack för att du periodvis låtit mig försvinna in i mitt manus. Tack för att du vill vara med mig.

Tack, mina älskade barn för att ni kom till mig och för allt ni har lärt mig. Nora, förnufts röst: när jag behövde det bäst påminde du mig om att det bästa är det godas fiende. Tore: din kreativitet och fantasi är avundsvärda och du är en förebild för varje forskare. Ingmar, min hejarklack: tack för att du både höjer mig till skyarna och håller mig på jorden.

Tack Fanny Tavastila för att du strax före jul lite försynt frågade mig vad jag hade för tankar om omslag. Att min avhandling blev klar är stort men att den dessutom blev så vacker är jag så hemskt glad och tacksam för!

Tack Kasper Sundström för trolleri med layout och för att du ställde ditt sinne för detaljer till mitt förfogande.

Tack Saara Haapamäki och Sebastian Godenhjelm för DYLAN-tiderna och för att du, Basse, hjälpte mig med figur 1.

Tack till Svenska litteratursällskapet i Finland och Nylands nation för ekonomiskt stöd som möjliggjort arbete med denna avhandling.

Nu är det dags att sätta punkt.

Sandkulla den 12 februari 2024

Jenny Sylvén

Innehåll

Abstract	vii
Tiivistelmä suomeksi	ix
Abstract in English.	xi
 Förord	 xiii
 1 INLEDNING.	 1
1.1 Syfte och teoretisk ram	4
1.2 Disposition	8
 2 MATERIAL OCH METOD	 11
2.1 Material	11
2.2 Metod	16
2.2.1 Fokusgruppintervjun som metod	16
2.2.2 Innehållsanalys och kritisk diskursanalys.	19
 3 TEORETISKA RAMAR	 23
3.1 Språkpolicyteori	24
3.2 Språkplanering	27
3.3 Språkpolicy och språkliga minoriteter	28
3.4 Språkekologi	30
3.5 Språklig diversitet	31
3.5.1 Engelskans utbredning i världen och i universitetsvärlden.	33
3.5.2 Kunskaper i andra språk	37
3.5.3 Parallellspråkighet	39
3.6 Sammanfattning	41
 4 DET TVÅSPRÅKIGA FINLAND.	 45
4.1 Historisk bakgrund	45

4.2	Svenskan i Finland	46
4.2.1	Språken i kommunerna	48
4.2.2	De språkliga rättigheterna i praktiken	49
4.3	Helsingfors som språklig miljö	51
5	HELSINGFORS UNIVERSITET: HISTORIA OCH SPRÅKMILJÖ . .	53
5.1	Universitetet grundas	54
5.2	Finland blir ryskt storfurstendöme och universitetet flyttar till Helsingfors	54
5.3	Finskan vinner insteg	56
5.4	Språkstrider i det självständiga Finland	57
5.5	Språkundervisningen i grundskolorna och gymnasierna	60
5.6	Engelska blir det internationella språket	62
6	ANALYS: MÖJLIGHETER	65
6.1	Språkprinciperna	66
6.2	Undervisning och handledning	69
6.2.1	Svenska professorer	70
6.2.2	Svenskt kursutbud	71
6.2.3	Sammanfattning av det svenskspråkiga studieutbudet	74
6.3	Tvåspråkiga examina	75
6.4	Svenskspråkiga tentamina	84
6.5	Nordiskt samarbete	87
6.6	Parallellspråkighet i högskolemiljö	88
6.7	Receptiv flerspråkighet	92
6.8	Strikt preferenskriterium	97
6.9	Sammanfattning av möjligheterna att använda svenska vid Helsingfors universitet	101
7	ANALYS: KUNSKAPERNA I SVENSKA VID HELSINGFORS UNIVERSITET	103
7.1	Tvåspråkigheten i Finland och definitioner på tvåspråkighet	104
7.2	De svenskspråkiga studenternas svenskkunskaper	110
7.3	De finskspråkiga studenternas språkkunskaper	116

7.4	Personalens språkkunskaper	122
7.4.1	Policydokument om språkkunskaper hos universitetsanställda	122
7.4.2	Praxis vid anställning av personal	124
7.4.3	Översättning av tentamensfrågor och bedömning av tentamina och andra uppgifter	127
7.5	Vilka svenskkunskaper studenterna behöver i arbetslivet	134
7.6	Sammanfattning	141
8	ANALYS: VILJA OCH ATTITYDER.	143
8.1	Attityd och viljeyttringar på central nivå	144
8.1.1	Universitetets strategi	145
8.1.2	Hur språkprinciperna uppmuntrar till flerspråkighet.	148
8.1.3	Rektors synpunkter	149
8.1.4	Förvaltningsdirektörens synpunkter	152
8.2	Viljan på fakultets- och institutionsnivå.	155
8.2.1	Statsvetenskapliga fakulteten	156
8.2.2	Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten	164
8.2.3	Diskussion om inställningen till svenskan vid exempelfakulteterna	168
8.3	Studenternas perspektiv.	169
8.4	Sammanfattning av viljan till tvåspråkighet vid Helsingfors universitet	173
9	SLUTSATSER	175
9.1	Utbildningsrelaterad språkpolitik	177
9.2	Samverkan mellan policy och praxis	178
9.2.1	Uttalade policyåtgärder (<i>overt policy actions</i>)	179
9.2.2	Motstridig praxis (<i>covert policy actions</i>)	181
9.3	<i>Policy-to-outcome path</i> som analysverktyg för språkpolicy	182
9.4	Avslutning.	186
	LITTERATUR	189

Figurer

- Figur 1** *Policy-to-outcome path* (en bearbetning av Grin m.fl., 2003) tillämpad på flerspråkighetspolicyer vid nordiska universitet 6
- Figur 2** Förändringar som skett vid universitetet under den tid som avhandlingsarbetet omspanner. 17

Tabeller

- Tabell 1** Översikt över intervjuerna med beslutsfattare. 12
- Tabell 2** Översikt över fokusgruppintervjuerna 14
- Tabell 3** De styrdokument som står som grund för analysen i föreliggande arbete. 16

1 INLEDNING

Denna studie behandlar svenskans ställning vid Helsingfors universitet. Den handlar om ett språk som är i numerär minoritet (8 procent vid universitetet, 5 procent i hela landet) även om det har ställning som officiellt nationalspråk i en miljö som blir allt mer internationell. Hur klarar ett mindre språk av att hålla ställningarna dels gentemot det större nationalspråket finska, dels gentemot det största internationella språket engelska, vars betydelse ökar i takt med att internationella kontakter och rörlighet blivit en ledstjärna för universitetssamfundet? Denna fråga försöker jag svara på genom att dels studera de styrdokument som stadgar att Helsingfors universitet är tvåspråkigt med finska och svenska som verksamhetsspråk, dels via intervjuer med personal och studenter ta reda på i vilken utsträckning den språkpolicy som styrdokumentet ger uttryck för förverkligas i praktiken.

Flerspråkighet och internationella kontakter hör till universitetsvärldens natur. De internationella kontakterna har sett olika ut genom tiderna – 1900-talet präglades av politiska skeenden och tekniska innovationer som ledde till att de internationella kontakterna ökade exponentiellt och har övergått i den globalisering vi ser i dag. Engelskan har blivit världens ledande lingua franca – ett språk som används i internationella kontakter oavsett om det är talarnas modersmål eller inte. Lingua franca-kommunikation är ingalunda ett nytt fenomen. I universitetens barndom var det latinet som var det internationella kontaktspråket i de lärda kretsarna. Efter att nationalspråken från och med 1700-talet ersatte latinet vid universiteten var det framför allt tre språk som användes som internationella språk i Europa: engelska, tyska och franska. Men där det tidigare fanns flera stora språk som var mer eller mindre likvärdiga alternativ för kommunikation i internationella kontexter är det tvivelsutan engelskan som har världsherraväldet i dag.

Samma utveckling har lett till att också vi i Norden lär oss allt färre språk. I kontakterna inom Norden har man av tradition tillämpat det som i dag kallas receptiv flerspråkighet, som går ut på att var och en talar sitt eget språk eller det skandinaviska språk man behärskar bäst när man kommunicerar med varandra (se Börestam Uhlmann, 1994; ten Thije & Zeevaert, 2007; Lundin, 2018). Receptiv flerspråkighet kan tillämpas på vilka språk som helst, men inom Norden har det varit ett naturligt sätt att kommunicera i och med att flera av språken inte skiljer sig så mycket från varandra. Nordiskt samarbete är en av anledningarna till att det även har setts som en naturlig sak att alla i Finland kan båda nationalspråken, finska och svenska. I och med att Nordens betydelse har minskat och även nordbor ofta talar engelska när de träffas är det landets tvåspråkighet som åberopas när vi nu argumenterar för svenskundervisning i Finland. Attityderna till språk förändras, och vilka språk som anses vara användbara för internationella kontakter påverkas av politiska skeenden som till exempel Storbritanniens utträde ur EU och Finlands och Sveriges strävanden att gå med i Nato, vilket kan leda till att Nordens betydelse åter ökar.

Intresset och viljan att lära sig svenska för att betjäna en liten minoritet minskar i takt med att det blir naturligare att använda ett internationellt lingua franca i kontakten med andra nordbor. Som lingua franca är engelska i praktiken det enda alternativet eftersom inget annat språk har samma spridning i västvärlden. Till exempel föredrar många islänningar och finskspråkiga finländare kommunikation på engelska i nordiska sammanhang. Eftersom få nordbor talar engelska som modersmål ger engelskan ett mer jämlikt utgångsläge för alla jämfört med de skandinaviska språken som ger en klar kommunikativ fördel till dem som talar svenska, danska eller norska (Kristinsson & Hilmarsson-Dunn, 2012).

Det finns goda skäl att använda engelska i en mängd situationer – som världens mest talade språk är engelskan ett redskap för att nå och förstå folk i hela världen. Ändå är det värt att komma ihåg att det bara är ungefär 18 procent av jordens befolkning som behärskar engelska i någon mån (Eberhard m.fl., 2022). Engelska är det dominerande språket i akademiska sammanhang, vilket till exempel illustreras av att den mest framstående vetenskapen publiceras på engelska (se t.ex. Publikationsforum, u.å.; Register over vitenskaplige publiseringskanaler, u.å.; Scimago journal rank, 2021). Om vi bortser från att det är svårare att ta till sig information på ett språk som inte är ens modersmål kan man tycka att det är oproblemiskt att universiteten byter språk och att en allt större del av

forskningen och undervisningen sker på engelska. Samtidigt har universiteten ytterligare ett uppdrag: förutom undervisning och forskning ska universiteten dela med sig av sin kunskap till det omgivande samhället. När vi beaktar denna tredje uppgift, samhällssamverkan, kan vi inte bortse från vikten av nationalspråken och av andra språk i universitetens verksamhet.

I egenskap av tvåspråkigt universitet bär Helsingfors universitet ett viktigt ansvar för Finlands två nationalspråk. Det betyder att universitetet ska bidra till att bevara finskans och svenskans ställning som vetenskapsspråk och delta i utvecklandet av adekvat terminologi på de inhemska språken. Inom ett antal discipliner har Helsingfors universitet dessutom ett riksansvar för ämnen man inte kan studera vid någon annan svensk- eller tvåspråkig högskola i Finland. Hit hör discipliner som journalistik, medicin, odontologi, geografi med flera¹, och för dessa discipliner har Helsingfors universitet ett ansvar för att utbilda experter och professionell arbetskraft som kan verka på svenska inom sin bransch.

Enligt universitetslagens 11 § (Universitetslag, 558/2009) är Helsingfors universitet alltså ett tvåspråkigt universitet. Universitetslagen bygger på språklagen (Språklag, 423/2003), som till exempel i 23 § säger att tvåspråkiga myndigheter ska betjäna allmänheten på finska och svenska och utåt visa att de använder båda språken. Språklagen bygger i sin tur på grundlagen (Finlands grundlag, 731/1999) som säger att Finlands nationalspråk är finska och svenska, att var och en har rätt att i egen sak använda finska och svenska i kontakt med domstolar och andra myndigheter, samt att rätten att bli betjänad på det nationalspråk man själv vill är tryggad i lag. Det allmänna² ska tillgodose Finlands finsk- och svenskspråkiga befolknings samhälleliga och kulturella behov på lika grunder. Ser man närmare på å ena sidan universitetens uppgift i allmänhet, å andra sidan Helsingfors universitets uppgift som central tvåspråkig institution inom den högre utbildningen, ser vi att det är fråga om ett dubbelt uppdrag. Universitetet ska alltså dels utbilda experter som behärskar båda nationalspråken, dels i egenskap av tvåspråkig institution betjäna Finlands folk på finska och svenska på lika grunder.

Denna studie tar avstamp i projektet DYLAN – *Language dynamics and management of diversity* – som pågick 2007–2011 (Berthoud m.fl., 2013). DYLAN var

-
1. Helsingfors universitet hade fram till år 2023 riksansvar även för svenskspråkig juristutbildning. Numera kan man studera till juris magister även vid Åbo Akademi.
 2. Med "det allmänna" avses myndigheterna, samhället (Statsrådets kansli, 2017).

ett EU-finansierat ramprojekt med syftet att identifiera förutsättningarna för att ta vara på Europas språkliga mångfald för utvecklingen av kunskap och ekonomi. I artikeln ”Language policies in universities and their outcomes: The University of Helsinki in a Northern European context” redogör Moring m.fl. (2013) för vägen från policy till praxis, från policy på EU-nivå till praxis på universitetsnivå, med Helsingfors universitet som studieobjekt. I föreliggande studie går jag vidare och lägger fokus inom universitetet, där jag evaluerar hur väl universitetet lyckats med sin svenskspråkiga utbildning som möter konkurrens både av finskan som är det dominerande språket i vårt samhälle och engelskan som är det dominerande globala språket både generellt och specifikt inom högre utbildning.

1.1 Syfte och teoretisk ram

I föreliggande arbete undersöker jag ur språklig synvinkel hur universitetet tolkar och utför sitt uppdrag. Aktörerna vid universitetet är många – räknar man ihop personalen och studenterna kommer man upp till över 40 000 personer. Det är Centraladministrationens ansvar att ta fram styrdokument för universitetets verksamhet (strategi och språkprinciper) och själv tillämpa sina egna principer när det gäller tvåspråkigheten. Det huvudsakliga ansvaret för tvåspråkigheten ligger på fakulteterna och de olika studieprogrammen, som ska förmedla undervisning och utåt kommunicera på båda nationalspråken. Den språkundervisning som ingår i samtliga examina och har kommunikativa färdigheter som mål sker i samarbete med Språkcentrum, som har som uppgift att ge undervisning i studenternas modersmål³, det andra inhemska språket⁴, engelska och andra språk. För att tvåspråkigheten ska fungera behövs samordning mellan de dokument som styr verksamheten och de personer som bedriver verksamheten, det vill säga administrativ personal, forsknings- och undervisningspersonal och studenter. Syftet med denna doktorsavhandling är att undersöka denna samordning av universitetets verksamhet och hur väl universitetet lyckas med sina mål vad

-
3. Finska eller svenska. Inom finländsk utbildning betyder modersmål i första hand någotdera av nationalspråken. Vid Helsingfors universitet betyder skolspråk eller skolorbildningsspråk finska om studenten fått sin grundskol- och gymnasieutbildning på finska och svenska om studenten fått sin grundskol- och gymnasieutbildning på svenska.
 4. Svenska eller finska. Om personens skolspråk är finska är svenska det andra inhemska språket, om skolspråket är svenska är det finska som är det andra inhemska språket.

tvåspråkigheten beträffar. Detta gör jag genom att analysera hur olika aktörer dels på organisationsnivå, dels på gräsrotsnivå – studenter med olika modersmål, undervisningspersonal och lägre administrativ personal – upplever de olika språken och deras användningsområden vid universitetet.

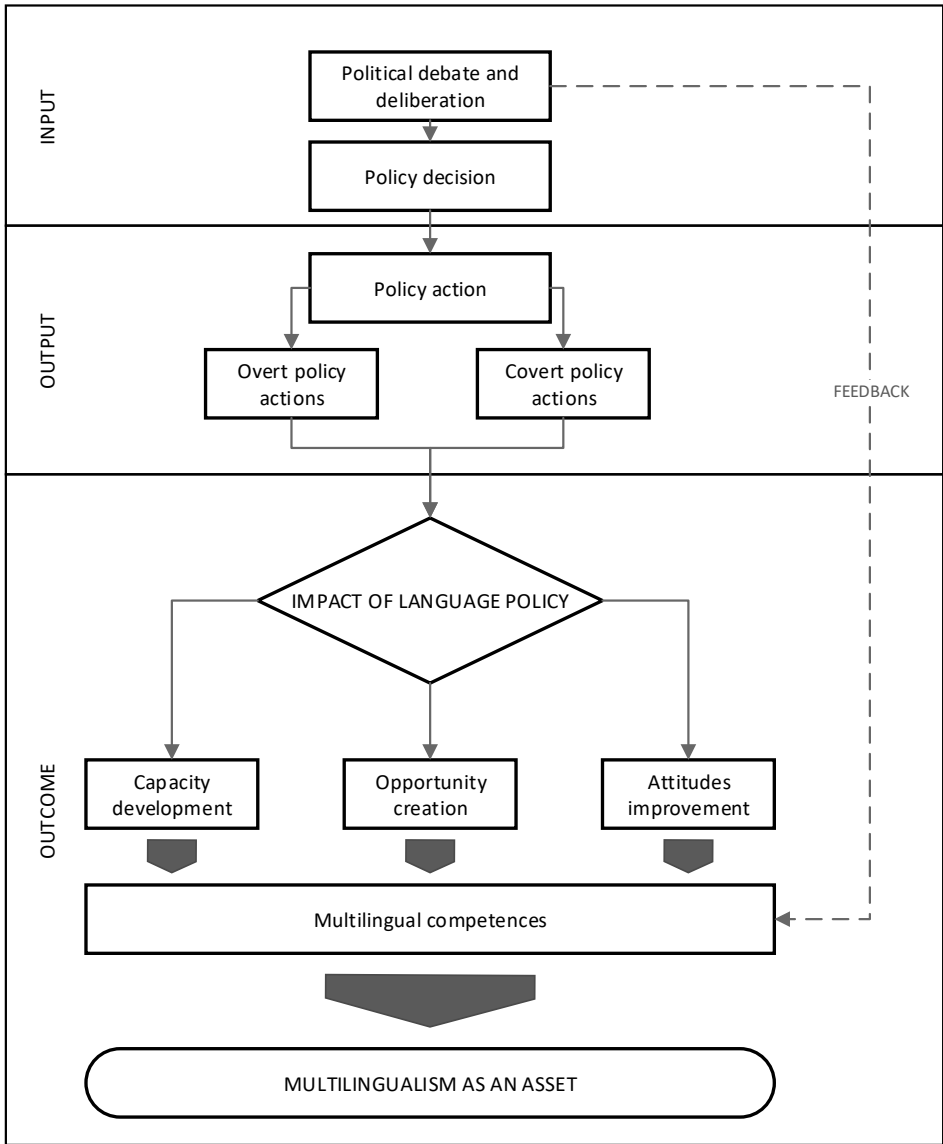
Som grund för min analys har jag följande forskningsfrågor:

- Vilken policy har Helsingfors universitet för sin tvåspråkighet?
- Hur väl lyckas Helsingfors universitet leva upp till språkpolicyns mål?
- Om det finns ett glapp mellan policy och praxis – var uppstår glappet och vad beror det på?

I min metod utgår jag ifrån en modell för språkpolicyprocessen utvecklad av Grin och Vaillancourt (1999) som menar att en policy uppstår genom att man förklarar vilken avsikt man har med policyn. Utifrån avsiktsförklaringen formulerar man en policy som tillämpas utifrån de resurser som finns och de åtgärder som ska förverkliga den (*outputs*). Policyn och åtgärderna möter en verklighet som avgör vilken effekt policyn får och vilka följderna blir (*outcomes*). François Grin illustrerar processen i ett flödesschema som han ger namnet *policy-to-outcome path* (2003), som tillämpas i Grin och Moring 2002 (FIGUR 1 på s. 6). Flödet i figuren börjar med politisk debatt och överläggningar som resulterar i policyformuleringen (*input*). *Output*-delen handlar om vilka åtgärder som vidtas. Det är fråga om dels uttalad policy (*overt policy actions*), dels praxis, som ibland kan vara motstridig i förhållande till policyn (*covert policy actions*). Den uttalade policyn och dess praktiska tillämpning leder i samverkan till effekten av språkpolicy som kan vara språkkunskaper, möjligheter att använda olika språk och förbättrade attityder till språken, men också oavsedda, negativa effekter. När policy och praxis samverkar utan konflikter blir resultatet flerspråkig kompetens och flerspråkigheten kan ses som en tillgång. Den flerspråkiga kompetensen utvärderas och ger information (*feedback*) som får ligga utgöra grunden för justeringar i språkpolicy.

Grin och Moring identifierar tre delområden som behöver beaktas för att man ska kunna stödja ett språk:

- att minoritetsbefolkningen har tillräckliga språkkunskaper för att själva kunna använda sitt minoritetsspråk
- att de har möjligheter att använda språket
- att de vill använda sitt minoritetsspråk.



Figur 1 *Policy-to-outcome path* (en bearbetning av Grin m.fl., 2003) tillämpad på flerspråkighetspolicyer vid nordiska universitet.

Därför behövs tre olika strategier för att stödja ett minoritetsspråk: att utveckla språkkunskaper, att erbjuda möjligheter att använda språket och att förbättra attityderna till språket. De tre delområdena utgör stommen för analysen av styrdokument och intervjuer. I min analys behandlar jag nivåerna *outputs* och *outcomes* i Grins (2003) *policy-to-outcome path*. Analysen av intervjuerna med beslutsfattare rör sig framför allt på *output*-nivån (åtgärder), medan analysen av fokusgruppintervjuerna rör sig på *outcome*-nivån (effekt). På det här sättet försöker jag besvara frågan om huruvida det finns ett glapp mellan policy och praxis (eller om det finns overta och koverta policyer), och var glappet i så fall uppstår. Därtill handlar utfallet både om organisatorisk nivå och individuell nivå:

- Vilka språkkunskaper finns, vilka språkkunskaper upplever informanterna att de har och får?
- Vilka möjligheter erbjuds vid universitetet, hur upplevs dessa möjligheter på individnivå?
- Hur uttrycks universitetets vilja att vara tvåspråkigt, vilka attityder till olika språk möter informanterna och vilka attityder har de själva?

I mina slutsatser granskar jag mötet mellan de olika nivåerna: dels mellan åtgärderna och effekten av dem, dels mellan den organisationella nivån och individnivån. Man kan också tala om de jure- och de facto-språkpolicy: vad som står nedtecknat i olika styrdokument (de jure) och vilket det faktiska utfallet (de facto) är.

De ovan nämnda delområdena – språkkunskaper, möjligheter och vilja – är ingalunda oberoende av varandra. Att minoritetsbefolkningen kan sitt språk inverkar i hög grad på dess vilja att använda språket; möjligheterna att använda språket inverkar på både minoritets- och majoritetsbefolkningens kunskaper i minoritetsspråket; att majoriteten kan och vill använda minoritetsspråket inverkar på minoritetens möjligheter att använda språket. Om någon av dessa förutsättningar saknas eller är underrepresenterad kan man genom policyåtgärder arbeta för att förstärka just den specifika förutsättningen genom att förbättra språkkunskaperna, satsa på serviceutbud eller arbeta med attityderna till minoritetsspråket. Även om svenskan i Finland rent juridiskt inte är ett minoritetsspråk så är den det numerärt, de facto, i förhållande till finskan. Därför anser jag att modellen är tillämpbar även på svenskan i Finland. De svenskspråkiga är i minoritet såväl i det finländska samhället som vid universitetet. Vid universitetet var 8 procent av examensstudenterna bokförda som svenskspråkiga år 2023 (Helsingfors

universitets rapportservice, 2024), vilket korrelerar väl med andelen finländare som är bokförda som svenskspråkiga, vilket är 5,2 procent (Statistikcentralen, u.å., a). Andelen Helsingforsbor som är bokförda som svenskspråkiga är 5,6 procent (Helsingfors stadskansli, 2022).

Det är viktigt att de tre delområdena språkkunskaper, möjligheter och vilja finns och beaktas också på universitetsnivå för att universitetet i praktiken ska vara ett tvåspråkigt universitet. Det behövs svenskspråkiga studenter som är tillräckligt starka i sin svenska för att kunna ha det som studiespråk. (I föreliggande arbete undersöker jag ändå inte studenternas kompetens, utan utgår ifrån det faktum att största delen av de studenter som är bokförda som svenskspråkiga, det vill säga har haft svenska som skolspråk, deltar i ett svensk- eller tvåspråkigt studieprogram.) Det ska finnas möjligheter att studera på svenska, i form av kursutbud, litteratur och rätten att skriva tentamina och uppsatser på svenska. Därtill ska de svenska studenterna vilja välja att använda svenska som studiespråk och när de är i kontakt med universitetet, och känna att deras vilja respekteras och är berättigad.

För att dessa möjligheter ska finnas behövs det personal vid universitetet som kan undervisa, betjäna och informera på svenska. Dessutom ska studiekamraterna gärna åtminstone kunna förstå svenska, så att svenskspråkiga studenter kan interagera på sitt modersmål även i kontakt med finska studiekamrater. Viljan bland finskspråkig personal och finskspråkiga studenter att använda och förstå svenska inverkar på de svenskspråkiga studenternas möjligheter och vilja att använda svenska. Och så vidare – olika aktörer på olika nivåer bildar tillsammans med dessa tre förutsättningar en intrikat väv, som jag i min avhandling kommer att analysera och diskutera i detalj.

1.2 Disposition

I inledningen presenterar jag bakgrunden till mitt avhandlingsarbete. Efter att i detta inledande kapitel ha redogjort för syftet med min avhandling och i vilken ordning den framskrider inleder jag kapitel 2 med att presentera mitt forskningsmaterial och de metoder jag använder för att analysera det. I kapitel 3 följer en presentation av den teoretiska bakgrunden för min studie.

Kapitel 4 är en presentation av tvåspråkigheten i Finland: orsakerna till den och vilka juridiska och praktiska uttryck tvåspråkigheten tar och kapitel 5 handlar om Helsingfors universitet, dess historia och hur olika språk samexisterat vid

universitetet sedan det grundades och vad som skett fram till våra dagar. Eftersom jag riktar mig till en nordisk läsarkrets ger jag en rätt ingående bild av Finlands språklagstiftning och landets historia. Även en finländsk läsare kan vilja påminnas om hur vi har fått den språklagstiftning som vi har.

Kapitel 6 handlar om möjligheterna att studera på svenska vid Helsingfors universitet. I kapitlet diskuterar jag vilka resurser⁵ som finns för den svenska undervisningen och på vilket sätt den svenska undervisningen planeras och förverkligas. Det handlar också om universitetets språkprinciper, och vilka förslag och konkreta råd dessa principer ger fakulteterna, institutionerna samt studenter och personal för att kunna verka på båda språken. Sist följer en sammanfattning av hur lagstiftningen, studieplaneringen och språkprinciperna samverkar och vad denna samverkan leder till för möjligheter bland studenter, undervisande personal, administratörer och folk utanför universitetet att använda svenska i studierna och i kontakten med universitetet.

I kapitel 7 ligger fokus på svenskkunskaperna. Jag strävar inte efter att utvärdera språkkunskaperna vid universitetet utan beskriver universitetets språkliga målsättningar och hur studenter och personal själva upplever att de når de uppställda målen. Till sist sammanfattar jag hur kunskaperna inverkar på möjligheterna och viljan att använda svenska vid universitetet.

I kapitel 8 behandlar jag viljan till tvåspråkighet vid Helsingfors universitet. Universitetets strategi och universitetets språkprinciper kan ses som ett uttryck för universitetets vilja att vara tvåspråkigt, och båda dessa styrdokument ger också exempel på hur denna tvåspråkighet ska hanteras. I kapitlet analyserar jag intervjuer med representanter för centraladministrationen där de berättar om beredningen av dessa dokument. I kapitlet redogör jag också för viljan på fakultets- och institutionsnivå att erbjuda undervisning och service på svenska, och viljan bland studenterna att ta del av den svenskspråkiga undervisningen och servicen.

I det avslutande kapitlet, kapitel 9, sammanfattar jag mina analysresultat och diskuterar Grins *policy-to-outcome path* (2003) och dess förtjänster och brister som analysredskap för en studie av det här slaget.

5. Med resurser avser jag inte enbart pengar utan även personal och kunskap.

2 MATERIAL OCH METOD

I detta kapitel presenterar jag materialet för min studie och vilka metoder jag har använt mig av i analysen av materialet. Materialet är insamlat inom ramarna för projektet DYLAN, och det ligger som grund för Moring m.fl. (2013).

2.1 Material

Materialet består i huvudsak av intervjuer och fokusgruppintervjuer som spelats in mellan åren 2007 och 2011. Intervjuerna är samtal med beslutsfattare vid universitet. Hit hör universitetets rektor och förvaltningsdirektör, dekanerna för matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och statsvetenskapliga fakulteten och prefekterna för två institutioner vid respektive fakultet. Dessutom intervjuades även två representanter för Enheten för svenska ärenden (se avsnitt 6.2.2 på s. 71), chefen för samordningen av förvaltning och stödtjänster och campuskoordinatorerna för centrumcampus och campus Vik och Gumtäkt, se TABELL 1 på s. 12.

På grund av olika omorganiseringar vid universitetet är institutionsstrukturen inte den samma i dag som när intervjuerna gjordes. Eftersom språkattityder inte förändras så snabbt, och eftersom universitetets språkprinciper inte ändrats sedan år 2014, kan man ändå anta att resultaten är giltiga även i den nuvarande institutionella strukturen, och vägledande för liknande situationer där nationella majoritets- och minoritetsspråk får anpassa sig till krav på internationalisering. Alla beslutsfattare som intervjuats presenteras enbart med befattning, namnet är utelämnat.

Orsaken till att vi inom DYLAN-projektet valde att fokusera på matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och statsvetenskapliga fakulteten är att de skiljer sig från varandra på en viktig punkt: matematisk-naturvetenskapliga fakulteten utbildar lärare i matematik, fysik, kemi, datakunskap och geografi, medan

Tabell 1 Översikt över intervjuerna med beslutsfattare.

Universitetets rektor	
Universitetets förvaltningsdirektör	
Chefen för samordningen av förvaltning och stödtjänster	
Två representanter för enheten svenska ärenden	
Dekanen för statsvetenskapliga fakulteten (fakulteten har inte lärarutbildning)	Dekanen för matematisk-naturvetenskapliga fakulteten (fakulteten har lärarutbildning)
Prefekten för institutionen för socialvetenskap (institutionen hade vid tidpunkten riksansvar för utbildning av socialarbetare på svenska)	Prefekten för institutionen för geovetenskaper (institutionen har riksansvar för utbildning av geografer på svenska)
Prefekten för institutionen för politik och ekonomi	Prefekten för institutionen för matematik och statistik
Campuskoordinatören för centrumcampus	Campuskoordinatören för campus Vik och Gumtäkt

statsvetenskapliga fakulteten inte har lärarutbildning på sitt ansvar. Det här är en relevant skillnad såtillvida att lärarutbildningen medför en uppenbar anledning att värna om nationalspråkens ställning som vetenskapsspråk: den kunskap som lärarstudenterna får under sina år vid universitetet ska de kunna förmedla vidare i finsk- respektive svenskspråkiga skolor, och då är det angeläget att fakulteten lägger vikt vid att lära ut terminologi på de inhemska språken. Studenterna vid statsvetenskapliga fakulteten ska förstås också ut i samhället med sin kunskap, men att lära ut terminologi ingår inte på samma sätt i deras framtida arbetsuppgifter.

De institutioner som DYLAN-forskarna valt ut vid respektive fakultet uppfyller bestämda kriterier. Vid vardera fakulteten ingår en institution där Helsingfors universitet har riksansvar för utbildningen i det ämne som undervisas vid institutionen (se s. 3 i kapitel 1) och en institution där det ämne som undervisas vid institutionen undervisas på svenska också vid något annat universitet, till exempel vid Åbo Akademi.

På det här sättet kommer vi åt att studera hur olika variabler inverkar på inställningen till svenskan vid en enhet. Har det någon betydelse för den språkliga

miljön att man utbildar lärare vid enheten? Har det någon betydelse för den språkliga miljön att Helsingfors universitet ensamt har ansvar för utbildning av svenskspråkiga experter inom detta område? Visserligen är fyra exempelinstitutioner ett litet sampel, men i föreliggande avhandling ser man vissa indikationer på att både lärarutbildning och riksansvar spelar en roll för vilken inställningen till svenska är vid institutionen (se även Lindström & Sylvén, 2014). Men det är inte bara dessa två relativt statiska variabler som inverkar, utan det finns flera faktorer som spelar in. Detta leder mig in på den andra typen av intervjuer, nämligen fokusgrupperna.

Fokusgruppintervjuerna är nio till antalet, och består av studenter och personal i olika sammansättning. Fem av fokusgrupperna består av studenter: tre består enbart av finskspråkiga studenter och två enbart av svenskspråkiga. Fördelen med att intervjua språkgrupperna var för sig när det gäller studenter är att det är lättare att observera attityder till svenskan, särskilt bland de finskspråkiga studenterna, om det inte finns svenskspråkiga deltagare som man eventuellt vill anpassa sig till. På samma sätt är det lättare som svenskspråkig student att berätta om eventuell diskriminering om alla i gruppen kan förväntas vara positivt inställda till de svenskspråkigas språkliga rättigheter. Två av grupperna består av studenter och personal. En av dem är svenskspråkig, den andra engelskspråkig. Två av grupperna är språkligt blandade och består av deltagare som identifierar sig som dels finskspråkiga, dels svenskspråkiga. Båda består av personal från olika fakulteter och enheter vid universitetet. I de intervjuerna kommunicerar var och en på det språk hen behärskar bäst enligt eget val. Samtliga namn på deltagarna i fokusgruppintervjuerna har bytts ut för att de inte ska kunna kännas igen. De har informerats om syftet med intervjun och gett sitt skriftliga samtycke till att intervju-materialet får användas i forskning.

TABELL 2 på s. 14 visar hur fokusgrupperna är sammansatta: vilken roll deltagarna har inom universitetet – det vill säga består gruppen av studenter, personal eller vardera – vilket språk deltagarna talar i intervjun och vilka fakulteter som finns representerade i fokusgruppen.

Syftet med fokusgruppintervjuerna är att undersöka hur de som berörs av de beslut som fattas vid universitetet upplever tvåspråkigheten vid universitetet, det vill säga hur besluten verkar på gräsrotsnivå. Det är den undervisande och administrativa personalen som ska förverkliga de beslut som fattas på central nivå och fakultetsnivå – beslut som leder till de strategier, språkprinciper och

Tabell 2 Översikt över fokusgruppintervjuerna.

Grupp	Roll	Språk	Namn och enhet
FG 1	studenter	svenska	Siri – statsvetenskapliga fakulteten Heidi – humanistiska fakulteten Nina – matematisk-naturvetenskapliga fakulteten Julia – juridiska fakulteten
FG 2	studenter och personal	svenska	Ellen – svenska ärenden/svenska verksamhetsnämnden ^a Olof – tf professor, biovetenskapliga fakulteten Silja – magisterstuderande, statsvetenskapliga fakulteten Jenny – studerande, juridiska fakulteten
FG 3	personal	finska och svenska	Linda – informatör vid campus Gumtåkt Kimmo – doktorand, agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten ^b Raija – universitetslektor i engelska, Språkcentrum Joakim – universitetslektor vid Renvall-institutet ^c Pirkko – forskare, humanistiska fakulteten
FG 4	personal	finska och svenska	Kaija – chef för studentservicen, centralförvaltningen Patricia – koordinator för Språkalliansen Johanna – planerare vid studentbiblioteket Charlotte – assistent vid juridiska fakulteten
FG 5	studenter och personal	engelska	James – docent, agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten, Kanada Jens – student, statsvetenskapliga fakulteten, Danmark Stina – student, humanistiska fakulteten, Sverige Anna – studievägledare, Språkcentrum Stéphanie – matematisk-naturvetenskapliga fakulteten, Kanada
FG 6	studenter	finska	Kiia – beteendevetenskapliga fakulteten Tuija – teologiska fakulteten Aila – agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten Lauri – medicinska fakulteten
FG 7	studenter	svenska	matematisk-naturvetenskapliga fakulteten: Ida – geografi Tove – geografi Lasse – matematik Daniel – matematik Karl – matematik
FG 8	studenter	finska	matematisk-naturvetenskapliga fakulteten: Elina – matematik Teemu – statistik Merja – geografi
FG 9	studenter	finska	statsvetenskapliga fakulteten: Hannele – kommunikationsvetenskap Satu – kommunikationsvetenskap Pekka – politisk historia, teoretisk filosofi Milja – socialt arbete

^a Svenska verksamhetsnämnden är en lagstadgad nämnd för att utveckla och samordna den svenska undervisningen (Universitetslag 74 §). Svenska ärenden är Svenska verksamhetsnämndens sekretariat. Se avsnitt 6.2.2 på s. 71.

^b Fakulteten för lant- och skogsbruksvetenskaper.

^c Institut för historisk forskning och dokumentation som fanns fram till år 2010.

verksamhetsplaner som styr verksamheten på institutionerna, i kanslierna och i biblioteken. Och det är studenterna som ska ha möjlighet att ta del av den tvåspråkiga utbildning och service som Helsingfors universitet i enlighet med universitetslagen och språklagen ska erbjuda.

I fokusgrupperna finns alla fakulteter representerade, och i tre av fokusgrupperna får studenter vid DYLAN-projektets exempelfakulteter och -institutioner komma till tals, vilket fungerar som en jämförelse med intervjuerna med dekaner och prefekter vid samma enheter. Fokusgruppintervjuerna 1–6 gjordes år 2007 inom ramarna för DYLAN-projektet. Därtill gjorde jag år 2011 ytterligare tre fokusgruppintervjuer, fokusgrupperna 7–9, för att få mer specifik information om exempelfakulteterna matematisk-naturvetenskapliga respektive statsvetenskapliga fakulteten. Det visade sig vara svårt att få tag på en hel fokusgrupp bestående av svenskspråkiga studenter vid statsvetenskapliga fakulteten eftersom jag efterlyste studenter vid fakulteten som inte studerar vid Svenska social- och kommunalhögskolan, som är en fristående, svenskspråkig enhet vid fakulteten. Två svenskspråkiga studenter vid fakulteten kommer dock till tals i fokusgruppmaterialen, i FG 1 respektive FG 2.

Utöver intervjuerna och fokusgruppintervjuerna gör jag även en analys av universitetets styrdokument. Styrdokumentet presenteras i TABELL 3 på s. 16. Denna analys är till för att kunna studera språkpolicy de jure respektive de facto och synliggöra policy i praxis och tvärtom. Styrdokumentet visar vad universitetet strävar efter med avseende på tvåspråkigheten, intervjuerna visar hur policydokumentet tolkas i den övre universitetshierarkin och fokusgruppintervjuerna visar utfallet av mötet mellan policy och praxis. Syftet med denna avhandling är bland annat att ge en bild av situationen för de båda nationalspråken och framför allt svenskan vid Helsingfors universitet efter år 2007, då projektet DYLAN fick sin början. Under dessa nästan 20 år har universitetet genomgått flera stora förändringar, som åskådliggörs av FIGUR 2 på s. 17.

Under den tidsperiod som beskrivs i denna avhandling har det publicerats fem strategier för fem olika strategiperioder, universitetet har haft fem olika rektorer och de beslutsfattare som intervjuades för DYLAN-projektet har bytts ut. Den senaste uppsättningen språkprinciper kom till under ledning av professor Jan-Ola Östman som deltog i DYLAN-projektet, så *Helsingfors universitets språkprinciper* (2014) är ett exempel på ett forskningsbaserat styrdokument. Dessutom styrs universitetet av en instruktion som är universitetets regler godkända av universitetets

Tabell 3 De styrdokument som står som grund för analysen i föreliggande arbete. Grundlagen och språklagen inverkar indirekt på universitetets genom uppdraget att utbilda personer som kan verka på finska och svenska för landets behov.

Yttre styrdokument	Inre styrdokument
Grundlagen	Universitetets strategi
Språklagen	Universitetets språkprinciper
Universitetslagen	Universitetets instruktion

styrelse (Helsingfors universitet, 2015a). Utöver de interna styrdokumenten styrs universitetet också av de yttre styrdokumenten grundlagen, språklagen och universitetslagen. De yttre och inre styrdokumenten som styr universitetet verksamhet finns i TABELL 3.

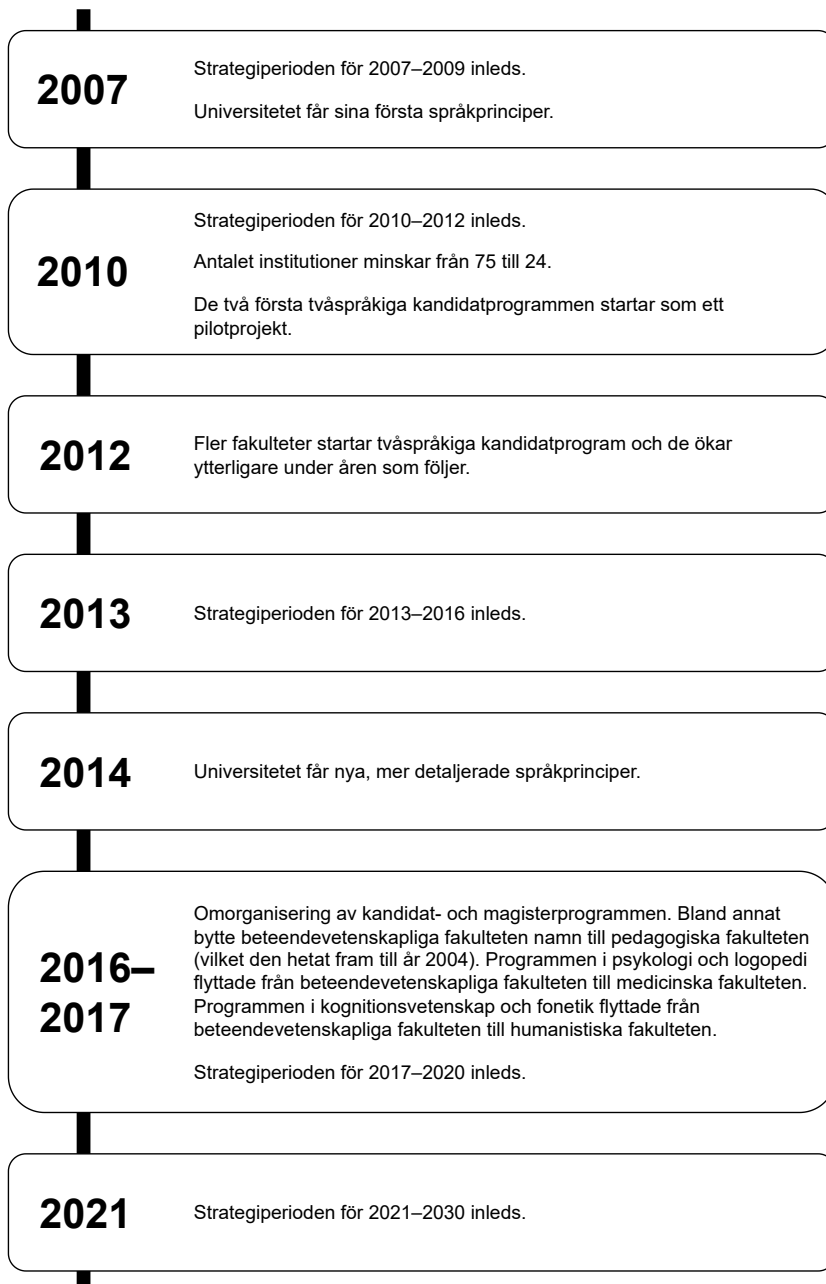
2.2 Metod

Här redogör jag för metoden bakom materialinsamlandet och själva analysen. Det huvudsakliga materialet utgörs av intervjuer, och därför inleder jag avsnittet med att redogöra för hur intervjumaterialet samlats in samt ger en teoretisk översikt över intervjun och fokusgruppintervjun som vetenskaplig metod.

Därpå följer en redogörelse för analysen. Min innehållsanalys av intervjuerna, fokusgrupperna och styrdokumenten bygger på Grins *policy-to-outcome path* (2003) för att stödja ett minoritetsspråk (se delkapitel 1.1 på s. 4). Därtill tillämpar jag diskursanalys på valda uttalanden i intervjumaterialet, för att visa på att attityder kan bidra till att förklara varför universitetets språkpolicy inte alltid verkställs i praktiken.

2.2.1 Fokusgruppintervjun som metod

Fokusgruppintervjun är en metod för att få fram berörda parter känslor, attityder och uppfattningar om ett givet ämne i interaktion med andra i gruppen (Puchta & Potter, 2004). I vilken utsträckning moderatorn ska styra fokusgruppintervjun varierar, men det finns flera fördelar med att låta informanterna själva styra samtalets gång (Morgan, 1997). Eftersom fokusgruppintervjun ger forskaren



Figur 2 Förändringar som skett vid universitetet under den tid som avhandlingsarbetet omspänner.

möjligheten att studera interaktionen mellan gruppmedlemmarna kan man komma åt data och insikter som det skulle vara betydligt svårare att få syn på till exempel i enskilda intervjuer. Om man ger fokusgruppen friheten att själv styra samtalet kan man få svar på frågor som man inte skulle ha förstått att ställa – vilket gör fokusgruppintervjun till ett utmärkt redskap för kvalitativ forskning. Den fria formen ger forskaren en insyn i vad deltagarna tycker är viktigt, vilket naturligtvis är mycket värdefull information.

Skillnaderna mellan enskilda intervjuer och fokusgruppintervjuer har främst att göra med syftet med intervjun. Enskilda intervjuer ger forskaren information om en enskild persons åsikter, erfarenheter och upplevelser. Därför valde vårt forskarlag inom DYLAN-projektet att göra enskilda intervjuer med beslutsfattare vid universitetet, för att höra vad de i egenskap av de poster de har inom universitetet har för åsikter och erfarenheter av flerspråkigheten vid universitetet. Gräsrotsnivån, alltså de som påverkas av de beslut som fattas på högre nivå, representeras av studenter, lärare och förvaltningspersonal. Vi valde att använda fokusgruppintervjun som intervjumetod för att komma åt likheter och skillnader i dessa personers åsikter och erfarenheter. Förutom att interaktionen i fokusgruppintervjun synliggör sådant som kanske inte skulle komma fram i en enskild intervju (som till exempel hur eniga svenskspråkiga studenter är om bristerna i till exempel svenska tentamensfrågor och hur tentamina bedöms), är fokusgruppintervjun ett tidseffektivt sätt att samla in flera personers åsikter och erfarenheter på relativt kort tid.

Enligt Morgan och Krueger (1993) baseras kunskapen om fokusgruppintervjuer främst på erfarenheter snarare än på systematisk forskning om fokusgrupper. De rekommenderar fokusgruppintervjun som metod när det finns en maktskillnad mellan beslutsfattare och dem som påverkas av besluten eller när det finns ett gap mellan tjänstemän och dem de betjänar. Orsaken är att deltagarna i fokusgruppen lite trevande kan föra fram kritik och eventuellt få medhåll av de andra i gruppen – i en situation som inte är lika hotfull som att i verkligheten föra fram kritiken mot beslutsfattarna eller tjänstemännen. Andra situationer där Morgan och Krueger rekommenderar fokusgruppen som metod är när man undersöker ett komplext ämne och på en och samma gång vill beakta flera olika variabler som attityder, kunskap och erfarenheter, och när man vill komma åt ett spektrum av åsikter och erfarenheter. Fokusgruppintervjun ger helt enkelt deltagarna en möjlighet att positionera sig i förhållande till varandra, och kan ge ett jämförande

perspektiv. Samtliga exempel är tillämpbara på denna studie. Dessutom nämner de att fokusgruppen skapar en vänlig och tillåtande samtalsatmosfär som ofta leder till ökad förståelse mellan deltagarna (Morgan & Krueger, 1993).

När man analyserar innehållet i fokusgruppintervjuer finns det fyra saker att fokusera på:

- Att hitta de viktiga samtalsämnena, det vill säga det som återkommer hos många av informanterna eller väcker starka känslor hos flera av informanterna.
- Att analysera ordval och ordens betydelse för att komma åt vad informanterna menar.
- Att beakta kontexten. Verkar deltagarnas kommentarer vara påverkade av vad andra har sagt eller av något annat i intervjusituationen? Skulle informanterna ha gett samma svar om de hade intervjuats var för sig?
- Att fundera på hur konsekventa informanterna är i sina uttalanden. Ändrar någon åsikt under intervjuens gång? Vad är det som orsakar åsiktsändringen?

(jfr Vaughn, 1996, s. 103)

Punktlistan ovan har mycket gemensamt med diskursanalys som går ut på att studera språket i sociala kontexter och som interaktion mellan talarna.

2.2.2 Innehållsanalys och kritisk diskursanalys

Genom innehållsanalys kan man tränga mer eller mindre djupt in i materialet. Innehållsanalys innebär alltid ett visst läsande mellan raderna, och efter att ha lyssnat på intervjuerna och läst transkriptionerna av dem åtskilliga gånger, och jämfört vad olika personer säger med vad som står i strategin, språkprinciperna och fakulteternas målprogram, har jag identifierat två typer av uttalanden:

- ”Oproblematiska” uttalanden som beskriver sakförhållanden och förlopp (till exempel studenters beskrivning av tentamensfrågornas språkliga kvalitet eller rektors beskrivning av hur man på central nivå tänkte när de första språkprinciperna utarbetades)
- Uttalanden som uttrycker en åsikt som på något sätt står i konflikt med universitetets officiella linje.

Även om de oproblematiska uttalandena ibland pekar på missförhållanden och på sådant som kunde fungera bättre finns det alltså i de oproblematiska uttalandena inget som visar på en avvikande åsikt gentemot det som står i styrdokumentet. De oproblematiska uttalanden som jag valt att lyfta fram är uttalanden som är relevanta för att beskriva ett ämnesområde – de får fungera som illustrationer till de slutsatser jag drar om olika företeelser. Det kan handla om hur beslutsfattare tolkar policydokumenten och vilka prioriteringar som görs med tanke på att resurserna är begränsade, beslutsfattarnas, studenternas och personalens berättelser om verksamheten på olika håll vid universitetet eller informanternas egna erfarenheter och tankar om vilka språk man använder i olika situationer.

De uttalanden som uttrycker en konflikt av något slag har jag sedan analyserat närmare för att förstå vilka bakomliggande attityder som skulle kunna motivera dessa uttalanden. Anledningen är att jag vill synliggöra attityder som strider emot universitetets språkpolicy för att hitta förklaringar till att tvåspråkigheten inte alltid fungerar som den borde. Eller med Schiffmans ord:

if one simply takes at face value what decision makers and the 'power elite' in a society say about language and language policy, the true picture of what's happening will not emerge. (Schiffman, 2006, s. 116)

En konflikt kan vara en situation där det står på ett sätt i styrdokumentet men att en beslutsfattare berättar att hen valt att agera på ett annat sätt, eller att en student kritiserar någon aspekt på universitetets tvåspråkighet.

Genom att analysera intervjuerna har jag identifierat vissa teman som är återkommande och försökt göra ett representativt urval av citat som jag har med i denna avhandling. I intervjuerna med beslutsfattare talar informanterna för sig själva i egenskap av personer på höga poster inom universitetsförvaltningen. Både i intervjuerna och i fokusgruppintervjuerna tenderar vissa teman och åsikter att återkomma, och jag har valt ut de citat som jag anser bäst beskriver det aktuella temat. Sedan har jag kategoriserat dem enligt Grins *policy-to-outcome path* (2003) och Grins och Morings (2002) förutsättningar för lyckad minoritetsspråkspolicy (vilja, möjligheter och förmåga) för att i respektive del av avhandlingen ge en bild av hur olika aktörer ser på dessa tre förutsättningar. I transkriptionen av intervjuerna markerar jag med blankrad att talaren gör en paus. Jag har inte lagt till skiljetecken i transkriptionerna eftersom skiljetecken innebär en tolkning som kan påverka innebörden i uttalandena (se t.ex. Altheide m.fl., 2003). Vissa detaljer är

utelämnade för att göra citaten mer läsarvänliga (Altheide m.fl., 2003). Där jag utelämnat något har jag markerat det med [...].

I min analys har jag låtit mig inspireras av kritisk diskursanalys (se t.ex. van Dijk, 1997; Wodak & Fairclough, 1997; Meyer, 2001). Kritisk diskursanalys är egentligen ingen metod, utan snarare ett ramverk. Den fungerar som ett synsätt som man kan utgå ifrån när man konstruerar sin metod. Kritisk diskursanalys vill belysa maktobalanser i samhället och förändra det. Det som skiljer kritisk diskursanalys från andra språksociologiska metoder är att den kritiska diskursanalysen inte är förutsättningslös, utan den tar diskriminerade gruppers parti. Den strävar efter att synliggöra dolda maktförhållanden och generera resultat som är av praktisk betydelse (Meyer, 2001).

Den kritiska diskursanalysen kritiseras ibland för att vara subjektiv eller ha en agenda. Risken för subjektivitet ställer krav på metoden för att studien ska vara tillförlitlig, och det förutsätter hög kvalitet och genomskinlighet. Alltid när man undersöker ett ämne som är ideologiskt färgat är det skäl att fästa uppmärksamhet vid metodiken. Jag är själv finlandssvensk och har fått min universitetsutbildning i huvudsak vid Helsingfors universitet. Mina egna uppfattningar och erfarenheter kan jag inte bortse ifrån, och jag anser förstås att det är viktigt med högskoleutbildning på svenska i Finland och Helsingfors både med tanke på samhällets och individernas behov. Men eftersom det är lätt att finna stöd för denna uppfattning i lagar och andra styrdokument kan jag genom att ha dem som utgångspunkt och genom att förhålla mig till intervjumaterialet så förutsättningslöst som möjligt sträva efter att utföra en neutral och tillförlitlig studie.

Den kritiska diskursanalysen vill inte bara undersöka och påtala problem utan även förändra samhället. Därför presenterar jag i slutet av avhandlingen förslag på hur universitetet kan utveckla verksamheten i en riktning som bättre tillgodoser de svenskspråkiga studenternas och den svenskspråkiga personalens behov, och betjänar samhällets behov av svenskkunniga experter inom olika samhällsområden. Miljön jag beskriver är universitetet, men flera av förslagen kan också tillämpas inom övriga delar av samhället.

3 TEORETISKA RAMAR

Min avhandling placerar sig inom den tillämpade språkvetenskapen och språksociologin. Den tillämpade språkvetenskapen kännetecknas av tvärvetenskaplighet, där man tillämpar språkvetenskaplig kunskap för att erbjuda lösningar på olika språkrelaterade problem (se t.ex. Fishman, 1972; Cook, 2005; Widdowson, 2006; Seidlhofer & Breivik, 2004). Ursprungligen handlade tillämpad språkforskning om att erbjuda språkvetenskapliga perspektiv på språkundervisning (Corder, 1973), till exempel förstaspråksundervisning, andraspråksundervisning, utbildning för språkminoriteter och tvåspråkig utbildning (Nicholas & Starks, 2014). Sedermera har tillämpningsområdena utvidgats till att även omfatta till exempel språkpolicy och språk i arbetslivet (se t.ex. Pennycook, 2018).

Språksociologin undersöker, med Fishmans ord:

the interaction between these two aspects of human behavior: use of language and the social organization of behavior. Briefly put, the sociology of language focuses upon the entire gamut of topics related to the social organization of language behavior, including not only language usage per se but also language attitudes, overt behaviors toward language and toward language users. (Fishman, 1972, s. 217)

Chen (1999) beskriver språksociologin som en vetenskapsgren som undersöker språket när olika sociala grupperingar möts med särskilt fokus på konflikter och flerspråkighet. Sedan mitten av 1970-talet har man inom språksociologin särskilt befattat sig med språkfrågor på makronivå som till exempel språkpolicy och språkplanering, flerspråkiga samhällen, attityder till språk, språkbyte, språkbevaring och hur språk sprids (Chen, 1999).

I detta teorikapitel vill jag dels rita upp en karta över forskningsfältet och placera min egen avhandling på den kartan, dels klargöra vilka teorier jag stöder mig

på i mitt eget arbete. Eftersom avhandlingen handlar om språkpolitik, och eftersom språkpolicyteorin i sina forskningsfrågor tenderar att ta intryck från samhällsdiskursen, blir detta kapitel en dialog mellan ofta förekommande frågor och argument, och de språkvetenskapliga teorier och modeller som vill ge svar på dem.

3.1 Språkpolicyteori

På grund av sitt ämne, tvåspråkighet i en universitetskontext, ligger denna avhandling i skärningspunkten mellan språkvetenskapen och samhällsvetenskaperna. Forskningsfrågorna inom språkpolicyforskningen uppkommer ofta ur en önskan att förändra det sociala systemet, att utvärdera, förbättra eller försvara rådande social policy eller ifrågasätta rådande uppfattningar om människans natur (Ricento, 2006a, s. x). Språkpolicyforskningen är en relativt ny gren inom språksociologin. Den fick sin början under 1950- och 1960-talen i studiet av nya nationer i Afrika, Asien och Sydamerika, där språkvetare som fått sin utbildning i väst anlitas för att skriva ordböcker och grammatikor, och utveckla skriftsystem för språken där (Ricento, 2006b). Detta arbete sammanföll med byggandet av nationer.

I språkpolicyforskningens barndom ansåg många forskare att språk och nation hörde ihop och skapade nationell enhet. Slutet av 1800-talet och början av 1900-talet var en period då flera nya nationer och nationaliteter föddes i Europa (Sluga, 2013; Bortone, 2021). En av dessa nya nationer var Finland, och också här var frågan om självständighet, nationalitet och språk (se bl.a. Saukkonen, 2013) något som debatterades under senare delen av 1800-talet och ända fram till andra världskrigets utbrott (se kapitel 4 i denna avhandling). Den tidiga språkpolicyforskningen utgick ifrån rådande antaganden som att språket till sin natur är ett regelstyrt, stabilt och standardiserat kommunikationsredskap, att enspråkighet och homogenitet är nödvändigt för social och ekonomisk utveckling och nationell samhörighet samt att språkval handlar om rationella beslut, där alla har samma tillgång till alla till buds stående alternativ (Ricento, 2006b, s. 14–15).

De nuvarande inriktningarna för språkpolicyforskningen – att studera hur språk bidrar till att upprätthålla social och ekonomisk ojämlikhet – uppkom under slutet av 1970-talet, då språkpolicyforskarna började ifrågasätta en del av de antaganden som forskarna gjort i språkpolicyforskningens barndom (Ricento,

2006b, s. 13). Senare har forskningsområdet utvecklats till att studera motsatsen: hur man kan utveckla språkpolicyer som ökar jämlikheten bland olika grupper (Tollefson, 2006). Att bevara språklig diversitet och motverka språkbyte är ett av språkpolicyforskningens centrala områden i dag, och språkpolicyer föreslås och utvärderas utifrån hur väl de fungerar med tanke på målet att sakta ner eller motverka domänförluster, språkbyte och språkdöd (Ricento, 2006a, s. xi).

Ricento (2006b, s. 11) menar att språkpolicyer är ett resultat av ideologi, och ett av språkpolicyforskningens uppdrag är att synliggöra vilken ideologi som är orsaken till att en viss policy har antagits (se även Blommaert, 1999). Enligt Verschueren (2012, s. 8) är ideologi på en gång både beskrivande och preskriptivt, det vill säga innehåller teorier om hur saker och ting är och teorier om hur saker och ting borde vara. Både beskrivningen och preskriptionen kan vara antingen explicit eller implicit. Ricento menar ändå att det inte räcker med att synliggöra ideologin och därmed rättfärdiga en språkpolicy, utan språkpolicyer ska bygga på forskning (Ricento, 2006b, s. 11). Enligt Schiffman (1996) är ett samhälles språkpolicy tätt knuten till den språkliga kulturen, och med språklig kultur avser han

the set of behaviours, assumptions, cultural forms, prejudices, folk belief systems, attitudes, stereotypes, ways of thinking about language, and religio-historical circumstances associated with a particular language (Schiffman, 1996, s. 5)

Han menar att de föreställningar om språk som råder i ett samhälle, framför allt om samhällets eget eller egna språk, är en integrerad del av de sociala förhållanden som policyn har uppkommit i. Därför räcker det inte att beskriva en språkpolicy utan man bör även beakta bakgrunden och sammanhanget där den uppkommit. I kapitel 4 beskriver jag de språkpolitiska utvecklingarna och språkfrågorna i det finländska samhället under de senaste århundradena för att ge en bakgrund till de språkpolicyer vi har i Finland i dag. Ricento (2006b) påpekar att det inte finns någon enhetlig teori för språkpolicyforskning och språkplanering eftersom språkpolicyforskningen uppehåller sig kring så komplexa och diversa frågor. Därtill är det svårt att jämföra resultat och utföra kontrollerade experiment eftersom det ofta helt enkelt saknas jämförbara data (Kaplan & Baldauf, 2005). I detta avsnitt försöker jag ändå redogöra för några definitioner på termerna språkpolicy och språkplanering.

Joshua Fishman menar att språkpolicy innebär att man i det offentliga allokerar resurser till språk i allmänhet och skrivet/tryckt språk i synnerhet (Fishman, 2006, s. 311). Enligt Fishman är det språksamhällets normer som styr de beslut som myndigheter fattar om att förändra eller förbättra förhållandena mellan språken, och hur dessa beslut tillämpas i praktiken. I Finland handlar språkpolicy i rätt hög grad om utbildning (tilläggnelseplanering, se s. 27 i delkapitel 3.2) och vem som ska lära sig vilka språk, vilket i flera omgångar debatterats i det offentliga. Detta är frågor som enligt M.A.K. Halliday hör till språkplaneringens centrala uppgifter (Halliday, 1990), se delkapitel 3.2 på s. 27.

Enligt Harold Schiffman är en språkpolicy omöjlig att koppla loss från den språkliga kulturen i det omgivande samhället. Med språklig kultur menar Schiffman (1996, s. 5) den helhet av föreställningar, värderingar, trosuppfattningar, attityder, fördomar, myter och annat kulturellt bagage som talare av olika språk bär med sig när de har att göra med sitt eget och andra språk. Han menar att det finns djupt rotade uppfattningar som styr ett samhälles syn på språk och deras status. Både ett samhälles språkpolicy och effekterna av språkpolicy påverkas av samhällets språkliga kultur. Schiffman talar om de jure- och de facto-språkpolicy. De jure-policy är språkpolicy som den kan tecknas ner och formuleras i lagar och språkprinciper; de facto-språkpolicy är den form den tar när den tillämpas av aktörer på olika nivå. Schiffmans de jure- och de facto-språkpolicy kan jämföras med *output* och *outcome* i Grins och Vaillancourts modell (1999) och förhållandet mellan dessa två skikt är ett centralt tema i denna avhandling. Vilken är den språkliga kultur (*input* enligt Grin och Vaillancourt) som ligger bakom och ”omkring” den språkpolicy (*output*) vi har i Finland i dag? Hur påverkar vår språkliga kultur och diskurserna om språken utfallet (*outcome*) av språkpolicy?

När man studerar språkpolicyforskning framstår den språkliga situationen i Finland som exceptionell på många sätt. För svenskans del framstår Finland rentav som ett mönsterland vad de jure-språkpolicy beträffar: när grundlagen skrevs år 1919 fick både finska och svenska nationalspråksstatus trots att det numerära förhållandet mellan språken även då var så ojämnt. Detta tyder på att svenskan i Finland av många uppfattades och uppfattas som en viktig och naturlig del av vårt samhälle. Detta förhållande har inte alltid setts som självklart, vilket framgår i kapitel 4. Faktum är att det under de senaste åren har blossat upp en ny diskurs om flerspråkighet och mångkultur: högljudda röster talar emot mångkultur och ser enspråkighet, med undantag för kunskaper i engelska, som vägen till nationell

enhet och därmed bevarandet av ett starkt Finland. Andra vill mana till öppenhet och poängterar att de allra flesta samhällen inte är enspråkiga och att den globala verkligheten de facto visar på stor diversitet när det gäller olika språk och olika varieteter av språken. Till exempel Finland har alltid varit flerspråkigt – när Finland inkorporerades med Sverige under mitten av 1200-talet talade befolkningen finska dialekter och finska släktspråk som till exempel samiska (Saari, 2012; Lindgren m.fl., 2011). I dag talas betydligt fler språk i Finland (Statistikcentralen, u.å., a). Att erkänna denna flerspråkighet och sträva efter att skapa möjligast stor rättvisa för medborgarna i ett samhälle finner stöd i såväl språkvetenskaplig som samhällsvetenskaplig forskning, liksom i ett flertal andra discipliner. För att en språkpolicy ska ha goda chanser att förverkligas behöver den formuleras till riktlinjer. Att Finland till exempel är ett tvåspråkigt land är både sant och inte sant: faktum är att Finland är mångspråkigt men att landet har två nationella språk. För att den officiella tvåspråkigheten ska fungera räcker det inte med att konstatera att så är fallet, utan det behövs riktlinjer och överenskommelser om hur tvåspråkigheten ska upprätthållas och vilka praktiska uttryck den ska ta sig.

3.2 Språkplanering

Det konkreta utfallet av en språkpolicy är till exempel språkplanering, som kan delas in i statusplanering och korpusplanering (Kloss, 1969) och tilläggelseplanering (Cooper, 1989). Statusplanering handlar om vilka samhälleliga funktioner ett visst språk officiellt tillskrivs, medan korpusplaneringen befattar sig med vokabulär, termer, stavning, språkriktighet, ordböcker etc. (Fishman, 2006, s. 314). För finlandssvenskans del sker största delen av korpusplaneringen i Sverige, men också i Finland bedrivs det korpusplanering för svenskan till exempel vid Institutet för de inhemska språken, som har hand om den finlandssvenska språk- och namnvården och även ordboksarbete (af Hällström-Reijonen, 2010). Statusplanering och korpusplanering hör ihop såtillvida att ett språk behöver terminologi och rättskrivningsnormer innan det kan fylla vissa samhällsfunktioner. Svenskan och finskan har bytt status i och med att majoritetsspråket blev minoritetsspråk när Sverige förlorade Finland, som blev ett autonomt storfurstendöme under Ryssland (se kapitel 4). Svenskan var det samhällsbärande språket långt in på 1800-talet och tack vare korpusplanering under 1800-talet kunde finskan efter svenska tiden få status som officiellt språk.

Michael Halliday sammanfattar kärnfullt syftet med språkplanering:

The main issues are what languages to use for what purposes in the community and how to ensure that people in the community have access to the languages they want. This aspect of language planning involves formulating policies, getting them adopted, and making provision — primarily educational provision — for ensuring that they are carried out. These measures provide, in their turn, the institutional context for work in second language teaching; and also for work in mother tongue teaching for purposes of language maintenance and vernacular literacy. (Halliday, 1990, s. 7–36; i Halliday, 2001, s. 177)

Språkplanering går alltså ut på att besluta om vilka språk som ska användas inom ett samhälle eller samfund och säkerställa att människorna inom det samfundet har tillgång till de språk de önskar genom att formulera riktlinjer och se till att de efterföljs, bland annat genom att avsätta resurser för ändamålet. Eller som Fettes uttrycker det:

Language planning [...] must be linked to the critical evaluation of language policy: the former providing standards of rationality and effectiveness, the latter testing these ideas against actual practice in order to promote the development of better [...] language planning models. Such a field would be better described as ‘language policy and planning’, LPP (Fettes, 1997, s. 14).

Hornberger (2006, s. 30) anser att olika typer av språkplanering inte i sig själva pekar åt något politiskt håll, men språkplanering är politik och olika typer av språkplanering tjänar olika syften.

3.3 Språkpolicy och språkliga minoriteter

Enligt det europeiska avtalet för landsdels- eller minoritetsspråk (European Charter for Regional or Minority Languages; härafter ECRML) är regionala språk eller minoritetsspråk sådana språk som traditionellt används inom ett givet område eller inom ett land av en grupp medborgare som är färre till antalet än resten av landets invånare. Minoriteten talar ett annat språk än landets officiella språk, och dess språk är inte ett immigrantspråk (Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk, 1992, artikel 1). Situationen för svenskan i Finland är speciell i

och med att svenskan har nationalspråksstatus även om språket talas av en rätt liten minoritet – svenskan är alltså ett av Finlands officiella språk. Enligt artikel 3 i stadgan omfattas ändå svenskan i Finland av avtalet eftersom stadgan även gäller officiella språk som används mindre allmänt inom ett land eller i en del av ett land (Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk, 1992, artikel 3).

När jag i denna avhandling talar om minoritet i samband med svenskan betyder det alltså numerär minoritet med nationalspråksstatus. När jag talar om Finlands traditionella minoritetsspråk avser jag de autoktona minoritetsspråken samiska, romani, karelska och teckenspråk⁶, som inte har nationalspråksstatus.

När ett land ger officiell status åt ett eller ett par språk påverkar detta samtidigt indirekt samhällets övriga språk då ett eller ett par språk lyfts över de andra. Vår språklag föreskriver service på finska och svenska i kontakt med tvåspråkiga myndigheter och kommuner, och samiska språk i kommunerna Enare, Enontekiö, Sodankylä och Utsjoki (Samisk språklag, 1086/2003). Det är ändå värt att betona att den medger att varje myndighet och kommun får ge bättre språklig service än vad språklagen föreskriver (423/2003, 2 §). Denna paragraf gynnar sällan våra egna traditionella minoritetsspråk, men kan bland annat ses i form av skyltning och meddelanden på stora europeiska språk som engelska och ryska. Språklagen tillåter till exempel att varje myndighet kan kartlägga de språkkunskaper som finns inom en enhet för att kunna möjliggöra att språkkunskaper och efterfrågan möts. Även om språklagen begränsar sig till nationalspråken när det gäller vilka språkliga skyldigheter en myndighet har, finns det en medvetenhet om att det finns behov av service på övriga språk, som myndigheten uppmuntras att tillgodose i mån av möjlighet.

Kymlicka och Patten (2003) delar in språkminoriteters språkliga rättigheter i två slag: *norm och anpassning* (*norm-and-accommodation*) och *officiell status* (*official status*). Med norm och anpassning avses att det finns en språklig norm, oftast ett majoritetsspråk, som används i de flesta samhällsfunktioner som till exempel domstolar och utbildning. Vid behov kan man tillgodose minoritetens rättigheter genom att göra anpassningar för personer som inte kan språket tillräckligt väl, till exempel i form av tolkning och språkkurser, med målet att personerna så småningom ska klara sig på majoritetsspråket. Med officiell status avses att ett eller ett

6. De samiska språken är tre: enaresamiska, nordsamiska och skoltsamiska, och teckenspråken är två: finskt och finlandssvenskt teckenspråk.

par utvalda språk i minoritetsställning ges officiell status vid sidan av majoritetsspråket. Detta betyder att de som talar dessa språk ges vissa språkliga rättigheter – i idealfall finns all tänkbar service tillgänglig på vart och ett av de officiella språken. Kymlicka och Patten poängterar att service på två (eller flera) av de officiella språken inte ska vara förbehållet dem som saknar tillgång till majoritetsspråket utan man har rätt att använda vilket språk man vill. Det handlar inte bara om att möjliggöra kommunikation utan också att värna om minoritetens identitet.

I de fall där det finns språk i minoritetsställning som getts officiell status är det inget som hindrar att talare av andra språk erbjuds anpassning och annan service – det ger också Finlands språklag utrymme för (423/2003, 2 §).

3.4 Språkekologi

Språkekologi (*language ecology* eller *ecolinguistics*) är en gren av språksociologin som handlar om språklig diversitet och hur olika språk samexisterar med varandra. Termen myntades av Einar Haugen år 1970, och med den avsåg han studiet av samspelet mellan ett språk och dess omgivning. Enligt Haugen kan omgivningen både vara det omgivande samhället där språket används och den mänskliga hjärnan där flera språk samexisterar och har olika arbetsfördelning (Haugen, 1972; 2006). Haugen drar också paralleller mellan språklig ekologi och bioekologi, och använder termer som *ekosystem* och *utrotning*, vilka även används i den ursprungliga betydelsen av ekologi.

Halliday (1990; 2006) gör en bokstavlig koppling mellan språk och miljö när han resonerar kring hur människan använder språket för att förklara och tolka världen, och hur dessa tolkningar leder till hot mot både mänskligheten och övrigt liv på jorden. Halliday är en pionjär inom studiet av språkets inverkan på miljön, och i förlängningen mellan språk, konflikter och fred. Mühlhäusler (1996, s. 17) hänvisar till européernas ankomst till Stillahavsområdet och drar en parallell till de miljöproblem och den språkdöd som följde i européernas fotspår. Miljöaspekten på den språkliga ekologin är inte relevant med tanke på denna avhandling, däremot argumenterar Mühlhäusler för varför språklig diversitet är oundgänglig för förmedlingen av mänsklig kunskap, och i en tid då mycket mäts i pengar och tid är det värt att närmare studera vilka argument som används för att förespråka respektive problematisera språklig diversitet.

En mer metaforisk tolkning av kopplingen mellan språkliga och biologiska ekosystem jämför språken med arter av levande organismer, och inom den synen på språk kan man se samhällen som ekosystem där flera olika språk samsas om samma levnadsutrymme. I det språkliga ekosystemet kan förhållandet mellan språken vara stabilt men jämvikten mellan språken kan också rubbas. Steffensen och Fill (2014) poängterar i likhet med Haugen att de språkliga miljöerna är av två slag: yttre och inre. Å ena sidan handlar det om språkens utrymme i samhället, där samhället är ekosystemet, å andra sidan kan det handla om språkens utrymme i en individs liv och då är ekosystemet individen själv, hens hjärna eller hens liv. Steffensen och Fill ser språkekologin som ett redskap för att studera olika typer av språkkontakt med tyngdpunkten på språklig och kulturell diversitet, språkförlust och hur man kan bevara språklig och kulturell diversitet.

I denna avhandling drar även jag, i likhet med Haugen (1972; 2006) och Steffensen och Fill (2013) en metaforisk parallell mellan språk och ekosystem i och med att jag liknar Helsingfors universitet vid ett ekosystem där framför allt finska i egenskap av det mest talade nationalspråket, svenska i egenskap av det andra nationalspråket och engelska i egenskap av det mest använda internationella språket har en särställning. Vid universitetet kan dessa tre språk – i lägre grad andra språk – liknas vid arter som lever sida vid sida, och det är balansen mellan dem som språkpolitiken vid Helsingfors universitet kretsar kring. Jag bortser inte heller från de inre språkliga miljöerna, eller ekosystemen om man så vill: språken lever tack vare dem som använder dem, och i språkbrukarnas liv spelar språken olika roll och ges olika mycket utrymme. Individernas språkval beror bland annat på hur levande och användbara språken är inom (och utanför) ekosystemet, och med hjälp av språkplanering kan man säkerställa språkens användbarhet inom ekosystemet.

3.5 Språklig diversitet

Oron för att små språk ska försvinna och att den språkliga mångfalden därmed drastiskt ska minska har lett till att flera grenar inom språkvetenskapen engagerar sig i att bevara mångspråkigheten i många samhällen. Språkekologi är en gren inom språksociologin som mår om den språkliga diversiteten. Med Crystals (2004, s. 58) ord: "If diversity is a prerequisite for successful humanity, then the preservation of linguistic diversity is essential, for language lies at the heart of

what it means to be human”. Ekonomiska intressen, okunskap och brist på engagemang och resurser är faktorer som leder till att samhällena i världen rör sig i en riktning som leder till språklig homogenisering och likriktning, vilket hotar många mindre språk och gör även språk som globalt sett är stora mindre användbara. Mühlhäusler (2006, s. 160) pekar på rationaliseringsprojekt som i all välmående strävat efter att minska kommunikationskostnader men som fått förödande konsekvenser för den språkliga diversiteten. Brist på resurser eller ovilja att allokera resurser, vare sig det handlar om tid eller pengar (och ofta är dessa två resurser olika sidor av samma mynt), är det vanligaste argumentet mot flerspråkiga lösningar av olika slag. Ändå tenderar både flerspråkiga samhällen och flerspråkiga individer att gynnas ekonomiskt av flerspråkigheten. Visst kostar satsningar på medier och utbildning på minoritetsspråk. Jämför man med inget medieutbud eller ingen utbildning alls blir ju skillnaden stor men också missvisande. Jämför man däremot med vad motsvarande service kostar på majoritetsspråket blir skillnaden försumbar, särskilt om man beaktar den nytta som tjänsten ger minoriteten (Hunziker & Magyar, 2017). Därtill visar flera studier att flerspråkighet leder till kulturellt levande regioner vilket påverkar ekonomin gynnsamt. Man talar om en flerspråkighetsutdelning (*diversity dividend*) som gynnar både regionen och individerna. Denna utdelning tar sig uttryck i att flerspråkiga regioner tenderar att ha högre levnadsstandard, och i att flerspråkiga individer tenderar att ha högre inkomster (Hunziker & Magyar, 2017). Kunskaper i språk korrelerar alltså med högre inkomster, men en polsk studie (Liwiński, 2019) visar att kunskaper i spanska (29 procent), italienska (20 procent) och franska (19 procent) ger högre utdelning än kunskaper i engelska (8 procent). Många polacker har goda kunskaper i engelska och därför ger det lägre ekonomiska fördelar än kunskaper i andra språk (Liwiński, 2019). I Finland, där de nordiska länderna är viktiga handels- och samarbetspartners, är kunskaper i svenska en konkurrensfördel som man kan anta ger hög utdelning. Också i Finland är kunskaper i engelska något som förväntas av alla och som därför inte ger särskilda konkurrensfördelar. Det finns ytterligare argument för språklig diversitet som bland annat handlar om mänskliga rättigheter (se t.ex. Skutnabb-Kangas & Phillipson, 2023), kulturarv (t.ex. Crystal, 2004; Mühlhäusler, 1996; 2006), nyttan av större kommunikativa färdigheter (t.ex. Okoh, 1980) och kognitiva fördelar av att kunna flera språk (Marian & Shook, 2012; Bialystok & Craik, 2022; Hunziker & Magyar, 2017).

3.5.1 Engelskans utbredning i världen och i universitetsvärlden

En delorsak till att språkpolicyforskningen fick ett uppsving under slutet av 1900-talet är engelskans stärkta status som världsspråk. Det finns ett relativt litet antal språk som har en stor spridning i världen och är gångbara över stora områden, och maktförhållandena mellan dessa språk och deras utbredning i världen skiftar med historiens gång. Bland andra Robert Phillipson har forskat i hur det kommer sig att engelskan har nått en större spridning än något annat språk före den och har myntat termen språklig imperialism (Phillipson, 1992) för att beskriva hur engelskan lyckats behålla sin ställning i de gamla brittiska kolonierna, i motsats till bland annat nederländskan i Indonesien och afrikaans i Sydafrika vars betydelse som samhällsbärande språk minskat och antalet talar därmed också minskat. Förhållandena efter andra världskriget ledde också till att konkurrerande språk som till exempel tyska förlorade sin ställning som regionalspråk på grund av Tysklands förluster i kriget, vilket ytterligare ökade engelskans dominans som internationellt språk. Att engelskan under de senaste decennierna konkurrerat ut andra stora språk anses av flera forskare ha lett till att intresset för och kunskaperna i andra språk har minskat. Phillipson anser att engelskans dominans leder till två uppenbara orättvisor: den ena är att det, framför allt i Storbritannien och USA, finns människor som har den fördelen över andra människor i världen att de har tillgång till maktens översta skikt på sitt eget modersmål, medan resten av världen är tvungna att kommunicera på ett främmande språk i sina kontakter med makten och den övriga världen. Den andra orättvisan är följaktligen att länder där största delen av befolkningen inte har engelska som modersmål får lov att avsätta avsevärda summor pengar för att invånarna ska lära sig engelska för att få tillgång till den globala ekonomin och kulturen samt den akademiska världen, medan Storbritannien, USA och en handfull andra länder inte behöver göra denna investering (Phillipson, 2006, s. 350). Engelskan har å andra sidan också haft den effekten att språket utgör ett alternativ till så kallade påtvingade språk, till exempel danskan på Grönland och på Island (Phillipson, 2006) eller ryskan i flera länder i Östeuropa (House, 2003; Phillipson, 2006). Även i Finland finns det personer som ser svenskan som ett påtvingat språk (Åbo Akademi, 2014; Palviainen, 2011), medan nödvändigheten av att läsa engelska i skolorna i Finland inte ifrågasätts i samhällsdebatten.

Samtidigt finns det en annan viktig aspekt på engelskans utbredning. I takt med globaliseringen och att de internationella kontakterna ökar är det praktiskt

att det finns lingua franca, det vill säga kontaktspråk mellan folk från olika delar av världen som inte har samma modersmål. Lingua franca har uppstått i olika tider och på olika håll i världen, men engelska som lingua franca, ELF, är världens första genuint globala lingua franca, och både ett resultat av och en bidragande orsak till den snabba globalisering vi ser i dag (Hülmbauer & Seidlhofer, 2013). En del ELF-forskare avfärdar teorin om språklig imperialism med att den är omodern: invånarna i forna brittiska kolonier ser inte längre engelskan som imperiets språk utan som ett verktyg som är användbart att kunna på grund av att det har stor kommunikativ potential (House, 2003). House anser att bland annat Phillipson har en nedlåtande syn på dem som använder engelskan som lingua franca eftersom han utgår ifrån att de som använder engelska som lingua franca inte själva vet sitt eget bästa. Eftersom de som kan engelska som ett andraspråk i dag numerärt är fler än de som har engelska som modersmål ökar engelska som lingua franca jämlikheten mellan ELF-talarna: med engelskan som kommunikationsmedium hamnar en person som talar ett litet språk på jämlik fot med en som talar ett stort regionalt språk som till exempel tyska, franska eller mandarin. Kännetecknande för ELF är att talarna utnyttjar kommunikativa resurser från sina respektive språk och förhandlar med varandra språkligt för att nå en överenskommelse i form av förståelse. Det är bara i förhållande till dem som har engelska som modersmål som förhållandet inte är helt jämlikt – men eftersom ELF inte följer samma regler som de olika varianterna av standardengelska menar Hülmbauer och Seidlhofer att det inte är sagt att personer med engelska som modersmål eller nästan-modersmålsfärdigheter har något försprång när det gäller att göra sig förstådd i en ELF-situation (Hülmbauer & Seidlhofer, 2013). Personer med engelska som modersmål kan gå kurser där de lär sig kommunicera på engelska med personer som inte har engelska som modersmål (Gazzola & Grin, 2013), till exempel genom att undvika dialektala ord och uttryck och lokala kulturella referenser. Man kan ändå inte jämföra den insats som krävs för att lära sig kommunicera på sitt engelska modersmål på ett sätt som gör det lättare för icke-modersmålstalare att förstå med hur mycket tid och arbete det krävs för att lära sig engelska på en nivå som gör det möjligt att förstå och inte minst producera avancerad text och avancerat tal.

Vad som räknas som ELF och vad som inte gör det verkar vara en definitionsfråga. Hülmbauer och Seidlhofer (2013) anser att kännetecknande för ELF är att det följer annan grammatik och att ordförrådet färgas av samtalsparternas språk.

Enligt Hülmbauer och Seidlhofer talar modersmålstalare eller nästan-modersmålstalare inte ELF, medan House (2003) inte vill utesluta att personer som inte nödvändigtvis har engelska som sitt första språk men är ”fullt kompetenta” på engelska kommunicerar med varandra genom ELF. Gazzola och Grin (2013) ifrågasätter behovet av termen ELF: hur ska man definiera den variant som nästan-modersmålstalare använder med varandra? De frågar sig huruvida varieteten blir en annan om en modersmålstalare kommer med i samtalet. Visserligen finns det en nytta med insikten att funktionen är viktigare än formen om man inte har engelska som modersmål, men å andra sidan är det fortsättningsvis den standardnära engelskan som premieras i yrkeslivet (Gazzola & Grin, 2013). Gazzola och Grin har också den invändningen mot termen ELF att den är oanvändbar när det handlar om officiell, skriftlig kommunikation. När det gäller skrivet språk kommer de som har engelska som modersmål att ha ett försprång både vad beträffar produktiva och receptiva färdigheter, och Gazzola och Grin (2013) befarar att ELF i officiell, skriven kommunikation bara är en eufemism som används av de aktörer som anser att till exempel EU borde rationalisera kommunikationen med EU-medborgarna med målet att engelskan ska bli det enda kommunikationsspråket i unionens kommunikation (Gazzola & Grin, 2013).

Det finns uppenbara praktiska fördelar med att det finns ett språk som man kan anta att en stor del av världens befolkning kan, även om långt ifrån alla kan engelska och även om språkkunskaperna varierar väldigt mycket och de olika varianterna av ELF kan vara mycket starkt regionalt färgade. Det är framför allt i talade dialogsituationer Hülmbauer och Seidlhofer har studerat ELF eftersom de är intresserade av hur ELF konstrueras i reciproka och spontana situationer. Förutom frågan om hur en ELF-skriftspråksnorm för officiella sammanhang skulle se ut kan man fråga sig vilket syftet skulle vara. Om det handlar om en rationaliseringsåtgärd är det skäl att befara att antagandet att alla kan engelska leder till att man i olika sammanhang slutar producera andra språkversioner vilket leder till domänförluster för andra språk. Samtidigt kan man inte utesluta att ELF påverkar den engelska grammatiken också för modersmålstalarna i och med att de som talar ett språk bidrar till att forma språket (Laitinen, 2020).

På individnivå är det rationellt att lära sig ett språk som många andra i världen kan, eftersom det ökar ens möjligheter att göra sig förstådd med folk från hela världen. Kunskaper i språk korrelerar med högre inkomster (se delkapitel 3.5 på s. 31; Liwiński, 2019). Mest utdelning ger det ändå att kunna språk som

färre kan – eftersom förväntningen är att de flesta kan engelska ger engelskkunskaper lägre utdelning än goda kunskaper i andra språk. Också företag och nationer har nytta av att deras anställda eller medborgare kan kommunicera på olika språk. Kunskaper i språk korrelerar alltså med högre inkomster (se s. 32 i delkapitel 3.5).

Även om språkkunskaper är till nytta på individnivå är det många gånger effektivare att erbjuda olika språkversioner. Det krävs avancerade kunskaper i ett språk om man ska kunna ta till sig informationen i juridiskt bindande dokument eller parlamentariska beslut (Gazzola & Grin, 2013). Gazzola och Grin jämför kostnaden för EU:s översättnings- och tolkningsapparat med vad det skulle kosta att utbilda varje EU-medborgare så att hen når mycket goda kunskaper i engelska. Enligt deras uppskattning kostar EU:s översättningsapparat 1,1 miljarder euro per år, vilket är 2,20 euro per år utslaget på varje EU-medborgare över 15 år. Det är svårt att beräkna vad det skulle kosta att ge varje EU-medborgare mycket goda kunskaper i engelska, Gazzola och Grin uppskattar att det rör sig om avsevärt mer än 2,20 euro per person per år (Gazzola & Grin, 2013).

Ur ett nedifrån upp-perspektiv: där engelskan är ett frivilligt val för medborgarna i ett samhälle blir engelskan oavsett nivå ett komplement (för dem som har ett eller flera andra modersmål) och en resurs som underlättar kontakter med folk i stora delar av världen. Ur ett uppifrån ned-perspektiv finns det risk för domänförluster för andra språk om myndigheter och företag ersätter flerspråkig kommunikation med kommunikation bara på engelska.

Det talas om ett internationellt samhälle, men Fishman (1975) menar att detta samfund egentligen begränsar sig till en liten elit som har engelska som modersmål. Den tekniska utvecklingen och den ökade globaliseringen i samhället har lett till stora förändringar sedan 1975, men i mångt och mycket äger det Fishman säga sin riktighet än i dag. I synnerhet den akademiska världen är en del av ett internationellt samhälle, men aktörerna i detta samhälle har lojaliteter gentemot flera olika grupper. Förutom att vi är medborgare i ett globalt samhälle kan vi också vara EU-medborgare, nordbor, finländare, Helsingforsbor och finlandssvenskar för att ge ett exempel. Fishman argumenterar för nyttan av att ge majoritetsbefolkningen en fungerande flerspråkighet och kulturell förståelse som når ut till flera olika nivåer, både mer allmänna och mer specifika nivåer än den nationella nivån. Detta ger medborgarna en förståelse för att det inte bara är världen utanför som är flerspråkig och mångkulturell, utan även det lokala samhället.

3.5.2 Kunskaper i andra språk

De som motsätter sig svenskans ställning som nationalspråk och obligatoriskt skolämne använder ofta argument som valfrihet, rätt att välja och motstånd mot tvång. Samtidigt har inte intresset för andra språk än engelska ökat märkbart, tvärtom är det allt färre som väljer ett tredje språk (till exempel franska, tyska eller ryska) i årskurs åtta. Enligt en rapport som Svenska kulturfonden låtit göra har andelen elever som läst ett tredje språk i grundskolan minskat från 43 procent år 1996 (då andelen var som högst) till 14,5 procent år 2021 (Hildén & Luodonpää-Manni, 2022, s. 42). Även i bland annat Sverige och Storbritannien har tendensen att studera andra språk än engelska minskat (Palviainen, 2011; Tinsley & Doležal, 2018). Orsaker som uppges är bland annat att många tycker att det är svårare att få höga betyg i språk än i andra ämnen. I Storbritannien är det obligatoriskt med språkstudier i grundskolan men en betydande del av studenterna slutar med sina språkstudier så snart de inte är obligatoriska. I Sverige uppmuntras eleverna att läsa ett tredje språk utöver svenska och engelska. De flesta, cirka 80 procent av eleverna, gör det, men en betydande andel, mellan 20 och 25 procent, avbryter språkstudierna före årskurs nio. I samband med att provet i det andra inhemska språket (svenska för finskspråkiga och finska för svenskspråkiga) blev frivilligt i studentexamen sjönk andelen som skrev svenskprovet i de finska skolorna på några år till under hälften. Om man ser till trenden för språk i övriga länder finns det skäl att anta att avsevärt färre skulle läsa svenska i de finska skolorna i Finland om svenskan blev frivillig. Många som argumenterar för att svenskan ska vara frivillig i skolan vill ändå inte att eleverna i grundskolan ska läsa färre språk, utan att eleverna och deras familjer själva ska få välja vilket eller vilka språk eleverna ska läsa utöver engelska. De övriga språk som föreslagits är dels stora europeiska språk som tyska, franska, spanska och ryska, dels andra stora språk som kinesiska och arabiska.

Svenska är visserligen inte ett särskilt stort språk i vare sig Europa eller världen, men på grund av att de skandinaviska språken är så nära släkt med varandra kan en person som kan svenska förstå norska och danska och vice versa utan att man behöver studera grannspråken. Tack vare denna språkförståelse kan man potentiellt kommunicera med över 25 miljoner människor (Nordisk statistik, 2015) om man kan något av de skandinaviska språken. I talad form förstår man kanske inte omedelbart danska eller norska första gången man hör dem, men språkförståelsen går att träna upp till exempel med hjälp av medier och nordiska kontakter.

Språkförståelsen korrelerar med motivationen och attityder till språket och talar-na (Delsing & Lundin Åkesson, 2005). Samtidigt krävs det en ganska hög nivå av kunskaper i ett av de skandinaviska språken för att man ska kunna förstå de övriga. Delsing och Lundin Åkesson (2005) har visat att det av alla nordbor är de finskspråkiga finländarna som är sämst på att förstå skandinaviska språk, vilket beror på fyra olika faktorer: finska hör inte till de indoeuropeiska språken, så de skandinaviska språken har inte mycket gemensamt med finskan; finskan är restriktiv med att ta in internationella ord; svenskan är för de flesta ett främmande språk; finskan är ett tillräckligt stort språk för att vara självförsörjande när det gäller litteratur. På grund av detta finns det inte en automatisk känsla för de nordiska språken hos de flesta finskspråkiga finländare, som saknar det språkliga band till Norden som finlandssvenskarna har.

Om man lägger till att många islänningar hellre kommunicerar på engelska än ett skandinaviskt språk i nordiska sammanhang (Kristinsson & Hilmarsson-Dunn, 2012; Börestam, 1985) och att även andra nordbor är bra på engelska och i många fall föredrar att kommunicera på engelska framför på de skandinaviska språken försvagas det nordiska argumentet. Tvärtom används jämlikhet ofta som ett argument för engelskan, eftersom finskspråkiga finländare och islänningar då har samma förutsättningar att göra sig förstådda som skandinaver och finlandssvenskar har. Genom att kommunicera på engelska som *lingua franca* (se avsnitt 3.5.1 på s. 33) i stället för på de skandinaviska språken kan alla nordbor samtala på lika villkor. Å andra sidan urvattnar kommunikation på engelska den gemenskapskänsla som den språkliga gemenskapen skapar, som bottnar i mer än enbart grannsämja (se t.ex. Börestam, 1985; Grünbaum & Reuter, 2013). Men bland andra Sundell (2015) konstaterar att argumenten för att svenska är ett viktigt språk i Finland kan mötas av motargument. T.ex. påståendet ”svenskan bygger en bro till övriga språk” kan bemötas med ”svenskan är ett hinder för att lära sig andra, viktigare språk”, och då kan det vara svårt att motivera de motsträviga (Sundell, 2015).

Engelskans starkare ställning har bidragit till frågeställningen också i denna doktorsavhandling – hur väl universitetet lyckats med sin svenskspråkiga verksamhet som möter konkurrens både av finskan som är det dominerande språket i vårt samhälle och engelskan som är det universella språket. Att engelskan har fått en viktigare roll, och många därmed fått ett minskat intresse för andra språk, har även lett till att språkprinciperna vid Helsingfors universitet blivit mer konkreta

under årens gång (se Helsingfors universitet, 2007; 2014). Medan svenskkunskaperna har sjunkit hos dem som inte har svenska som modersmål (se t.ex. Takala, 2012) och till en del också hos dem som har det som sitt modersmål, eller ett av sina modersmål (Tandefelt, 2015), har också åtgärderna blivit allt mer medvetna för att Helsingfors universitet ska vara ett tvåspråkigt universitet som ger studenterna möjlighet att använda svenska. Processen med att skapa en enhetlig språkpolicy för universitetet startade under 1990-talet med ett språkprogram, sedan kom de första språkprinciperna år 2007 och de reviderades år 2014.

3.5.3 Parallellspråkighet

Engelskans ökade status har också på andra håll väckt farhågor om hur hotade språk och små språk ska klara sig i framtiden. I Norden, där de stora språken knappast kan anses vara vare sig hotade eller små, men där det finns språk som är både små och hotade, har man engagerat sig för hur de nordiska språken ska klara sig i konkurrensen med engelskan i universitetsvärlden. Vilken roll ska engelskan tillåtas få och hur beaktar man bäst både lokalsamhällets och internationaliseringens intressen? En nordisk lösning på denna policyfråga är att förespråka parallellspråkighet, vilket betyder att två eller flera språk främjas sida vid sida, utan att ett av språken tillåts ta över på bekostnad av de andra. Delkapitel 3.4 som handlar om språkeкологи ger en modell för hur samhällen eller enheter kan ses som språkliga ekosystem där det ska råda jämvikt mellan språken för att inte ett eller några språk ska ta över på bekostnad av andra. Parallellspråkighet innebär att flera språk samexisterar sida vid sida i en given kontext: universitetskontexten kan lika gärna bytas ut mot någon annan kontext eller utvidgas till att omfatta till exempel ett helt land. Ett exempel på detta är finskan och svenskan i Finland, som bägge har officiell status och som sedan länge varit gångbara språk i det finländska samhället. Begreppet 'parallellspråkighet' är betydligt nyare än den finländska parallellspråkighet som funnits i decennier utan att ha något namn. Parallellspråkighet är ett sätt att motverka domänförlust, vilket betyder att ett språk slutar vara komplett och samhällsbärande på grund av att ett annat språk ersätter det i en eller flera samhällsdomäner. Rädslan för domänförlust för de nordiska språken inom den akademiska världen har lett till att man försökt hitta strategier för att inte engelskan ska köra över Nordens lokala språk (se t.ex. SOU 2002:27; Gregersen & Josephson, 2014).

I modernt språkbruk har ordet parallellspråkighet i allmänhet kommit att framför allt betyda parallellt bruk av engelska och nationalspråk. Nordiska ministerrådets *Deklaration om nordisk språkpolitik* (2007) definierar parallellspråkighet som ”samtidig användning av flera språk inom ett eller flera områden. Det ena språket slår inte ut eller ersätter det andra, utan språken används parallellt.” (s. 83). Det är framför allt med tanke på växelverkan med det omgivande samhället som det är så viktigt med terminologi och expertis också på lokala språk. Utifrån de rapporter från universitet i de fem nordiska länderna som ingår i volymen *Hvor parallellt. Om parallellspråkighet på Nordens universitet* (Gegersen, 2014) konstaterar Gegersen och Josephson att de nordiska universiteten de senaste tjugo åren publicerar allt färre doktorsavhandlingar och vetenskapliga artiklar på Nordens språk, medan de engelskspråkiga publikationerna ökar och att antalet kurser på engelska ökat kraftigt. Gegersen och Josephson poängterar att det också i universitetsmiljön finns minst tre olika domäner som har sina egna villkor: forskning, undervisning och förmedling av kunskap och forskningsresultat.

Att ta in engelska ord och termer när man i övrigt talar svenska kan väcka irritation (Salö, 2014), även om Mattfolk (2011) som studerat finlandssvenskars attityder till importord ser en skillnad mellan de explicit uttryckta attityderna, som ger uttryck för negativa attityder, och implicita attityder som är betydligt mer positiva. Men även om det kan väcka irritation att svenska ord och uttryck ersätts med engelska ses det inte som ett lika stort hot som att verksamhet och situationer där svenskan tidigare dominerade numera äger rum på engelska (Salö, 2014). Sådan här verksamhet är till exempel akademisk publicering: en allt större del av den vetenskapliga litteraturen skrivs numera på engelska vid de nordiska universiteten. Enligt Salö är det ändå inte så att de skrivprocesser som leder till engelskspråkiga publikationer nödvändigtvis sker på engelska (Salö, 2016, s. 92). Hans studie av hur samskrivna engelskspråkiga artiklar blir till visar att den e-postkorrespondens och de möten som föregår själva skrivandet i allmänhet följer translingvala praktiker – det vill säga de följer inte språkgränser utan språket är en resurs som används utifrån språkbrukarnas behov. Två forskare med svenska som umgängesspråk diskuterar sannolikt artikeln på svenska, vid behov med hjälp av engelska ord och meningar.

I en översikt över parallellspråkigheten vid finländska universitet konstaterar Godenhjelm, Saarinen och Östman (2014) att undervisningen på magisternivå nästan uteslutande sker på engelska, medan nationalspråken koncentreras till

kandidatnivå. Orsaken till detta är att universiteten vill ha kurser och utbildningar som de kan erbjuda internationella studenter, och det är vanligen längre hunna studenter som åker iväg på utbyte. Vidare konstaterar de att förutsättningarna för fungerande parallellspråkighet vid finländska universitet är goda. Två tredjedelar av universiteten hade språkstrategier år 2013, och flera av universiteten hade också någon form av språkpolicy på fakultets- och institutionsnivå. Däremot är policydokument och språkstrategier ingen garanti för att flerspråkigheten faktiskt fungerar: de formuleringar som används i policydokumenten – ”uppmunt-ras”, ”värnas om” och ”rekommendera” – är inte särskilt bindande. Detta stämmer överens med resultaten från andra studier inom området (Moring m.fl., 2013; Lindström & Sylvén, 2014). Hur allmänt formulerade språkprinciper och mjuka språkliga rekommendationer tillämpas på fakultets- och institutionsnivå varierar (ibid.), vilket jag också vill visa i denna avhandling. Variationen beror på attityder, språkkunskaper och institutionskultur (varav det sistnämnda i hög grad beror på attityder och språkkunskaper).

3.6 Sammanfattning

Eftersom samhällen tenderar att vara flerspråkiga har språkpolicyer som handlar om flerspråkighet uppkommit som en följd av det. Den moderna språkpolicyforskningen utgår ifrån att flerspråkighet är en tillgång och inte en nackdel. Språkpolicyerna finns till för att skapa balans mellan medborgare som talar olika språk och för att motverka domänförlust (det vill säga att ett språk inte längre kan användas i olika samhällsdomäner), språkbyte och språkdöd. Språkplanering handlar om att med hjälp av lagstiftning och resurser se till att ursprungsspråk och språk som traditionellt hör till ett område ska kunna fortleva, och att talare av traditionella minoritetsspråk och invandrarspråk inte ska behöva överge sitt språk för att klara sig. Samtidigt leder den ökade rörligheten till att samhällen får nya språk, och då uppstår frågan vilken status de nya immigrantspråken ska ha.

Språkpolicyforskningen måste hela tiden bevisa sin utgångspunkt, att flerspråkigheten är en tillgång. I rationalitetens namn vore det många gånger praktiskt om man slapp skapa parallella versioner på olika språk av allt ifrån broschyrer (mikronivå) till utbildning, medier och annan samhällsservice (makronivå). Men samtidigt som flerspråkigheten på samhällsnivå ställer till med kommunikationsproblemer som behöver lösas med hjälp av flera språkversioner och flerspråkiga tjänster

är flerspråkighet på individnivå sällan något annat än en rikedom. Forskning visar att den ekonomiska nyttan av flerspråkighet på såväl samhälls- som individnivå är större än kostnaden (Hunziker & Magyar, 2017; Liwiński, 2019). Det tar tid och energi att lära sig flera språk, men ju tidigare språkundervisningen inleds och ju tidigare man får praktisk nytta av att kunna sina språk, desto större blir motivationen och desto bättre blir resultatet. Individuell flerspråkighet är en tillgång både för individen själv och hens omgivning: individen har direkta möjligheter att kommunicera med folk på olika språk och åtnjuter de kognitiva fördelar som flerspråkigheten medför, samtidigt som flerspråkighet också leder till större kulturell kännedom. Ju fler flerspråkiga individer det finns i ett samhälle, desto bättre kan de bidra till att tillgodose behovet av den flerspråkighet som redan finns i och utanför det egna samhället. Att beakta att de flesta samhällen är flerspråkiga leder till plikter för myndigheterna i de länder som gett flera språk officiell status eller språkliga rättigheter eftersom de måste skapa flera språkversioner av sin information och erbjuda utbildning och andra tjänster på flera språk. Eftersom flerspråkighet är resurskrävande finns det en vilja att rationalisera bort språktjänster och flerspråkig service. Ändå har språklig service och språkliga rättigheter ett starkt symbolvärde för dem som talar andra språk än majoritetsspråket, och spelar en mycket viktig roll i arbetet med att motverka domänförluster och språkdöd.

De kommunikationsproblem som uppstår i flerspråkiga samhällen får samhället försöka lösa (eller låta bli att lösa). Den språkpolicy som ett samhälle antar beror på språkdemografiska förhållanden och politiska strömningar. På grund av den ökade rörligheten har de flesta samhällen i världen blivit mer flerspråkiga, samtidigt som antalet olika språk i världen minskar. Eftersom de olika språken i världen ses som en omistlig del av människans immateriella kulturarv och är starkt kopplade till identiteten ser många språkvetare den språkliga diversiteten som något värdefullt och värt att bevara (se t.ex. Crystal, 2004; Mühlhäusler, 1996; 2006). För att samhällen ska kunna fortsätta vara flerspråkiga behövs kunskaper inte bara i globalt sett stora språk, utan också i mindre, lokala och regionala språk. För att ett språk som är i numerär minoritet ska kunna fortleva ska språket vara användbart inom utbildning, medier och många andra samhällsfunktioner. Vad svenskan i Finland beträffar kan man konstatera att Finland när det gäller lagstiftning och officiell tvåspråkighet är något av ett mönsterland, samtidigt som utfallet

av lagstiftningen inte alltid når de uppställda målen. I följande kapitel ger jag en översikt över den språkliga utvecklingen i Finland för att ge bakgrunden till den språksituation och den språkpolicy som finns i Finland i dag.

4 DET TVÅSPRÅKIGA FINLAND

För att förstå varför ett land har den språkpolicy det har måste man studera landets historia och dess språkliga kultur (Schiffman, 1996, s. 5). För att förstå Helsingfors universitets språkpolicy måste man också förstå det omgivande samhällets historia. I detta kapitel presenterar jag de historiska orsakerna till tvåspråkigheten i Finland och svenskans ställning i Finland i dag, och redogör för landets språkpolitik. Avslutningsvis beskriver jag Helsingfors som språkmiljö, eftersom Helsingfors är den miljö som omger universitetet och den stad där största delen av de utexaminerade kommer att verka i sitt yrkesliv.

4.1 Historisk bakgrund

Här sammanfattar jag de aspekter på Finlands historia som är relevanta med tanke på den språkliga situationen i dag. För en noggrannare litteraturframställning se Saari (2012).

Finland är ett tvåspråkigt land med finska och svenska som nationalspråk (Finlands grundlag, 731/1999). Enaresamiska, nordsamiska och skoltsamiska samt finskt och svenskt teckenspråk är tryggade enligt lag som minoritetsspråk. Därtill är romani och karelska autoktona språk, det vill säga språk som talats länge i Finland (Språkinstitutet, u.å., a). I kusttrakterna har det åtminstone sedan medeltiden levt finländare med svenska som modersmål. Den svenskspråkiga befolkningen bestod både av allmoge och av ståndspersoner. Eftersom Finland i ca 600 år (ca 1200–1809) var en del av Sverige var svenskan länge det enda administrativa språket, medan finskan fick sitt skriftspråk under 1500-talet. De första finskspråkiga texterna var Nya testamentet och andra kyrkliga texter – det var alltså i kyrkliga sammanhang som finska först blev ett gångbart samhällsspråk. Efter att Finland blivit ett storfurstendöme under Ryssland år 1809 var det ändå

svenska som var det enda administrativa språket, men under 1800-talet utvecklades så småningom ett finskt standardspråk. Att Finland inte längre var en del av Sverige är en viktig anledning till finskans kliv framåt. Efter det att de finskspråkiga under svenska tiden hade utgjort en språklig minoritet i konungariket Sverige var de nu plötsligt i majoritetsställning, och nationalismen och språket utvecklades hand i hand i ett samarbete där en stor del av den bildade befolkningen deltog. På 1860-talet blev finskan så småningom likställd svenskan i skolorna och i slutet av 1800-talet kunde finska användas inom alla samhällsområden. Liknande strävanden till språklig standardisering skedde på flera håll i Europa under 1800-talet (Gal, 2011). Kännetecknande för 1800-talets nationalism och nationalromantik är också tanken om att språklig enhet skapar nationell enhet och stabilitet (Heller, 2007). I Finland där finskan under 1800-talet gjorde domänvinster, efter att inte ha haft någon officiell ställning under svenska tiden, ledde det här skiftet till häftiga språkstrider som beskrivs närmare i kapitel 5 som handlar om Helsingfors universitets historia.

När Finland blev självständigt år 1917 och det blev aktuellt med en egen grundlag var språkfrågan en viktig punkt. Det rädde oenighet om huruvida landet skulle vara en- eller tvåspråkigt, men grundlagen 1919 författades så att Finland är ett tvåspråkigt land där finskan och svenskan har lika status (Finlands grundlag, 731/1999). Språklagen, som antogs år 1922 och reviderades år 2003, specificerar hur befolkningens behov skall tillgodoses (Språklag, 423/2003). Vilka de språkliga rättigheterna och skyldigheterna är på statlig och kommunal nivå behandlas i följande avsnitt.

4.2 Svenskan i Finland

De nationella språken i Finland är finska och svenska (Finlands grundlag, 731/1999). Svenska talas av 5,2 procent av befolkningen, vilket är ungefär 288 000 personer (Statistikcentralen, u.å., a)⁷. Finska talas i nästan hela landet, medan den svenskspråkiga befolkningen är koncentrerad längs kusten i södra och sydvästra Finland, i Österbotten och på Åland. Andelen svenskspråkiga i Finland har

7. Dessa data bygger på den officiella statistiken, där man bara kan uppge ett modersmål. Eftersom en stor andel av finlandssvenskarna är tvåspråkiga kan man anta att det finns ett stort antal tvåspråkiga finlandssvenskar som är registrerade som finskspråkiga och som därför inte syns i folkbokföringen.

sjunkit under årens lopp, från nästan 13 procent år 1900. Samtidigt har det absoluta antalet hållits mer konstant: antalet finländare med svenska som modersmål var 350 000 år 1900, medan det var ca 288 000 år 2021.

Att Finland är tvåspråkigt betyder enligt grundlagens 17 § (1999/731) att

Finlands nationalspråk är finska och svenska.

Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk skall tryggas genom lag. Det allmänna skall tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder. (Finlands grundlag, 731/1999)

Med *det allmänna* avses hela samhällsförvaltningen och med *befolkningens kulturella och samhälleliga behov* avses utbildning, rättvis rättegång, social- och hälsovård, information etc. I språklagens 2 § (423/2003) står:

Syftet med denna lag är att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för var och en att hos domstolar och andra myndigheter använda sitt språk, antingen finska eller svenska (Språklag, 423/2003)

Språklagen tillämpas på den offentliga sektorn och myndigheterna ansvarar själva för att de språkliga rättigheterna ska förverkligas. Språklagens 23 §:

Myndigheterna skall i sin verksamhet självmant se till att individens språkliga rättigheter förverkligas i praktiken.

En tvåspråkig myndighet skall betjäna allmänheten på finska och svenska. Myndigheten skall både i sin service och i annan verksamhet utåt visa att den använder båda språken.

När en tvåspråkig myndighet tar kontakt med enskilda individer eller juridiska personer skall myndigheten använda deras eget språk, om den vet vilket det är eller utan oskäligt besvär kan få reda på det, eller använda både finska och svenska. (Språklag, 423/2003)

Varje medborgare har rätt till service på svenska eller finska oberoende av modersmål och de språkliga rättigheterna ska förverkligas utan att medborgarna särskilt behöver be om det. Att Finland officiellt är tvåspråkigt betyder alltså att ingetdera nationalspråket är vare sig huvudspråk eller minoritetsspråk enligt lagen. Alla läser både finska och svenska i skolorna: i svenska skolor läser eleverna finska

antingen som modersmål eller som andraspråk, och i finska skolor läser man svenska som obligatoriskt andraspråk.

Rätten till service på finska eller svenska gäller alltså på statlig nivå. På kommunal nivå är det andra regler som gäller. Kommunerna har olika språklig status (enspråkigt finska eller tvåspråkiga – på Åland enspråkigt svenska) och statusen påverkar kommunens språkliga skyldigheter och invånarnas rättigheter. Språkkunskapslagen (Lag om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda, 424/2003) erbjuder riktlinjer för hur staten och tvåspråkiga kommuner ska säkerställa rätt språkkunskaper hos personalen. Enligt språkkunskapslagens 6 § ska anställda vid en tvåspråkig myndighet (om högskoleexamen är behörighetskrav) ha utmärkta kunskaper i distriktets majoritetsspråk och minst nöjaktiga muntliga och skriftliga kunskaper i det andra inhemska språket (424/2003). Myndigheten ska själv se till att ordna personalutbildning eller på andra sätt se till att de anställda kan sköta myndighetens uppgifter så som språklagen förutsätter. Det här betyder inte att alla i personalen måste ha samma språkkunskaper, det räcker att man hänvisar klienterna till dem inom personalen som kan betjäna på det språk som behövs, ser till att dokument översätts eller arrangerar med tolkning. Utöver språklagen och språkkunskapslagen finns det flera andra speciallagar som reglerar språkbruket (se t.ex. Språkinstitutet, u.å., b).

4.2.1 Språken i kommunerna

Kommunerna i Finland är antingen en- eller tvåspråkiga, och majoritetens språk är antingen finska eller svenska. År 2022 fanns i Finland 309 kommuner varav 260 var finskspråkiga, 33 var tvåspråkiga och 16 var svenskspråkiga kommuner (Statistikcentralen, u.å., b). Samtliga svenskspråkiga kommuner ligger på Åland. Av de tvåspråkiga kommunerna hade 20 finska och 13 svenska som majoritetsspråk. Vart tionde år görs en språklig indelning av kommunerna enligt den officiella statistiken över vilketdera språket varje kommuninvånare uppger som sitt modersmål. Språklagens 5 §:

Statsrådet skall bestämma att en kommun är tvåspråkig, om kommunen har både finskspråkiga och svenskspråkiga invånare och minoriteten utgör minst åtta procent av invånarna eller minst 3 000 invånare. Statsrådet skall bestämma att en tvåspråkig kommun skall bli enspråkig, om minoriteten består av färre än 3 000 invånare och minoritetens andel har sjunkit under

sex procent. Om fullmäktige i en kommun begär det, kan statsrådet genom förordning bestämma att kommunen är tvåspråkig under följande tioårsperiod även om den annars skulle vara enspråkig. (Språklag, 423/2003)

De flesta svenskspråkiga invånarna i två- och finskspråkiga kommuner är mer eller mindre tvåspråkiga, det vill säga de klarar sig vid behov på finska i sitt vardagliga liv. På Åland och på tvåspråkiga orter där svenskan har en stark ställning har många av invånarna mindre vana i att använda finska i sitt vardagliga liv. Det finns orter där skolfinskan är mångas enda kontakt med finskan, och där den äldsta delen av befolkningen inte nödvändigtvis har läst någon finska i och med att det andra inhemska språket blev obligatoriskt för alla först år 1968 (Numminen & Piri, 1998).

4.2.2 De språkliga rättigheterna i praktiken

Enligt grundlagen och språklagen har alltså Finlands finsk- och svenskspråkiga befolkning rätt till betjäning och information på sitt modersmål på lika grunder. Eftersom det ändå finns skillnader i de språkliga behörighetskraven vad de olika språken beträffar är det naturligt att det finns skillnader i kvaliteten på den språkliga servicen. I en tvåspråkig kommun är behörighetskravet utmärkta kunskaper i distriktets majoritetsspråk och minst nöjaktiga kunskaper i minoritetsspråket. Regeringen följer varje valperiod⁸ upp hur språklagen tillämpas i sin rapport *Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen*, och justitieministeriet kartlägger i sin årliga enkät Språkbarometern hur väl den lokala språkminoriteten får service på sitt modersmål. Enligt *Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2021* (Statsrådet, 2021) framkommer att den svenskspråkiga befolkningens språkliga rättigheter inte i tillräckligt hög grad tillgodoses och man har försökt åtgärda detta genom att inkludera de språkliga rättigheterna i myndigheternas styrdokument. Enligt språklagen ska myndigheter använda det språk i sin service som den enskilda individen uppgett som sitt språk, och det är myndigheten som ska ta reda på vilketdera språket som är den enskilda individens modersmål. Enligt regeringens rapport tar myndigheterna inte alltid

8. Finland är part i den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk. Stadgan förpliktar de länder som är parter i stadgan att lämna in en rapport varje valperiod.

reda på detta, utan det blir den enskilda individen som själv får ta initiativ till att få service på sitt eget språk.

De språkliga rättigheterna hör till medborgarnas grundläggande rättigheter och tillgodoseendet av dem är ofta en förutsättning för att andra rättigheter respekteras. (Statsrådet, 2021)

Särskilt stor är oron för servicen vid nödcentralerna och för att man inte ska kunna tillkalla ambulans, polis eller brandkår på sitt modersmål. Som lösning föreslår regeringen större synlighet för nationalspråken och mer information om språkutbildning och hur man bemöter personer med ett annat språk. En del förvaltningsområden har enligt regeringen satsat på rekrytering av personal med de språkkunskaper som behövs, men det finns brister i servicekedjorna och hur man får utbud och efterfrågan, det vill säga i praktiken t.ex. svensk-kunskaper och behov av service på svenska, att mötas. Detta gäller också för andra språk: enligt språklagens 2 § (423/2003) får varje myndighet ge bättre språklig service än språklagen förutsätter. Enligt regeringen är det bristen på språkkunnig personal som är det största problemet, men tack vare språkkurser för personal och språkbads-skolor för finskspråkiga barn (se s. 80 i delkapitel 6.3) hoppas man att situationen ska förbättras.

Språkbarometern är en utredning som justitieministeriet utför vart fjärde år för att utvärdera hur språklagen fungerar i praktiken. Språkbarometern 2020 riktade sig till samtliga svenskspråkiga invånare i tvåspråkiga kommuner och den finskspråkiga minoriteten i kommuner med svensk majoritet. Invånarnas egen inställning till svenskan varierar: de flesta anser att det är viktigt att få service på sitt modersmål. Enligt Språkbarometern 2020 (Lindell, 2021) begär 38 procent av de svenskspråkiga i kommuner där svenskan är minoritetsspråk alltid eller oftast service på svenska medan 22 procent sällan eller aldrig gör det. I kommuner där svenskan är majoritetsspråk gör 79 procent av de svenskspråkiga invånarna det. Av de finskspråkiga invånarna i kommuner med svensk majoritet begär 84 procent service på finska. Det verkar som om svenskspråkiga kommuninvånare är osäkra på vilka språkliga rättigheter de har, speciellt om de utgör en liten minoritet på sin ort.

I språkbarometern framkommer att den finskspråkiga minoriteten i kommuner med svensk majoritet är betydligt nöjdare med serviceutbudet på sitt modersmål (betyget 8,5 av 10) än den svenskspråkiga minoriteten i de kommuner där

finska är majoritetsspråk (betyget 7,7 av 10). Skillnaderna är större när det gäller statliga tjänster. Detta beror sannolikt på att de finskspråkiga i statliga ärenden hör till landets majoritetsbefolkning trots att de bor i en kommun där de tillhör den språkliga minoriteten (Språkbarometern 2020).

Språkbarometern visar också att de finsk- respektive svenskspråkiga har olika strategi när de stöter på svårigheter att få service på sitt modersmål. Av de svenskspråkiga medborgarna uppgav 69 procent att de byter språk om personen de kommit i kontakt med inte talar svenska medan 45 procent av de finskspråkiga som bor i kommuner med svensk majoritet uppgav att de byter språk. Av de svenskspråkiga uppgav 13 procent att de fortsätter tala sitt eget språk medan 38 procent av de finskspråkiga gör detsamma. Svensk- och finskspråkiga visade samma benägenhet att begära att få tala med en annan person, 27 procent (Språkbarometern 2020).

Bland de svenskspråkiga invånarna i tvåspråkiga kommuner uppger cirka hälften att relationen mellan svensk- och finskspråkiga i hemkommunen är god. Bland de finskspråkiga invånarna i tvåspråkiga kommuner med finsk minoritet anser 37 procent att relationen mellan språkgrupperna är god och 12 procent att den är dålig. Bara 5 procent av de svenskspråkiga tycker att relationen är dålig. Ändå är det betydligt fler svensk- än finskspråkiga som har erfarenheter av trakasserier på grund av sitt modersmål (69 procent respektive 44 procent) eller diskriminering (68 procent bland den svenska befolkningen på orter där svenskan är i minoritet, 61 procent bland den svenska befolkningen på orter där svenskan är i majoritet och 50 procent bland den finska minoriteten på orter där svenskan är i majoritet). Totalt har svenskspråkiga invånare i tvåspråkiga kommuner med finsk majoritet – vilket är situationen för många av de svenskspråkiga finländarna – fler negativa upplevelser av språkklimatet än vad finskspråkiga har. Ändå upplever de språkklimatet som bättre (Språkbarometern 2020, s. 61).

4.3 Helsingfors som språklig miljö

Helsingfors har drygt 658 000 invånare och är Finlands största stad. I Helsingforsregionen bor sammanlagt drygt 1,5 miljoner invånare, vilket utgör nästan 28 procent av Finlands befolkning. Cirka 5,6 procent av Helsingforsborna har svenska som modersmål (Helsingfors stadskansli, 2022). I och med industrialiseringen och urbaniseringen som under 1960–1980-talen var kraftigare i Finland än någon

annanstans i Västeuropa ändrade kusttrakterna i södra Finland karaktär: många av de genuint svenskspråkiga områdena i Nyland fick finsk majoritet på grund av den stora inflyttningen av finskspråkig befolkning (Folktinget, 2010). Hit hör stora kommuner i Helsingforsregionen som Esbo, Vanda, Kyrkslätt, Sibbo och Borgå (se t.ex. Tandefelt, 1988). I Helsingforsregionen bor ca 81 600 personer som har svenska som modersmål (Statistikcentralen, u.å., c), och de flesta av dem klarar sig bra på finska i sitt vardagliga liv.

I Helsingforsregionen finns fem högskolor med sammanlagt ca 50 000 studerande. Vid fyra av dem – Helsingfors universitet, Aalto-universitetet, Svenska handelshögskolan och Konstuniversitetet – kan man avlägga examen på svenska: enbart Försvarshögskolan är enspråkigt finsk. De svenskspråkiga studenterna i huvudstadsregionen kommer från hela Svenskfinland och bland dem finns det stora variationer i kunskaperna i finska.

5 HELSINGFORS UNIVERSITET: HISTORIA OCH SPRÅKMILJÖ

Detta kapitel är främst en översikt över Helsingfors universitets historia och utveckling, som till en del sammanfaller med Finlands historia. Syftet med kapitlet är att åskådliggöra hur språkförhållandena vid universitetet varierat under historiens gång och ge en bakgrund till den språkpolicy som universitetet har antagit.

Helsingfors universitet grundades år 1640 men universitetet var ursprungligen beläget i Åbo som var centralort i det svenska rikets östra halva, och gick under namnen Kungliga Akademien i Åbo eller Universitetet i Åbo. I dag har universitetet ca 35 000 huvudämnesstudenter och ca 3 900 lärare och forskare. Universitetet är det största i Finland med 11 fakulteter och 17 fristående institut. Som jämförelse kan nämnas att de näst största universiteten Aalto-universitetet och Åbo universitet har ca 20 000 studenter vardera. Helsingfors universitet är indelat i fyra campusområden på olika håll i Helsingfors: humaniora, juridik, teologi, samhällsvetenskaper och pedagogik i centrum, naturvetenskaper i Gumtåkt, miljövetenskaper i Vik och medicinska vetenskaper i Mejlans (Helsingfors universitet, u.å., a).

År 2023 hade 83 procent av examensstudenterna vid Helsingfors universitet finska som modersmål, 8 procent svenska och 9 procent något annat språk (Helsingfors universitets rapportservice, 2024). De svenskspråkigas andel är i stort sett densamma på alla nivåer (kandidat-, magister- och doktorandnivå), men andelen studenter med ett annat modersmål än finska och svenska ökar ju högre nivån är. På doktorandnivå är andelen studenter med ett annat modersmål än svenska och finska 26 procent, medan finska och svenska talas av 67 procent respektive 6 procent (Helsingfors universitets rapportservice, 2024).

Den språkfördelning som råder vid universitetet i dag är ett resultat av språkbyte: då universitetet grundades som det tredje universitetet i Sverige, efter Uppsala år 1477 och Dorpat 1632 (Uppsala universitet, u.å.; Tartu ülikool, u.å.), var verksamhetsspråken svenska och latin, och latin var det huvudsakliga vetenskapliga språket. I de kommande avsnitten redogör jag för universitetets historiska bakgrund och de händelser som kommit att påverka språken vid universitetet fram till i dag.

5.1 Universitetet grundas

Det som i dag är Helsingfors universitet grundades i Åbo under den svenska tiden, år 1640, under namnet Kungliga Akademien i Åbo. Akademien i Åbo var inte bara ett universitet för den östra rikshalvan utan lockade också både lärare och studenter från väster. Det var ungefär lika lätt att ta sig sjövägen till Åbo från Småland och Östergötland som landvägen till Uppsala. Efter att universitetet i Lund grundades 1666 minskade antalet studenter från den västra rikshalvan. Ändå var det först mot slutet av svenska tiden som största delen av professorerna i Åbo var finländare, och när Finland blev ryskt år 1809 var samtliga 15 professorer finländare.

Under 1700-talet hade svenskan så småningom ersatt latinet som avhandlings- och undervisningsspråk vid universitetet (Lindgren & Lindgren, 2005, s. 259; Klinge, 1979, s. 16). Universitetet blev mer sekulärt och naturvetenskaperna ökade i betydelse, och med naturvetenskaperna i spetsen ökade den internationella verksamheten.

5.2 Finland blir ryskt storfurstendöme och universitetet flyttar till Helsingfors

När Sverige förlorade Finland efter kriget 1808–1809 och Finland blev ett ryskt storfurstendöme spelade universitetet en aktiv roll i den politiska brytning som ägde rum. Då hela universitetssamfundet i maj 1808 beordrades att svära tsaren sin tro, utfärdade tsaren i utbyte en deklaration om att utveckla universitetet. Vid den tiden fanns det fyra fakulteter vid akademien: teologiska, juridiska, medicinska och filosofiska fakulteten. Det gavs undervisning i fyra moderna språk: ryska, franska, tyska och engelska (Heikel, 1940, s. 285).

Frågan om krav på kunskaper i ryska blev en källa till konflikt. Docenten i rysk historia, E. G. Ehrström, ansåg att det låg i ungdomens och Finlands intresse att folk lärde sig ryska, och han ansåg också att finskan skulle upphöjas till nationalspråk. En annan som tog ställning för finskan var Adolf Ivar Arwidsson, docent i historia. Även han argumenterade för att Finland bara skulle ha ett officiellt språk, finska, för undervisning i skolan och vid universitetet, men Arwidsson ansåg i motsats till Ehrström att man som tjänsteman i Finland inte behövde kunna ryska. Arwidsson anses vara grundläggare av den finska nationella rörelsen i Finland. Universitetets studentkår anhöll med två tredjedelars majoritet om att universitetet skulle anställa en lärare i finska. Arwidsson var inflytelserik bland studenterna och det ansågs att han vållade akademins skada, och i maj 1822 blev han av tsaren förvisad från akademien utan rätt att återvända (Heikel, 1940, s. 306–308).

Det dröjde ända till år 1825 innan statutkommittén gav sitt utlåtande i frågan om finskundervisning vid universitetet. Den ansåg att det var nödvändigt med undervisning i finska vid universitetet så att intresserade studenter kunde få tillfälle att lära känna nationens modersmål och dess litteratur. Statutkommittén konstaterade att det uppenbart behövdes en eller flera lärare i finska eftersom universitetet utbildade ungdomar för arbete i församlingarna och vid landets olika verk och tjänster. Samtidigt konstaterade de ändå att finska inte skulle vara ett examensämne vid universitetet.

Den första lektorstjänsten i finska inrättades år 1828 (Klinge, 1989, s. 387). Svenskan var officiellt språk vid universitetet och det vanligaste föreläsningsspråket. En paragraf stadgade att undervisningsspråken var latin eller ett modernt språk som största delen av åhörarna förstår, vilket alltså i praktiken betydde svenska eftersom latin inte längre användes på 1800-talet. Det fanns inte några stadgade hinder för föreläsningar på finska, men finska föreläsningar förekom helt enkelt inte (Heikel, 1940, s. 353–355).

Den fjärde september år 1827 bröt den stora branden i Åbo ut. Universitetet led svåra förluster och tsar Nikolaj I befallde att universitetet skulle flytta till Helsingfors, som varit huvudstad i storfurstendömet sedan år 1812, och heta Alexanders-Universitetet i Finland. Universitetet började sin verksamhet i Helsingfors den 1 oktober 1828 (Heikel, 1940, s. 338–342).

5.3 Finskan vinner insteg

År 1850 inrättades den första professuren i finska. Under 1840-talet hade flera röster höjts för att finskan skulle få officiell status i Finland. En av de aktivaste var filosofen och journalisten J. V. Snellman. Hans fennomanska program vann gehör bland studenterna och yngre akademiker och fennomani blev en modern ideologi bland ungdomen (Saari, 2012, s. 190). En motrörelse som fennomanierna lite nedsättande kallade svekomanin talade för att Finland skulle rikta sig mot Sverige för att politiskt ta avstånd ifrån Ryssland och för att bevara det svenska språkets och den svenska kulturens ställning i Finland. Fennomanierna och svekomanerna förde hetsiga debatter emot varandra och språkstridens vågor gick höga långt in på 1900-talet (Hämäläinen, 1969, s. 239).

Trots att det tog tid innan finskan fick samma ställning som svenskan vann finskan ändå så småningom insteg inom olika samhällsdomäner i och med att det från och med år 1858 grundades finska skolor (Takala, 2014), och det föddes en skriftspråklig standard som undervisades i dessa skolor. En ny generation växte upp som kunde tala en standardvariant av finskan och som använde den inom alla samhällsområden. Detta ledde ändå inte genast till någon prestigeförlust för svenskan, utan den kunde behålla sin starka ställning under ett par generationer i och med att den användes i så många situationer, framför allt av de högre samhällsklasserna och i skrift (Saari, 2012, s. 193).

Lantdagen stiftade år 1863 en språkförordning enligt vilken finskan skulle vara jämlik med svenskan efter en övergångstid på 20 år (Takala, 2014). År 1894 började universitetet kräva att alla universitetslärare som anställdes skulle visa att de kunde undervisa och examinera på finska. Redan tidigare hade flera lärare använt även finska i sin undervisning, men inte ens efter den nya bestämmelsen var det obligatoriskt att göra det. År 1897 stadgades att både svenska och finska skulle användas vid de statliga ämbetsverken, och denna bestämmelse gällde även universitetet. Detta betydde att protokollen vid fakulteterna och konsistoriet började skrivas på båda språken.

Under den senare hälften av 1800-talet bytte många i den bildade samhällsklassen språk från svenska till finska, och den bildade klassen blev också allt större tack vare ökad utbildning bland folket. Vid sekelskiftet 1800–1900 var ungefär hälften av studenterna vid Helsingfors universitet finskspråkiga antingen sedan födseln eller på grund av att de bytt språk från svenska till finska (Saari, 2012,

s. 193), men fortfarande hölls största delen av undervisningen på svenska. Att det gick så långsamt när finskan vann terräng vid Helsingfors universitet väckte missnöje framför allt på finskt håll. Vid 1900-talets början ökade den formella jämlikheten mellan finska och svenska vid universitetet och år 1905 blev det möjligt att använda finskan som tentamensspråk (Hämäläinen, 1969, s. 90).

5.4 Språkstrider i det självständiga Finland

När Finland blev självständigt år 1917 blev frågan om nationalspråket central. Språkfrågan utmynnade i en strid som varierade i styrka och tog slut först när vinterkriget bröt ut år 1939. Profinska politiker ville göra svenskan till minoritetsspråk men i regeringsformen från år 1919 är både finska och svenska nationalspråk med lika rättigheter. På finlandssvenskt håll uttrycktes missnöje med språkparagraferna i regeringsformen eftersom många hade önskat självstyrelse (Engman, 2016). Att finskan och svenskan fick lika rättigheter i grundlagen ledde till en stark ställning för svenskan vilket minskade finlandssvenskarnas vilja till separatism (Hämäläinen, 1969). Konflikterna fortsatte ändå och handlade i hög grad om utbildningspolitiken – ända från folkskolorna till universiteten. Det finländska kulturlivet var uppdelat enligt språktillhörighet så flera organisationer grundades i en finsk och en svensk version: tidigare hade det varit de svenskspråkiga som dominerat i de vetenskapliga samfunden och nu grundade de finskspråkiga motsvarande föreningar (Hämäläinen, 1969; Engman, 2016). Denna delning resulterade bland annat i två privata högskolor: eftersom Tekniska högskolan var övervägande finsk grundades Åbo Akademi med privata medel för att erbjuda bland annat teknisk utbildning på svenska (Hämäläinen, 1969). Innan Åbo Akademi öppnades år 1919 befarade man att akademien skulle komma att konkurrera om svenska studenter med Helsingfors universitet som ju var tvåspråkigt. Samtidigt aktualiserade Åbo Akademi också frågan om ett helt finskt universitet, eftersom finlandssvenskarna hade en så stark ställning vid Helsingfors universitet. Efter livlig debatt beslöts att även ett nytt privat, finskt universitet skulle grundas i Åbo för att inte Åbo Akademi som stadens enda universitet skulle locka så många finska studerande (Hämäläinen, 1969). Detta skedde år 1920.

Trots detta blev debatten om språken vid Helsingfors universitet en utdragen dragkamp som kom att vara i många år. Det föreslogs flera lösningar av olika slag – ett förslag var en total förfinskning av universitetet, ett annat att universitetet

skulle delas upp i en finsk och en svensk del och ett tredje gick ut på att det skulle finnas ett lagstadgat minimiantal professorer som kunde undervisa på svenska och så mycket undervisning på svenska som motsvarade de svenskspråkigas andel (Hämäläinen, 1969).

Enligt Hämäläinen var det frågan om språken vid Helsingfors universitet som orsakade de häftigaste debatterna under språkstriden. Det ansågs orättvist att de svenska professorerna var överrepresenterade vid universitetet och att många kunde inte föreläsa på tillräckligt god finska vilket hindrade försvårade studierna för finska studenter. Det ansågs vara orimligt och onödigt att finska forskare skulle kunna svenska. Under slutet av 1920-talet krävde så många som 90 procent av de finska studenterna vid Helsingfors universitet att universitetet skulle bli finskt.

Under sommaren 1933 hade regeringen frågat Åbo Akademi om det ville ta över hela Finlands svenska universitetsutbildning mot att det fick statsunderstöd. Akademien vägrade för att den varken ville mista sitt oberoende eller underminera den svenska undervisningen vid statsuniversitetet. Bland de idéer som finshhetsivrarna framförde för att få ett slut på språkstriderna fanns bland annat en temporär slopning av demokratin för att i stället upprätta en diktatur om det inte gick att köra över de svenska intressena på annat vis, och att vägra tillmötesgå den svenskspråkiga bildade klassens krav på språkrättigheter med argumentet att de ändå antingen var av utländskt ursprung eller av finskt ursprung men hade antagit svenskan som modersmål.

Medan finshhetsivrarna förhållade regeringspropositionen i riksdagen drev studenterna på sitt håll sin nationalistiska agenda. Studenter uppvaktade president Pehr Evind Svinhufvud och statsminister Toivo Kivimäki med krav på att både Helsingfors universitet och Tekniska högskolan skulle bli helt finskspråkiga. Regeringens mottagande var kyligt och statsminister men Kivimäki svarade att regeringen skulle försöka lösa universitetsfrågan så att landets finskspråkiga befolkning fick känna sig som en majoritet. Samtidigt skulle regeringen se till att den svenska befolkningen skulle känna sig hemma i Finland. Statsminister Kivimäki lovade ändå att försöka ordna så att den svenska universitetsutbildningen skulle ges utanför Helsingfors universitet.

På motsvarande vis pekade finsknationalisterna på förtrycket av den finska minoriteten på svenska orter, och menade att privata folkskolor i sådana trakter fick för lite statsunderstöd. Dessutom menade de att finska borde införas som ämne i de svenska skolorna, för att de svenskspråkiga ska kunna konkurrera om

tjänster med de finskspråkiga på lika villkor. Finskan som skolämne i svenska skolor visade sig vara en öm punkt på grund av rädsla för förfinskning. Hur det gick till när svenska och finska blev en obligatorisk del av läroplanen behandlas i delkapitel 5.5 på s. 60.

År 1935 ses som en kulmen för språkstriderna. Det rådde osäkerhet i den internationella politiken och spänningen i Europa ökade. Finlands regering ville trygga Finlands ställning och riktade blickarna mot de skandinaviska länderna som hållit sig neutrala och utanför stormakternas maktkamp (Hämäläinen, 1969). När regeringen i december föreslog att Finland skulle anslutas till den nordiska neutralitetspolitiken stödde alla politiska partier förslaget. Språkstriderna upphörde inte i ett slag, men de stärkte banden till Skandinavien gjorde ändå att finsknationalisterna förlorade i styrka. J. K. Paasikivi, som var statsminister och ordförande för Samlingspartiet, hade upprepade gånger betonat att han önskade täta förbindelser med Skandinavien. Han menade att också finlandssvenskarna hade rätt till en andel av universitetsundervisningen som stod i proportion till deras andel av befolkningen i landet och att de finska studenterna kunde studera helt och hållet på finska, och att detta borde räcka (Hämäläinen, 1969). I riksdagsvalet 1936 gjorde de finsknationalistiskt sinnade partierna förlust och resultatet blev att Socialdemokraterna och Svenska folkpartiet fick parlamentarisk majoritet.

När andra världskriget tagit slut var inställningen till finlandssvenskarna tolerantare och viljan att tillmötesgå den svenskspråkiga befolkningens önskemål större. En ny universitetslag antogs år 1947, där den svenska undervisningen ökade avsevärt och de svenska professorerna blev fler (Hämäläinen, 1969).

I takt med att samhället förändrades så att finskan blev det dominerande språket inom hela samhällsförvaltningen och den finskspråkiga delen av befolkningen fick ökad tillgång till undervisning minskade orsakerna till osämja mellan språkgrupperna. Den ökade tillväxten gjorde också att finlandssvenskarnas ekonomiska inflytande minskade i proportion. Efter kriget tog ungdomen avstånd ifrån extremnationalism och fascism, och visade i stället intresse för internationella kontakter och samarbete. Svenskan började ses som en tillgång och inte en belastning.

5.5 Språkundervisningen i grundskolorna och gymnasier

På 1960-talet infördes undervisning i främmande språk för första gången i folkskolförordningen, vilket var början på den allmänna språkundervisningen i Finland. Tidigare hade eleverna i lärdomsskolan studerat det andra inhemska språket och i många fall också andra språk, medan språkstudier inte ingick i folkskolornas läroplan, även om det andra inhemska språket åtminstone i Vasa och Helsingfors erbjöds som frivilligt ämne i vissa skolor (Numminen & Piri, 1998). I samband med grundskolereformen 1968, vars avsikt var att skapa en jämlikare skola och samma möjligheter till bildning för alla, fattade regeringen beslutet att införa obligatorisk undervisning i två för eleven främmande språk: det andra inhemska språket och ytterligare ett – i första hand engelska som efter andra världskriget fått hög status (Numminen & Piri, 1998). Syftet var att trygga landets officiella tvåspråkighet och underlätta internationella kontakter både för Finland och för finländarna (Numminen & Piri, 1998; Geber, 2010). I det här avseendet var Finland ett föregångarland: idén med ett enhetligt språkprogram för alla elever där varje elev läser två språk förutom modersmålet förverkligades 20 år före övriga Europa: det är först på 2000-talet som man på EU-nivå har börjat tala om skolundervisning i två främmande språk förutom modersmålet för att ge EU-medborgarna bättre färdigheter att orientera sig i flerspråkiga miljöer (Europeiska rådet, 2002).

Frågan om ett eller två språk utöver modersmålet debatterades i politiken, men till slut fattade riksdagen våren 1968 beslut till förmån för två språk. Att finskan skulle vara obligatorisk i svenska skolor ansågs vara en självklarhet, och argumenten för att svenskan blev obligatorisk var att studier i det andra inhemska språket ansågs trygga landets officiella tvåspråkighet och att svenskan är viktig för nordiskt samarbete och på en nordisk arbetsmarknad. Dessutom ville man att eleverna i grundskolan skulle ha samma möjligheter till språkstudier som eleverna i lärdomsskolorna hade haft (Numminen & Piri, 1998).

Som ett resultat av detta beslut studerar alla elever i finländska skolor utöver modersmålet det andra inhemska språket samt ett övrigt språk. De obligatoriska språken studeras på antingen A- eller B-nivå, där A-språk påbörjas i årskurserna 1–6 i grundskolan och B-språk i årskurserna 7–9. År 1993 beslöt statsrådet att minska svenskundervisningen med 30 procent i grundskolan och gymnasiet

(Suominen, 2022). Sedan år 2016 har svenskstudierna i finska skolor tidigare lagts med ett år så att de börjar i årskurs 6. Timantalet har ändå inte ökat⁹. I allmänhet läser eleverna i svenska skolor både finska och engelska som A-språk, medan man i finska skolor läser engelska som A- och svenska som B-språk. Det finns skolor där man har möjlighet att läsa flera A-språk, A1 och A2, och engelskan behöver inte vara A-språk även om den oftast är det.

Det att svenskan gjordes till obligatoriskt skolämne 1968 betyder ingalunda att ämnet ses som en självklar del av skolundervisningen. Den obligatoriska svenskans vara eller inte vara är med jämna mellanrum föremål för debatt, och de senaste åren har debatten pågått mer eller mindre konstant. Sedan våren 2005 är det andra inhemska språket inte längre obligatoriskt i studentexamen, vilket betyder att svenska studenter inte behöver avlägga studentexamensprovet i finska och vice versa. Fortfarande skriver ändå största delen av de svenskspråkiga studenterna studentexamensprovet i finska. År 2021 var andelen svenskspråkiga studenter som skrev studentprovet i finska som andra inhemska språk 85 procent (Studentexamensnämnden, personlig kommunikation, 16 januari 2023). Benägenheten bland finskspråkiga gymnasister att skriva studentexamensprovet i svenska har däremot minskat. Nu när provet inte längre är obligatoriskt avlägger färre än hälften av studenterna som utexamineras i de finska skolorna provet i svenska. Enligt studentexamensnämnden var andelen studenter som skrev studentexamensprovet i svenska år 2021 42 procent (personlig kommunikation, 16 januari 2023).

Den finlandssvenska tankesmedjan Magma har låtit utföra en konsekvensutredning över vad det skulle leda till för landets tvåspråkighet om svenskan gjordes frivillig i grundskolan, och utredningen *Frivillig svenska? Utbildningsrelaterade konsekvenser* publicerades år 2011. Slutsatserna är bland annat:

- Det är sannolikt att färre grundskolelever skulle välja att läsa svenska
- Risken finns att det skulle ske en differentiering mellan social bakgrund, kön och region med avseende på svenskstudier så att svenska skulle studeras av elever som siktar på gymnasium och högskola, och av flickor samt elever i vissa delar av landet

9. Utom i en del kommuner, bland annat Helsingfors, som ger svenskundervisningen extra lektionstimmar med motiveringen att tvåspråkigheten är levande i Helsingfors.

- Kommunens utbud av språkundervisning kan komma att spela en roll för en elevs framtid
- Svenskan skulle sannolikt bli frivillig också i gymnasier och i yrkeshögskolor och universitet
- Få skulle välja det i yrkesskolor och personer med yrkeshögskoleutbildning, t.ex. poliser och sjukskötare, skulle få svagare svenskkunskaper än de har nu
- Risk för domänförluster
- Svårt att i framtiden berättiga minst nöjaktiga kunskaper i svenska enligt lagen om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda
- Om språkraven skulle finnas kvar skulle det kräva ökade resurser i form av språkkurser för att kompensera för avsaknad av språkexamina
- Inverkan också på privata sektorn vilket leder till begränsat svenskspråkigt serviceutbud

(Palviainen, 2011, s. 88–90)

Enligt Magmas rapport pekar flera faktorer på att Finlands grundlag inte inom en överskådlig framtid kommer att ändras vilket betyder att svenskan kommer att få behålla sin status som officiellt språk likställt finskan. Om svenskan däremot blir frivillig i grundskolan kan det leda till att samhället inte längre kan tillgodose den finsk- och svenskspråkiga befolkningens kulturella och samhällsliga behov på lika grunder.

5.6 Engelska blir det internationella språket

Av de moderna språk som undervisades vid universitetet i början av 1800-talet (tyska, franska, ryska och engelska) började engelskan under 1900-talet dra ifrån och fick efter andra världskriget ett oerhört stort försprång till de andra språken (se t.ex. Phillipson, 1992). I dag anses engelskan vara det internationella vetenskapsspråket inte bara i Europa utan i hela världen. För hundra år sedan skedde internationella kontakter på flera språk: tyskan var ett viktigt språk inom den finländska vetenskapen ända till slutet av andra världskriget då tyskans status dramatiskt sjönk (Haarmann & Holman, 2001, s. 230). Efter kriget började Finland orientera sig mot den engelsktalande världen och framför allt mot USA. Sedan 1970-talet har engelska också varit det främmande språk som så gott som alla läser

i skolan. Också resten av världen lockades till USA: eftersom landets utbildnings-system och vetenskapssamfund inte hade skadats av andra världskriget sökte sig många studenter, framför allt från tredje världen, till USA för att skaffa sig en utbildning (Kaplan, 2001, s. 10). Vetenskapen och teknologin blomstrade i USA under efterkrigstiden och enorma mängder forskare fick sin utbildning på engelska. En stor del av den vetenskapliga litteraturen skrevs och publicerades också på engelska.

För Finlands del gjorde engelskan sitt intåg i och med att den angloamerikanska kulturen blev populär från och med 1950-talet. Sedan 1980-talet har det blivit allt vanligare, både i Finland och i andra länder, med engelska i företagsnamn eftersom engelskan uppfattas som modern (Haarmann & Holman, 2001, s. 231). Haarmann och Holman nämner också ytterligare några orsaker till att engelskan blivit så viktig i Finland: handel med västvärlden, Finlands EU-medlemskap, den ekonomiska tillväxten under slutet av 1990-talet då bland annat Nokia expanderade och blev ett globalt företag samt internationaliseringen av aktiemarknaden (Haarmann & Holman, 2001, s. 232).

I och med att Finland gick med i EU år 1995 och EU fortsatte att utvidgas ingick 29 länder år 1999 ett avtal om att samarbeta om högre utbildning. Syftet med den så kallade Bolognaprocessen var att öka den europeiska rörligheten genom att göra examensformaten likadana i de deltagande länderna och därmed göra det lättare att studera och få jobb utomlands. I dag ingår över 45 länder i Bolognasamarbetet eller det som kallas det europeiska området för högre utbildning. I och med det ökade antalet utbytesstudenter som Bolognaprocessen medförde har universiteten i Finland anpassat sig genom att öka sitt kursutbud på engelska för att erbjuda utbytesstudenterna meningsfulla och attraktiva studier. Bolognaprocessen har inte bara lett till ökad rörlighet inom Europa, utan också till att Finland som en del av det europeiska området för högre utbildning lockar studenter från hela världen eftersom det finns en gemensam standard för en europeisk examen. Bolognaprocessen innebar i praktiken inte den ökning av den språkliga mångfalden som man kanske hade trott (se t.ex. Coleman, 2006; Singh & Han, 2008). I stället tog man steget direkt ut i världen där det i praktiken är engelska som lingua franca som gäller (se avsnitt 3.5.1 på s. 33). Fortfarande sker största delen av utbytet inom Europa, men på grund av att det engelskspråkiga kursutbudet på många håll är så stort blir språkkunskaperna inte nödvändigtvis så flerspråkiga.

De officiella språken vid Helsingfors universitet är fortfarande finska och svenska, men engelskan har fått en viktigare roll också här. År 2023 hade 83 procent av examensstudenterna vid Helsingfors universitet finska som modersmål, 8 procent hade svenska som modersmål och 9 procent hade något annat modersmål. Bland doktoranderna hade 26 procent ett annat modersmål än finska eller svenska medan de svenskspråkiga utgjorde 6 procent (Helsingfors universitets rapportservice, 2024). I takt med ökande internationalisering har engelskan i praktiken passerat svenskan som det andra språket vid universitetet (Lindström & Sylvén, 2014). Det här syns bland annat i att fakulteternas och institutionernas webbplatser har fler engelska översättningar än svenska. De orsaker som uppges är internationalisering och resursbrist, och att de som inte förstår finska antas förstå engelska. Att svenskan inte längre är obligatoriskt språk i studentexamen och att undervisningstimmar i svenska i grundskolan och gymnasiet har minskat har lett till att kunskaperna i svenska har sjunkit. Som en följd kan man inte längre räkna med att anställda och studenter vid Helsingfors universitet har goda färdigheter i svenska. Kapitel 7 som handlar om språkkunskaperna vid Helsingfors universitet ger en fördjupning av vilka språkkunskaper som finns och hur de har förändrats sedan 1970-talet, då man inom utbildningspolitiken lade grunden till den språkundervisning vi har i grundskolan och gymnasiet i Finland i dag.

I detta kapitel har jag redogjort för Helsingfors universitet, dess historia och förhållandet mellan de olika språken vid universitetet för att ge en bakgrund till den språkpolicy som universitetet har antagit. Själva språkpolycyn presenteras närmare i nästa kapitel. I de därpå följande kapitlen presenterar jag mina empiriska resultat. Jag har delat in empirin i tre delar: möjligheter, vilja och språkkunskaper – de tre kriterier som förutsätts för att ett språk i minoritetsställning ska kunna vara levande och samhällsbärande (Grin & Moring, 2002). Kapitel 6, *Analys: Möjligheter*, redogör för vilka möjligheter studenterna har att studera på svenska. Kapitel 7, *Analys: Kunskaperna i svenska vid Helsingfors universitet*, handlar om språkkunskaperna vid universitetet, det vill säga de kunskaper i svenska som finns bland studenter och personal, och hur dessa språkkunskaper inverkar på viljan och möjligheterna att studera på svenska vid Helsingfors universitet. Kapitel 8, *Analys: Vilja och attityder*, redogör slutligen för universitetets vilja att förverkliga tvåspråkigheten och vilka uttryck denna vilja tar sig i teorin (det vill säga i universitetets styrdokument) och i praktiken (på vilket sätt olika attityder inverkar på hur styrdokumentet följs).

6 ANALYS: MÖJLIGHETER

En av de förutsättningar som krävs för att ett språk ska vara livskraftigt är att talarerna har möjlighet att använda sitt språk i olika situationer. I en universitetskontext innebär detta föreläsningar, tentamenslitteratur, information och service på både finska och svenska – dels för att utbilda de svenskspråkiga studenterna vid universitetet, dels för att ge finskspråkiga och utländska studenter möjligheten att utveckla goda kunskaper i svenska. I det här kapitlet presenterar jag de former av verksamhet och resurser på svenska som tillsammans utgör möjligheterna att använda svenska vid universitetet. Kapitlet innehåller citat från fokusgrupperna och enskilda intervjuer med beslutsfattare inom universitetet. Jag inleder med att redogöra för olika resurser som finns till för att garantera universitets tvåspråkighet. Först, i delkapitel 6.1, presenterar jag universitetets språkprinciper, som är ett policydokument med regler för finskans, svenskans och engelskans roll i undervisning och forskning, och de åtgärder för att stärka och bevara svenskans ställning som nämns i språkprinciperna. Det är språkprinciperna som sammanfattar de möjligheter och rättigheter som studenterna i praktiken har att använda olika språk. Jag har strukturerat resten av detta kapitel utifrån de åtgärder som nämns i språkprinciperna för att systematiskt kunna behandla de olika åtgärderna som rör svenskan vid universitetet. Jag analyserar hur Helsingfors universitet förverkligar tvåspråkigheten, hur beslutsfattare tolkar uppdraget och vad det leder till i form av service och kursutbud. Dessutom handlar det om ideal och verklighet, spelregler, attityder och olika förfaringssätt – även om attityderna framför allt analyseras i kapitel 8. I delkapitel 6.2 behandlar jag den svenskspråkiga undervisningen och handledningen och vad det står om undervisningsspråk i universitetslagen. I det kapitlet sammanfattar jag möjligheterna att studera på svenska och använda svenska vid universitetet, och vilka faktorer som främjar respektive hindrar tvåspråkigheten från att förverkligas på ett lyckat sätt. I delkapitel 6.3 redogör jag för

de tvåspråkiga kandidatprogram som funnits sedan år 2010, med målet att kombinera ämneskunskaper med kunskaper i båda inhemska språken. I delkapitel 6.4 behandlar jag rätten att skriva tentamina och andra arbeten på svenska, och hur den fungerar i praktiken. Delkapitel 6.5 handlar om nordiskt universitetssamarbete. I delkapitel 6.6 går jag närmare in på hur parallellspråkighet kan utnyttjas i högskolemiljö och i delkapitel 6.7 redogör jag för hur receptiv flerspråkighet kan användas för att öka flerspråkigheten i olika sammanhang. I delkapitel 6.8 introducerar jag begreppet *strikt preferenskriterium* som en indikator på huruvida svensk service håller samma kvalitet som den finska vilket är en förutsättning för att den ska uppfattas erbjuda likvärdiga möjligheter att använda svenska. Slutligen, i delkapitel 6.9, sammanfattar jag kapitel 6 och diskuterar hur attityder inverkar på möjligheterna att använda svenska vid universitetet – för att grundligt behandla attityderna i kapitel 8.

6.1 Språkprinciperna

Här behandlar jag beredningen av språkprinciperna och innehållet i dem. I de närmast följande styckena presenterar jag de temaområden som behandlas i språkprinciperna, ger exempel på hur universitetet hanterar det aktuella området och vilka erfarenheter som anställda och studenter har av området och hur det fungerar (Helsingfors universitet, 2014).

Under språkstriderna i Finland under 1920- och 1930-talen sågs Helsingfors universitet som en symbol för den nationella bildningen. Därmed blev språket, eller språken, vid Helsingfors universitet själva brännpunkten för frågan om förhållandet mellan finskan och svenskan i Finland (se delkapitel 5.4 på s. 57). Som en följd av detta har medvetenheten om språkliga rättigheter och skyldigheter varit förhållandevis stor vid Helsingfors universitet. Ändå dröjde det till år 2007 innan universitetet nedtecknade och godkände den första versionen av sina språkprinciper. I den första versionen sammanfattas syftet med språkprinciperna så här: "Språkprinciperna är inte ett åtgärdsprogram. De utgör ett policydokument som är avsett att styra beredningen av framtida åtgärdsprogram för olika sektorer av universitetets verksamhet" (Helsingfors universitet, 2007, s. 8). Eftersom språkprinciperna från år 2007 uppfattats som alltför abstrakta och inte tillräckligt förpliktande ger de nya språkprinciperna från år 2014 konkreta förslag på tillämpningar på fakultets- och institutionsnivå och dessutom förslag på hur

språkprinciperna ska följas upp. Språkprinciperna bygger på universitetets strategi för åren 2013–2016 (Helsingfors universitet, 2012, s. 17), och de åtgärder som föreslås i strategin för svenskans del återfinns i språkprinciperna. På sidan 17 i strategin nämns följande åtgärder för att förbättra möjligheterna att använda svenska vid universitetet:

Åtgärder

- 6 Tvåspråkigheten ska stärkas med sikte på en fungerande tvåspråkighet
 - Universitetets språkprinciper ska utvärderas och preciseras
 - Antalet tvåspråkiga (finska/svenska) examina ska ökas. På så sätt skapas ett tydligare koncept för examina som ger flerspråkig expertis.
 - Samarbetet med de nordiska universiteten ska stärkas
 - Parallellspråkighet ska uppmuntras

(Helsingfors universitet, 2012, s. 17)

Resultatet av utvärderingen av språkprinciperna som nämns i strategin är alltså en ny samling språkprinciper, *Helsingfors universitets språkprinciper. Från riktlinjer till fungerande flerspråkighet* (Helsingfors universitet, 2014), som godkändes av rektor 25 september 2014. De nya principerna bygger på de gamla, och är i enlighet med universitetets strategi en precisering av dem, en uppsättning spelregler för finskans, svenskans och engelskans roll i undervisningen och forskningen. I en intervju med Jan-Ola Östman, som var ordförande för den grupp som formulerade de nya principerna, berättar han att de tidigare språkprinciperna var vagare och att det därmed var svårare att följa upp hur de efterföljdes (Sylvén, 2015). Arbetsgruppen som beredde de nya principerna bestod förutom av Östman, som är professor i nordiska språk, av representanter för rektorskansliet, enheten Svenska ärenden, studentkåren, språkcentret, nätverket för Europaforskning, läroämnet finska och studiechefer från olika fakulteter.

Språkprinciperna begränsar sig inte till förhållandet mellan finskan och svenskan, utan handlar också om andra språk – framför allt engelskan, som enligt språkprinciperna är ett redskap för att skapa en internationell lärmiljö. Enligt språkprinciperna kan till exempel en person som inte har kunskaper i finska eller svenska arbeta vid universitetet, ”i sådana uppgifter där detta är möjligt. I sådana fall förutsätts i regel kunskaper i engelska.” Även om språkprinciperna nämner

vikten av kunskaper i andra språk, särskilt nordiska språk, är engelska det enda utländska språket som nämns uttryckligen, vilket visar på engelskans särställning som det utländska språket framför andra.

I februari 2019 arrangerade universitetet en verkstad om universitetets så kallade riksansvar (se s. 3 i kapitel 1) – det vill säga undervisningen i sådana ämnen som inte undervisas vid någon annan svensk- eller tvåspråkig högskola i Finland. Deltagarna i verkstaden efterlyste en verktygslåda, det vill säga konkreta tips på hur man kan stärka tvåspråkigheten inom varje enhet, och se till att man kan erbjuda svensk service i så många situationer som möjligt. Som ett resultat samlade enheten för svenska ärenden (för en beskrivning av enheten svenska ärenden se avsnitt 6.2.2 på s. 71) i samarbete med centret för universitetspedagogik in exempel på god praxis, som resulterade i en samling konkreta tips och en checklista för dekaner, styrgrupperna för utbildningsprogram samt lärare. Denna samling av god praxis fick namnet Verktygslådan, och den distribuerades till alla enheter via e-post från den prorektor som ansvarar för universitetets tvåspråkighet. Verktygslådan beskriver universitetets uppdrag att utbilda tillräckligt med svenskkunniga experter för samhällets behov, och ger tips på vad fakulteterna och utbildningsprogrammen kan göra för att ge så många som möjligt så goda förutsättningar som möjligt att verka på svenska. Den ger exempel på hur enheterna kan maximera möjligheterna att använda svenska som studiespråk utifrån de resurser som finns, och hur man kan beakta tvåspråkigheten i undervisningsplaneringen. Därtill innehåller Verktygslådan checklistor för ledningsgruppen för de olika utbildningsprogrammen, dekanaten och lärarna med konkreta tips på hur var och en utifrån sin egen position kan verka för tvåspråkigheten vid universitetet. Universitetet uppmanar till exempel fakulteterna att säkerställa att de personer som anställts för att undervisa på svenska verkligen gör det, och att uppmantra sådana svenskkunniga professorer eller lärare som inte har svensk undervisning att till exempel hålla en kurs på finska vartannat år och samma kurs på svenska vartannat. På det sättet ökar den svenska undervisningen utan att det kräver några stora extraresurser, även om arbetet med att översätta det egna undervisningsmaterialet ska beaktas i lärarens arbetsplan. För att sänka tröskeln för finska studenter att delta i kurser med svenska som undervisningsspråk uppmanas utbildningsprogrammen att informera studenterna om att kurser på till exempel finska, svenska och engelska hör till studierna. På det sättet uppmantrar man finska studenter att lära sig ämnesterminologin på svenska och ökar samtidigt

studentunderlaget till kurser som hålls på svenska, vilket i sin tur ökar kostnadseffektiviteten för de svenskspråkiga kurserna som annars kan riskera att få för få deltagare. Enskilda lärare uppmanas att bjuda in svenskspråkiga gästföreläsare till kurser där undervisningsspråket annars är finska, att se till att föreläsningarnas visuella material är på ett annat språk än undervisningsspråket eller att åtminstone presentera nyckelord och central terminologi på svenska. Det centrala budskapet i verktygslådan är att det är lärarnas och utbildningsplanerarnas ansvar att se till att tvåspråkigheten förverkligas och se till att de svenskspråkiga studenterna är medvetna om sin rätt att använda sitt modersmål och att det ska kännas tryggt att göra det (Helsingfors universitet, 2021).

De åtgärder som nämns i verktygslådan presenteras som ett slags minimivå som man inom utbildningsprogrammen ska sträva efter för att förverkliga de mål som ställs upp i språkprinciperna. Om Språkprinciperna inte ska ses som ett åtgärdsprogram utan som ett policydokument som styr beredningen av framtida åtgärdsprogram (se s. 65 i kapitel 6) kan verktygslådan ses som ett sådant åtgärdsprogram som nämns i Språkprinciperna från år 2007 (Helsingfors universitet, 2007, s. 7).

I de delkapitel som följer behandlar jag de åtgärder som nämns i språkprinciperna för att stärka svenskans ställning och diskuterar hur det delområdet fungerar i praktiken, eventuella hinder och vad studenter och personal har för erfarenheter av och åsikter om åtgärderna.

6.2 Undervisning och handledning

Enligt universitetslagen är undervisnings- och examensspråken vid Helsingfors universitet finska och svenska, medan förvaltningsspråket är finska. Undantaget är Svenska social- och kommunalhögskolan, där undervisnings- och förvaltningsspråket är svenska. Man har rätt att i egen sak kommunicera på finska eller svenska och bli betjänad på det språk man själv använt. Studentkårens verksamhetsspråk är finska och svenska. De följande avsnitten handlar om de förutsättningar som finns för undervisning och handledning på svenska – nämligen de svenska professurerna – och kursutbudet på svenska.

6.2.1 Svenska professorer

Enligt universitetslagens 74 § finns minst 28 svenska professorer för undervisning på svenska inom ämnen som bestämts i en separat instruktion¹⁰ (558/2009). Till de lagstadgade svenska professorerna räknas inte professorerna vid Svenska social- och kommunalhögskolan, som är en fristående samhällsvetenskaplig enhet med svenska som förvaltningspråk¹¹. Svenskan ska vara representerad också inom rektorsämbetet: en av de svenska professorerna ska vara representerad bland prorektorerna om inte rektor innehar en svensk professur. Utöver dessa tjänster har universitetet en nämnd för att utveckla och samordna den svenska undervisningen (mer om Svenska verksamhetsnämnden i avsnitt 6.2.2 på s. 71). För närvarande finns det drygt 30 professorer som undervisar på svenska, och ett hundratal lärare (Helsingfors universitet, 2021). Därtill finns det svenskutbildad forskningspersonal och administrativ personal. Skillnaden mellan de svenska professorerna och annan svenskspråkig personal är att innehavarna av svenska professorer ska undervisa på svenska till minst 50 procent. Professorerna vid universitetet kan ges rätten att undervisa på andra språk än sitt officiella undervisningsspråk, men högst hälften av undervisningen får alltså ske på ett annat språk än det officiella undervisningsspråket. Vad beträffar de svenskspråkiga professorer som inte uttryckligen har en svensk professur antas att de föreläser på finska, men de kan ges rätten att föreläsa på svenska eller engelska, förutom vid Svenska social- och kommunalhögskolan där det omarkerade föreläsningsspråket är svenska. Den tvåspråkiga undervisningen och servicen samt rätten att använda svenska i service- och studieangelägenheter är alltså stadgad i lag också högt upp i universitetshierarkin. Detta betyder att det finns personer med egna erfarenheter av studenternas tvåspråkiga behov också på den nivå där strategiska planer och andra policydokument bereds. Man kan med fog anta att de egna erfarenheterna ger en bättre förståelse för vilka dessa behov är, och då är representationen av signifikant betydelse för hur väl tvåspråkigheten förverkligas. I

10. Instruktionen är ett dokument med syftet att ”skapa förutsättningar för öppenhet i beredning och beslutsfattande, för interaktiv ledning och för förvaltning av hög kvalitet i universitetets organ så att universitetet kan fullgöra sina uppgifter väl och på ett resultatrikt sätt” (Helsingfors universitet, 2015a).

11. Svenska social- och kommunalhögskolan har cirka 570 studerande och drygt 40 lärare (C. Mäkinen, personlig kommunikation, 29 augusti 2022).

intervjumaterialet framkommer att studenterna uppskattar att det finns svenskspråkiga professorer att vända sig till för handledning och i språkfrågor, särskilt om de varit med om att deras rätt att använda sitt modersmål ifrågasatts (se t.ex. delkapitel 6.4 på s. 84).

Det uttalade syftet med de svenska professurerna är att undervisa och handleda på svenska. Ur intervjumaterialet framkommer att de även har en symbolisk funktion i att de är representanter för universitetets tvåspråkighet, och denna funktion upplevs också som viktig bland de svenskspråkiga studenterna. Tillsammans med övriga lärare, assistenter och annan personal som kan svenska utgör de ett nätverk som med sin samlade kunskap och sina erfarenheter av universitetets tvåspråkighet bidrar till att tvåspråkigheten förverkligas på olika campusområden och fakulteter och inom olika utbildningsprogram.

6.2.2 Svenskt kursutbud

Vid de flesta av universitetets 30 kandidatprogram kan man studera helt eller delvis på svenska. Utöver dem ingår det studier på svenska i utbildningsprogrammen i medicin och odontologi, och i magisterprogrammen i pedagogik, samhällsvetenskaper, rättsvetenskap och humaniora. Helsingfors universitet är Finlands mest mångvetenskapliga universitet och universitetet erbjuder ämnen som man inte kan studera på svenska någon annanstans i Finland. Dessa ämnen är medicin, veterinärmedicin, odontologi, geografi, juridik (fram till år 2023 då fullskalig juristutbildning på svenska startade vid Åbo Akademi), farmaci, journalistik, socialt arbete, socialpsykologi, agronomi och forstvetenskap.¹² En del av dessa ämnen undervisas vid Svenska social- och kommunalhögskolan (se avsnitt 6.2.1 på s. 70) där det är svenska som är undervisnings- och förvaltningsspråk. De har utbildning i journalistik, socialt arbete och socialpolitik, socialpsykologi, sociologi, statskunskap med förvaltning och rättsvetenskap. Den enda fakulteten som inte har någon undervisning på svenska är teologiska fakulteten. De svenskspråkiga teologerna i Finland får i huvudsak sin utbildning vid Åbo Akademi.

Vid universitetet finns en lagstadgad nämnd för att utveckla och samordna den svenska undervisningen (Universitetslag, 558/2009, 74 §). I denna, Svenska verksamhetsnämnden, finns representanter från alla fakulteter, från Svenska social- och kommunalhögskolan, studentkåren och dessutom representanter

12. Forstvetenskap heter skogsvetenskap i Sverige.

för Svenska handelshögskolan och yrkeshögskolan Arcada. Svenska handelshögskolan och Arcada ingår tillsammans med Helsingfors universitet, Aalto-universitetet och Konstuniversitetet i Helsingforsalliansen, som har som syfte att stärka den svenskspråkiga högskoleutbildningen i huvudstadsregionen (Studera i Helsingfors, u.å.). Enligt instruktionen för Svenska verksamhetsnämnden är nämndens uppgifter framför allt att samordna sådan undervisning som berör flera fakulteter och institutioner (Helsingfors universitet, u.å., b). Som sitt sekretariat har Svenska verksamhetsnämnden Svenska ärenden, som är en del av universitetsledningens stödfunktioner inom universitets serviceorganisation och verkar både på universitets- och fakultetsnivå. Därtill har Svenska ärenden campuskoordinatorer för svenskan vid de olika universitetscampusen. Medan Svenska verksamhetsnämnden har som uppgift att utveckla och koordinera undervisningen arbetar Svenska ärenden för en fungerande tvåspråkighet inom universitetet bland annat genom att delta i universitetets strategiprocess, ta initiativ och skapa verksamhet på svenska och arbeta för samhällelig växelverkan på båda språken. Den så kallade Verktygslådan med tips på god praxis och punktlister som nämns i delkapitel 6.1 på s. 66 är ett av Svenska ärendens initiativ för att konkretisera universitetets språkstrategi.

Fakulteterna och utbildningsprogrammen bestämmer själva över sitt kursutbud på de olika språken. Kurser på svenska anordnas utifrån vad det finns resurser för, men de ämnen som har en separat antagning på svenska har en skyldighet att tillhandahålla ett tillräckligt kursutbud på svenska. Utbildningsprogrammen arrangerar den svenska undervisningen på olika sätt. Till exempel har de studenter som antas till kandidatprogrammet i biologi via den svenskspråkiga antagningen all undervisning under det första studieåret på svenska, för att så småningom i ökad grad övergå till undervisning på finska. Institutionen för matematik och statistik vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten bjuder in studenterna att delta i kursplaneringen genom att fråga dem vilka kurser de önskar ska erbjudas på svenska under kommande läsår, inom ramarna för de resurser som finns för den svenskspråkiga undervisningen. De svenskspråkiga kurserna schemaläggs så att studenterna ska kunna läsa så många kurser som möjligt på svenska under sin studietid. Statsvetenskapliga fakulteten ordnar sin svenska undervisning i samarbete med Svenska social- och kommunalhögskolan. Mängden svenskspråkig undervisning varierar, men alla studenter har rätt att skriva kurs- och examensarbeten och tentera på någotdera av Finlands och universitetets officiella språk enligt

eget val, om inte annat nämns, till exempel inom ramarna för ett utbildningsprogram i språk.

När det gäller studenterna och deras inställning till flerspråkigheten är största delen av de svenskspråkiga studenterna medvetna om att studierna till en stor del försiggår på finska, men för en del kommer det som en överraskning – framför allt hur mycket man ändå förväntas klara sig på finska inom en del utbildningsprogram. De svenskspråkiga studenter som intervjuats i fokusgruppmaterial har en flexibel inställning till flerspråkigheten, och samtliga har redan när de började sina studier varit medvetna om att universitetets tvåspråkighet inte betyder att alla kurser erbjuds på svenska. I de flesta yrken behöver man kunna finska om man utövar sitt yrke i Finland, och studenterna uppskattar möjligheten att lära sig terminologi på finska, svenska och engelska och eventuellt ytterligare språk. Så här säger Heidi som studerar historia, ett ämne med separat antagning på svenska:

HEIDI: det var ett medvetet val det att jag kom till Helsingfors
om jag hade velat ha allt på svenska skulle jag ha farit till Åbo
dit sökte jag också men sen valde jag Helsingfors för då tänkte
jag att
då får jag träna min finska

(Fokusgrupp 1)

För en del studenter kommer avsaknaden av svenska kurser som en överraskning, men de flesta är mer eller mindre medvetna om att en stor del av undervisningen och eventuellt också kurslitteraturen är på finska. En campuskoordinator berättar i en intervju om en student som fått en chock när hen insett att undervisningen i hens ämne nästan enbart sker på finska, men ingen av informanterna i fokusgrupperna har ändå själv varit omedveten om att undervisningen är tvåspråkig och att svenska kurser ges i den mån det finns resurser. Vill man studera ett ämne som inte undervisas vid någon annan två- eller svenskspråkig högskola har man inget annat val än en mer eller mindre tvåspråkig utbildning vid Helsingfors universitet om man vill studera i Finland.

I intervjuerna med studenter framkommer det tydligt att de svenskspråkiga studenterna väljer svenska kurser där sådana erbjuds. Många uppger att de är fullständigt tvåspråkiga, men de som gått i skola på svenska anser ändå att svenskan är deras starkare akademiska språk. En förutsättning är ändå att undervisningen

håller samma kvalitet som motsvarande undervisning på finska – till exempel vad gäller närhet eller valmöjligheter när det gäller tidpunkt. Kvalitet handlar självklart om innehåll och pedagogisk skicklighet, men aspekter som tid och plats för undervisningen spelar också en viktig roll. I delkapitel 6.8 på s. 97 redogör jag för det strikta preferenskriteriet och hur studenterna ser på kvaliteten på den svenska undervisningen och servicen.

6.2.3 Sammanfattning av det svenskspråkiga studieutbudet

Ämnena skiljer sig från varandra när det gäller tillgången till undervisning på svenska. En ytterlighet är Svenska social- och kommunalhögskolan vid statsvetenskapliga fakulteten som har svenska och engelska som undervisningsspråk och svenska som förvaltningsspråk medan resten av fakulteten är övervägande finskspråkig. En annan ytterlighet är teologiska fakulteten som inte har någon svenskspråkig undervisning alls. Svenskspråkig undervisning i teologi ges vid Åbo Akademi. Skillnaderna har att göra med utbildningspolitik och -nätverk, och huruvida ämnet undervisas vid något annat svensk- eller tvåspråkigt universitet i Finland. Det finns ämnen där studentantagningen sker genom separat antagning av studenter som kan svenska, och då har ämnet en skyldighet att arrangera undervisning på svenska, och ämnen där språkkunskaperna inte beaktas i antagningen och i de ämnena finns inte samma krav på att erbjuda undervisning på svenska. Den svenska antagningen är tillgänglig för alla som tagit studentexamen i en svensk skola eller som genom språkprov kan visa sig ha tillräckliga svensk-kunskaper för att klara av studier på svenska och dessutom kunna verka på svenska i arbetslivet.

Den svenska undervisningen är öppen för alla men det har visat sig att tendensen bland finska studenter att välja enstaka svenskspråkiga kurser generellt är låg. Däremot är det inte ovanligt att studenter med finska som modersmål söker in via den svenska studentantagningen i sådana utbildningar där det finns en separat svensk antagning. Den huvudsakliga anledningen är att konkurrensen om studieplatserna vid det svenska utbildningsprogrammet i allmänhet är mindre hård. Till exempel vid medicinska fakulteten är 40 procent av dem som tagits in via den svenska antagningen folkbokförda som finskspråkiga, och vid Svenska social- och kommunalhögskolan är närmare 20 procent av studenterna folkbokförda som finskspråkiga (Helsingfors universitets rapportservice, 2024).

När det gäller ämnen där konkurrensen om studieplatser är mindre hård är det färre finskspråkiga som söker in via den svenska antagningen. När det gäller studieprogram där det inte finns någon separat antagning av svenskspråkiga studenter är det ovanligt att studenter med annat modersmål väljer svenska kurser, även om motivet kunde vara att de är intresserade av ämnet eller för att de vill öva språket. Därmed blir deltagarantalet ofta lägre på kurser med svenska som undervisningsspråk, vilket gör att kurserna blir mindre kostnadseffektiva. Av intervju-materialet framgår att finskspråkiga studenter som ändå valt en kurs med svenska som undervisningsspråk – antingen för att de vill träna språket eller för att det är fråga om en specialkurs som inte erbjuds på finska – har tyckt att det varit lättare än de trott att avlägga en svenskspråkig kurs. Eftersom man alltid får avlägga studieprestationer på finska eller svenska efter eget val¹³ (om inte annat anges, till exempel inom språkprogram) behöver man inte kunna uttrycka sig på svenska för att kunna avlägga kurser som undervisas på svenska. Ändå ger svenskspråkiga kurser en viss träning och är ett sätt att lära sig terminologi på svenska.

För att motivera studenterna att inkludera kurser med olika undervisningsspråk i sin examen står det i språkprinciperna (se delkapitel 6.1 på s. 66) att universitetet tar i bruk ett system där det står i betyget vilket språk en kurs avlagts på (Helsingfors universitet, 2014, s. 32), så att det blir meriterande att studera på fler än ett språk. En anteckning om kursspråket i betyget kan sporra fler att även välja svenska kurser, och att kursen dessutom hålls i mindre grupp, vilket ökar lärarkontakten, kan bidra till att den svenska undervisningen anses hålla hög kvalitet och göra den mer attraktiv. Ett annat sätt att få fler finskspråkiga studenter att intressera sig för utbildning på svenska är de tvåspråkiga kandidatprogram som startades i pilotsyfte med två program hösten 2010 och som i dag omfattar åtta kandidatprogram. Dessa program beskrivs mer utförligt i följande delkapitel.

6.3 Tvåspråkiga examina

Att utbilda tillräckligt med svensk-kunniga experter för samhällets behov, vilket enligt universitetslagens 12 § (558/2009) är en av Helsingfors universitets uppgifter, har blivit en svårare uppgift för universitetet med åren, särskilt efter att

13. Utom vid Svenska social- och kommunalhögskolan där tentamens- och examinations-språket är svenska och engelska.

det andra inhemska språket blev frivilligt i studentexamensprovet (se delkapitel 5.5 på s. 60 och delkapitel 7.3 på s. 116). För att ge intresserade studenter en möjlighet att utveckla sina språkkunskaper i levande kontexter introducerade Helsingfors universitet tvåspråkiga kandidatprogram år 2010. Inom ramarna för de tvåspråkiga programmen ska minst en tredjedel av de studiepoäng som ingår i en kandidatexamen avläggas på vardera av de inhemska språken. Studenten får en anteckning i betyget om att examen avlagts på två språk. Syftet med programmen är att studenterna ska uppnå ”ett användbart arbetsspråk och ett mångsidigt fackspråk”, eller nivå C1 (avancerad nivå) enligt Europarådets referensram för språk (Helsingfors universitet, 2019). De tvåspråkiga kandidatprogrammen är avsedda både för svenskspråkiga studenter som vill nå en avancerad nivå på finska och finskspråkiga studenter som vill nå en avancerad nivå på svenska för arbetslivets behov. När Helsingfors universitet började med sina tvåspråkiga undervisningsprogram hösten 2010 var det fråga om två examensprogram: kandidatexamen vid institutionen för ekonomi vid agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten¹⁴ och rättsnotarieexamen vid Helsingfors universitets juridiska fakultets enhet i Vasa. De två programmen var pilotprojekt med syfte att skapa ett koncept för tvåspråkiga examina för att sedan sprida konceptet till flera vetenskaper och fakulteter.

Enligt en rapport som universitetet lät göra utifrån material som producerats av styrgruppen för de tvåspråkiga programmen (Paterlini & Posti, 2012) var studenterna som deltog i programmen motiverade och fick goda betyg. Enligt rapporten led inte studietakten av att studenterna studerat på två språk, utan de hade tvärtom studerat snabbare än genomsnittet vid institutionerna. En anledning till den snabba studietakten och de goda resultaten kan vara att de tvåspråkiga programmen lockar högpresterande, ambitiösa studenter. Att studenterna presterar väl också när de studerar på ett annat språk än modersmålet visar ändå att programmen varit framgångsrika. Allra snabbast studerade de studenter som hade börjat vid ett tvåspråkigt kandidatprogram men sedan hoppat av, vilket tyder på att programmen lockar högpresterande studenter, men att tvåspråkiga studier är mer tidskrävande än enspråkiga studier på studentens starkare språk. Hösten 2013 utökades konceptet och läsåret 2021–2022 fanns åtta tvåspråkiga program: kandidatexamen i ämnena fysikaliska vetenskaper, kemi, biologi, molekylära

14. Lant- och skogsbruksvetenskaper.

biovetenskaper, miljövetenskaper, lantbruksvetenskaper, miljö- och livsmedelsökonomi samt rättsnotarieutbildningen vid juridiska fakulteten i Helsingfors och Vasa (Siilin, 2022).

Även om målgruppen för programmen är studenter med antingen finska eller svenska som modersmål har programmen särskilt fokus på finska studenter som på detta sätt kan utveckla ändamålsenliga svenskkunskaper med tanke på arbetslivet. År 2018 hade 66 procent av de som sökt sig till ett tvåspråkigt program finska som modersmål och 34 procent hade svenska som modersmål. Mindre än en procent hade ett annat modersmål. De svenskspråkiga studenter som väljer att studera vid Helsingfors universitet framför till exempel det enspråkiga Åbo Akademi uppger ofta att en delorsak till att de valt Helsingfors är att studier på två språk ger en kompetensfördel eftersom det är viktigt att lära sig sitt ämne och dess terminologi också på finska med tanke på arbetslivet. I många ämnen blir kontakten med finskan naturlig på grund av att det är det vanliga föreläsningsspråket och en del av kurslitteraturen är skriven på finska. De tvåspråkiga programmen ger de svenskspråkiga studenterna möjligheten att med en relativt liten extra satsning på finskan få ett intyg på att de gått en tvåspråkig utbildning.

Programmen har utvecklats i samarbete med Språkcentret vid Helsingfors universitet och genomförs så att studenterna får ta del av skräddarsytt språkstöd som är integrerat med ämnesundervisningen. Enligt styrgruppens rapport om erfarenheterna från pilotprojektet upplever studenterna stödet som mycket viktigt både med tanke på motivationen och på studieframgången (Paterlini & Posti, 2012). Största delen av studenterna tycker att kunskaperna i det andra inhemska språket ökat tack vare studieprogrammet och att tröskeln att använda det blev lägre under det första studieåret. Ändå önskar sig studenterna mer språkstöd som är integrerat med ämnesundervisningen, möjligheter till praktik och utbytesstudier i Sverige och tydligare definierade språkkriterier så att de ska kunna mäta och komplettera sina egna språkkunskaper. Tillgång till information om och kriterier för goda kunskaper är en motiverande faktor – om studenterna har tillgång till någon form av måttstock för vad goda kunskaper är har de lättare att jämföra sin egen prestation med det som förväntas av dem, vilket är motiverande (Nicol & MacFarlane-Dick, 2007).

En kartläggning av lärarnas erfarenheter visar att lärarna inte tyckte det var betungande att läsa tentamenssvaren trots de finska studenternas ibland bristfälliga svenskkunskaper, och att studenterna i pilotstudien fått väldigt goda betyg i

sina tentamina. En orsak till detta kan som sagt vara att det är ambitiösa studenter som söker sig till de tvåspråkiga programmen, men det kan också ses som ett tecken på att studierna upplevs vara motiverande.

Sammanfattningsvis är resultatet av de tvåspråkiga programmen att de har lett till ökad vilja bland studenterna att använda det andra inhemska språket i studierna, vilket kan leda till att svenskt kursutbud kan användas också av andra än de studenter som gått i skola på svenska. Det betyder att den svenska undervisningen kan utnyttjas av fler vilket gör den mer kostnadseffektiv. De tvåspråkiga programmen leder alltså till en ökad efterfrågan på svenskspråkiga kurser och kurslitteratur, och större synlighet för den svenskspråkiga undervisningen. Detta kan leda till att utbudet av svensk ämnesundervisning ökar, vilket leder till förbättrade möjligheter att studera på svenska. Både agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten och juridiska fakulteten uttrycker ökad svenskspråkig undervisning som explicit syfte med de tvåspråkiga programmen. Särskilt på juridiska fakulteten har det ändå varit svårt att garantera ett tillräckligt stort svenskspråkigt kursutbud och tillräckligt med kurslitteratur på svenska, vilket betyder att de finska studenterna på eget initiativ måste välja svenska som tentamensspråk för att få ihop en tillräcklig mängd studiepoäng på svenska. Därför önskar sig fakulteten resurser för att kunna erbjuda en jämnare fördelning mellan finskspråkiga och svenskspråkiga kurser. Agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten har, tack vare avtal med Svenska handelshögskolan, lättare att erbjuda ett tillräckligt stort kursutbud (Paterlini & Posti, 2012).

I en intervju med campuskoordinatören för svenska campusgruppen i Vik och Gumbäcks församling berättar hen hur det gick till när pilotprogrammet för tvåspråkig kandidatutbildning kom till. Campusområdet Vik och Gumbäcks omfattar matematisk-naturvetenskapliga fakulteten, agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten, bio- och miljövetenskapliga fakulteten, veterinärmedicinska fakulteten och farmaceutiska fakulteten. Enligt campuskoordinatören hade en utvärdering av undervisningen visat att det fanns behov av ökat kursutbud på svenska och av att rekrytera och utexaminera fler agronomer som kan svenska. Samtidigt menar campuskoordinatören att strategierna är vagt formulerade: det står att fakulteterna ska öka sitt svenska kursutbud (Helsingfors universitet, 2006) men det ges inga konkreta förslag på hur det ska gå till inom ramarna för de resurser som står till buds. Svenska campusgruppen föreslog ett pilotprojekt med tvåspråkig examen men stötte på motstånd:

det här har nog varit någonting som faktiskt krävde ganska mycket lobbande [...] och så presenterade jag det här och första reaktionen var att ”me ei pilotoida”¹⁵.

(Intervju med campuskoordinatören för campus Vik och Gumtåkt, 2010)

När campuskoordinatören visat en skiss till programmet och pekat på punkterna om tvåspråkighet i universitetets strategi gick förslaget ändå igenom. I samband med att programmet planerades uttryckte äldre studenter att de gärna skulle ha gått ett liknande program – även om de frågade sig huruvida de i själva verket skulle ha insett nyttan med en tvåspråkig kandidatexamen när de var yngre studenter. Även tidigare har campuskoordinatören informerat nya studenter oavsett språktillhörighet om möjligheterna och nyttan av att avlägga kurser på svenska, men språkstödet och markeringen i betyget om att studenten avlagt en tvåspråkig examen ger större synlighet åt den satsning det innebär att studera på ett främmande språk, och ökar motivationen eftersom nyttan blir erkänd och därmed konkret.

Åren 2010–2017 anmälde sig 542 studenter till något av de totalt åtta tvåspråkiga kandidatprogrammen. År 2018 hade 62 av dem avlagt en tvåspråkig examen medan 60 hade avlagt en kandidatexamen där andelen studier på det andra inhemska språket inte räckte till för att examen skulle räknas som tvåspråkig. 11 studenter hade övergått till en enspråkig examen och 409 deltog fortfarande aktivt i ett tvåspråkigt kandidatprogram (Schauman, 2018).

Att studera på ett annat språk än modersmålet och således lära sig både språket och stoffet är inget nytt fenomen – särskilt inte inom universitetsutbildning. När Helsingfors universitet grundades var undervisningsspråket latin, när latinet ersattes av svenskan fick finska studenter lära sig svenska för att kunna studera och i dag är det finskan som är studiespråk för många svenskspråkiga studenter. Att universitet erbjuder kurser med ett annat undervisningsspråk än studenternas modersmål, med det uttryckliga syftet att de ska lära sig både ämnet och språket, är en språkundervisningsmetod som sträcker sig åtminstone tillbaka till 1990-talet. På många håll i Europa används termen CLIL (*content and language integrated learning*) som ett samlingsbegrepp för metoder som går ut på att studenterna lär sig ett ämne på ett annat språk än deras modersmål (Dalton-Puffer,

15. 'Här ska inte göras några pilotprojekt' (min översättning).

2007). På franska används termen EMILE (*enseignement d'une matière par l'intégration d'une langue étrangère*). Metoderna varierar och om man definierar CLIL som att man lär sig ett ämne på ett främmande språk är metoden som sagt mycket gammal. Det finns flera namn på metoden att lära sig ett språk genom att studera innehåll på språket, bland annat *content-based language instruction* (CBLI), *English as an academic language* (EAL), *foreign language immersion program* (FLIP), *languages across the curriculum* (LAC) (One stop English, u.å.). Det finns många likheter mellan CLIL och det språkbad som funnits i Finland sedan år 1987 (Björklund, 1998; Buss & Laurén, 1998) och som utvecklades i Kanada redan under 1960-talet (Tedick, Christian & Fortune, 2011). Syftet med språkbad är att erbjuda barn från enspråkiga familjer i tvåspråkiga samhällen möjligheten att bli tvåspråkiga genom att gå i skola på samhällets andra språk (Björklund & Mård-Miettinen, 2011). Cenoz, Genesee och Gorter (2014) menar att CLIL och språkbad är samma sak, medan bland annat Lasagabaster och Sierra (2010) samt Dalton-Puffer, Nikula och Smit (2010) anser att det finns en avgörande skillnad mellan CLIL och språkbad, nämligen målspråkets status. Eftersom målspråket i språkbad är ett språk som talas i det omgivande samhället och är i någon form av minoritetssituation och målspråket i CLIL, enligt dessa, ska vara ett utländskt språk, menar de att både syftet och utfallet skiljer sig åt mellan dessa två former av tvåspråkig undervisning. Enligt denna definition kan de tvåspråkiga kandidatprogrammen vid Helsingfors universitet inte kategoriseras som CLIL, eftersom de tvåspråkiga kandidatprogrammen har samhällets båda officiella språk som målspråk. En aspekt som skiljer de tvåspråkiga programmen från både språkbad och CLIL är reciprociteten: målet att både finsk- och svenskspråkiga studenter ska kunna tillgodogöra sig en tvåspråkig utbildning. I det avseendet påminner de tvåspråkiga programmen om de reciprokt tvåspråkiga program som har funnits i USA sedan 1960-talet.

Det finns ändå skäl att dra en parallell mellan de tvåspråkiga kandidatprogrammen och CLIL eftersom bägge metoderna har utvecklats som ett sätt att förbättra studenternas kommunikativa färdigheter genom att man använder ett annat språk som undervisningsspråk. CLIL har utvecklats eftersom internationaliseringen ställer höga krav på mångsidiga kunskaper i flera språk, och skolundervisningen anses ge otillräckliga färdigheter framför allt när det gäller kommunikation (Dalton-Puffer, 2007). Genom att studenterna får använda ett främmande språk för att lära sig det ämne de är intresserade av kan de fördjupa sina kunskaper

i språket samtidigt som de lär sig sitt ämne, vilket gör att de slipper lägga ner extra tid på språkstudier. Traditionell språkundervisning kritiseras förutom för fokus på grammatiska detaljer också för att de textböcker som används är alltför allmänna och lösryckta från studenternas intresseområden. Tanken är att studier i det egna ämnet på ett andraspråk, med fokus på ämnesterminologi, akademisk terminologi och idiomatiska konstruktioner, ger bättre kommunikativa och kognitiva färdigheter än vad man får genom rena språkstudier. Inom den språkintegrerade undervisningen varierar proportionerna från mer språkcentrerat till mer ämnescentrerat. Inom språkbadundervisningen börjar undervisningen redan inom småbarnspedagogiken med att all undervisning sker på målspråket, det vill säga det språk som barnen förväntas lära sig, för att successivt öka mängden undervisning på modersmålet för att på det sättet uppnå en balanserad tvåspråkighet (Genesee, 2004, s. 548; Cummins, 2014). Hur väl tvåspråkig utbildning lyckas beror på kvaliteten på undervisningen, kontinuitet, undervisningspersonalens kompetens, klasstorlek och många andra variabler. Dessutom inverkar faktorer som till exempel motivation, språkfärdigheter och ålder (Genesee, 2004, s. 550–551). En del studier visar att språkintegrerad undervisning är ett effektivare sätt att utveckla ordförråd, språkförståelse och språkligt flyt än traditionell undervisning (Dalton-Puffer, 2008). Studenterna pratar, lyssnar, läser och skriver bättre om de studerat ett ämne på ett främmande språk än om de gått kurser i ett främmande språk. Samtidigt verkar nyttan vara större när det gäller förståelse än när det gäller produktion. Genesee menar att varken formell eller funktionell undervisning är det allena saliggörande, utan vartdera fokus har olika styrkor. Metoderna behöver inte utesluta varandra utan fungerar bäst som komplement till varandra (Genesee, 2004, s. 554). Om man studerar på ett främmande språk och dessutom får undervisning i det främmande språkets specifika grammatiska drag blir nyttan störst.

Åldern är inte av någon helt avgörande betydelse, men man lär sig främmande språk på olika sätt beroende på ålder. Ju äldre man är desto mer medveten blir inläringen och man tar till sig ny kunskap genom att göra jämförande iakttagelser av andraspråket jämfört med förstaspråket. Det finns skillnader mellan olika samhällen och olika språk vilket gör att åldern då man är mest mottaglig för främmande språk kan variera (Genesee, 2004, s. 558).

De flesta definitioner på CLIL verkar utgå ifrån att syftet med undervisningen uttryckligen ska vara att alla deltagare lär sig ämnet och språket samtidigt.

Enligt de definitionerna räknas det inte som CLIL att till exempel svenskspråkiga studenter vid Helsingfors universitet lär sig finsk terminologi som en biprodukt av att alla kurser inte erbjuds på svenska och att utbildningen därför i de flesta ämnen läses som kurser på ömsom finska, ömsom svenska och eventuellt andra språk beroende på kursutbud. Ett resultat av att alla kurser inte finns på alla språk är ändå att studenter med andra modersmål än undervisningsspråket utvecklar sina språkkunskaper, även om det inte är en uttalad avsikt med undervisningen. Som tidigare konstaterats har många av de svenskspråkiga studenterna sökt sig till Helsingfors universitet i akt och mening att lära sig sitt ämne även på finska. I en intervju med universitetets rektor anser hen att denna möjlighet till tvåspråkighet inte behöver begränsa sig till att gynna de svenskspråkiga studenterna:

de tre språken ska kanske [inte] ses bara som en service som de svenskspråkiga, för minoriteten eller internationella studenterna, utan det skall ses som en resurs för hela samfundet

(Intervju med universitetets rektor, 2007)

I samma intervju säger rektor också att det inte är ett självändamål att de svenska studenterna ska kunna studera helt och hållet på svenska och att universitetet därmed ska ordna komplett undervisning på tre språk, helt enkelt för att det saknas resurser att ha komplett utbildning på finska, svenska och engelska. Uppdraget är visserligen att utbilda ett tillräckligt stort antal personer med kunskaper i svenska, men det är inte stipulerat hur mycket undervisning som ska erbjudas på svenska – det bestäms utifrån efterfrågan och resurser. Även om det huvudsakliga syftet med de tvåspråkiga programmen är att utexaminera fler som kan vara yrkesverk-samma på svenska för samhällets behov, blir resultatet också mer service för de svenskspråkiga studenterna. Dels ökar alltså mängden svenskspråkig undervisning som universitetet erbjuder, dels får de studenter som så önskar bättre finskundervisning i och med att de får språkstöd och hjälp att utveckla sina kunskaper i finska för att de ska klara av att avlägga en tredjedel av studierna på finska.

Mickwitz, Heinonen, Cvetanović och Toom (2021) har utvärderat de tvåspråkiga programmen vid Helsingfors universitet och konstaterar att framför allt de finskspråkiga studenterna har svårt att nå upp till den nivå på språkkunskaper som krävs¹⁶. Som lösning önskar studenterna att undervisningen i större

16. C1 enligt Europarådets referensram för språk.

utsträckning ska aktivera dem och tvinga dem att använda språket i trygga situationer. Studenterna som intervjuades av Mickwitz m.fl. uppgav att undervisningen inte alltid var så språkmedveten. I vissa fall talade läraren snabbt eller utan mikrofon och det saknades bildspel som visuellt stöd för föreläsningen. Dessa brister är lätta att åtgärda. En viktig aspekt som lyftes fram var att studenterna saknade explicita spelregler för vilket språk som ska användas i vilken situation och huruvida det är tillåtet att använda sitt starkare inhemska språk i en lärsituation som sker på det andra inhemska språket. Mickwitz m.fl. föreslår därför att man i början av varje kurs engagerar studenterna i att skapa gemensamma spelregler för hur man kan skapa en så trygg miljö som möjligt där målet är att alla ska utveckla sina färdigheter i det andra inhemska språket, men att man på vägen dit får använda andra tillbudsstående språk som resurs. Spelreglerna kan kontinuerligt utvärderas och justeras i takt med att deltagarnas språkkunskaper utvecklas för att utmana studenterna att uttrycka sig utanför sin bekvämlighetszon (Mickwitz, Heinonen, Cvetanović & Toom, 2021).

Medan de svenskspråkiga studenterna ofta (men inte alltid) kan kommunicera på finska i vardagssituationer men behöver utveckla sitt akademiska språk är situationen för de finskspråkiga studenterna ofta tvärtom. Skolundervisningen och den tvåspråkiga universitetsutbildningen utvecklar deras förmåga att kommunicera i akademiska sammanhang men det krävs vardagsumgänge i tvåspråkiga sammanhang för att utveckla det informella språkregistret. Detta kräver i sin tur egen aktivitet – strategier som studenterna uppger är till exempel att äta lunch med svenskspråkiga studenter eller delta i studentfester på svenska (Mickwitz, Heinonen, Cvetanović & Toom, 2021).

Utanför de tvåspråkiga programmen har intresset för mångspråkig undervisning ändå varit svalt, särskilt vad svenskan beträffar. Under de senaste åren vittnar lärare vid universitetet om att svenskkunskaperna bland de finskspråkiga studenterna blivit sämre, på grund av att svenskundervisningen fått färre timmar i grundskolan och gymnasiet (Palviainen & Jauhojärvi-Koskelo, 2009, s. 125). Man kan inte längre räkna med att studenterna kan läsa tentamenslitteratur på svenska, och intresset för att delta i svenska kurser har sjunkit bland finska studenter (se delkapitel 7.3 på s. 116 och avsnitt 8.2.1 på s. 156). De tvåspråkiga kandidatprogrammets styrka ligger i att de bygger på frivillighet och språkstöd som är skräddarsytt med tanke på kommunikativa färdigheter inom det egna området. De studenter som aktivt vill utveckla fungerande språkkunskaper för arbetslivet

kan söka sig till ett tvåspråkigt program, och programmen finns på flera fakulteter. Att de tvåspråkiga programmen stadigt ökar i antal visar att de uppfattas som ett framgångsrikt koncept (Siilin, 2022).

6.4 Svenskspråkiga tentamina

Enligt *Examens- och rättssäkerhetsinstruktion för Helsingfors universitet*, 32 §, har studenter vid Helsingfors universitet rätt att tentera på finska eller svenska, om inte ämnets art kräver något annat (2015b). Detta betyder att studenterna själva vid varje tillfälle får använda vilket av dessa språk de vill. I samband med anmälan till tentamen anmäler man vilketdera språket man vill ha tentamensfrågorna på. Rätten att få examensfrågorna på svenska uppfylls inte alltid och kvaliteten på tentamensfrågorna varierar. Dessutom förekommer strategin bland studenterna att utnyttja en finskspråkig tentators eventuellt bristande svenskkunskaper genom att skriva på ett så komplicerat språk som möjligt, i hopp om att tentatorn inte ska lyckas genomskåda studentens brist på kunskap (se avsnitt 7.4.3 på s. 127 och Lindholm & Rantamäki, 2015).

År 2010 utförde studentkåren vid Helsingfors universitet en undersökning för att granska undervisningspersonalens attityder till svenskspråkiga tentamina i sitt eget arbete (Studentkåren vid Helsingfors universitet, 2010). Enligt studien upplevde 31 procent av respondenterna det som svårt att skriva svenskspråkiga tentamensfrågor medan 13 procent tyckte det var svårt att rätta svenskspråkiga tentamina och skriftliga arbeten. Hälften av respondenterna formulerar sina svenska frågor själva, 24 procent har inte formulerat tentamensfrågor på svenska och 17 procent anlitar en kollega eller vän. Resten sköts med hjälp av fakulteten, institutionen eller på något annat sätt.

Tendensen att uppleva de svenska tentamina som belastande korrelerar omvänt med åldern: ju yngre respondenterna var desto fler tyckte att översättandet är en belastning, och störst belastning upplevde också de som inte skriver sina tentamensfrågor själva utan behöver hjälp av sina kollegor. Arbetsgruppen som gjort utredningen ger två möjliga förklaringar till attitydskillnaden mellan åldersgrupperna: å ena sidan kan skillnaden bero på att de äldre arbetat vid universitetet en längre tid och därför har större rutin i att översätta tentamensfrågor till svenska. Å andra sidan kan skillnaden bero på vilken ställning svenskan haft i skolan och i samhället under den tid då respondenten fått sin utbildning. En grupp som

skilde sig från de övriga var professorerna, som upplevde översättandet som mindre tungt än övriga lärare. Det kan antas ha ett samband med åldern, eftersom professorerna i genomsnitt har en längre karriär vid universitetet bakom sig än vad den övriga undervisningspersonalen har (Studentkåren vid Helsingfors universitet, 2010, s. 13).

Tentamensspråket är ett samtalsämne som ofta kommer upp i intervjuerna med svenska studenter. Enligt studenterna är det vanligt med brister i de svenska tentamensöversättningarna. Felen är olika grava: det kan handla om ord som fallit bort, termer som översatts fel eller i värsta fall frågor som blir helt obegripliga, vilket påverkar studenternas rättsskydd. Detta är ett så bekant problem bland de svenska studenterna att det är en allmänt förekommande strategi att begära tentamensfrågorna på bägge språken. Så här kommenterar svenska geografistudenter den språkliga kvaliteten på tentamensfrågorna:

IDA: man är ofta glad att dom också finns på finska

TOVE: diplomatiskt uttryckt ja

man är glad att man får dem på båda språken ja

IDA: (skratt)

TOVE: inte har jag stött på att det skulle ha varit helt hopplöst att jag sku ha undrat att varför jag nånsin bad om att nån [...] stackars lärare som har försökt nu sitta här med ordboken å hitta, nu har det alltid varit förståeligt men att man har varit glad att få den, få veta hur den är formulerad på finska som man ändå vet är deras modersmål att det kan finnas nyansskillnader sist och slutligen och så missar man det om man bara läser dom svenska frågorna

men nog tycker jag det har varit helt bra

(Fokusgrupp 7)

Även om studenterna har rätt att få tentamensfrågorna på svenska händer det att det här förbigås. Studenter som har påpekat avsaknaden av svenska tentamensfrågor bemöts ibland med ursäkter och ibland med kommentarer som de upplevt som osakliga:

TOVE: vi hade första året på geografin så hade vi två

tenter det var grundtenter så de borde ha funnits både på finska och svenska då

men att så kom vi till tenttillfället och så fanns det inte och så frågade vi och vid ett tillfälle bads det om ursäkt att aj jo att shit att man hade mokat¹⁷ men andra gången togs de emot med

det var nonchalant och arrogant svar att tentatorn frågade att ska han komma och sitta bredvid och översätta åt en så då var man att

att purfinnen själv skulle sätta sej och översätta

nå det var obefogat att om man bara ställer en fråga att finns det liksom

IDA: å då skickade vi ju nog mejl åt chefen för institutionen och han hade sen skickat ut mejl åt alla på hela institutionen att så här får man inte göra

TOVE: nå att de blir liksom prat med rektorn om det händer flera gånger

(Fokusgrupp 7)

I exemplet ovan är ”chefen för institutionen”, det vill säga prefekten, innehavare av en av de lagstadgade svenska professurerna. Studenterna uttrycker i intervjun en tacksamhet och lätnad över att bli tagna på allvar och anser att hens roll som bevakare av de svenska studenternas rättigheter är tydlig och viktig. Avsaknad av svenska tentamensfrågor ses som en allvarlig förseelse, men lika allvarligt är det om översättningarna bara är pro forma, det vill säga de finns men kvaliteten är så bristfällig att man inte kan tala om en motsvarighet till de finska frågorna. Vare sig det är fråga om svårtolkade tentamensfrågor eller att tentamina blir felbedömda på grund av bristande språkkunskaper hos bedömaren, vare sig de bedöms till studenternas fördel eller nackdel, påverkar det studenternas rättsskydd. Både studenter och personal har efterlyst ett heltäckande system som gör att de som ska formulera och bedöma tentamensfrågor i första hand ska få gå språkurser för att nå en tillräcklig språknivå, i andra hand vet vem hen ska vända sig till och med vilken framförhållning, för att få tentamensfrågorna översatta eller

17. 'Gjort ett misstag' (min översättning).

språkgranskade, och vem som kan hjälpa till med bedömningen. I universitetets språkprinciper (Helsingfors universitet, 2014, s. 31) står att universitetet ska inrätta en centraliserad översättningstjänst inom Språkcentrets språktjänster där fakulteterna vid behov kan beställa översättning av tentamensfrågor för att säkerställa att studenterna ska få tentamensfrågor av god språklig kvalitet på det språk de önskar. Det förfarandet visade sig ändå vara för resurskrävande så ansvaret för översättningen av tentamensfrågor har flyttat över till fakulteterna.

6.5 Nordiskt samarbete

Enligt Helsingfors universitets språkprinciper (2007) är kännedomen om när-områdenas språk såsom skandinaviska språk, estniska och ryska viktig. Språkprinciperna beaktar också Nordiska ministerrådets *Deklaration om nordisk språkpolitik* (2007), där utgångspunkten är att de skandinaviska språken ska användas inom nordiskt samarbete.

Helsingfors universitet ingår i ett flertal nordiska nätverk – bland annat Nordplus, Nordforsksamarbetet och Nova-universitetet, som är ett nordiskt nätverk för agrikultur, forstvetenskap och veterinärmedicin. För att bredda samarbetet bjöd Helsingfors universitet in till ett nordiskt rektorsmöte i februari 2013 för att diskutera samarbete kring små ämnen och öppen nätundervisning och hur man kan stärka Nordens profil i universitetsvärlden. Ett sjuttiotal rektorer från hela Norden deltog i mötet, där de flesta inläggen hölls på skandinaviska språk. Sedan dess ordnas det motsvarande rektorsmöten ungefär vartannat år (Sveriges universitets- och högskoleförbund, u.å.).

Med små ämnen avses sådana ämnen som har få studerande, där man genom ökat samarbete och webbaserad undervisning kunde erbjuda ett mångsidigt kursutbud till en rimlig kostnad, en strategi som också nämns i universitetets språkprinciper (Helsingfors universitet, 2014, s. 31). Nordiska språk är ett exempel på ett ämne där inte alla nordiska universitet av ekonomiska skäl kan erbjuda undervisning i alla de nordiska språken. Ett system med gästföreläsare och distansundervisning skulle leda till att flera institutioner vid olika universitet kunde ha tillgång till en lärare som behärskar det språk hen undervisar på modersmålsnivå.

6.6 Parallelspråkighet i högskolemiljö

Parallelspråkighet innebär att flera språk samexisterar sida vid sida i en given kontext. Ett exempel på detta är finskan och svenskan i Finland, som bägge har officiell status och som sedan länge varit gångbara språk i det finländska samhället (se avsnitt 3.5.3 på s. 39). Själva begreppet 'parallelspråkighet' är betydligt nyare än den finländska parallelspråkigheten som funnits i decennier utan att ha något namn. Det är internationaliseringen (eller snarare anglifieringen) inom den högre utbildningen som aktualiserat behovet av ett sätt att hantera flerspråkigheten inom universitetsvärlden i Norden (Hultgren, Gregersen & Thøgersen, 2014). Domänförlust betyder att ett språk slutar att vara komplett och samhällsbärande på grund av att ett annat språk ersätter det i en eller flera samhällsdomäner. För Nordens del betyder detta en rädsla för att engelskan tar över till exempel som akademiskt språk. Om det skulle gå så att enbart engelska används inom vissa vetenskapsgrenar kan man säga att en domänförlust skett för nationalspråkens del (SOU 2002:27, s. 48). Rädslan för domänförlust för de nordiska språken inom den akademiska världen har lett till att man försökt hitta strategier för att inte engelskan ska köra över Nordens språk. Som det framgått tidigare har universitetsvärlden alltid varit internationell med kontakter mellan olika universitet. Under 1900-talet blev det snabbare och billigare att resa, och därför har internationella kontakter blivit lättare att skapa och upprätthålla. Trots universitetsvärldens internationella karaktär sedan en lång tid tillbaka har *internationalisering* blivit ett modeord som finns i de flesta universitets strategiska planer. Det anmärkningsvärda är att den här nya internationaliseringen har blivit synonym med engelskspråkighet: i takt med att de internationella kontakterna ökat har den språkliga mångfalden minskat. I allt högre grad sker kontakterna över nationsgränser på engelska. I takt med denna utveckling har tendensen att läsa andra främmande språk än engelska minskat. I Norden anses engelskan nästan inte vara ett främmande språk längre, utan det har blivit det internationella språket (Hult, 2012). Att engelskan blivit så viktig som publiceringsspråk inom högre utbildning kan som sagt ha negativa konsekvenser för det inhemska terminologiarbetet. Dessutom inverkar det på andra delar av skolsystemet om de lärare som utbildas vid universiteten inte kan termerna på nationalspråken (SOU 2002:27, s. 48).

Inom forskning och högre utbildning är parallelspråkigheten ett begrepp som blivit aktuellt i samband med att man börjat tala om domänförlust: i och

med att engelskan blivit allt viktigare som vetenskapsspråk befarar man i många länder att de lokala språken blir mindre användbara inom forskning och högre utbildning. I Norden har befolkningen i regel goda kunskaper i engelska, särskilt de yngre generationerna. Det betyder å ena sidan att nordborna har goda förutsättningar att kunna kommunicera i internationella sammanhang (även om språkkunskaperna ofta är överskattade), å andra sidan att folk och institutioner ger avkall på de inhemska språken genom minskad undervisning, publikation och terminologisk kännedom på lokala språk. Befarade nackdelar med denna utveckling är dels att kunskap går förlorad eftersom de flesta i Norden ändå tänker bäst på sitt modersmål, dels att de skattebetalare som finansierar de nordiska universiteten får mindre utdelning: mindre tjänster kommer tillbaka till de samhällen som finansierar universiteten om inte de som utbildas har adekvata färdigheter i att kommunicera om sitt ämne i tal och skrift på de språk som talas i samhället. Parallellspråkigheten är ett sätt att motarbeta denna utveckling.

I modernt språkbruk har ordet parallellspråkighet i allmänhet kommit att framför allt betyda parallellt bruk av engelska och nationalspråk. Nordiska ministerrådets *Deklaration om nordisk språkpolitik* (2007) definierar parallellspråkighet som ”samtidig användning av flera språk inom ett eller flera områden. Det ena språket slår inte ut eller ersätter det andra, utan språken används parallellt.” Det är framför allt med tanke på växelverkan med det omgivande samhället som det är så viktigt med terminologi och expertis också på lokala språk. Deklarationen ger riktlinjer för hur parallellspråkigheten kan tillämpas:

En konsekvent politik för parallellspråkighet innebär:

- att¹⁸ såväl Nordens samhällsbärande språk som engelska bör kunna användas som vetenskapliga språk
- att förmedling av vetenskapliga resultat på Nordens samhällsbärande språk bör vara meriterande
- att undervisningen i vetenskapligt fackspråk, särskilt i skrift, bör ges både i engelska och i Nordens samhällsbärande språk
- att universitet, högskolor och andra vetenskapliga institutioner kan utveckla långsiktiga strategier för språkval, parallellspråkighet, språkutbildning och översättningsstöd inom sina verksamhetsområden

18. Kursiveringarna i källan.

- att nordiska terminologiorgan kan fortsätta koordinera terminologin inom nya områden
- att företag och arbetsmarknadsorganisationer bör uppfordras till att utveckla strategier för parallellspråkighet

(Nordiska ministerrådet, 2007, s. 67)

Av riktlinjerna att döma är det framför allt universiteten och högskolorna som har skäl att utveckla parallellspråkigheten, i andra hand företag och organisationer. Det här beror sannolikt på att det är högskolorna som går i bräschen för internationaliseringen samtidigt som de har en viktig roll med tanke på samhällelig växelverkan och att de utbildar många av de experter som ska tjäna det lokala samhället. Center for internationalisering og parallelsproglighed vid Köpenhamns universitet specificerar valet av språk så här: ”Parallelsproglighed er når to sprog opleves som ligeværdige inden for en bestemt sproglig praksis, og at valg af sprog er bestemt af, hvad der er mest hensigtsmæssigt i den givne situation” (Center for internationalisering og parallelsproglighed, u.å.).

Helsingfors universitet uppmuntrar till parallellspråkighet såväl i sin strategi som i språkprinciperna och i verktygslådan för fakulteter och utbildningsprogram (se delkapitel 6.1 på s. 66). Ändå finns det en viss ambivalens i synen på vilka språk som ska förekomma. I universitetslagen kommer språken i ordningen finska, svenska och engelska, men praxis visar att attityderna varierar. En återkommande åsikt i intervjuerna med beslutsfattare och i fokusgruppintervjuerna är att svenskan allt oftare kommer på tredje plats, efter finskan och engelskan.

kaksikielisyyden edessä suomi englanti ja tää ruotsi alkaa olla nyt se kolmas kieli¹⁹

(Intervju med dekanen för statsvetenskapliga fakulteten, 2008)

I en intervju med en professor vid en institution vid statsvetenskapliga fakulteten talar professorn om skyltar som beställts till institutionen för att markera att institutionen är en diskrimineringsfri zon. Det fanns plats för bara två språk på skyltarna, och institutionen valde finska och engelska. Professorn var medveten om att det hade varit på sin plats med trespråkig skyltning, och i valet mellan svenska

19. ’Med tanke på tvåspråkigheten är det så att finskan och engelskan – den här svenskan börjar nu vara det tredje språket’ (min översättning).

och engelska slopades den officiella svenskan till förmån för den internationella engelskan. Nya skyltar beställdes med text på svenska, men då räckte inte väggar-na till. Medvetenheten finns men om man anser sig ha resurser (tid; råd; utrym-me) för två av tre blir det finska och engelska – så här ser de facto-tvåspråkighe-ten vid Helsingfors universitet ut i dag.

Att svenskan får ge vika för engelskan leder till att den osynliggörs. Det le-der i sin tur dels till att de med svenska som modersmål känner sig exkludera-de, dels till att övriga blir mindre medvetna om tvåspråkigheten i Finland och vid Helsingfors universitet. Den svenska representationen upplevs som viktig av många av de svenskspråkiga informanterna i materialet. Så här säger en student vid statsvetenskapliga fakulteten:

SIRI: inte handlar det om att allt skulle behöva översättas till liksom
sjutton olika språk men ren det där att det nu finns nån sån där
liten så det får ju andra att känna sej välkomna och jag menar
det är ju synd att svenskspråkiga just känner just det här som
du sa med juris²⁰ hemsida att den finns inte då på svenska

så de blir ju en sån där känsla av att vi hör inte riktigt hit eller
att

det är ju inte det som är meningen säkert heller men det är så
det känns

(Fokusgrupp 1)

Parallellspråkighet kan förverkligas både på makro- och på mikronivå. De sto-ra frågor som Nordiska ministerrådet behandlar i sin *Deklaration om nordisk språkpolitik* (2007), till exempel vetenskaplig publicering, förmedling av veten-skapliga resultat och undervisning i fackspråk är en självklar del av verksam-heten vid Helsingfors universitet där parallellspråkighet är en etablerad praxis. Domänförlust när det gäller nationalspråken som vetenskapsspråk hotar finskan såväl som svenskan. Men också på mikronivå, när det gäller till exempel skyltar, webbsidor och e-postkommunikation har parallellspråkigheten ett viktigt sym-bolvärde, och här är det uttryckligen svenskan som hotas av domänförluster om engelska börjar ses som universitetets andra språk. Den svenska undervisningen och rätten att använda svenska som tentamensspråk, som ju också är ett uttryck

20. Juridiska fakulteten.

för parallellspråkighet, är ett explicit uppdrag som har stöd i universitetslagen. Men när det gäller annan service och kommunikation inom universitetet, utanför de explicit svenskspråkiga sammanhangen, finns det en risk för att svenskan förlorar domäner vilket minskar sammanhangen där det är möjligt att använda svenska vid universitetet.

6.7 Receptiv flerspråkighet

Med receptiva språkfärdigheter avses vår förmåga att förstå mer än vi själva klarar av att producera på främmande språk (Bahtina & ten Thije, 2012). Tack vare vår receptiva språkförmåga kan vi förstå relativt komplicerade resonemang på en del av de främmande språk som vi inte nödvändigtvis själva kan tala, på grund av att vårt passiva ordförråd är större än vårt aktiva. Den receptiva språkförmågan kan finnas både i språk vi har lärt oss och språk vi inte lärt oss, det senare tack vare släktskap med språk vi redan kan. Ett exempel på hur receptiv flerspråkighet kan användas är i nordiska sammanhang, där svensk-, norsk- och danskspråkiga ofta kan samtala med varandra på sina respektive språk och bli förstådda. De olika språk som används i receptivt flerspråkiga samtal behöver ändå inte vara släkt med varandra, utan det räcker att deltagarna i samtalet någorlunda kan förstå det språk den andra parten talar. På grund av språksituationen i Finland där undervisning i bägge nationalspråken ingår i läroplanen för grundskolan och gymnasiet är finska och svenska ett språkpar som väl kan användas för receptivt flerspråkig kommunikation. Tvåspråkig kommunikation på finska och svenska där vardera parten använder det språk hen behärskar bäst är en strategi som kunde leda till fler möjligheter att använda svenska både vid universitetet och det övriga samhället.

Om man vill utnyttja receptiv flerspråkighet för kommunikation kan parterna använda sina modersmål eller andra språk de behärskar väl, utan att ta hjälp av ett lingua franca (Bahtina & ten Thije, 2012; Rehbein, ten Thije & Verschik, 2011). Meierkord (2006) definierar lingua franca så här, och citerar Unescos definition från år 1953: "a language which is used habitually by people whose mother tongues are different in order to facilitate communication between them". Seidlhofer å sin sida definierar engelska som lingua franca så här: "any use of English among speakers of different first languages for whom English is the communicative language of choice, and often the only option" (2011, s. 7). Kommunikation som

bygger på receptiv flerspråkighet tar alltså inte hjälp av ett tredje språk, och kräver inte heller att den ena samtalsparten övergår till att tala den andras språk, utan var och en gör sig förstådd på sitt modersmål eller ett annat språk de behärskar väl.

Fördelen med receptivt flerspråkiga samtal är att samtalsparterna får tala det språk de behärskar bäst av dem som står till buds. Om båda får tala sitt modersmål kan båda uttrycka sig med hela sin kapacitet och mottagarparten förstå det mesta, jämfört med att en del av budskapet går förlorat redan i produktionsskedet om talaren måste översätta sitt budskap till ett språk den inte behärskar fullständigt. Åhörarparten får på det här sättet en chans att utveckla sin receptiva språkförmåga som därmed kanske till och med blir aktiv – ett språk som går att använda vid behov. Receptiv flerspråkighet kan användas som en resurs i flerspråkiga miljöer i och med att fler språk används, hörs och får komma till tals. Att Helsingfors universitet i sina språkprinciper förespråkar receptiv flerspråkighet är ett sätt att hantera den existerande flerspråkigheten (Helsingfors universitet, 2014).

Historiskt sett är flerspråkig kommunikation där var och en talar sitt eget språk inget nytt. Enligt Bahtina och ten Thije (2012) skulle folk ha kommunicerat på det här sättet med varandra redan under medeltiden. De flerspråkiga samtalen blev mindre vanliga i takt med att nationalstaterna uppkom under 1600–1800-talen och enspråkiga samhällen och kontexter blev idealet. Sedan 1950-talet har språkforskningen intresserat sig för receptiv flerspråkighet framför allt mellan nära besläktade språk. Receptivt flerspråkig kommunikation är ett pragmatiskt sätt att hantera flerspråkighet och däri ligger dess styrka. Strategin förekommer på flera håll i världen, till exempel i flerspråkiga familjer, och fungerar smidigt när deltagarna vant sig vid det här sättet att kommunicera. Enligt Rehbein, ten Thije och Verschik (2012) ligger den receptivt flerspråkiga kommunikationens styrka i det faktum att den överbygger ideologisk asymmetri: inget språk får högre status än ett annat, och språkliga minoriteter och de som talar immigrantspråk kan lyckas bevara och till och med återuppliva sina språk om receptiv flerspråkighet blir en accepterad kommunikationsmetod.

Kaisa Castrén, som i sin magisteruppsats (2012) studerat flerspråkiga samtal vid Helsingfors universitet, menar att tvåspråkiga samtal kunde vara ett sätt att förbättra den svenska servicen också utanför universitetskontexten och i en vidare samhällskontext. Det råder en ganska tydlig konflikt mellan de språkliga rättigheter den svensktalande befolkningen har (rätten att få service på svenska i kontakt med en statlig myndighet eller en svensk- eller tvåspråkig kommun) och

verkligheten, där myndighetsanställdas språkkunskaper ofta inte räcker till för att ge fullgod service på svenska. Rätten till service på svenska äventyras inte av att svenska personer fortsätter tala svenska även om de får svar på finska, snarare tvärtom: får man inte svar på svenska gör man inte det, men om man talar svenska utnyttjar man åtminstone sin rätt att göra det och visar att det finns en efterfrågan på svensk service. Den receptiva flerspråkigheten blir visserligen en kompromiss, men leder ändå till fler situationer där svenska används. Castréns material bestod av finsk-svenska gruppsamtal där deltagarna kommit samman för att tala om språk.²¹ Hon observerade att deltagarna inte verkade vana vid att samtala på det här sättet – baserat på det faktum att deltagarna kommenterade kodväxling och språken i samtalet – men att deltagarna för det mesta använde sina egna modersmål parallellt och samtalet flöt smidigt och utan uppenbara missförstånd. Castrén identifierade några faktorer som bidrog till lyckad receptivt flerspråkig kommunikation, till exempel att deltagarna använde sin utvidgade språkliga kompetens genom att kodväxla till mottagarnas språk eller använda nyckelord på engelska; att betona likheter snarare än olikheter och att utnyttja uppbackningar och icke-verbal kommunikation, till exempel gester. Framför allt menar hon att det behövs medvetenhet om det här sättet att kommunicera, och vilja att använda den här typen av kommunikation. Hon pekar också på vanliga strategier i samtal mellan svensk- och finskspråkiga i Finland: svenskspråkigas tendens att automatiskt byta till finska med en person som inte talar flytande svenska och finskspråkigas tendens att utgå ifrån att de själva inte kan svenska tillräckligt bra. Strategin med att översätta nyckelord är ett sätt att utnyttja parallellspråkighet (se avsnitt 3.5.3 på s. 39 och delkapitel 6.6 på s. 88) som en resurs i flerspråkiga samtal. Castrén menar också att flerspråkiga samtal inte per automatik fungerar smidigt av sig själva, utan det kan behövas explicita överenskommelser om hur man ska kommunicera (Castrén, 2012). Man kan tänka sig att Helsingfors universitet är en miljö där flerspråkiga samtal har goda förutsättningar att fungera väl eftersom de flesta vid universitetet är högutbildade eller på väg att bli det, och i utbildningen ingår i allmänhet studier i landets andra inhemska språk. I kapitel 7, *Analys: Kunskaperna i svenska vid Helsingfors universitet*, återkommer jag till kunskaperna i svenska både vid och utanför universitetet.

21. Materialet är insamlat inom ramarna för projektet DYLAN (se s. 3 i kapitel 1) och är samma material som jag använder i föreliggande studie.

Utan överenskommelser om gemensamma kommunikativa spelregler kan man inte veta hur god den andra samtalspartens receptiva förmåga är. Då kanske det känns oartigt att fortsätta tala sitt eget språk om samtalsparten svarar på sitt modersmål – om det inte är fråga om sammanhang där den receptiva flerspråkigheten är en vedertagen metod, som i skandinaviska sammanhang. I intervju-materialet förekommer kommentarer som eventuellt indikerar ambivalenta attityder till receptivt flerspråkig kommunikation – det verkar helt enkelt som om lingua franca är en mer vedertagen och accepterad kommunikationsmetod:

vielä vähän ehkä kärkevämminikin että ne ei ole niin härskejä kuin ranskalaiset jotka rupee puhumaan sitä ranskaa ihan siis sumeilematta vaikka ei olisi tulkkausta

[...]

niin tota ne olettaa että muiden on ymmärrettävä²²

(Intervju med universitetets förvaltningsdirektör, 2007)

Intervjun handlar om språken i EU, där det i samtalet är underförstått att engelskan är lingua franca – förvaltningsdirektören talar om tyskarna, som inte insisterar på att tala tyska om det inte finns tolkning. Att fransmännen gör det anser förvaltningsdirektören vara fräckt.

I en av fokusgrupperna framkommer liknande åsikter. Stina som är från Sverige och Jens som är från Danmark diskuterar användningen av deras respektive språk vid universitetet:

STINA: here at the university when you go ask in the library whatever
I mean you

you do it in English

JENS: YES²³

NO Danish

but I didn't really expect that either so

22. 'Lite tillspetsat är de inte så fräcka som fransmännen som alldeles hänsynslöst talar sin franska även om det inte finns tolkning [...] de utgår ifrån att andra måste förstå' (min översättning).

23. Versaler betyder här att orden uttalas starkt betonat.

- I don't really I guess personally I'm not too
 too strung up²⁴ on my own language in the sense that that
 I think for me English works perfectly fine and I don't
- STINA: but I mean well if you speak to like Swedish-speaking Finns do
 you use English as well
- JENS: I guess I speak Scandinavian then

(Fokusgrupp 5)

Stina och Jens har gemensamma erfarenheter av att inte alltid bli förstådda när de talar sitt modersmål. Jens säger att han inte har väntat sig att bli förstådd på danska och anser att det är fräckt att insistera på att använda sitt modersmål. Att vara fixerad eller besatt av sitt språk har en negativ klang varför jag gör tolkningen att Jens har lite samma attityd som förvaltningsdirektören till receptiv flerspråkighet och föredrar *lingua franca* – även i det här fallet engelska. I samtal med svensk-språkiga personer säger han sig tala skandinaviska, vilket signalerar en vilja att i sådana situationer utnyttja receptiv flerspråkighet.

Flerspråkig kommunikation som bygger på receptiv flerspråkighet kan kräva explicita överenskommelser och vana för att fungera smidigt. I gengäld kan flerspråkig kommunikation bidra till ökade receptiva och rentav produktiva språkfärdigheter och möjligheter att använda fler språk vid universitetet. Intervju-materialet i denna avhandling visar att det kan uppfattas som arrogant att inte använda engelska, både av åhörarparten och av den part som talar, vilket kan förklara varför flerspråkig kommunikation där var och en talar det språk hen behärskar bäst inte används oftare än det gör. Rädslan för att uppfattas som arrogant kan också utgöra ett hinder till att försöka. Där kan de explicita överenskommelserna sänka tröskeln för flerspråkiga samtal: om alla närvarande godtar detta sätt att kommunicera är det sannolikt också mindre ansiktshotande att fråga om det är något man inte förstår.

24. *Strung-up* betyder enligt ordboken 'på helspänn' medan *hungup* betyder 'besatt, fixerad'. Jag ser det som en rimlig tolkning att *hungup* är den betydelse som är sannolikare i detta sammanhang.

6.8 Strikt preferenskriterium

Kvaliteten på en tjänst på ett minoritetsspråk är viktig: för att den ska upplevas som ett relevant alternativ ska den hålla samma kvalitet som motsvarande tjänst på majoritetsspråket. Termen *strikt preferenskriterium* har myntats av ekonomerna François Grin och François Vaillancourt och är ett redskap för att utvärdera kostnadseffektiviteten för minoritetsspråksåtgärder (Grin & Vaillancourt, 1999). Det strikta preferenskriteriet bör fyllas för att åtgärder som avser att stöda ett språk ska få någon verkan – det vill säga de som talar minoritetsspråket ska i rimlig utsträckning faktiskt välja tjänster som finns tillgängliga på språket, förutsatt att tjänstens kvalitet är av motsvarande kvalitet som servicen på majoritetsspråket. Om denna preferens inte finns är den bästa minoritetsspråksåtgärden att förbättra de minoritetsspråkigas attityder till sitt språk. I Finland är finlandssvenskarnas benägenhet att välja svensk service där den finns generellt hög (Justitieministeriet, 2016) och detsamma gäller för studenterna vid Helsingfors universitet – de uppger att de väljer kurser på svenska om sådana finns.

Att de svenskspråkiga studenterna tenderar att välja svenska när det går är ett tecken på att de svenskspråkiga tjänsterna upplevs hålla hög kvalitet. I intervju-materialet finns det ändå exempel där de svenskspråkiga studenterna väljer finsk- eller engelskspråkiga alternativ, och då är anledningen i allmänhet att kvaliteten brister på något sätt. Kvalitet handlar inte bara om att undervisningen ska hålla samma pedagogiska kvalitet. Om till exempel den svenskspråkiga versionen av en webbsida är bristfällig, om den svenskspråkiga föreläsningen ordnas längre bort eller på obekvämt studietid eller om man får köa längre för att få it-stöd på svenska väljer studenterna den finska tjänsten, eller väljer att utföra sitt ärende på engelska. Det finns med andra ord många kriterier som ska uppfyllas för att kvaliteten ska anses vara densamma och för att svenskspråkiga alternativ ska uppfattas som likvärdiga de finskspråkiga. Så här kommenterar studenter vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten på campus i Gumbäcks universitet de svenskspråkiga kurser som ordnas i samarbete med universitetscampuset i Vik:

DANIEL: det finns ju just vet jag något samarbete mellan
campus Gumbäcks och campus Vik

IDA: ja

DANIEL: om dom håller på med dom ordnar liksom kurser då

på svenska

IDA: men ja tycker nog jag var nog mera koncentrerad i Vik
att jag har inte haft nån nytta av det

DANIEL: ja fast det har du ju rätt i nog

IDA: och alla kurser ordnas i Vik

DANIEL: ja det är inte så lång väg men

IDA: ja det är inte så lång väg nej men det har bara inte blivit av sen
att ta några av dom kurserna

(Fokusgrupp 7)

Gumtåkt och Vik är ett gemensamt campus för naturvetenskaper med två centra på cirka fyra kilometers avstånd från varandra. Detta avstånd uppfattas av studenterna som långt, t.ex. om de bara har en halvtimmes paus mellan två föreläsningar.

Som nämnts ovan är också tidpunkten ett kvalitetskriterium. Det kan förefalla naturligt att ordna ämnesöverskridande kurser sent på dagen för att undvika att de krockar med annat kursutbud, och för att så många som möjligt ska kunna delta. Men studenterna vill helst använda dagarna till att studera och kvällarna till fritid eller förvärvsarbete. Liksom tv-utbud på minoritetsspråk gärna ska förläggas nära bästa sändningstid, cirka klockan 20–22, för att det ska anses hålla samma kvalitet som majoritetsutbudet, är prime time för studier mellan 8 och 16 för de flesta studenter.

TOVE: har man en ledig stund i ett hektiskt studieprogram så du fyller inte den med en till kurs inte
då kommer träningar eller chilla eller något annat att
emellanåt blir det att dom blir kvällskurser eller efter fyra för att så många från olika campus ska kunna gå för att man har väldigt olika typ av studier mellan Gumtåkt å Vik
det är lite att vara i Utopia i det fallet enligt mej

(Fokusgrupp 7)

Det är viktigt att beakta det strikta preferenskriteriet när man planerar svenskt kursutbud. De tvåspråkiga kandidatprogrammen (delkapitel 6.3 på s. 75) är ett sätt att öka efterfrågan på kurser med svenska som undervisningsspråk, vilket gör

att man kan höja kvaliteten på kurserna när det gäller kriterierna *tid* och *plats*: om det finns fler potentiella deltagare i en kurs kan man arrangera den på alla ställen där deltagarna finns och då kan den få en bättre placering i kursschemat, det vill säga mellan klockan 8 och klockan 16.

Ett vanligt föremål för kritik i intervjumaterialet är universitetets webbplats och intranät. Mängden information som publiceras är stor och takten är snabb, och därför är de svenskspråkiga webbsidorna inte lika heltäckande som de finskspråkiga.

SIRI: jag var just på en sån här tillställning med prorektorn som diskuterade dom här sakerna att vilka är bristerna i det här svenskspråkiga och en av dom största är just det här alma²⁵ där folk har märkt att om dom går där på svenska så går man helt enkelt miste om en massa information att det liksom fattas länkar vidare och sånt här att och de är ju ett ställe som uppdateras hela tiden det handlar om så jättemycket information att de finns helt enkelt inte resurser att översätta allting så det är ju nog jag har aldrig jag har nog inte mera än en gång eller två gånger högst använt alma på svenska

jag har helt enkelt

man går miste om om så mycket

JULIA: och det är så mycket lättare att använda finska för det liksom kommer automatiskt upp och informationen finns ofta bättre till och med på engelska än på svenska

på vår fakultet har vi en sån situation var institutionerna har nog sina hemsidor på svenska men själva fakultetens huvudsida finns enbart på finska och engelska

MODERATOR: tycker ni att de behövs så här flerspråkiga versioner av just webbsidor till exempel?

SIRI: de får ju ska vi säga unis image

det handlar ju om att hur dom vill se ut utåt och nu är det ju alltid

25. Universitetets intranät vid den tidpunkt då intervjun gjordes, ersattes av Flamma som är det nuvarande intranätet.

ren det att det ser ju mycket positivare ut om där finns den här svenskan det att det står ändå till pappers det är ett tvåspråkigt eller flerspråkigt universitet så att då borde det vara en självklarhet att det finns nån form av ens sån här liten introsida

(Fokusgrupp 1)

Särskilt Siri uttrycker en önskan om svenskspråkig information på universitetets webbplats och intranät. Eftersom kvaliteten på svenska webbsidor ofta inte motsvarar kvaliteten på de finska väljer studenterna de finska eftersom de är ändamålsenligare. När det gäller universitetets webbplats betyder kvalitet till exempel mängden tillgänglig information och kvaliteten på det språk som efterfrågas. I de flesta fall är kvaliteten på språket tillfredsställande men eftersom all information inte finns översatt till svenska uppger många informanter att de i stället letar efter information på finska, för att vara säkra på att de inte går miste om något.

Detta problem har åtgärdats: numera möts man av samma innehåll på universitetets intranät oavsett vilket språk man väljer. Om man väljer svenska som språkställning visas artiklar och rubriker på svenska om de översatts, artiklar som inte översatts visas på finska eller engelska. Det betyder att användaren genast ser alla nyheter och får information om vilka nyheter som publicerats. Det här är en förbättring från tidigare system där den som valde en annan språkversion än finska bara fick den information som översatts och helt gick miste om resten – utan att få veta vad hen gick miste om.

Enligt Marjukka Heinonen på Universitetets språktjänster (personlig kommunikation, 10 november 2021) finns det inte resurser att översätta allt innehåll på intranätet till svenska, men det finns en nedtecknad prioritetsordning som man utgår ifrån så att den viktigaste informationen ska nå ut till alla. Ordningsföljden är

- 1) krismeddelanden (detta blev aktuellt särskilt i mars 2020 då covid-19-pandemin ledde till ett stort behov av tydlig och aktuell kriskommunikation)
- 2) meddelanden från rektorn
- 3) texter om projekt som har en bestämd tidsram (t.ex. Sisu, verktyget för undervisnings- och studieplanering som togs i bruk år 2021)
- 4) information om utbildningar som Helsingfors universitet har riksansvar för (se s. 3 i kapitel 1)
- 5) texter som har en stor läsekrets

- 6) texter som rör studenterna
- 7) texter som rör personalen.

Detta nya sätt att organisera informationen på intranätet har förbättrat kvaliteten på den interna kommunikationen. Om en person har *svenska* och *tillgång på information* som sina kvalitetskriterier behöver hen inte längre ge avkall på det ena för att få det andra. Detta gör de svenska översättningarna mer kostnadseffektiva än tidigare då fler vågar välja svenska som språkalternativ utan att riskera att gå miste om information.

Att svenskspråkig undervisning ges där studenterna finns, att föreläsningarna ordnas under den tid på dagen då studenterna är på universitetet och att informationsspridningen är effektiv är exempel på kriterier som får svenska studenter att välja svensk service. Att en efterfrågan möts av ett utbud av god kvalitet är en förutsättning för att minoriteten ska välja det utbud som produceras på majoritetsspråket. Om en minoritetsspråkig tjänst innebär en tjänst av sämre kvalitet väljer många den bättre tjänsten på majoritetsspråket (Moring & Godenhjelm, 2010).

6.9 Sammanfattning av möjligheterna att använda svenska vid Helsingfors universitet

Två- eller flerspråkiga lösningar för att öka möjligheterna att använda svenska i olika sammanhang vid universitetet kan förverkligas antingen genom att erbjuda en tjänst i parallella versioner på olika språk eller genom att erbjuda en gemensam version för olika språkgrupper. Som det framgår av delkapitel 6.6 på s. 88 innebär parallellspråkighet att flera språkversioner existerar sida vid sida. I allmänhet betyder det att skriven information som broschyrer, blanketter och skyltar ska finnas på flera språk, men på samma sätt kan också kurser erbjudas på olika språk, se avsnitt 6.2.2 på s. 71. Även om inte all undervisning kan erbjudas på flera språk behövs det undervisning på svenska för att studenterna ska lära sig adekvat terminologi.

Eftersom kunskaperna i svenska sjunkit i Finland som ett resultat av demografi och utbildningspolitik (se bl.a. Suominen, 2022; Takala, 2012; delkapitel 7.3 på s. 116 i föreliggande avhandling) är det svårt för universiteten att leva upp till målet att utbilda tillräckligt med svenskkunniga experter för att kunna tillgodo- se samhällets behov. För att effektivisera svenskundervisningen har Helsingfors

universitet utvecklat tvåspråkiga kandidatprogram (se delkapitel 6.3 på s. 75) som ger både finsk- och svenskspråkiga studenter möjligheten att utveckla sina praktiska språkkunskaper samtidigt som de lär sig sitt ämne. Dessa tvåspråkiga program är ett innovativt sätt att förbättra kunskaperna i det andra inhemska språket för både finsk- och svenskspråkiga studenter. De bidrar också med ökade möjligheter att studera på svenska för båda grupperna: de uppmuntrar finska studenter att även läsa kurser på svenska och leder potentiellt till ett större utbud av kurser på svenska i och med att efterfrågan ökar. Det är frivilligt att delta i de tvåspråkiga programmen, men även tidigare har det i många studieprogram ingått finskspråkiga kurser i de svenskspråkiga studenternas examina för att det svenska kursutbudet inte varit heltäckande. Skillnaden är att studenterna nu får en anteckning i kursbetyget om att de fått en tvåspråkig examen, förutsatt att de avlägger minst en tredjedel av studierna på finska.

Kursutbud på finska, svenska och engelska, tvåspråkiga utbildningsprogram och receptiv flerspråkighet kan ses som metoder för att förverkliga parallellspråkigheten vid universitetet och därmed öka möjligheterna att använda svenska. Om parallellspråkighet till exempel betyder att skriven information som broschyrer, blanketter och skyltar ska finnas på flera språk är samma kursutbud på olika språk ett sätt för universitetet att förverkliga parallellspråkigheten. Även om det är möjligt att i vissa fall erbjuda samma kurs på olika språk har universitetet inte resurser att erbjuda flera språkalternativ till all undervisning. Dessutom skulle en sådan lösning ske på bekostnad av mångfalden i kursutbudet och utvecklingen i de övriga språken. Att utnyttja receptiva språkkunskaper är ytterligare ett sätt att förverkliga parallellspråkigheten, framför allt i muntlig kommunikation. I spontana samtal får var och en tala sitt språk utan att ett språk får företräde på bekostnad av ett annat och officiella tal kan hållas så att olika delar av talet hålls på olika språk. Receptiv flerspråkighet behöver inte betyda parallellspråkighet: om informationen är enspråkig behövs det receptiva språkfärdigheter hos dem som inte har språket som sitt modersmål. Men i en miljö där parallellspråkigheten fungerar är det lätt att utveckla sina receptiva språkkunskaper.

Nästa kapitel handlar om svenskkunskaperna vid Helsingfors universitet. I kapitlet vill jag ge en helhetsbild av språkkunskaperna både på individnivå och vilken språkkunskapsresurs som finns hos både personalen och hos studenterna som möjliggör tvåspråkigheten vid universitetet, men också hur språkkunskaperna har förändrats under de senaste årtiondena.

7 ANALYS: KUNSKAPERNA I SVENSKA VID HELSINGFORS UNIVERSITET

I detta kapitel presenterar jag språkkunskaperna bland studenter och personal vid Helsingfors universitet beroende på modersmål. Eftersom mitt material består av intervjuer med personal och studenter och inte av språktest gör jag ingen egen bedömning av språkkunskaperna vid universitetet och hos individerna, utan det empiriska materialet utgår enbart ifrån vad olika aktörer vid universitetet säger om språkkunskaperna. Jag stödjer mig på befintlig forskning om bland annat universitetsstudenters kunskaper i svenska och svenskkunskaperna hos personalen vid Helsingfors universitet. Det verkar som om både de verkliga språkkunskaperna och uppfattningarna om dem inverkar på hur institutionerna hanterar den finsk-svenska tvåspråkigheten och vilken undervisning som erbjuds. För att placera informanternas utsagor i ett vidare perspektiv jämför jag vad som sägs i intervjuerna med resultatet av tidigare studier om till exempel svenskspråkiga tentamina (Studentkåren vid Helsingfors universitet, 2010) och möjligheterna att avlägga grundstudierna på svenska vid Helsingfors universitet. På det sättet vill jag ge en bild av nivån på svenskkunskaperna hos olika aktörer vid Helsingfors universitet, som tillsammans med aspekten *möjligheter* (kapitel 6) får visa vilka resurser det finns för svenskan vid Helsingfors universitet, och vad det finns för brister.

Enligt Grin och Moring (2002) är det främst genom utbildning som man kan påverka minoritetsgruppens språkliga förmåga, men för att upprätthålla och utveckla befintliga språkkunskaper är det viktigt att minoritetsspråket är synligt på många håll i samhället, till exempel i medierna och i samhällsadministrationen. Att adekvat terminologi sprids i alla samhällsskikt är något som kräver gemensamma ansträngningar av språkbrukarna, i synnerhet när det gäller språk som

talas av en numerär minoritet, som till exempel svenskan i Finland, och som därför utsätts av påverkan från det numerära majoritetsspråket.

Att få studera på sitt modersmål ger studenterna möjligheten att upprätthålla sitt modersmål och utveckla sitt akademiska och professionella språk och sin förtrogenhet med ämnets terminologi. Språkkurser och ämnesintegrerade kurser ger också finskspråkiga studenter möjligheten att stärka sina svenskkunskaper och skaffa sig språkfärdigheter som är tillräckligt adekvata för att de som utexaminerade vid behov ska kunna sköta sitt arbete också på landets andra inhemska språk. Som konstaterats tidigare (se bl.a. delkapitel 6.2 på s. 69, delkapitel 6.4 på s. 84 och delkapitel 6.6 på s. 88) är det viktigt att också universitetets personal kan svenska tillräckligt väl för att kunna kommunicera med studenterna, göra begripliga tentamensfrågor och korrekt bedöma tentamina och andra lärdomsprov. Språket ska hålla god kvalitet för att det ska finnas genuina möjligheter att använda svenska vid universitetet.

I delkapitel 7.1 presenterar jag de språkliga förutsättningarna för den svensk- och tvåspråkiga befolkningen i Finland. Jag vill också förklara vad jag menar när jag talar om tvåspråkiga individer eftersom definitionerna på tvåspråkighet har varierat under olika tidsperioder. Det finns olika uppfattning om vad som menas med tvåspråkighet och det finns också fördomar om tvåspråkighet. Jag har tagit fram en egen definition (se s. 109 i delkapitel 7.1) för att göra klart för läsaren vilka personer jag avser när jag talar om tvåspråkiga personer, eftersom de tvåspråkiga är en grupp som återkommer i mitt material. I delkapitel 7.2 redogör jag för de svenskspråkiga studenternas språkkunskaper, i delkapitel 7.3 för de finskspråkiga studenternas språkkunskaper och i delkapitel 7.4 för personalens språkkunskaper. Delkapitel 7.5 handlar om de språkkunskaper som efterfrågas i arbetslivet, och i delkapitel 7.6 sammanfattar jag hur språkkunskaperna i de olika grupperna samverkar med möjligheterna att använda svenska vid universitetet och i samhället.

7.1 Tvåspråkigheten i Finland och definitioner på tvåspråkighet

Det stora flertalet finlandssvenskar, framför allt de yngre som bor i tvåspråkiga områden, anses vara tvåspråkiga i betydelsen att de förstår och kan uttrycka sig på ett annat språk än modersmålet (Stenberg-Sirén, 2020). Ett sätt att definiera tvåspråkighet, som är användbart med tanke på denna studie, är att en person

regelbundet använder två eller flera språk och att en tvåspråkig individ är en person som använder två eller flera språk i sitt vardagsliv (Grosjean, 2008). Den vanligaste formen av tvåspråkighet är obalanserad tvåspråkighet, det vill säga att färdigheterna i de två språken inte är i balans med varandra (Tandefelt, 2001; Grosjean, 2008). Ofta handlar det om att individen kommunicerar obehindrat i tal och skrift på ett av sina språk men gör språkfel på det andra. Det kan bero på att det ena språket lärts in som modersmål och det andra senare, eller på att ett av hemspråken varit skolspråk och att individen fått mindre träning i att använda det andra språket i skrift. Vilket språk man använder i olika domäner varierar också: har man gått i skola på svenska är skolterminologin kanske bekantare på svenska medan terminologin inom fritidsaktiviteter kan vara finsk på grund av att man utövat dem på finska. Man kommunicerar kanske muntligt lika flytande på bägge språken men språken har en klar arbetsfördelning där det ena språket till exempel används till studier och det andra till sport. En person som tillägnat sig de båda språken i hemmet eller närmiljön som barn kan uppleva att hen har två modersmål och likvärdiga färdigheter och emotionella band till båda språken. Då är det fråga om balanserad tvåspråkighet. Tandefelt (2015) har studerat tvåspråkiga vuxna personer från Helsingforsregionen med varierande språkbakgrund och utbildningsnivå, och undersökt deras kunskaper i både finska och svenska. Undersökningen visade att många av informanterna behärskade sina båda språk på ett balanserat sätt, medan en del av informanterna inte nådde upp till en modersmålstalares nivå i svenska. Orsakerna varierade, en del hade aldrig haft modersmålsnivå i svenska medan andra hade haft en god svenska men förlorat den eftersom de inte längre använde sin svenska. Tandefelt drar slutsatsen att minoritetsspråket förr eller senare drabbas på sådana platser där majoritetsspråket har en dominerande ställning. Enligt Myers-Scotton (2002) fungerar tvåspråkigheten så länge båda språken har sina givna roller i samhället, men om denna uppdelning luckras upp finns det en risk för att språket med lägre prestige så småningom försvinner, särskilt om inte talarna själva värdesätter sitt språk. Språkbytet kan ske på en eller ett par generationer, utan press eller att det råder språkstrider, genom förändrade språkvanor och minskad kontakt mellan språkgrupperna. Det språk som används mindre rostar och blir mindre smidigt för att till sist i praktiken gå förlorat.

I takt med att språkförhållandena ändrats i de traditionellt svenskspråkiga regionerna har det blivit vanligare att finlandssvenskar gifter sig och får barn i

tvåspråkiga äktenskap. Drygt 40 procent av de finlandssvenska männen och drygt 30 procent av de finlandssvenska kvinnorna gifter sig med en finskspråkig partner. Skillnaderna mellan olika regioner är betydande: i Helsingforsregionen är nästan tre fjärdedelar av alla familjer där åtminstone den ena föräldern är svenskspråkig tvåspråkiga (enligt befolkningsregistret), medan motsvarande andel i södra Österbotten är mindre än 20 procent. På Åland där svenska är det enda officiella språket är andelen tvåspråkiga familjer så liten som cirka 10 procent. Som tidigare konstaterats registreras man som antingen finsk- eller svenskspråkig i befolkningsregistret²⁶, och i de tvåspråkiga familjerna registreras omkring 60 procent av barnen som svenskspråkiga (Saarela, 2020). Benägenheten att registrera barn som svenskspråkiga korrelerar med moderns språk och utbildningsnivå: i familjer där modern är svenskspråkig tenderar barnen att registreras som svenskspråkiga, och ju högre utbildning modern har, desto sannolikare är det att barnet registreras som svenskspråkigt, oavsett moderns modersmål (Finnäs, 2013). I Finland får familjerna fritt välja undervisningsspråk för sina barn utan hänsyn till barnets registrerade modersmål. Därför får de svenska grundskolorna ett tillskott på flera hundra elever varje år som är registrerade som finskspråkiga men där föräldrarna väljer den svenska skolan för sitt barn. Tendensen att även barn som är registrerade som finskspråkiga skrivs in i svenska skolor har hållit i sig trots att barn i tvåspråkiga familjer i allt högre grad registreras som svenskspråkiga (Finnäs, 2013; Finnäs, 2018). Enligt Finnäs (2015) registreras i Helsingfors årligen 25 barn som svenskspråkiga trots att bägge föräldrarna är registrerade som finskspråkiga och i Esbo är motsvarande siffra närmare 20. Några uppgifter om vilket språk som talas i dessa hem finns inte eftersom det inte finns någon bokföring av den faktiska språkanvändningen i familjerna. Med svenskspråkiga skolor avses här skolor med svenska som undervisningsspråk där den primära målgruppen är elever som har svenska som hemspråk, men också elever med invandrabakgrund²⁷. Hit räknas inte språkbadsskolorna, som framför allt riktar sig till barn som har finska som hemspråk²⁸.

26. Man kan också registreras med ett annat modersmål, till exempel teckenspråk eller något annat språk, men man kan uppge ett så kallat kontaktspråk, det vill säga vilket av nationalspråken man vill att myndigheterna ska använda då de kontaktar en.

27. Invandrade familjer kan välja om de vill integreras på finska eller svenska och en liten del väljer svenska, främst på orter där svenska är majoritetsspråket (Helander, 2015).

28. Se s. 80 i delkapitel 6.3.

Det vanliga är att den svenskspråkiga befolkningen i Finland lär sig svenska som sitt förstaspråk eller ett av två hemspråk redan från födseln, och de flesta barn med åtminstone en svenskspråkig förälder går i skola på svenska. Det omgivande språket spelar ändå en stor roll, och över hälften av finlandssvenskarna bor i kommuner där de finskspråkiga är i majoritet (Finnäs, 2013). På grund av detta är finska för många personer arbetsplatsens språk och det språk som huvudsakligen syns och hörs i gatubilden. Och eftersom det är vanligt med familjebildning över språkgränsen blir finskan också ett av de språk som talas i hemmet. Detta medför också att mediekonsumtionen i högre grad blir finskspråkig (Markelin & Kepsu, 2021; Stenberg-Sirén, 2021) vilket påverkar språket. Den svenskspråkiga grundskolan och gymnasiet är miljöer där åtminstone undervisningen är svenskspråkig och där det är önskvärt att även umgänget på rasterna ska ske på svenska, vilket sker i varierande grad (Slotte-Lüttge & Forsman, 2013). Även inom den vidare utbildningen kan man studera på svenska – både yrkesutbildning och högskoleutbildning ända till doktorsgraden (se s. 52 i delkapitel 4.3). Huruvida det verkligen är möjligt att studera på svenska hela vägen beror i hög grad på vilket ämne man väljer. Möjligheterna att studera på svenska minskar på grund av universitetens allt mer internationella inriktning: i och med att allt flera doktorsavhandlingar skrivs på engelska och i och med att det blir vanligare med internationella magisterprogram minskar svenskans (liksom finskans) betydelse som vetenskapsspråk. Som jag redan konstaterat i delkapitel 6.6 på s. 88 marginaliseras svenskan i takt med att engelskan vinner terräng, och detta gäller särskilt för de universitet där svenskan är i minoritetsställning. Vid de universitet där undervisningsspråket främst är svenska kan engelskans inverkan på svenskan liknas vid engelskans inverkan på finskan vid de finska högskolorna eller vid de tvåspråkiga högskolorna med finsk majoritet.

På finlandssvenskt håll används den inofficiella termen ”svenska rum”, och med det menas sammanhang där valet att kommunicera på svenska är omarkerat och inte behöver förhandlas. From och Sahlström (2016) definierar de svenska rummen som uttalat enspråkiga platser som är en förutsättning för den svenskspråkiga minoritetens vitalitet. Hit hör till exempel skolor, församlingar, föreningar, teatrar och informations- och kulturcentret Luckan som har filialer på flera orter i Finland, och även de finlandssvenska medierna kan räknas till de svenska rummen. Dessa svenska rum bidrar till att göra det svenska synligt i samhället, både för de svenskspråkiga själva och för andra som är intresserade av svenskt

språk och svensk kultur. Utöver de svenska rummen behövs också svenskspråkig service inom alla delar av samhällsadministrationen, vilket betyder att olika enheter behöver personal som kan ge service både på svenska och på finska²⁹.

Det finns många vetenskapliga definitioner på individers tvåspråkighet. Skutnabb-Kangas (1981) menar att lingvister och psykologer i allmänhet är intresserade av den tvåspråkigas språkliga kompetens, det vill säga hur väl hen behärskar sina båda språk, medan sociologer är mer intresserade av vad individen använder sina språk till, och bakomliggande attityder. I föreliggande arbete intresserar jag mig för samtliga aspekter: i kapitel 6 behandlade jag möjligheterna att använda svenska, och i detta kapitel behandlas individernas språkkunskaper – det vill säga förmågan att använda svenska och andra språk i olika situationer. I kapitel 8 behandlar jag attityderna till svenskan. Språkkunskaperna, möjligheterna och attityderna motsvaras av de tre delområden (*capacity*, *opportunity* och *desire*) som enligt Grin och Moring (2002) behöver beaktas för att man ska kunna stödja ett språk.

Definitionerna på tvåspråkighet har tidigare utgått ifrån en infödd talares nivå i två språk (se t.ex. Bloomfield, 1933). Numera är definitionerna mer generösa, och definitionerna kan inkludera personer som i sitt vardagliga liv använder sig av två, tre eller fler språk (Grosjean, 2008). Skutnabb-Kangas (1981) kombinerar flera olika kriterier i sin strävan efter att konstruera en användbar definition:

Tvåspråkig är den som har en möjlighet att fungera på två (eller flera) språk, antingen i enspråkiga eller tvåspråkiga samfund i enlighet med de sociokulturella krav på en individs kommunikativa och kognitiva kompetens som dessa samfund och individen själv ställer, på samma nivå som infödda talare, samt en möjlighet att identifiera sig positivt med båda (eller alla) språkgrupperna (och kulturerna) eller delar av dem.

(Skutnabb-Kangas, 1981, s. 93)

Kriteriet ”på samma nivå som en infödd talare” är en strängare definition än Grosjeans, men Skutnabb-Kangas (1981) motiverar sin definition med att det är svårt att hitta en kompetensnivå som fungerar för en användbar definition:

29. Se till exempel språklagen (423/2003), universitetslagen (558/2009) 11, 12 och 35 §, lagen om Rundradion Ab (1380/1993) 5, 6 c och 7 §, kyrkolagen (1054/1993) 3 kap. 5, 7 och 8 §, lagen om ortodoxa kyrkan (985/2006) 97 §.

kraven får inte vara för högt eller för lågt ställda, både en för sträng definition som utesluter nästan alla eller en för generös definition som innesluter nästan alla människor är i praktiken värdelös eftersom den inte lyckas ringa in den befolkningsgrupp man åsyftar när man talar om tvåspråkiga. Definitionen på en infödd talares språkkompetens, som återkommer både i tidigare definitioner och hos Skutnabb-Kangas, varierar också. Definitionen ”fullständig behärskning av två olika språk utan interferens mellan de två lingvistiska processerna” (Oestreicher, 1974, citerad i Skutnabb-Kangas, 1981) är för strikt för att omfatta någon alls eftersom det inte finns något som ”fullständig behärskning” av ett språk (för att inte tala om två eller flera språk), och för att transfer inträder så gott som alltid när personer använder flera språk. Men Skutnabb-Kangas problematiserar den tänkta infödda talaren och menar att variationen mellan infödda talare är mycket stor – från nätt och jämnt läskunnig med ett begränsat ordförråd till en person som kan skriva vetenskapliga artiklar. Om båda individerna ska ha samma behärskning av sina bägge språk för att räknas som tvåspråkiga är tvåspråkigheten betydligt lättare att nå om förväntningarna på språkkunskaperna är lägre (Skutnabb-Kangas, 1981, s. 87).

Om man bortser från det svårdefinierade kriteriet ”som en infödd talare” anser jag att Skutnabb-Kangas beskrivning av en tvåspråkig person som en som

har en möjlighet att fungera på två (eller flera) språk, antingen i enspråkiga eller tvåspråkiga samfund i enlighet med de sociokulturella krav på en individs kommunikativa och kognitiva kompetens som dessa samfund och individen själv ställer [...] samt en möjlighet att identifiera sig positivt med båda (eller alla) språkgrupperna (och kulturerna) eller delar av dem

(Skutnabb-Kangas, 1981, s. 93)

är användbar för att beskriva förväntningarna man i de flesta sammanhang har på tvåspråkiga personer i Finland. Bland informanterna i denna studie finns det flera som säger sig vara tvåspråkiga men de specificerar inte vad de menar med denna tvåspråkighet. Flera av dem säger sig dels vara helt tvåspråkiga, dels ändå ha större vana vid att tänka abstrakt och läsa vetenskapliga texter på svenska – sannolikt för att de gått i svensk skola.

Följande stycke handlar om de svenskspråkiga studenterna vid Helsingfors universitet och deras svensk-kunskaper både utifrån vad de själva säger och vad tidigare forskning visar om deras svensk-kunskaper.

7.2 De svenskspråkiga studenternas svenskkunskaper

Eftersom folkbokföringen i Finland görs på subjektiva grunder och bara ettdera nationalspråket räknas som L1 (förstaspråk, d.v.s. det som i Finland kallas ”modersmål”) är det officiella modersmålet inte nödvändigtvis individens starkaste språk. I Finland är det inte möjligt att vara folkbokförd som tvåspråkig. Vid Helsingfors universitet är det skolspråket och inte språket i befolkningsregistret som avgör om en student räknas som finsk- eller svenskspråkig, men oavsett skolspråk får alla studenter skriva tentamina och göra uppgifter på finska eller svenska, efter eget val (se delkapitel 6.4 på s. 84). Den enda regeln är att det i alla utbildningsprogram ingår studier i modersmålet och det andra inhemska språket, och modersmålet definieras utifrån studentens skolbildningsspråk (se s. 4 i delkapitel 1.1).

Tidigare forskning om unga finlandssvenskars modersmål visar att de genomsnittliga färdigheterna i svenska hos unga finlandssvenska universitetsstudenter inskrivna vid svenska studieprogram vid högskolor i Finland i genomsnitt är lägre än hos unga universitetsstudenter i Sverige (Leinonen & Tandefelt, 2000). Leinonen och Tandefelt drar slutsatsen att detta beror på att minoritetsspråkstalare inte har samma utbud av sammanhang där modersmålet fungerar som kommunikationsspråk, och att inte heller de språkliga modellerna i Svenskfinland (t.ex. journalister och lärare) har samma språkkänsla som motsvarande modeller har i Sverige. Om man dessutom lever i en tvåspråkig familj där finskan ständigt är närvarande krymper det utrymme som svenskan får ytterligare. Det finns många kognitiva fördelar med tvåspråkighet (se t.ex. Peal & Lambert, 1962; Bialystok & Craik, 2022), men om inte minoritetsspråket får ett tillräckligt stöd finns det en risk för att man inte når den höga nivå på språkkunskaperna som man behöver för att till exempel klara av universitetsstudier. Ett exempel på vad man kan göra för att få tvåspråkigheten mer balanserad är att öka användningen av det svagare språket till exempel genom att själv aktivt söka upp och delta i olika, i detta fall, svenskspråkiga sammanhang.

Leinonen och Tandefelt (2000) har studerat de finlandssvenska studenterna som grupp både med avseende på testade språkkunskaper, självskattade språkkunskaper och språklig tillhörighet ur ett regionalt perspektiv. Här framkom att bara 72 procent av informanterna ansåg sig ha modersmålskunskaper i svenska trots att de hade svenska som ett av sina modersmål och hade gått i

grundskola och gymnasium på svenska. 20 procent av informanterna ansåg sig vara på en nivå som nästan motsvarar modersmålsnivå och 8 procent ansåg sig ha medelgoda eller svaga kunskaper i svenska. Skillnaden var stor mellan södra Finland och Österbotten: i södra Finland var det bara 58 procent som ansåg sig ha modersmålsfärdigheter i svenska medan 93 procent av österbottningarna ansåg sig ha det. Bland de finlandssvenska studenter som hade svenska som enda modersmål ansåg bara 76 procent att de hade modersmålsfärdighet i språket. 17 procent ansåg att de har nästan modersmålsfärdighet.

Enligt Leinonen och Tandefelt korrelerade studenternas uppfattning om deras språkfärdigheter i rätt hög grad med testresultaten, vilket tyder på att finlandssvenska ungdomar är medvetna om i vilken grad de behärskar sitt svenska modersmål (Leinonen & Tandefelt, 2000). I en jämförelse med sverigesvenska studenter visade det sig att bara de informanter i Finland som så gott som enbart använde svenska kom upp till språkkunskaper som var jämförbara med de sverigesvenska studenternas (Tandefelt, 2015). Enligt Tandefelt är språkkänslan helt enkelt sämre hos både vuxna och unga finlandssvenskar eftersom svenskan i Finland utsätts för så stor påverkan från finskan och man helt enkelt inte är omgiven av goda svenskspråkiga förebilder i olika språkliga genrer i det vardagliga livet. Å andra sidan växer språkkänslan när man använder språken i mer krävande sammanhang (Tandefelt, 2015) så det behövs tillgång till akademiska texter på svenska och goda svenskspråkiga förebilder samt handledning i att skriva akademisk text på svenska för att de svenskspråkiga studenterna i Finland ska kunna nå en tillräckligt hög språklig nivå för att kunna vara yrkesverksamma på sitt modersmål.

Eftersom de svenskspråkiga studenterna vid Helsingfors universitet representerar en tvåspråkig skala där svenskan och finskan finns olika starkt representerade – från mycket starkt svensk via en balanserad tvåspråkighet till övervägande finsk – är studenternas behov av svenskspråkig service med tanke på deras språkkunskaper varierande. Det finns dessutom två aspekter på svenskan vid universitetet: dels ska studenterna kunna få service och undervisning på sitt modersmål, dels ska de genom utbildningen kunna lära sig ändamålsenlig terminologi och kommunikationsfärdigheter som gör att de kan arbeta på sitt svenska modersmål utanför universitetet. Av fokusgruppintervjuerna framkommer det att de svenska studenterna gärna studerar på sitt modersmål. Det tyder på att de har tillräckliga språkkunskaper i sitt modersmål för att studierna inte ska vara språkligt

betungande utan snarare tvärtom: de går kurser på svenska där de erbjuds, och de flesta uppger att de hellre skriver arbeten och tentamina på svenska. Här tangeras attityderna till studier på svenska som behandlas mer uttömmande i kapitel 8, men eftersom viljan påverkas av kunskaperna är det relevant att poängtera att de flesta av de svenskspråkiga informanterna uttrycker att svenska är deras starkaste studiespråk. Nästan alla informanter i mitt intervjumaterial, också bland dem som upplever sig som helt tvåspråkiga, anser att de uttrycker sig bäst i tal och skrift på svenska. Orsaken till detta är sannolikt att de gått i svensk skola och därför fått mer träning i kommunikation på svenska. En annan anledning till att studentinformanterna väljer att studera på svenska så mycket det går är en aktiv vilja att tillgodogöra sig kunskap på båda nationalspråken och skaffa sig en tvåspråkig kompetens. Informanterna i fokusgrupperna är så gott som eniga om att det är viktigt att välja svenska där det går. (Av tio svenskspråkiga studenter i fokusgrupperna är det en som uppger att språket, svenska eller finska, faktiskt inte spelar någon roll i valet av kurs eller tentamenslitteratur.) De studenter med svensk skolbakgrund som har finskan som sitt starkaste språk kan välja en helt finskspråkig studiegång med undantag för kurserna i akademisk kommunikation på modersmålet, som var och en ska avlägga på sitt skolorbildningsspråk (se s. 4 i delkapitel 1.1). En svenskspråkig student med tvåspråkig bakgrund motiverar sitt val att skriva tentamina på svenska så här:

LASSE: Det är nog många tvåspråkiga som sen har gått över helt till finska och skriver tenterna på finska men att jag har nog hållit på och skrivit för jag tycker ändå att det är viktigt att hålla kvar liksom svenskan sen för att arbetslivet för sen kan man kommunicera både på finska och svenska annars betyder det ju ingenting om du skriver i din cv att du är tvåspråkig men sen inte kan begreppen på svenska.

(Fokusgrupp 7)

Andra som gör liknande val vittnar om att det å ena sidan kan vara svårt att uttrycka sig i skrift på ett annat språk än undervisningsspråket, men att det å andra sidan är lättare att uttrycka sig på det språk man behärskar bäst: till exempel inom ämnet juridik där det är viktigt att ordalydelsen inte ska kunna misstolkas. Julia som studerar juridik berättar att hon ibland väljer svenska eftersom hon då

är säker på att uttrycka sig rätt. I allmänhet väljer hon det språk som känns lättast i den givna situationen:

JULIA: jag brukar tenta på det språket som jag tycker att är lättast
det är inte så att jag skulle konsekvent använda svenskan
någon gång brukar jag göra det om det är ett sånt ämne som jag har uppfattat som svårt och all litteratur har varit på finska så har jag nog ganska ofta ändå använt finskan
jag vet att det är många svenskspråkiga juristuderande som konsekvent använder svenskan och det är ju bra för man ska ju utnyttja den möjligheten men jag har helt enkelt tagit det som nu i den situationen är lättare för mig

(Fokusgrupp 1)

Julia säger sig vara tvåspråkig och har lätt att ta till finskan som tentamensspråk de gånger hon tenterar finskspråkig litteratur. På grund av att allt fler vetenskapliga artiklar, avhandlingar och böcker skrivs på engelska och inte på nationalspråken råder det brist på läroböcker och annan litteratur skriven på både de finsk- och svenskspråkiga studenternas modersmål. När det gäller ett minoritetsspråk där de språkliga förebilderna är få blir det ännu viktigare att det finns tillgång till kurslitteratur på minoritetsspråket. I Londen och Östmans studie av hur tvåspråkigheten vid Helsingfors universitet efterföljs (2012) framgår det att flera lärare poängterar vikten av att studenterna får läsa på sitt modersmål eftersom de annars inte lär sig skriva goda vetenskapliga texter om sitt studie- och forskningsämne. Särskilt för svenskspråkiga studenter som inte har tillgång till lika mycket undervisning på sitt modersmål är det viktigt att terminologin lärs in grundligt redan under de första studieåren. Så här säger Olof som är professor vid biovetenskapliga fakulteten:

OLOF: Termer kan vara ett problem – det kan finnas flera termer på finska och flera termer på svenska och så finns det den engelska termen – liksom direkt svengelska eller fingelska – som är den som precis alla använder i verkligheten. När det nu är vår uppgift att lära ut facktermer på svenska då, och sen är det termer som jag aldrig använder själv annat än när jag lär ut dem.

(Fokusgrupp 2)

Enligt Olof bidrar de svenska studenterna aktivt till att hålla den svenska terminologin levande inom universitetet, i synnerhet i de ämnen som undervisas i skolorna. Den student som överväger att bli lärare i svensk grundskola eller gymnasium har ett uppenbart behov av att lära sig adekvat terminologi på svenska.

OLOF: Till exempel gradur³⁰ ska ju skrivas på modersmålet och det ska vara korrekt språk och det är det där enda gången då studenten måste använda ett språk som gör att när man läser en gradu så – jag förstår inte själv heller, jag måste slå opp vad är det där och så visar det sig att det är det svenska ordet för den där saken som alla använder det engelska ordet på och att jag aldrig har stött på det svenska ordet tidigare kanske [...] det känns lite krystat då när man läser det.

(Fokusgrupp 2)

Det är inte bara terminologin som upplevs som en utmaning av svenska studenter utan också finskan som språk. En informant vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten berättar att hon väljer engelsk litteratur framför finsk när det är möjligt för hon tycker det är svårare att tänka abstrakt på finska än på svenska eller engelska. De studenter som gått i svensk skola är kanske inte så vana vid att ta till sig akademiska texter på finska även om de i sitt vardagsspråk är balanserat tvåspråkiga. I ämnen där en stor del av litteraturen är engelsk handlar det sannolikt just precis om vana. Inom juridiken där nationalspråken är viktiga och den centrala litteraturen inhemsk får studenterna en större vana vid att läsa på finska. Enligt en informant som studerar juridik är de finska studenterna ovilliga att läsa litteratur på engelska, vilket också inverkar på kurslitteraturen som till övervägande del uppges vara skriven på nationalspråken.

Londen och Östman har intervjuat det svenska språkstödet vid Helsingfors universitet, en tjänst som är inrättad för att ge de svenskspråkiga studenterna modersmålsundervisning och stöd i sitt svenska skrivande, där språkstödet säger att bristen på svenskspråkig kurslitteratur leder till att studenterna skriver svenska men med språkliga strukturer och termer direkt lånade från engelskan (Londen & Östman, 2012). Språkstödet tror inte det är engelskan i sig som leder till att studenterna inte kan överföra budskapet i de engelska texterna till korrekt svenska,

30. Avhandling pro gradu, magisteravhandling.

utan bristande kunskaper i hur det ska låta på svenska. Det är språkstödet som bland annat bedömer de svenskspråkiga studenternas mognadsprov³¹, och hen märker att studenternas ”textkunskap” blivit sämre, det vill säga känslan för ordval och nyanser. Språkstödet uppger att hen inom vissa vetenskapsområden blir tvungen att underkänna 90 procent av mognadsproven för att språket inte uppfyller kriterierna på korrekt, väl disponerad vetenskaplig text. Om mognadsprovet blir underkänt måste studenten skriva om och bearbeta sin text enligt granskarens anvisningar och lämna in den på nytt tills den kan godkännas. Många svenskspråkiga studenter säger också att de inte får kommentarer på sitt språk i de tentamina och essäer de skriver under studietiden, och därför inte får hjälp med att utveckla sitt akademiska skrivande under studiernas gång (Londen & Östman, 2012).

Att studenternas språk bär tydliga spår av den engelska de läser gäller inte bara de svenskspråkiga studenterna utan även de finska. Men eftersom det vid finländska universitet finns ett poängsystem som premierar publicering i internationella tidskrifter är det inte lika meriterande för finländska forskare att skriva på nationalspråken. Det blir oklart vem som ska producera de texter som ger studenterna tillgång till den vetenskapliga terminologin och det vetenskapliga språket på deras modersmål (Londen & Östman, 2012).

Siri som studerar vid statsvetenskapliga fakulteten, där så gott som all undervisning är på finska, bekräftar det som språkstödet hört från andra studenter, att hon inte får hjälp med att utveckla sitt språk under studietiden:

SIRI: fast det inte har funnits något hinder för mig att studera på svenska har det inte heller funnits nån som har
jag har inte vetat vart jag ska vända mig för att få utveckla mitt svenska språk
[...]
när man skriver en essä eller jag vill hemskt gärna veta att
har jag för långa och högtravande meningar
bara så här att hur trovärdig

31. Mognadsprovet är en text som studenterna skriver i samband med kandidat- eller magisteruppsatsen för att visa att de kan kommunicera om sitt ämne på sitt skolbildnings-språk.

låter min text naiv

den får ju låta någorlunda amatörmässig ännu i det här skedet
av studierna

men att ändå på nåt sätt känna att man har ett akademiskt
språk som fungerar

(Fokusgrupp 1)

Siri säger att hon har lärare som är mycket bra på svenska och läser mycket svensk litteratur, men att de ändå saknar förmågan att rätta studentens grammatik eftersom de inte är modersmålstalare, lika lite som Siri själv skulle få för sig att kommentera en brittisk persons engelska.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att de svenskspråkiga studenterna uppfattar att deras svenska inte är på samma nivå som svenskspråkiga studenter i Sverige, vilket dels beror på språkkontakt och olika grad av tvåspråkighet hos studenterna, dels på att de svenskspråkiga språkliga förebilderna i Finland inte heller har samma språkkänsla när det gäller svenskan som man kan anta att motsvarande förebilder har i Sverige. Ändå är svenskan viktig för de flesta av dem som hör till gruppen svenskspråkiga studenter – både för att svenskan för många av dem är det akademiska språk de tar till sig kunskap och uttrycker sig bäst på och för att de vill utveckla sin svenska. Viljan att studera på svenska analyseras mer ingående i kapitel 8.

7.3 De finskspråkiga studenternas språkkunskaper

Eftersom alla som går i finsk eller svensk skola i Finland läser det andra inhemska språket (svenska eller finska) som obligatoriskt skolämne kan man anta att de allra flesta finskspråkiga studenter som studerar vid Helsingfors universitet har ett visst mått av svenskkunskaper. Undersökningar visar ändå att dessa kunskaper sjunkit mycket under de senaste 20 åren och framför allt efter år 2005, eftersom provet i det andra inhemska språket inte längre är en obligatorisk del av studentexamen (se t.ex. Takala, 2012; Jauhojärvi-Koskelo & Palviainen, 2011; Jaatinen, 2005; jfr avsnitt 3.5.2 på s. 37).

Enligt lagen ska alla högskolestudenter under studietiden visa att de har åtminstone nöjaktiga kunskaper i svenska. Som godkänd nivå har fastslagits B1³² enligt Europarådets referensram för språk. För goda kunskaper gäller minst nivå B2. Detta uppvisas antingen genom ett språkprov eller genom att studenterna deltar i en kurs med omfattningen 3–5 studiepoäng.

Utbildningsstyrelsen (u.å.) har på basis av Europarådets referensram för språk utarbetat en mer detaljerad finländsk nivåskala (A1.1, A1.2, A1.3, A2.1, A2.2, B1.1, B1.2, B2.1, B2.2, C1.1). Enligt gymnasiets läroplan är målet för svenskundervisningen nivå B1.1 (Utbildningsstyrelsen, 2019, s. 158). Det här betyder alltså att målet med svenskundervisningen i gymnasiet är minst B1-färdigheter i svenska, vilket stämmer överens med kraven för högskoleexamen. Allt färre gymnasiestudenter når ändå upp till denna nivå. Studentexamensnämnden har fått sänka sina poänggränser för att abiturienterna ska klara studentprovet i svenska, och man får även högsta betyg med lägre kunskaper än tidigare (Takala, 2012). Redan vid utgången av grundskolan är svenskkunskaperna låga, vilket inverkar på senare studier vilket syns vid högskolorna. Orsakerna till de försämrade svenskkunskaperna är enligt Takala att eleverna får så lite undervisning. I grundskolan har eleverna bara 228 (6 årsveckotimmar) timmar svenska och i gymnasiet avlägger de flesta bara minimiantalet kurser (Takala, 2012). Före grundskolreformen hade eleverna 22–24 årsveckotimmar om de gick i läroverk och 16 om de gick i mellanskolan. Under 1970-talet minskade svenskundervisningen i grundskolan till 9 årsveckotimmar och år 1994 minskade timmarna ytterligare till 6 (Suominen, 2022; Statsrådets beslut om timfördelningen i grundskolan, 834/1993). En årsveckotimme motsvarar 38 lektioner under ett läsår. Svenskundervisningen i grundskolan har alltså minskat med mer än 30 procent sedan 1970-talet. År 2018 beslöt man att tidigarelägga svenskundervisningen i de finska skolorna så att den börjar i årskurs 6 i stället för i årskurs 7 (se statsrådets ändringsförordning 793/2018, som gäller timfördelningen i grundskolan), eftersom man ansåg att det skulle gynna

32. ”Kan förstå huvudinnehållet i vad han/hon hört eller läst om välkända förhållanden som man regelbundet möter i arbete, i skola, på fritid, o.s.v. Kan hantera de flesta situationer som vanligtvis uppstår under resor i ett land där språket talas. Kan producera enkla, sammanhängande texter om ämnen som är välkända eller av personligt intresse. Kan beskriva erfarenheter och händelser, berätta om drömmar, förhoppningar och framtidsplaner och kortfattat ge skäl för och förklaringar till åsikter och planer.” (Europarådet, u.å.)

attityderna till att läsa svenska. Detta ledde ändå inte till önskat resultat eftersom mängden svenskundervisning inte ökade utan bara spreds ut över ett år till, vilket i sin tur ledde till att undervisningen blev mindre koncentrerad än tidigare. Som en följd ökades antalet årsveckotimmar för svenskan från 6 till 7 år 2023 (se statsrådets ändringsförordning 111/2023, som gäller timfördelningen i grundskolan).

Grundskolelevernas sämre kunskaper i svenska leder till sämre kunskaper också i senare utbildningsstadier. Tidigare forskning visar att knappt hälften (47 procent) av studenter vid Jyväskylä universitet före den obligatoriska svensk-kursen hade uppnått de kunskaper som krävs för den språkexamen som krävs för statsförvaltningen (Jauhojärvi-Koskelo & Palviainen, 2011). Svenskursens omfattning varierar mellan universitet och fakulteter: vid Jyväskylä universitet omfattar den 2–3 studiepoäng vilket motsvarar 24–36 timmar kontaktundervisning. Enligt Jauhojärvi-Koskelo och Palviainen är det en utmaning både för läraren och för studenten själv att se till att studenten når B1-färdigheter i svenska på så kort tid om kunskaperna är bristfälliga.

I en annan studie testade man förstaårsstudenters kunskaper i svenska med hjälp av Dialang-test (Jaatinen, 2005).³³ Där nådde nästan 80 procent av de studerande som skrivit studenten nivå B1 i textförståelseprovet medan bara 15 procent nådde samma nivå i provet som mätte kunskaper i ordförråd och textstruktur. När man jämförde resultatet i studentskrivningarna med resultatet i Dialang-testen nådde trots detta bara en tredjedel av de studerande som fått betyget magna cum laude approbatur³⁴ i studentexamensprovet i svenska nivå B1 i testet som mätte kunskaper i ordförråd och textstruktur (Jaatinen, 2005). De studenter som fått betyget eximia cum laude approbatur klarade sig inte bättre i det delområde som mätte textstruktur men de hade ett större ordförråd: omkring hälften nådde nivå B1 vad ordförrådet beträffar. Detta är ändå en låg andel och visar på en tydlig brist

33. Dialang-test är ett diagnostiskt redskap för att mäta språkkunskaper i förhållande till Europarådets referensram för språk. Dialang-testen har utvecklats som ett samarbete mellan flera europeiska universitet. Med hjälp av Dialang-test kan man mäta läs- och hörförståelse samt skriv-, grammatik- och ordkunskap i 14 europeiska språk. (<https://dialangweb.lancaster.ac.uk/>)

34. Studentexamensproven bedöms enligt en skala med sex godkända betyg, laudatur (högst), eximia cum laude approbatur, magna cum laude approbatur, cum laude approbatur, lubenter approbatur, approbatur (lägst) och de underkända betygen improbatur+, improbatur och improbatur–.

på överensstämmelse mellan målen för svenskundervisningen och hur studentexamensprovet bedöms. Studentexamensproven bedöms enligt en relativ skala där 5 procent av studenterna får laudatur, 15 procent får eximia cum laude approbatur, 20 procent får magna cum laude approbatur, cum laude approbatur respektive lubenter approbatur, 15 procent får approbatur och 5 procent improbatur (Studentexamensnämnden, 2022). Det här betyder att en lika stor andel studenter skriver laudatur respektive improbatur varje år oavsett om nivån på svenskkunskaperna för hela årskullen stiger, sjunker eller hålls konstant.

Vid Helsingfors universitet avläggs de obligatoriska studierna i svenska genom en eller två kurser som motsvarar sammanlagt 3–5 studiepoäng. Vid agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten kan kursen alternativt avläggas som en ämneskurs på svenska: Miljö och u-länder – från biologi till ekonomi, där språkdelen omfattar 3–4 studiepoäng och ämnesdelen 3 studiepoäng. De obligatoriska kurserna i svenska utgår ifrån B1-nivå, och därför rekommenderas att studenter som inte når upp till den nivån går en förberedande kurs.

Helsingfors universitets förvaltningsdirektör bekräftar att studenternas brist på kunskaper i svenska är ett reellt problem också vid Helsingfors universitet. Som ett resultat av att provet i det andra inhemska språket inte längre är en obligatorisk del av studentexamen har undervisningstimmar i gymnasiet blivit färre och svenskkunskaperna sämre vilket blir en stor extrautgift för universiteten, som har samma språkliga mål som förr. Enligt förvaltningsdirektören handlar det om miljonbelopp:

no tota opetusministeriön perinteinen

aina kun he esittävät jotain lainsäädäntöhankkeita niin he esittävät aina että

taloudellisia kustannuksia ei ole taikka ne ovat vähäisiä

kun tuli tää ruotsinkielinen ylioppilaskokeen poisottaminen elikkä tää pakkoruotsi

kirjotuksista niin mä sen verran kiinnostuin asiasta ja sit sanoin NN:lle että no laskepas paljonko se tulee maksamaan yliopistolle kun se on pois-tunut

ja sitten me tehtiin siitä laskelma ja se oli mielestäni ihan niin ku tarkka laskelma että paljonko se tulee vuodessa maksamaan yliopistolle

ja me liitettiin se yliopiston lausuntoon tästä asiasta kun kysyttiin sitä että mitenkä yliopisto näkee tämän asian

mutta edelleen siinä luki siinä kirotussa lakiesityksessä että ei ole niin kun tuota vähäiset tai ei lainkaan kustannusvaikutuksia

ja se maksaa yliopistolle miljoonia³⁵

(Intervju med universitetets förvaltningsdirektör, 2007)

Enligt prefekten för en av institutionerna vid statsvetenskapliga fakulteten kan man inte längre inkludera svenskspråkiga böcker i examenslitteraturen eftersom studenternas språkkunskaper under de senaste tjugo–trettio åren sjunkit betydligt. Det finns fortfarande studenter som har goda svenskkunskaper hemifrån eller från skolan, men medan prefekten tidigare kunde utgå ifrån att alla kunde läsa svenska böcker kan man inte längre ha dem som obligatorisk läsning. Fortfarande kan man rekommendera svensk litteratur som källor för kandidat- och magisteravhandlingar, men det är väldigt individuellt om studenterna kan ta till sig informationen. Också kunskaperna i andra främmande språk har minskat, men inte lika dramatiskt som svenskkunskaperna.

Enligt fakultetens dekan händer det att kurser är tvåspråkiga med engelska och finska som kursspråk. Tvåspråkiga kurser på finska och svenska går enligt dekanen inte att erbjuda eftersom svenskan ställer till med så svåra problem för studenterna att ämnessubstansen blir lidande. Därför sprids inte heller information om kurser på Svenska social- och kommunalhögskolan till finska studenter. Engelskan upplevs däremot som ett naturligt undervisningsspråk både av lärare och av studenter.

Vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten går åsikterna lite isär. Enligt prefekten för institutionen för matematik och statistik lockar de svenskspråkiga

35. 'Undervisningsministeriet, alltid när de presenterar lagstiftningsförslag säger de att det inte medför några ekonomiska kostnader eller att de är små. När det blev tal om att ta bort studentexamensprovet i svenska, alltså tvångssvenskan, blev jag så pass intresserad att jag bad NN räkna ut vad det kommer att kosta universitetet när den tagits bort och vi gjorde en uträkning, en noggrann uträkning hur mycket det kommer att kosta universitetet per år och vi bifogade den till universitetets utlåtande när vi blev tillfrågade att hur vi vid universitetet ser på frågan. Fortfarande står det i det fördömda lagförslaget att kostnadseffekterna blir små eller inga alls. Och det kostar universitetet miljoner.' (Min översättning).

kurserna förutom svenskspråkiga studenter också studenter från de nordiska länderna – men inte finskspråkiga studenter. Enligt prefekten för institutionen för geovetenskaper har finska studenter kapaciteten och intresset att delta i svenska kurser men kan inte själva producera tal eller skrift på svenska. En förutsättning för deltagande är att alla ska få ställa frågor på sitt eget språk. Prefekten brukar svara på det språk hen blir tilltalad även om hen föreläser på svenska.

Olof som är professor med ansvar för den svenskspråkiga undervisningen i biologi vid biovetenskapliga fakulteten säger att det händer att det kommer studenter från den finska sidan på hans föreläsningar. Biologi är ett ämne som har en egen antagning för studenter som kan svenska, och därför finns det ett givet underlag på 17 svenskspråkiga studenter som antas varje år. Skillnaden mellan de finsk- och de svenskspråkiga studenterna är att grupperna är betydligt större på den finska sidan.

OLOF: det finns en del som har börjat komma på mina föreläsningar
men de är nog mer eller mindre halv- eller svenskspråkiga
de har då kommit in på finska sidan
antingen är jag så underbar eller så är det bara det att det
är roligare att sitta i en liten sal än att sitta med fyrahundra
människor
så de kommer på mina föreläsningar hellre
men inte har jag sett några rent finskspråkiga där

(Fokusgrupp 2)

Jenny som studerar juridik berättar att det händer att helt finskspråkiga studenter deltar i kurser där undervisningsspråket är svenska:

JENNY: ibland har vi några finskspråkiga som deltar men de är då oftast såna som har planerat utbyte i Sverige eller annars bara vill försöka lära sig svenska vilket jag tycker är jättefint

(Fokusgrupp 2)

Jenny konstaterar att det ändå är väldigt sällan som finskspråkiga studenter deltar i den svenska undervisningen. Detta manifesterar den allmänna tendensen att finskspråkiga studenter inte ser svenskspråkiga kurser som ett alternativ som

rör dem om de inte själva valt att avlägga en tvåspråkig examen (se delkapitel 6.3 på s. 75).

7.4 Personalens språkkunskaper

Eftersom Helsingfors universitet är tvåspråkigt och var och en har rätt att använda sitt eget språk i kontakt med universitetet, finska eller svenska enligt eget val, behöver de som är anställda vid universitetet kunna kommunicera på båda språken. Undantag kan göras till exempel för personer som kommer från ett annat land, även om det är önskvärt att de lär sig minst ett av nationalspråken. Men även om språket på en kurs är finska eller engelska har man rätt att kommunicera på svenska i alla sammanhang, utom om det är fråga om språkkurser. På grund av detta ska personalen förstå och kunna uttrycka sig på svenska, skriva tentamensfrågor på svenska och kunna bedöma skriftliga arbeten, för att de som vill ska ha möjlighet att avlägga sina studier på svenska (se kapitel 6). I avsnitt 7.4.1 redogör jag för lagstiftningen om språkkunskaper hos universitetsanställda samt Helsingfors universitets instruktion och andra regler. Avsnitt 7.4.2 handlar om praxis vid anställning av personal och avsnitt 7.4.3 handlar om översättningen av tentamensfrågor och bedömning av tentamina och andra uppgifter.

7.4.1 Policydokument om språkkunskaper hos universitetsanställda

Enligt statsrådets förordning om universiteten ska personer som har undervisnings- och forskningsuppgifter vid ett universitet behärska undervisningsspråket (finska eller svenska). Personer som undervisar eller forskar vid ett universitet där man kan avlägga examen både på svenska och finska ska dessutom ha minst nöjaktiga kunskaper i svenska och finska i tal och skrift (Statsrådets förordning om universiteten, 770/2009, 1 §). Trots att förvaltningsspråket vid Helsingfors universitet är finska (med undantag för Svenska social- och kommunalhögskolan där förvaltningsspråket är svenska) har var och en rätt att i egen sak använda finska eller svenska och bli betjänad på det språk hen valt. Detta gäller vid alla universitet, inte bara vid de tvåspråkiga universiteten (Universitetslag, 558/2009, 35 §).

Enligt statsrådets förordning om universiteten (770/2009, 1 §) kan universiteten testa en persons språkkunskaper innan man fattar beslut om anställning. Universiteten kan under vissa omständigheter anställa en person som inte har

de erforderliga kunskaperna i finska och svenska, enligt bestämmelser som finns i universitetet instruktion. Enligt instruktionen för Helsingfors universitet ska universitetet genom ansökningsdokument och eventuella språkprov försäkra sig om att personer som anställs har de språkkunskaper som krävs (Instruktion för Helsingfors universitet, 32 § om behörighetskrav). Enligt samma paragraf har universitetet rätt att utan särskild ansökan frånga dessa krav om personen som sökt tjänsten är utländsk eller inte har gått i skola på finska eller svenska. När det gäller professorer är det dekanen vid varje fakultet som beslutar om att frånga språkkraven. Vid behov kan universitetet förutsätta att den anställda lär sig finska eller svenska inom en viss tid, och då ska de sökande informeras om detta när tjänsten utlyses. Enligt språkkunskapslagen (424/2003) ska myndigheter till exempel genom utbildning eller anställningspolitik se till att de anställda har de språkkunskaper som behövs för att myndigheten ska kunna ge tvåspråkig service (2 §). Det är också myndighetens ansvar att förvissa sig om att den som anställs har de språkkunskaper som arbetsuppgifterna kräver (3 §).

Tidigare hade universitetet en minneslista för vilka språkkrav som gäller för olika arbetsuppgifter. Där stod bland annat att behörighetskraven är bindande, att officiella språkbetyg inte kan ersättas med den sökandes egna uppgifter om sina språkkunskaper samt att universitetet ska granska språkbetygen och vid behov testa den sökandes språkkunskaper. Dessutom stod det i minneslistan att språkbetyg inte nödvändigtvis motsvarar de språkkrav som arbetet ställer, och att universitetet ska försäkra sig om de sökandes språkkunskaper genom att intervjua dem på det språk som krävs och vid behov be de sökande göra ett undervisningsprov. Dessa punkter gällde främst för finska och svenska, men även andra språk ansågs vara meriterande även om det inte finns direkta behörighetskrav förutom vid språkavdelningar. Enligt minneslistan kunde man i enlighet med universitetets instruktion frånga behörighetskraven när det gällde kunskaper i de inhemska språken om den sökande är utländsk medborgare eller har fått sin skolutbildning någon annanstans än i Finland. Språkprinciperna verkar ha tagit över den funktion som minneslistan hade. Enligt språkprinciperna ska den som söker en tjänst med intyg eller genom intervju kunna visa att hen har de språkkunskaper som krävs. Enheterna ska utse personer som har ansvar för att kontrollera språkkunskaperna (Helsingfors universitet, 2014, s. 34).

7.4.2 Praxis vid anställning av personal

I de intervjuer som ingår i mitt empiriska material framkommer att kunskaper i svenska inte efterfrågas särskilt vid anställningar, medan kunskaper i engelska värderas högre. Så här säger universitetets förvaltningsdirektör:

oikeestaan mä en muista itse vaikka olen rekrytoinu varmaan sata ihmistä
tänne niin en ole tota koskaan testannu kenenkään ruotsinkielen taitoa³⁶

(Intervju med universitetets förvaltningsdirektör, 2007)

Förvaltningsdirektören berättar att hen inte kan minnas att hen skulle ha testat anställdas svenskkunskaper även om svenska är ett behörighetskrav och det står i universitetets instruktion att den som anställer en person till en tjänst inom universitetet ska försäkra sig om att den som anställs har de språkkunskaper som krävs. Förvaltningsdirektören anställer administrativ personal som ska kunna kommunicera med svenskspråkiga i deras kontakt med universitetet och representera Helsingfors universitet i nordiska sammanhang. Ändå uppger förvaltningsdirektören att hen bett personer som sökt tjänst inom universitetsförvaltningen visa att de kan engelska, så förfarandet med språkprov är inte obekant eller otänkbart:

englanninkielen taitoa olen kyl testannu koska tota se on niin ku jo sitten suuri puute asioiden hoidossa että jos ei niin kun pysty edustaa sano-
taanko jossakin avainkysymyksessä helsingin yliopistoa ulkomaisella fo-
rumilla [...]

sitten ku oon rekrytoinu tämmösiä sanotaan osastonjohtajia niin tota kyl
mä en ole pelkästään uskonu et juu kyl mä osaan englantia

mä olen ollu semmosessa ja semmosessa duunissa

36. 'I själva verket minns jag inte trots att jag har intervjuat säkert hundra personer som sökt hit så har jag aldrig testat någons svenskkunskaper' (min översättning).

mut et kyl mää niin kun testaan sen ihan ihan ihan varmasti³⁷

(Intervju med universitetets förvaltningsdirektör, 2007)

I intervjun säger sig förvaltningsdirektören inte förlita sig på de språkkunskaper som de sökande själva uppger, utan hen säger att hen alldeles säkert skulle testa en sökandes engelskkunskaper i en anställningsintervju. Det här uttalandet visar på en konflikt mellan universitetets språkpolicy, som entydigt säger att den anställande parten ska försäkra sig om att den som anställs har de språkkunskaper som krävs (det vill säga finska och svenska), och hur förvaltningschefen säger sig handla när hen anställer personal.

Kriterierna för språkkrav är inte särskilt tydligt definierade. I ett par av intervjuerna med personal i ledarposition (prefekt eller dekan) framkommer att det saknas tydliga riktlinjer för hur man ska beakta språkkunskaper i förhållande till övrig kompetens vid rekrytering av ny personal. När det gäller en ny svensk lektorstjänst hoppas prefekten för en av exempelinstitutionerna att institutionen ska anställa någon vars svenska är tillräckligt stark för att hen ska kunna föregå med gott språkligt exempel och handleda studenterna i deras skrivande, men i brist på klara kriterier finns det risk för att den som anställs visserligen har goda kunskaper i svenska, men inte når upp till modersmålsnivå.

för jag anser att den här lektorns ena uppgift

trots att uppgiften är att undervisa i substansämnen

men de här helsingforsiska svenskspråkiga ungdomarnas svenska kan vara rätt så mager och därför tycker jag det är lektorns uppgift också att utgöra ett exempel vad det gäller språket

och också kunna handleda i seminariearbeten och andra lärdomsprov

också språkdräkten och det kräver tycker jag kunskaper i svenska på modersmålsnivå

(Intervju med prefekten för institutionen för geovetenskaper, 2010)

37. 'Engelskkunskaper har jag testat för det är en så stor brist när man ska sköta olika ärenden om man inte kan representera Helsingfors universitet i något internationellt forum [...] när jag har rekryterat avdelningschefer har jag inte bara trott på ja jag talar nog engelska för jag har jobbat där och där utan jag testat dem alldeles säkert' (min översättning).

Behovet av svenska språkförebilder bekräftas av svenskspråkiga studenter i fokusgrupperna. Bland annat uppger Siri som studerar vid statsvetenskapliga fakulteten att hon inte fått någon respons på sitt akademiska språk eftersom hon skriver sina kursarbeten på svenska och undervisningspersonalen är finskspråkig (se s. 115 i delkapitel 7.2). Julia som studerar vid juridiska fakulteten säger att hon brukar fråga svenskspråkiga professorer om de kan handleda hennes seminariearbeten:

JULIA: om jag nu vill skriva mina seminarieuppsatser så gör jag det hellre på svenska än på finska

fastän jag skulle ha rätt att skriva på svenska åt en finskspråkig professor så söker jag mig kanske hellre till en svenskspråkig som skulle ge mig lite undantagslov

skriva åt den personen trots att det är inte kanske hans ämne

(Fokusgrupp 1)

Men inte ens svenskspråkiga lärare och professorer känner sig alltid kompetenta att vara språkliga förebilder för sina studenter. Så här säger Olof som är professor vid biovetenskapliga fakulteten:

OLOF: jag är absolut inte kompetent att bedöma språk

så att det där om det sen blir till det att jag ska gå och börja bedöma språkmässigt deras uppsatser eller någonting så då har vi nog verkligen en diletter i arbete

(Fokusgrupp 2)

Att Olof inte känner sig kompetent att handleda och bedöma studenter språkligt eller utgöra en språklig förebild stämmer överens med Leinonen och Tandefelts resultat om sviktande språkkänsla hos många finlandssvenskar på grund av påverkan från andra språk och brist på språkliga förebilder – också för dem som själva ska vara förebilder (se delkapitel 7.2 på s. 110; Leinonen & Tandefelt, 2000; Tandefelt 2015). Av intervjuerna med beslutsfattare framgår att kunskaper i svenska inte testas vid anställningar och att kunskaper i engelska värderas högre. Bristen på tydliga kriterier vid anställningen av ny personal medför en risk för att den som anställs för en uttryckligen svenskspråkig tjänst ändå har otillräckliga kunskaper för att kunna fungera som språklig förebild och handleda svenskspråkiga studenter i deras akademiska språk. Att studenterna efterlyser respons på sitt

språk framgår i flera av intervjuerna, vilket åter visar hur viktigt det är med de svenska professurerna och att svenskan också i övrigt finns väl representerad på alla nivåer vid universitetet (se avsnitt 6.2.2 på s. 71).

7.4.3 Översättning av tentamensfrågor och bedömning av tentamina och andra uppgifter

Eftersom studenterna har rätt att få tentamensfrågor och göra uppgifter på finska eller svenska enligt eget val måste det finnas personal som kan göra tentamensfrågor på svenska eller översätta dem till svenska och bedöma tentamina och andra arbeten som är skrivna på svenska (se delkapitel 6.4 på s. 84). Studenterna ska på förhand anmäla vilket språk de vill ha tentamensfrågorna på. Kvaliteten på de svenskspråkiga tentamensfrågorna är ett ämne som spontant diskuteras i samtliga svenskspråkiga fokusgrupper:

JENNY: fast vi får våra tentfrågor på svenska eller på båda språken
– vi har rätt att ta dem på båda språken –
de där översättningarna är inte alltid så hemskt bra
det lönar sig alltid att kolla den där finskspråkiga versionen
är nu frågan vad jag tror att det är
så det är inte så hemskt stor idé att ha dem på svenska om man
inte förstår vad det riktigt betyder

(Fokusgrupp 2)

Ett annat exempel:

JULIA: jag brukar också göra så där att jag tar dom båda
frågorna på finska och svenska
för det har hänt att översättningen är fel och då slår allt slint
[...]
hur ska dom nu sen rätta mitt fall om där föll bort en liten fö-
retagsinteckning
det brukar ju kasta om det mesta

om ett litet ord faller bort

(Fokusgrupp 1)

Citaten ovan visar att studenterna känner sig osäkra på om de svenskspråkiga språkversionerna motsvarar de finskspråkiga. För att vara säkra på att de besvarar frågan som tentatorn har avsett den har de anammat strategin att välja tentamensfrågor på både finska och svenska för att själva kunna försäkra sig om att den svenskspråkiga frågan är rätt ställd, och väljer att svara utifrån den finska formuleringen om den inte verkar vara det. Men det är inte alltid bara fråga om nyanser:

- HEIDI: jag är väldigt glad att den här tentatorn satte det han tänkte in-
om parentes på finska för jag skulle faktiskt inte ha förstått
alltså det är inte fråga om att jag skulle ha förstått fel utan jag
skulle inte ha förstått frågan
det kändes ju lite dumt
- SIRI: det har hänt mig också i en tent att det fanns två skilda papper
dom här språken och då tog jag den svenska och
det var helt oförståeligt och sen kunde jag inte fokusera för det
blev
liksom tyckte mer att det var ganska underhållande på nåt sätt
och så där sympatiskt så sen så måste jag helt enkelt sätta bort
det där pappret och ta bara det finska

(Fokusgrupp 1)

Den varierande kvaliteten på de svenskspråkiga tentamensfrågorna är allmänt känd bland de svenskspråkiga studenterna vid Helsingfors universitet, vilket bekräftas av att ämnet spontant återkommer i alla fokusgrupper med svenska studenter.

Även Unis studentbarometer 2014 (Lindholm & Rantamäki, 2015), en kartläggning av det svenska inom grundutbildningen vid universitetet, visar att det vid flera fakulteter är vanligt med svenskspråkiga tentamensfrågor av mycket varierande eller dålig kvalitet. Mest nöjda var studenterna vid beteendevetenskapliga fakulteten och Svenska social- och kommunalhögskolan, där en stor majoritet av studenterna ansåg sig alltid eller ofta få tydliga tentamensfrågor utformade

på god svenska, medan studenterna vid agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten ansåg sig sällan eller aldrig få goda svenska tentamensfrågor. Flera av fakulteterna ligger någonstans däremellan, där åsikterna varierar från aldrig till alltid. Samtidigt betyder svaret ”ofta” att studenten har stött på frågor som varit otydliga eller formulerade på dålig svenska, vilket förklarar varför det är så många av deltagarna i fokusgrupperna som har egna erfarenheter av illa formulerade frågor och varför det finns vedertagna strategier bland de svenskspråkiga studenterna för hur man ska försäkra sig om att förstå tentamensfrågorna rätt och bli rätt bedömd. Så här svarar en student vid medicinska fakulteten på enkäten:

I varje tentamen finns det frågor var det frågas olika saker i den finska och svenska frågan. De allmänna reglerna är att man då svarar enligt den finska. Ifall man då endast läst den svenska frågar [*sic*] får man fel. (Enkät svar citerat i Lindholm & Rantamäki, 2015)

Detta missförhållande beror inte nödvändigtvis på att den som skrivit tentamensfrågorna inte kunnat svenska, utan kan bero på något tekniskt missöde. Liknande farhågor förekommer också i fokusgruppintervjuerna, där studenterna inom till exempel ämnet juridik där det finns viktiga nyansskillnader i språket inte alltid vet om de förstått frågan rätt. Begär man då tentamensfrågorna på både svenska och finska kan man jämföra frågorna och kontrollera hur det är tänkt på finska. Samma strategi förekommer också bland finska studenter som tar tentamensfrågorna på två språk – finska och engelska – för att försäkra sig om att de förstått vad som efterfrågas:

joskus mä tiedän että ihmiset ottaa sekä suomen- että englanninkieliset
tenttipaperit

sen takia että voi niin kuin tarkistaa että haettiin tässä mitä³⁸

(Fokusgrupp 8)

Ändå finns det en skillnad mellan finsk- och svenskspråkiga studenter med tanke på hur viktig denna fråga upplevs vara. Bland de finskspråkiga informanterna nämndes denna strategi en gång, och ingen av informanterna uttryckte en oro över att inte förstå tentamensfrågorna eller själv bli förstådd. Förutom erfarenheter

38. 'Ibland vet jag att folk tar både finsk- och engelskspråkiga tentamenspapper för att kunna kontrollera vad som efterfrågas' (min översättning).

av otydliga tentamina uttrycker de svenskspråkiga studenterna också oro för hur rättvist de bedöms om de skriver tentamina på svenska för en finskspråkig tentator. Enligt studentkårens utredning över svenska tentamina (2010) har studenterna skäl till sin oro. Det är inte bara tentamensfrågor på svenska som upplevs som belastande utan enkätsvaren visar att en del av undervisningspersonalen tycker det är svårt att rätta svenska tentamina eller andra skriftliga arbeten. Av de som deltog i undersökningen uppgav 13 procent att det är belastande att bedöma arbeten som är skrivna på svenska. Om en student väljer att skriva tentamina på svenska för en finskspråkig tentator innebär det i värsta fall ett hot mot studentens rättsskydd om tentatorn inte har tillräckliga språkkunskaper för att bedöma tentamenssvaret. Det här är inte ett nytt fenomen – Olof som är professor vid biovetenskapliga fakulteten minns att det förekom redan under hans studietid:

OLOF: när jag studerade kommer jag nog ihåg att det var en professor
 som man visste att om man skriver på svenska så får man en
 tvåa

 vi hade ju ett till tre då

 oberoende av vad man skriver för att han förstod inte alls

 han kunde inte läsa ett ord

(Fokusgrupp 2)

Även dagens studenter känner osäkerhet över hur deras tentamina och arbeten bedöms om de skriver på svenska:

IDA: ibland så blir man kanske rädd också att dom förstår fel

 i vad man har skrivit för ibland

 det här är ju besvärligt

 jag tycker att jag har skrivit

 kunnat min sak och skrivit vad jag tycker väldigt bra svar på
 frågan

 men sen förstår inte dom svaret som man ger

(Fokusgrupp 7)

och

DANIEL: om jag har lämnat in en labbrapport och
 som jag svarade på svenska förstås och sen har jag fått avdrag
 och
 så hade dom ställt en fråga att varför har du inte gjort så här el-
 ler vad betyder det här
 fast jag har förklarat det inne i texten helt uttryckligen men
 dom har liksom tydligen inte märkt det då
 dom tittar nu på bilderna och på graferna och sånhärnt typ och
 drar sina slutsatser från det

(Fokusgrupp 7)

Det händer också att studenterna drar nytta av det faktum att lärarna ibland saknar språkkunskaper att rätt bedöma tentamina på svenska. Sådana här uttalanden förekommer i materialet:

TOVE: dom har översatt frågan, jo, men sen vet man inte liksom att
 hur väl de har förstått svaret om man säger så
 man drar ju själv hemåt på det sättet att om man inte har läst
 riktigt bra så skriver man dit dom svåraste ord som man kan
 och så kommer man igenom med en trea
 och då vet man att det här har inte gått hem någonstans för det
 var sånt humbug
 där finns det ju en brist igen att om man klarar av att översätta
 frågan men sen förstår inte dom svaret som man ger

(Fokusgrupp 7)

Observationerna i detta avsnitt stämmer överens med resultaten av Unis studentbarometer 2014 (Lindholm & Rantamäki, 2015). Enligt undersökningen svarade 45 procent av studenterna att de alltid och 28 procent att de ofta blev rättvist bedömda när de skriver tentamenssvar på svenska. 23 procent hade uppgivit att de inte vet eller att frågan inte gäller dem. Att 5 procent av de svarande uppgav att de sällan eller aldrig blir rättvist bedömda när de svarar på svenska är en låg andel, men det finns fakulteter där andelen studenter som svarade att de alltid blir rättvist bedömda när de svarar på svenska är låg. Hit hör till exempel veterinärmedicinska fakulteten (9 procent), statsvetenskapliga fakulteten (27 procent) och

medicinska fakulteten (29 procent). Bland dem som motiverade varför de upplevde att de blivit orättvist bedömda uppgav största delen (59 procent) att de miss-tänkte att de fått bättre eller sämre betyg än de har förtjänat eftersom den som bedömt tentamen inte förstått vad de skrivit. En del kände osäkerhet över hur deras tentamen hade bedömts på grund av att de inte var säkra på frågan utifrån hur den var formulerad på svenska, särskilt i jämförelse med de finska frågorna. En del upplevde det som orättvist att de hade problem med att överhuvudtaget få tentamensfrågor på svenska (Lindholm & Rantamäki, 2015). Bristande kvalitet på svenskspråkiga tentamensfrågor och osäkerhet om hur tentor och andra arbeten bedöms inverkar sannolikt negativt på de svenskspråkiga studenternas vilja att använda svenska i tentor och arbeten vid universitetet och kan leda till att studenter som har balanserade kunskaper i svenska och finska väljer att för säkerhets skull skriva på finska. Det leder i sin tur till sämre möjligheter att använda svenska som tentamens- och examinationsspråk (se delkapitel 6.4 på s. 84). Det här visar att omgivningens svenskkunskaper inverkar både på de svenskspråkiga studenternas vilja och möjligheter att använda svenska vid universitetet.

För att få bukt med problemet med bristande språkkunskaper i relation till rätten att skriva tentamina på svenska och få tentamensfrågorna på svenska har studentkåren formulerat åtta praktiska utvecklingsförslag på vad man inom universitetet kunde göra för att hjälpa upp situationen. Förslagen ser ut på följande sätt:

- språkkurser för undervisningspersonalen
- att utöka översättningsverksamheten och resurserna för den så att den kunde stöda undervisningspersonalen i dess arbete
- att samla en översättarpool där personal får anmäla sig att frivilligt och mot ersättning hjälpa kolleger med deras översättningsarbete
- enhetlig översättningspraxis på fakulteterna
- ett enhetligt system för tentamensanmälning med automatiserat språkval så att det inte ska ske missar med att begäran om svenskspråkiga frågor förbises
- en databank för tentamensfrågor och terminologi
- en utredning om huruvida det vore mer ändamålsenligt att konsekvent dela ut tentamensfrågor på båda språken

- att uppmuntra studenter och lärare att använda sitt modersmål så att det uppstår flerspråkiga situationer där var och en talar sitt modersmål för att synliggöra tvåspråkigheten vid universitetet
- att undervisningspersonalen i högre grad informerar studenterna om deras möjligheter att använda sitt modersmål i såväl skriftliga arbeten som muntligen i samband med föreläsningar.

(Studentkåren vid Helsingfors universitet, 2010)

Enligt studentkåren är målet med dessa punkter inte bara att underlätta översättningsarbetet och säkerställa kvaliteten på de svenskspråkiga tentamensfrågorna, utan även att bättre förankra tvåspråkigheten i universitetsmiljön för att akademien på det sättet ska bidra till tvåspråkigheten i det finländska samhället.

Det verkar som om det största problemet med de bristande kunskaperna i svenska hos personalen har att göra med tentamina och hur de bedöms. Därtill finns det attityder inom universitetet att svenskkunskaper inte är viktiga – åtminstone inte viktigare än substanskunskap och kunskaper i engelska. Dessa attityder strider mot såväl språklagen, universitetslagen och lagen om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda, som universitetets egen minneslista angående krav på språkkunskaper i arbetsuppgifter vid universitetet. Att lagstiftningen dels förutsätter att personer som anställs för forskning och undervisning ska kunna svenska, dels förutsätter att myndigheter genom utbildning eller anställningspolitik ska se till att de anställda har de språkkunskaper som behövs för att myndigheten ska kunna ge tvåspråkig service borde garantera att de som är anställda vid universitetet kan formulera begripliga tentamensfrågor och rättvist bedöma tentamina som är skrivna på svenska. På grund av bristande språkkunskaper generellt och oengagerade attityder gentemot språkraven förverkligas inte möjligheterna att studera på svenska som det är tänkt. Då återstår möjligheten att genom utbildning se till att de anställda får de språkkunskaper som behövs, men det kräver engagemang och kunskap om vilka rättigheter (till exempel språkutbildning) och skyldigheter (att till exempel formulera och bedöma svenskspråkiga tentamina) de anställda har. Om ledningen är oengagerad och de anställda är omedvetna om sina språkliga skyldigheter och sin rätt till språkundervisning leder det till att tvåspråkigheten inte förverkligas i enlighet med lagen, universitetets språkprinciper och andra styrdokument.

7.5 Vilka svenskkunskaper studenterna behöver i arbetslivet

Vilka språkkunskaper som behövs i arbetslivet beror i hög grad på vilken sorts arbete man gör. Inom vissa branscher finns det fler möjligheter till internationella kontakter än inom andra, och en person som har goda kunskaper i ett språk kanske söker sig till ett arbete där språket kommer till användning. Det är också möjligt att vissa arbetsuppgifter styrs till den person på en arbetsplats som har de språkkunskaper som krävs för de arbetsuppgifterna. Vilka språk man har nytta av i arbetslivet är svårt att förutspå på en föränderlig arbetsmarknad, men i ett tvåspråkigt land finns det gott om arbetsuppgifter där kunskaper i landets andra inhemska språk är en fördel.

Som framkommit tidigare behövs kunskaper i det andra inhemska språket om man vill söka en tjänst hos en tvåspråkig myndighet. Enligt språkkunskapslagen (6 §) ska anställda vid en tvåspråkig myndighet (om högskoleexamen är behörighetskrav) ha utmärkta kunskaper i distriktets majoritetsspråk och minst nöjaktiga muntliga och skriftliga kunskaper i det andra inhemska språket (424/2003).

Enligt en utredning av behovet av språkkunskaper i arbetslivet inom akademiska yrken som Språkcentret vid Helsingfors universitet låtit göra (Helsingfors universitet, 2005) framkommer att det är inom den offentliga sektorn som behovet av svenskkunskaper är störst. Utredningen gjordes i form av en enkätundersökning bland personer som utexaminerats från Helsingfors universitet år 1999. Av de utexaminerade som fått arbete inom ett statligt ämbetsverk svarade 36 procent att de regelbundet³⁹ använder svenska. Även inom privata företag samt organisationer och fonder uppgav över 30 procent att de använder svenska regelbundet. Att blott 27 procent av de kommunalt anställda sade sig använda svenska regelbundet kan bero på att inte alla kommuner är tvåspråkiga. En stor del av den kommunala sektorn är den som har att göra med barn och utbildning, och eftersom största delen av skolorna är enspråkiga är behovet av svenska i de finska skolorna med undantag för svenskämnet mycket litet. Minst svenska användes enligt undersökningen inom församlingarna, där bara 4 procent av de som svarat sade sig använda svenska regelbundet. Till detta finns två sannolika förklaringar. Den ena är att teologiska fakulteten vid Helsingfors universitet inte har någon

39. Minst en gång i månaden.

undervisning på svenska, och att de svenskspråkiga studenterna vid fakulteten är få. Den andra är att församlingarna är den största arbetsgivaren för akademiker med teologisk utbildning och få av de som arbetar inom svenska församlingar eller på svenska i tvåspråkiga församlingar har fått sin utbildning vid Helsingfors universitet. Största delen av de svenskspråkiga teologerna är utbildade vid Åbo Akademi som har en svenskspråkig teologisk fakultet. Dessutom har många orter i Finland separata finska och svenska församlingar, vilket leder till att de som fått en finsk teologiutbildning och arbetar inom en finsk församling sällan kommer i kontakt med svenskan via arbetet. Så här säger Tuija som studerar vid teologiska fakulteten:

TUIJA: kyllä se ruotsin kieli olisi hyödyllistä mutta toisaalta jos ajattelee kirkon työtä niin ruotsinkieliset seurakunnat ovat erikseen esimerkiksi äidinkieleltään ruotsinkieliset
niin he suuntautuvat jo sitten suoraan näihin ruotsinkielisiin seurakuntiin
ja sitten jos ajattelee vaikka kirkkojen välistä yhteistyötä pohjoismaista yhteistyötä
pohjoismaisia kirkkoja
niin monesti se käytetty kieli
yhteinen kieli jos on useammasta eri pohjoismaastakin niin usein se käytetty yhteinen kieli on sitten englantia⁴⁰

(Fokusgrupp 6)

Att språkbehoven i arbetslivet beror på vilket ämne man studerar och vad man har tänkt arbeta med i framtiden syns i fokusgrupperna. Många av de svenskspråkiga studenterna uppskattar att få studera på två språk och har medvetet valt att studera vid Helsingfors universitet för att kunna lära sig ämnet och terminologin både på svenska och finska (se t.ex. s. 73 i avsnitt 6.2.2). Inom många

40. 'Visst vore det bra att kunna svenska men om man tänker på kyrkans arbete är det så att de svenska församlingarna separata från de finska. De som har svenska som modersmål söker sig till de svenskspråkiga församlingarna. Och om man tänker på samarbetet mellan kyrkorna, nordiskt samarbete, nordiska kyrkor, är det oftast engelska man använder som gemensamt språk.' (Min översättning).

utbildningar vid universitetet är det svårt att undvika finskspråkiga föreläsningar och kurslitteratur, och studenterna uttrycker inte heller någon önskan att undvika finska. De finskspråkiga studenternas intresse för att lära sig svenska verkar korrelera rätt väl med huruvida de har tänkt sig att arbeta inom en bransch där sannolikheten för att möta svenskspråkiga personer är stor. Så här säger Lauri som studerar medicin:

LAURI: jos haluaa lääkärinä toimia koska aina tulee potilaita jotka puhuu ruotsia ja ymmärtää sitä niin paljon paremmin ja niille joille
 voi niinku olla vaikeetakin ymmärtää suomea niin kuitenkin heille pitäisi pystyä sanomaan sen asian ja selvästi⁴¹

(Fokusgrupp 6)

Lauri tycker att en trepoängskurs i svenska är för lite om man ska kunna kommunicera begripligt med patienterna på svenska. Han efterlyser bättre möjligheter att läsa mer svenska, för enligt studenten är utbudet knappt och det kan vara svårt att rymmas med på de svenskkurser som ordnas:

LAURI: ku mä oon nyt yrittäny kattoo noit ruotsin kursseja niin niithän on
 tosi vähän verrattuna muihin mitä mä kans opiskelen
 verrattuna esimerkiksi ranskan opintoihin niin täällä on ihan hirveen vähän ruotsinkursseja ylipäätensä
 ja niihin on hirveä tunku

41. 'Om man vill verka som läkare kommer det patienter som pratar svenska och förstår svenska mycket bättre och en del kan ha svårt att förstå finska. Ändå ska man kunna berätta sitt ärende för dem och man ska göra det tydligt.' (Min översättning).

on just ollu tää ruotsin preppauskurssi niin sinne oli joku sata-seiskyt ihmistä yrittänyt ja siinä on nelkyt paikkaa että nää on aika alimitotettuja⁴²

(Fokusgrupp 6)

Det är framför allt studenter som studerar till människonära yrken som ser nytan av att kunna svenska. Så här säger en informant som studerar socialt arbete:

MILJA: sitä ruotsia vois käyttää ihan hyvin koska se on meidän alalla fiksua⁴³

(Fokusgrupp 9)

Samma student är också intresserad av till exempel somaliska och många andra minoritetsspråk för att kunna kommunicera med klienter utan tolk, eftersom hen menar att tolkar bara översätter en bråkdel av det som sägs. I den här studentens fall handlar det om ett intresse för att lära sig språk i allmänhet och i synnerhet sådana språk som hen kan komma att möta i arbetet som socialarbetare.

Som jag redan har nämnt är församlingarna en arbetsmiljö där verksamheten ofta är indelad i separata finsk- och svenskspråkiga församlingar. Det finns präster som kan verka på båda inhemska språken och förstås finns präster med andra språkkombinationer också, men största delen av församlingarna i Finland är enspråkiga. Även inom beteendevetenskaperna är de aktuella yrkena ofta sådana att man måste ha modersmålskunskaper i det språk man arbetar på. Detta gäller för lärare och psykologer och i all synnerhet för logopeder. Så här Kiia som studerar vid beteendevetenskapliga fakulteten:

KIIA: ainakaan mä en koe nyt ensimmäisenä
a ymmärtäväni b tarvitsevani
kurssi muuten oli tosi hyvä

42. 'Jag har försökt hitta svenskkurser och det finns väldigt få jämfört med andra [språk] jag studerar. Jämfört med till exempel kurser i franska finns det överhuvudtaget väldigt få kurser i svenska och det är ont om platser till dem. Jag skulle gå en förberedande kurs och det var omkring hundrasjuttio som sökte till den och det fanns plats för fyrtio så de är ganska underdimensionerade.' (Min översättning).

43. 'Man kunde gott använda svenska, i vår bransch är det smart' (min översättning).

siihen nähden kun ajattelee että mulla on vähän negatiivinen
lähtökohta

kun olen kehittänyt ehkä just enemmän niitä kieliä

mitä olen kokenut tarpeellisempänä⁴⁴

(Fokusgrupp 6)

Även Aila som studerar vid agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten är tveksam till behovet av svenska i arbetslivet:

AILA: meillä oli kans se yksi ruotsin kurssi ja kyllä se aika vaikealta tuntui

kyllä siinä vähän oppi sitä omaa sanastoa mutta ei todellakaan riittävästi

siellä tietysti oletettiin että ihmiset kuitenkin osaa jonkin verran mutta en minä taas itse kauheasti näe mitään sellaisia tilanteita missä minä tarvisin ruotsia

omassa työssä pakosta⁴⁵

(Fokusgrupp 6)

Kommunikationsvetenskap leder till yrken där man har nytta av kunskaper i ett flertal olika språk. Ändå är språkkunskaper något som inte särskilt betonas inom den utbildningen:

HANNELE: ruotsia olisi hyvä osata mutta sitä ei painoteta meillä⁴⁶

(Fokusgrupp 9)

44. 'Åtminstone jag anser inte att jag a) förstår, b) behöver. Men kursen var annars mycket bra med tanke på att jag har ett lite negativt utgångsläge. Jag har kanske mer utvecklat de språk som jag upplever är nödvändiga.' (Min översättning).

45. 'Vi hade också den där ena kursen i svenska och den kändes nog ganska svår. Visst lärde man sig lite av den egna terminologin men verkligen inte tillräckligt. Man antog förstås att folk kan [svenska] i någon mån men jag själv ser inte hemskt många situationer där jag skulle behöva svenska, nödvändigtvis, i mitt eget arbete.' (Min översättning).

46. 'Det är bra att kunna svenska men det betonas inte hos oss' (min översättning).

Elina som studerar matematik vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten poängterar att man rätt tidigt vet vilka språkkunskaper man kommer att behöva i arbetslivet:

ELINA: siinä toisessa mitä mä opiskelen
 tkk:n maanmittaus
 jos ei suuntaudu siihen geoinformatiikkaan joka on kansainvälistä
 niin siinä pitäisi opiskella melkein ruotsiksi niitä sanoja
 jos tulet johonkin kaupungille virkaan jossa pitää osata suomeksi ja ruotsiksi
 niin se on ihan selvää että se toinen suuntautuminen on sitten se kansainvälinen⁴⁷

(Fokusgrupp 8)

Den här studenten hänvisar till sina studier i lantmäteri vid Aalto-universitetets tekniska högskola, där en inriktning är geoinformatik som enligt studenten är ett internationellt studieprogram, eller på lantmåterivetenskaper som har en lokal tillämpning. Enligt studenten är det klart att man som lantmäteriingenjör har kommunen som potentiell arbetsgivare, och då måste man kunna terminologin på svenska.

Raija, som är lektor i engelska vid Helsingfors universitet, undervisar bland annat juridikstudenter. Hon brukar poängtera vikten av svenskkunskaper som arbetslivsfärdigheter:

RAIJA: mul on oikeustieteen opiskelijoita joka vuosi aina opetettavana ja siellä on aina sitten ruotsinkielisiä myös joukossa jotka ovat erittäin suomenkielisiä tai
 no hyvin kaksikielisiä

47. 'Det där andra jag studerar, lantmäteri vid Tekniska högskolan [numera Aalto-universitetet], om du inte riktar in dig på geoinformatik, som är internationellt, måste man nästan lära sig de där termerna – om du blir anställd vid staden i en tjänst där du ska kunna både finska och svenska. Det är alldeles klart att den andra inriktningen är den internationella.' (Min översättning).

heidän kanssa usein on sit just puhetta tästä et ku nää ruotsinkieliset kuitenkin kykenee tekemään monet asiat niinkun suomi ruotsi englanti tyypisesti ja sit suomenkieliset on niinku tässä paljon huonommassa tilanteessa että heillä on sit

niinku lähinna yleensä sit vaan tää englanti ja suomi⁴⁸

(Fokusgrupp 3)

Raija brukar hänvisa till språkcentrets rapport om vilka språk utexaminerade jurister använder i arbetslivet (Karjalainen & Lehtonen, 2005), som visar att utexaminerade jurister med svenska som modersmål dagligen använder finska i arbetet och i hög grad arbetar på tre språk, medan 40 procent av de jurister som inte har svenska som modersmål använder svenska regelbundet och hälften sporadiskt. Bara tio procent av de utexaminerade jurister som svarade på enkäten sade sig aldrig använda svenska i arbetet. Läraren brukar poängtera vilken konkurrensfördel det är att kunna svenska:

RAIJA: mä yleensä niinku näytän et katsokaa tätä että tota ei tää englanti teille riitä että muistakaa että ruotsiakin kannattaisi jos te haluatte kilpailla noitten kanssa

mut että aika harva sitä sitten loppujen lopuksi tosissaan ottaa⁴⁹

(Fokusgrupp 3)

I flera av intervjuerna kommer det fram att den svenskundervisning studenterna får inte räcker till för att de ska kunna arbeta på svenska. De uppmanas i allmänhet inte explicit att läsa svenska, även om det finns undantag som språkläraren ovan. En stor del av de svenskspråkiga studenterna har ett stort försprång när det gäller det andra inhemska språket som för dem är finska. Många är uppvuxna

48. 'Jag undervisar juridikstudenter varje år och i grupperna finns det också svenskspråkiga som är väldigt finskspråkiga eller mycket tvåspråkiga. Med dem blir det tal om att när de svenskspråkiga kan göra många saker på finska, svenska och engelska så är de finskspråkiga i en mycket sämre situation. De har i allmänhet bara engelska och finska.' (Min översättning).

49. 'Jag brukar säga se på det här, inte räcker det med engelska, kom ihåg att det lönar sig att [lära sig] svenska också om ni vill konkurrera med de där. Men ganska få tar mig på allvar.' (Min översättning).

med finska som ett av hemspråken och de har kanske läst finska på modersmålsnivå i grundskolan. Också de som inte har finska som modersmål har läst det i fler år än vad de finska studenterna i allmänhet har läst svenska, och många hör språket dagligen i sin omgivning. Därtill har en stor del av studenterna använt finska som ett av sina arbetsspråk vid universitetet, vilket gör att många i slutskedet är kompetenta att arbeta på både finska och svenska, eller åtminstone efter ett par år av arbete i en finskspråkig miljö. Det går givetvis att göra det motsatta och som finskspråkig välja att gå kurser där undervisningsspråket är svenska, men i praktiken är det få som gör det. Det betyder att många studenter går ut universitetet med ett minimum av svenskstudier i bagaget, och utan träning och egen aktivitet utvecklas knappast språkkunskaperna i arbetslivet. På grund av att svenskundervisningen i skolorna minskat och studenterna kommer till universitetet med sämre svenskkunskaper än tidigare får universiteten avsätta resurser till att se till att studenterna når upp till miniminivån. Man kan dessutom anta att det också leder till att färre av de finskspråkiga studenterna själva söker sig till kurser där undervisningen går på svenska, där de skulle få chansen att utveckla sitt ordförråd och sina språkkunskaper. Som en följd av detta går de ut i arbetslivet med sämre språkkunskaper än tidigare.

7.6 Sammanfattning

Grin och Moring (2002) anger *att utveckla kunskaper i minoritetsspråket, att skapa möjligheter att använda minoritetsspråket och att förbättra attityderna till minoritetsspråket* som förutsättningar för lyckad minoritetsspråkspolicy. I detta kapitel har jag redogjort för de befintliga språkkunskaperna hos olika grupper vid universitetet, medan kapitel 6 handlade om vilka möjligheter olika aktörer har att dels använda, dels utveckla sina språkkunskaper. Det är uppenbart att dessa två aspekter går in i varandra: det behövs möjligheter att använda språket för att kunna utveckla det. Det behövs också kunskaper i svenska för att universitetet ska kunna erbjuda möjligheter att använda svenska. Och även om man inte kan kompensera för brister i en av förutsättningarna genom att satsa på en annan är det också tydligt att ju mer det finns av möjligheter att använda svenska desto bättre blir språkkunskaperna. Och ju bättre och mer utbredda svenskkunskaper det finns desto fler blir möjligheterna att använda svenska.

I kapitlet framgick att de svenska studenterna har tillräckliga kunskaper i sitt språk för att kunna använda det som studiespråk. Däremot anser de att de inte alltid ges så goda möjligheter att utveckla sitt akademiska språk på grund av brist på handledning och goda språkliga förebilder. Här kan vi återgå till de svenska professurerna (avsnitt 6.2.1 på s. 70) och vikten av att svenskan är representerad vid olika fakulteter och utbildningsprogram vilket bidrar till möjligheten för de svenskspråkiga studenterna att utveckla sitt akademiska språk.

Att svenskkunskaperna har blivit sämre syns inte bara i de finskspråkiga studenternas svenskkunskaper utan också i personalens. Som en följd upplever många studenter osäkerhet om hur deras prestationer bedöms. Att svenskkunskaper inte särskilt efterfrågas eller testas vid rekrytering leder till att en stor del av ansvaret för att tvåspråkigheten förverkligas faller på den svenskspråkiga personalen. Detta besvarar min tredje forskningsfråga i och med att detta förhållande visar på ett glapp mellan policy och praxis. Helsingfors universitet är ett tvåspråkigt universitet men kunskaper i svenska efterfrågas inte särskilt vid rekrytering.

De tvåspråkiga utbildningsprogrammen (delkapitel 6.3 på s. 75) är ett sätt att ge intresserade finskspråkiga studenter möjligheten att utveckla sin svenska på ett sätt som ger ämneskunskap och goda kommunikativa färdigheter. De ger också svenskspråkiga studenter samma möjlighet att utveckla sin finska – något som många upplever som mycket viktigt om man vill kunna göra karriär i Finland. Faktum är att det trots den utbredda tvåspråkigheten finns svenskspråkiga studenter som knappt har använt finska och därför har stora svårigheter med att använda det som studiespråk. De tvåspråkiga programmen leder således till bättre kunskaper i både svenska och finska.

Vilka språk man tror sig behöva i arbetslivet inverkar på motivationen att lära sig ett språk. Studenter som ser konkret nytta av att kunna svenska i arbetslivet visar en starkare tendens att skaffa sig kunskaper i svenska. Här närmar vi oss ämnet för nästa kapitel – attityderna till svenskan vid Helsingfors universitet.

8 ANALYS: VILJA OCH ATTITYDER

Detta kapitel handlar om viljan bland studenter och personal att använda svenska vid Helsingfors universitet och attityder förknippade med språkfrågan. I tidigare kapitel har jag redogjort för vilka möjligheter till studier på svenska som erbjuds vid universitetet och vilka språkkunskaper som stöder dessa möjligheter, men när allt kommer omkring är det viljan som är viktigast. Det är viljan som hela språk-policyprocessen utgår ifrån – att man har den avsikt som språkpolycyn för fram (Grin & Vaillancourt, 1999; se delkapitel 1.1 på s. 4 i föreliggande arbete). När polycyn och policyåtgärderna (*outputs*) möter den omkringliggande verkligheten är det åter viljan – som baserar sig på attityderna till språken – som avgör polycyns effekt och följderna av denna (*outcomes*). Det kan alltså finnas en skillnad mellan å ena sidan den vilja som ger upphov till språkpolycyn, å andra sidan attityderna på de verksamhetsnivåer där polycyn tillämpas. I detta kapitel analyserar jag viljan på de olika nivåerna, och visar att det i viss mån finns attityder som underminerar svenskans ställning vid universitetet.

Viljan att använda svenska betyder bland annat för studenter och anställda vid Helsingfors universitet att be om service, erbjuda service, välja språk enligt situation, välja svenska alternativ då de erbjuds och välja kurser över språkgränserna. För att åskådliggöra viljan gör jag en indelning i policy och praxis. Policy handlar om styrdokument, det vill säga universitetets strategi, språkprinciperna och fakulteters och institutioners verksamhetsplaner. Dessutom finns implicit policy, eller de facto-policy, det vill säga oskrivna regler som är en del av institutionskulturen (Moring m.fl., 2013). Praxis kan ses som utfallet av kombinationen av explicit och implicit policy, eller som Godenhjelm och Östman uttrycker det: ”Den ideologi vi lever i kan således indelas i en explicit del som har att göra med olika sätt att mer eller mindre medvetet conceptualisera och kategorisera samhället och en implicit del som avslöjar vår kultur, genom de olika sätt att bete

oss som vi tar för givet och undermedvetet lever i enlighet med” (Godenhjelm & Östman, 2011, s. 56).

Det här kapitlet börjar med en redogörelse för intervjuer med centralförvaltningen, som representeras av rektor och universitetets förvaltningsdirektör. Sedan följer en redogörelse för praxis på fakultets- och institutionsnivå. Det finns en skillnad i vilka språk som upplevs som relevanta som beror på den språkliga tillhörighet informanterna har och vilka egna erfarenheter de har av olika språk. Därför vill jag i detta kapitel också visa hur informanternas språkkunskaper och erfarenheter inverkar på deras inställning till svenskan. Det *strikt* *preferenskriteriet* (Grin & Vaillancourt, 1999; se delkapitel 6.8 på s. 97) handlar om huruvida de tjänster som finns tillgängliga på minoritetsspråket faktiskt används. Om denna preferens inte finns är den bästa minoritetsspråksåtgärden att förbättra de minoritetsspråkigas attityder till sitt språk. Vid Helsingfors universitet är de svenskspråkiga studenternas benägenhet att välja svensk service där den finns generellt hög – de uppger att de väljer kurser och annan service på svenska om sådana finns tillgängliga. Däremot verkar till exempel kurser som undervisas på svenska i regel inte locka finskspråkiga studenter, vilket är ett tecken på att de upplever att det svenskspråkiga utbudet inte utgör en attraktiv möjlighet för dem.

8.1 Attityd och viljeyttringar på central nivå

Med central nivå menas här sådant som rör hela universitetet. I detta avsnitt redogör jag för innehållet i centrala styrdokument och presenterar vad centralförvaltningen, som här representeras av universitetets rektor respektive förvaltningsdirektör, säger om beredningen av dessa styrdokument. De centrala styrdokumenterna är *Strategi för Helsingfors universitet* (Helsingfors universitet, 2006) och *Språkprinciper för Helsingfors universitet* (Helsingfors universitet, 2014). Denna avhandling handlar om universitetet under åren 2007–2023, och det sker förändringar hela tiden. Styrdokument revideras och förnyas, och i takt med att förvaltningsperioder tar slut byts den beslutsfattande – och därmed ansvariga – personalen ut. De nu gällande språkprinciperna är från år 2014 och kom till med en viss rektor, men åtgärden med att förnya språkprinciperna står i strategi för åren 2013–2016, som kom till under den föregående rektorns verksamhetsperiod. Det är värt att komma ihåg att språkprinciperna bygger på universitetets strategi och är ett resultat av respons på de tidigare språkprinciperna från olika

håll inom universitetet. De erfarenheter som universitetet samlat in om de gamla språkprinciperna från år 2007 har legat som grund för den gällande versionen från 2014 som är en konkretisering av de tidigare språkprinciperna. Samtliga intervjuer har gjorts några år innan de gällande språkprinciperna publicerades, så syftet med att låta de gällande principerna gå i dialog med intervjuer med personal och studenter är att dels visa på god praxis som stöder universitetets språkliga mål, dels visa på attityder och praxis som strider mot målen. Syftet med de gällande språkprinciperna är att de ska ge konkreta råd för hur fakulteterna och andra enheter kan organisera sin verksamhet så att de följer universitetets strategi vad språken beträffar, och att de ska kunna följas upp. För närvarande pågår arbete med att åter förnya språkprinciperna. Jag strävar efter att tydligt ange när intervjuerna gjorts och de olika styrdokumenterna publicerats, för att läsaren ska förstå utvecklingen av universitetets verksamhet.

8.1.1 Universitetets strategi

Grin och Vaillancourts modell för språkpolicyprocessen utgår ifrån vilken avsikt man har med policyn (se delkapitel 1.1 på s. 4 i föreliggande arbete; Grin & Vaillancourt, 1999). Universitetets strategi är det mest centrala policydokumentet. I strategin står vilka universitetets mål är, samt i korthet på vilket sätt universitetet vill nå dessa mål. Språkprinciperna är ett strategidokument som mer specifikt är inriktat på de språkliga målsättningarna och hur de ska nås. I detta avsnitt redogör jag för vad det står om språken i strategin och vad det står om svenskan i språkprinciperna, och jag lyfter fram vad som har gjorts under de senaste åren för att man ska nå de mål som finns uttryckta i strategin.

I detta arbete ligger fokus framför allt på strategin för perioden 2013–2016. Anledningen är att strategin för den perioden innehåller flera konkreta förslag för hur universitetet kan stärka sin tvåspråkighet. I strategin för år 2013–2016 står bland annat att Helsingfors universitet är ”ett flaggskepp för den tvåspråkiga högsta utbildningen” (Helsingfors universitet, 2012, s. 8). Ett flaggskepp är ju i överförd betydelse en ledande enhet, och detta kan tolkas som att universitetet ser sig som det bästa universitetet i Finland, särskilt vad tvåspråkigheten beträffar, eftersom det är landets dels största, dels mest mångvetenskapliga universitet. Å ena sidan kan ett *flaggskepp* alltså ses som en framträdande enhet, å andra sidan kan man läsa in en ambition i ordet: att universitetet ser sig som en framträdande enhet och att det vill fortsätta vara det och gå i bränschen för tvåspråkig utveckling,

vilket är en mer förpliktande definition. Tidigare strategidokument har i löpande text beskrivit universitetets mål inom olika områden. Den då aktuella strategin, strategin för åren 2013–2016, presenterar i tabeller hur målen ska genomföras och specificerar dessutom vem som är ansvarig för de olika utvecklingsobjekten. Om tvåspråkigheten står det så här:

Åtgärder	Ansvar	Resurser
6 Tvåspråkigheten ska stärkas med sikte på en fungerande flerspråkighet • Universitetets språkprinciper ska utvärderas och preciseras • Antalet tvåspråkiga (finska/svenska) examina ska ökas. På så sätt skapas ett tydligare koncept för examina som ger flerspråkig expertis • Samarbetet med de nordiska universiteten ska stärkas • Parallellspråkighet ska uppmuntras	fakulteter, fristående institutioner, Centralförvaltningen	basfinansiering

(Helsingfors universitet, 2012; ur ämnesområdet ”1 Hör till de 50 främsta universiteten i världen”, s. 17)

Av ordningsföljden kan man läsa ut att ansvaret för tvåspråkigheten i första hand ligger på fakulteter och övriga enheter och i andra hand på Centralförvaltningen. Här är det ändå fråga om en arbetsfördelning: den strategiska planeringen görs på central nivå, det är alltså Centralförvaltningen som sanktionerar strategin. Det är också rektor som har godkänt de förnyade språkprinciperna, som har tagits fram av en arbetsgrupp tillsatt av rektorskansliet. Så även om ansvaret för punkterna om tvåspråkiga examina, nordiskt samarbete och parallellspråkighet i första hand ligger på fakulteterna, är det från Centralförvaltningen strategin och språkprinciperna kommer, och det är till Centralförvaltningen som fakulteter och övriga enheter ska rapportera hur strategin förverkligas. Därför utgår jag i detta kapitel att först ifrån hur centrala aktörer (rektor och förvaltningsdirektör)

resonerar kring språken vid universitetet, och därefter diskuterar jag fakultets- och institutionsnivån.

Vad resurserna beträffar faller största delen av åtgärderna i strategin inom ramarna för basfinansieringen eller ”basfinansiering och strategisk finansiering”. De åtgärder som starkare betonar innovationer, nya arbetssätt och planering tenderar att helt eller delvis få strategisk finansiering, medan åtgärder som betonar kontinuitet, upprätthållande och effektivisering tenderar att höra till basfinansieringen. Den mest innovativa punkten inom åtgärd 6: *Tvåspråkigheten ska stärkas med sikte på en fungerande flerspråkighet* är ”Antalet tvåspråkiga (finska/svenska) examina ska ökas. På så sätt skapas ett tydligare koncept för examina som ger flerspråkig expertis.” Den första tvåspråkiga utbildningen startade hösten 2010. Som innovation är de tvåspråkiga examina inget splitternytt koncept även om de från och med hösten 2013 utökades med sex nya program och hösten 2023 utökades med ytterligare två program. I kapitel 6, *Analys: Möjligheter*, har jag redogjort för de tvåspråkiga examina (se delkapitel 6.3 på s. 75) och deras betydelse för kursutbudet.

Strategin för år 2017–2020 är kortfattad när det gäller språken. Under strategiperioden ska Helsingfors universitet ”främja mångspråkighet inom hela universitetet i enlighet med språkprinciperna” (Helsingfors universitet, u.å., c).

Den strategi som gäller år 2024 är uppgjord för tioårsperioden 2021–2030 (Helsingfors universitet, u.å., d) och innehåller mer konkreta formuleringar om språken: ”Vi fortsätter aktivt och öppet rekrytera internationella studenter och internationell personal, utan att glömma universitetets ansvar för nationalspråken som vetenskapens och bildningens språk.” Citatet visar att den aktuella strategin tar tydligare ställning mot domänförluster för nationalspråken än den tidigare. Under rubriken ”Mångstämmighet och flerspråkighet stärker deltagandet” står:

Ett mångstämmigt universitet tryggar forskarnas jämlikhet oavsett vetenskapsområde och säkrar en dialog som respekterar åsiktsmångfalden.

Vi säkerställer att alla oberoende av språklig och kulturell bakgrund kan verka som aktiva och fullvärdiga medlemmar av gemenskapen och avancera i karriären. Vi stöder internationella medlemmars etablering vid universitetet och deras integrering i det finländska samhället, också genom undervisning i nationalspråken.

Universitetet föregår med exempel på en levande flerspråkighet. (Helsingfors universitet, u.å., d)

Att strategin betonar vikten av kunskaper i nationalspråken för att internationella studenter och anställda ska etablera sig i samhället är också ett sätt att motverka domänförlust. Delaktighet genom kunskaper i nationalspråken är ett sätt att ta ställning för språklig diversitet, liksom rubriken ”Mångstämmighet och flerspråkighet stärker deltagandet” (Helsingfors universitet, u.å., d).

8.1.2 Hur språkprinciperna uppmuntrar till flerspråkighet

Kapitel 6 handlade om språkprincipernas innehåll och vilka möjligheter till flerspråkig undervisning de lyfter fram. Här diskuterar jag dels språkprinciperna som ett uttryck för universitetets vilja att vara ett flerspråkigt universitet, dels beredningen av språkprinciperna och vilket inflytande språkprinciperna har på verksamheten på olika nivåer – det vill säga hur deras existens potentiellt inverkar på viljan att erbjuda service på olika språk.

Språkprinciperna bygger på två strategiska utgångspunkter: att språken är en resurs för universitetssamfundet och att bildningsuniversitetet har ansvar för nationalspråken. Målet med språkprinciperna ”är att förena internationalisering med ansvaret för våra nationella språk” (Helsingfors universitet, 2007, s. 27); ”höja den språkliga medvetenheten: skapa en fungerande tvåspråkighet, framhäva flerspråkighet som en styrka och uppmuntra till parallell användning av olika språk” (Helsingfors universitet, 2014, s. 26).

Helsingfors universitets tvåspråkighet uttrycks klart i strategin (Helsingfors universitet, 2006; 2012; u.å., d) och i språkprinciperna (Helsingfors universitet, 2007; 2014). Inte heller i intervjumaterialet ifrågasätts universitetets tvåspråkighet även om det förekommer olika åsikter om vad den innebär i praktiken. I intervjuerna med beslutsfattare vid universitetet framkommer explicit att tvåspråkigheten ses som självklar. Trots det innehåller intervjumaterialet också yttranden som tyder på att svenskan ifrågasätts implicit (se diskussionen i avsnitt 8.1.4 på s. 152 och avsnitt 8.2.1 på s. 156). Inställningen till tvåspråkigheten varierar beroende på vem man talar med: å ena sidan ses svenskan som en naturlig del av det finländska och helsingforsiska samhället, å andra sidan ses den som en relik som hålls vid liv på bekostnad av andra språk. Det är knappast förvånande att ingen av de informanter som har svenska som modersmål ifrågasätter nyttan av att kunna svenska eller behovet av svensk undervisning och service. Det betyder ingalunda att alla finskspråkiga ifrågasätter svenskan, men det verkar som om egna erfarenheter av att tillhöra en språklig minoritet bidrar till en djupare förståelse för vilken

betydelse den språkliga representationen har. Betydelsen är såväl praktisk som symbolisk, med en strävan efter att minoritetsspråket ska kunna användas i ett flertal situationer och sammanhang vid universitetet. Omvänt verkar det som om en förståelse för svenskspråkiga studenters och medborgares behov av service på modersmålet ökar motivationen att lära sig använda språket. Till exempel finskspråkiga studentinformeranter som studerar medicin och socialt arbete uttrycker en önskan om att utveckla tillräckliga kunskaper i svenska för att kunna betjäna svenska patienter och klienter. I ämnen som teologi och pedagogik för grundskola och gymnasium är nyttan av att lära sig svenska med tanke på arbetslivsfärdigheter inte lika uppenbar. Det beror på att församlingarna och skolorna oftast är antingen finska eller svenska, och därför är sannolikheten låg för att finskspråkiga studenter som studerar dessa ämnen ska använda svenska i arbetslivet. Detta kan naturligtvis tänkas inverka på motivationen.

8.1.3 Rektors synpunkter

I intervjun med universitetets rektor uttrycker hen att det är det bra att språkprinciperna finns och att de numera är tydligare reglerade än någonsin tidigare. Föregångaren till språkprinciperna, det första språkprogrammet, utformades på 1990-talet och rörde nationalspråken. I och med att universitetets internationalisering ökat markant från och med 1990-talet började man diskutera även andra språk, vilket ledde till att konsistoriet år 2007 godkände de första språkprinciperna för Helsingfors universitet. Universitetets rektor beskriver processen som ledde till språkprinciperna så här:

så har man ju då så småningom kommit till insikt att det kunde vara bra att så att säga ta ett helhetsgrepp på det, på det hela, och försöka ta tag i liksom alla språken

man ska ställa sig till dem i olika situationer i forskning, undervisning, förvaltning och så vidare och samla det i språkprincipen

så att säga mer eller mindre koherent eller i varje fall enhetlig språkpolitik så

om man tänker på en sånär verkligt medveten helhetspolitik så det är ju en ganska ny sak på det sättet

(Intervju med universitetets rektor, 2007)

Helsingfors universitet har gamla tvåspråkiga anor men det var inte förrän i och med det första språkprogrammet på 1990-talet som det för första gången nedtecknades hur finskan och svenskan ska samverka vid universitetet. Lösningen blev en form av parallellspråkighet redan innan parallellspråkigheten som begrepp etablerades i början av 2000-talet då Nordens kultur- och utbildningsministrar tillsammans skapade riktlinjer för nordisk språkpolitik (Nordiska ministerrådet, 2007). Parallellspråkigheten som nämns i universitetets strategi är en viktig del av möjligheterna att använda svenska vid universitetet, och en noggrannare översikt över vad som avses med parallellspråkighet och vad det innebär i en universitetskontext finns i delkapitel 6.6 på s. 88. Universitetets rektor anser att man på grund av landets tvåspråkighet är rätt medveten om språkfrågor:

eftersom vi har en lång historia av tvåspråkighet

när det var ett svenskspråkigt universitet som i samband med språkstriderna blev ett finskspråkigt universitet

så tror jag nog att man är mera uppmärksam på språkfrågor än i många andra sammanhang, som man är i Finland överhuvudtaget, naturligtvis mest på svenskt håll

(Intervju med universitetets rektor, 2007)

Enligt universitetets rektor är det naturligt att medvetenheten om språkfrågorna är större på svenskt håll. Anledningen är sannolikt att representanter för språkliga majoriteter ofta saknar medvetenhet inte bara om det praktiska utan kanske i synnerhet om det symboliska behovet av representation på minoritetsspråket, och att de helt enkelt tenderar att glömma bort behovet av parallella versioner och service på olika språk. Liebkind och Sandlund (2006) menar att finlandssvenskarnas situation inte präglas av något aktivt motstånd mot finlandssvenskarnas rättigheter från majoritetsbefolkningens sida, snarare av ett ointresse för den svenska språkgruppens framtid. De senare årens debattinlägg och initiativ till att slopa den obligatoriska skolsvenskan (se t.ex. Geber, 2010; Palviainen, 2011; Sundell, 2015; Creutz, 2022) innebär i praktiken en sorts motstånd mot finlandssvenskarnas rätt till service på deras eget språk, eller åtminstone en ovilja att själv engagera sig i att dessa rättigheter kan säkras.

Även om attityderna till svenskan i Finland generellt är positiva händer det alltså att svenskans status som officiellt språk ifrågasätts. Det händer att även

tvåspråkigheten vid Helsingfors universitet ifrågasätts, berättar universitetets rektor:

och sen när det nu gäller samhället generellt sett så nu händer det ju av o till att det kommer nån elak mera från nån finshhetsivrare och sådär

men nog är det ganska lite [...] nu tycker jag att det finns en såndän allmän positiv

kanske inte helt engagerad liksom positiv hållning till den här tvåspråkigheten

att nu är det ju liksom viktigare att vi blir internationella och sånt än att vi nu är tvåspråkiga men det är ju alldeles jees⁵⁰ att vi är det också

(Intervju med universitetets rektor, 2007)

Rektors yttrande om engagemanget för tvåspråkigheten motsvarar vad som framkommer i intervjuerna med beslutsfattare inom centralförvaltningen och på fakultets- och institutionsnivå och i fokusgruppintervjuerna. Engagemanget för svenskan, som ju är det mindre av nationalspråken, varierar. I intervjumaterialet verkar det som om variabler som ålder, språkkunskaper och erfarenhet av internationella kontakter på olika språk skulle inverka på inställningen till svenskan. Äldre personer har i regel bättre kunskaper i svenska, tyska och franska och i andra språk än engelska, vilket gör att de sannolikt haft större nytta av att kunna svenska och därför är mer engagerade i universitetets tvåspråkighet. Trenden är att intresset för andra språk än de obligatoriska (engelska och svenska/finska) har sjunkit i grundskolorna och gymnasierna, och antalet timmar som ingår i läroplanen har minskat avsevärt för svenskans del medan timresurserna för engelskans del har ökat från 16 årsveckotimmar i grundskolan år 1993 (Statsrådets beslut om timfördelningen i grundskolan, 834/1993) till 18 årsveckotimmar år 2018 (se statsrådets ändringsförordning 793/2018, som gäller timfördelningen i grundskolan). I kapitel 7 om kunskaperna i olika språk ger jag en utförligare presentation av hur språkkunskaperna utvecklats sedan grundskolereformen på 1960-talet. Denna utveckling har lett till att de praktiska kunskaperna i andra språk än engelska har sjunkit, medan skoleleverna har bättre kunskaper i engelska än tidigare.

50. D.v.s. 'bra' – jees används i denna betydelse på ledig finska och kommer från engelskans *yes*.

8.1.4 Förvaltningsdirektörens synpunkter

I en intervju med universitetets förvaltningsdirektör säger hen att universitetet vill ge en bild av ett tvåspråkigt universitet som förmedlar utbildning på bägge nationalspråken finska och svenska. Hen menar att man bör kunna svenska vid Helsingfors universitet och detta gäller både studenter och personal. Enligt förvaltningsdirektören diskuteras språkpolitiken flitigt och naturligt i många olika sammanhang, vilket kunde vara ett tecken på att språkfrågorna upplevs som viktiga. Enligt Nordiska ministerrådet borde långsiktigt hållbar språkpolitik föras så att ”språkliga konsekvenser tänks in i och tillsammans med varje forsknings- och utbildningspolitisk åtgärd. Vi börjar vänja oss vid att miljöhänsyn ska finnas med i varje beslut. Nu måste turen komma till språken” (Gregersen & Josephson, 2014). I Finland där parallellspråkigheten har gamla traditioner (se kapitel 6) är det naturligt att ta hänsyn till språken när politiska beslut fattas, även vid universitetet. Så här säger universitetets förvaltningsdirektör:

se tulee aika ajoin esille eikä sitä tarvitse olla välttämättä agendassa elikkä että sillä on niin kun semmonen niin kun perustoimintoihin vaikuttava merkitys se tulee niin kun aika luontevasti asiayhteydessä esille elikkä että se ei ole niin kun asiakohta agendalla että nyt puhutaan kielipolitiikasta⁵¹

(Intervju med förvaltningsdirektören, 2007)

Svenskan och engelskan diskuteras parallellt med finskan som en genomgående tanke men övriga språk förekommer sällan i diskussionen. Enligt förvaltningsdirektören är det bra att språkprinciperna finns, för de utgör en miniminivå som gäller för hela personalen oavsett var i Finland man kommer ifrån. Det verkar nämligen finnas en oskriven regel om att språkprinciperna enbart gäller för finländare – även förvaltningsdirektören utgår ifrån finländare när hen talar om de inhemska språken och förväntade språkkunskaper:

51. 'Den dyker upp med jämna mellanrum och den behöver inte ens stå på agendan den inverkar liksom på basfunktionerna så den kommer naturligt fram i olika sammanhang och behöver ingen separat punkt på agendan att nu ska vi tala om språkpolitiken' (min översättning).

tällaset asiat pitää niin kun ottaa tosissaan että vaikka olisitkin Kuopiosta⁵²

(Intervju med universitetets förvaltningsdirektör, 2007)

Hen menar således att det ska finnas en miniminivå som gäller för alla, underförstått alla finländare. Även om förvaltningsdirektören inte känner till att språkprinciperna följs upp på något vis, anser hen att det är lättare att ta itu med eventuella överträdelser om det finns formella principer. Ändå motsätter hen sig tanken på språkpoliser inom universitetet:

toisaalta kun asiaa ajattelee näin päin että pitäiskö meidän olla niin kun kielipoliiseja täällä yliopiston sisällä

siis joko minun tai jonku muun

eli pikkasen tuntuu vastenmieliseltä ajatus

kyse ku ei se ei sehän tulee semmonen vastakkainasetteluhenki hyvin ää-
kiä⁵³

(Intervju med universitetets förvaltningsdirektör, 2007)

Hen uttrycker en osäkerhet om vems uppgift det är att följa upp att språkprinciperna åtföljs, och motiverar olustkänslan med att inte vilja orsaka konfrontation. Förvaltningsdirektören tonar ner sin känsla genom ordet *pikkasen* ('lite grann'; d.v.s. 'tanken känns lite grann olustig'), vilket är vanligt när man säger något som är potentiellt socialt icke-prefererat (Martin & White, 2005; Pomerantz, 1984; Bursztyn m.fl., 2022). I praktiken betyder oviljan att agera språkpolis att språkprinciperna kan nonchaleras utan att det får några följder.

Intervjun med förvaltningsdirektören är från år 2007, då språkprinciperna från år 2007 var nya. I de nya språkprinciperna från år 2014 finns tydligare anvisningar om krav på språkkunskaper och hur de ska visas:

När man rekryterar ny personal ska den språkfärdighetsnivå som krävs fastställas för varje befattning. Den som söker en anställning ska kunna

52. 'Sådana här saker måste tas på allvar om du så vore från Kuopio' (min översättning). Kuopio är en enspråkigt finsk kommun som ligger långt ifrån de tvåspråkiga kustområdena.

53. 'Å andra sidan när jag tänker på saken så här att borde vi vara språkpoliser här vid universitetet [...] tanken känns lite olustig' (min översättning).

påvisa de språk- och kommunikationsfärdigheter som arbetet kräver med intyg och/eller i intervjuer. För kontrollen av dessa färdigheter utses ansvariga personer vid enheterna. (Helsingfors universitet, 2014)

Det betyder att det numera tydligare framkommer att det är den rekryterande enheten som har ansvaret för att kontrollera att den som söker en anställning har de språkkunskaper som arbetet kräver.

Samtidigt som förvaltningsdirektören anser att det är bra att det finns en miniminivå på vilka språkkunskaper en anställd vid Helsingfors universitet ska ha, menar hen att engelskan i praktiken är viktigare än svenskan. På frågan om vilka språk som är viktiga vid rekrytering svarar förvaltningsdirektören så här:

no kyllä se on nimenomaan käytännössä näin päin että jos ajatellaan että kumpi kieli on käytännössä tärkeämpi niin kyllä se on englannin kieli hallinnossa ja ruotsin kieli vaikka pykälät ovat sitä mitä ovat että kaksikielisessä yliopistossa tulee ja pitää hallita ruotsin kieli

jaa siitä pitää olla todistuskin ja kaikkea tällaista niin käytännössä kiinnitetään suurempi huomio englannin kielen käytännön hyvään käytännön taitoon⁵⁴

(Intervju med universitetets förvaltningsdirektör, 2007)

Förvaltningsdirektören säger alltså att engelskan är viktigare inom administrationen än svenskan, oavsett vad det står i språkprinciperna. Förvaltningsdirektören uttrycker sig i huvudsak i passiv form vilket antyder att det inte är sina egna åsikter hen framför utan ett faktum. Adverbialiet *käytännössä* ('i praktiken') förekommer tre gånger, vilket kan ses som ett argument som stöder objektiviteten. Hen konstaterar en form av praxis.

54. 'Nog är det i själva verket åt det hållet att om man tänker att vilketdera språket som är viktigare i praktiken så nog är den där engelskan viktigare inom administrationen och svenskan trots att paragraferna säger vad de säger att vid ett tvåspråkigt universitet ska man kunna svenska och man måste också ha intyg på det och sådant men i praktiken fäster man större uppmärksamhet vid goda praktiska färdigheter i engelska' (min översättning).

Förvaltningsdirektören kommenterar policyn att man ska kunna svenska vid ett tvåspråkigt universitet och tillägger ”Jaa⁵⁵ siitä pitää olla todistuskin ja kaikkea tällaista” (‘man måste också ha intyg på det och allt möjligt’), där ”också” och ”och allt möjligt” kan tolkas som att talaren signalerar att hen tycker kravet på intyg är onödigt. Det kan också tolkas som en jämförelse med engelskan, där det inte behövs några intyg även om engelskkunskaper räknas som meriterande.

I den senare delen av yttrandet synliggör förvaltningsdirektören sig själv och konstaterar att hen inte kan minnas att hen någonsin testat någons svenskkunskaper. I samma intervju uppger hen att hen har för vana att testa sökandes engelskkunskaper (se s. 124 i avsnitt 7.4.2). De två delarna av yttrandet på föregående sida stöder varandra. Eftersom det enligt förvaltningsdirektören i praktiken är så att det är engelskkunskaper som räknas, trots att styrdokumentet säger att den som söker en tjänst också måste ha intyg på att hen kan svenska, har förvaltningsdirektören aldrig testat hur bra en sökande är på svenska. Och om man ser det från andra hållet: Förvaltningsdirektören har aldrig testat någons svenskkunskaper, vilket visar att det inte är svenskkunskaperna som räknas utan de i engelska.

Intervjun med förvaltningsdirektören visar på en konflikt mellan policy och praxis. Visserligen är det finska som är förvaltningsspråket inom universitetet, men enligt universitetslagen och enligt språkprinciperna från år 2007 och 2014 är Helsingfors universitet ett tvåspråkigt universitet. Detta illustrerar hur en viljeyttring på individuell nivå kan skilja sig från en policynivå.

8.2 Viljan på fakultets- och institutionsnivå

I delkapitel 8.1 behandlades Centralförvaltningens syn på tvåspråkigheten. De centrala styrdokumentet (universitetets strategi och språkprinciperna) stämmer överens med universitetslagen – att Helsingfors universitet är tvåspråkigt med finska och svenska som officiella språk – och konkretiserar vad tvåspråkigheten innebär och hur den ska förverkligas. I strategin står att ”tvåspråkigheten ska stärkas med sikte på en fungerande flerspråkighet” (Helsingfors universitet 2012, s. 17) med ett antal punkter som konkretiserar hur tvåspråkigheten ska stärkas; språkprinciperna ger förslag för hur nämnda punkter kan omsättas i praxis. I

55. *Jaa* används ofta för att signalera att talaren erinrar sig något eller uttrycker förvåning över något (VISK § 1044).

följande stycken redogör jag för fyra uttryck för viljan att omsätta dessa i praxis, som jag har identifierat i intervjuerna. Det handlar om

- 1) viljan att utveckla den tvåspråkiga undervisningen
- 2) viljan hos studenter och personal att utveckla och använda sina språkkunskaper
- 3) motiverande faktorer
- 4) attityder.

I delkapitel 8.1 var det Centralförvaltningen som fick komma till tals, nu rör vi oss på fakultets- och institutionsnivå. Enligt universitetets strategi 2013–2016 är det på denna nivå som det huvudsakliga ansvaret för universitetets tvåspråkighet ligger.

I avsnitt 8.2.1 och avsnitt 8.2.2 presenteras två fakulteter, statsvetenskapliga fakulteten respektive matematisk-naturvetenskapliga fakulteten, och vilken roll svenskan har vid respektive fakultet. I intervjumaterialet ingår en intervju med dekanen för respektive fakultet och prefekten för två institutioner vid respektive fakultet. Fakulteterna är valda så att den ena fakulteten, statsvetenskapliga fakulteten, inte har lärarutbildning medan den andra, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten, har det (se s. 11 i delkapitel 2.1). Detta är en relevant faktor: en fakultet som utbildar lärare har ett särskilt ansvar för att undervisa på landets nationalspråk så att de blivande lärarna ska kunna undervisa och sprida ämnets terminologi på finska och svenska i skolorna i Finland. De två institutionerna vid respektive fakultet är valda så att den ena institutionen från respektive fakultet representerar ett ämne som Helsingfors universitet har riksansvar för: socialt arbete respektive geografi. Detta är ämnen som inte finns vid något annat av landets svensk- eller tvåspråkiga universitet. Den andra institutionen representerar ett ämne som finns antingen vid Åbo Akademi eller Svenska handelshögskolan: institutionen för politik och ekonomi respektive institutionen för matematik och statistik. Man kan anta att riksansvar för svenskspråkig undervisning innebär ett större ansvar för undervisning och terminologi på svenska.

8.2.1 Statsvetenskapliga fakulteten

På statsvetenskapliga fakulteten sker svenska satsningar i hög grad i samarbete med Svenska social- och kommunalhögskolan. Enligt dekanen för statsvetenskapliga fakulteten är språkfrågorna inte av särskilt hög prioritet, även om fakultetens samarbete med Svenska social- och kommunalhögskolan upplevs som

mycket viktigt. Dekanen likställer språkpolitiken med jämlikhetsfrågor och rätts-skydd, och önskar att frågan om de olika språken satt i ryggmärgen på personalen så att man inte behövde fästa särskild uppmärksamhet vid språkfrågor. Dekanen anser ändå att språkpolitiken i verkligheten inte fungerar som den borde – två-språkigheten vid universitetet betyder numera finska och engelska, svenskan har blivit det tredje språket. Fakulteten ska erbjuda service på finska, svenska och engelska och vad den akademiska personalen beträffar kan alla engelska medan svenskkunskaperna varierar kraftigt. Dekanen menar ändå att språkkunskaperna inte behöver vara jämnt representerade, utan det räcker att personalen inom en enhet vet vems dörr man ska knacka på om man behöver service på svenska.

En explicit orsak som anges till att den svenska servicen och undervisningen inte alltid håller måttet är brist på resurser, vare sig det handlar om tid eller pengar. Och när resurserna är ändliga måste man prioritera. I intervjun med dekanen framgår det att servicen på svenska, till exempel på fakultetens webbplats, inte håller måttet och som orsak anges att fakulteten prioriterar engelskan.

tämä verkkosivuasiasia niin siinäkin tämä englanninkielisyys, niin sitähan olemme priorisoineet tällä hetkellä ihan

ihan tosiasiaa niin en sitä millään tavalla ole tässä peittelemään tai kaunistelemaan

varmaan muuallakin vähän samalla tavalla on jouduttu ajattelevaan ja toimimaan⁵⁶

(Intervju med dekanen för statsvetenskapliga fakulteten, 2008)

Dekanen talar om att 'också där har vi prioriterat engelskan'. Partikeln *-kin* i *siinäkin* – 'också där' – visar implicit att den här prioriteringen även görs inom andra områden, inte bara när det gäller webbkommunikation.

Vid ett tillfälle använder dekanen överdrift som medel för att få universitetets föreskrifter om svensk service att framstå som orimliga vilket därmed berättigar att språkpolitiken får en sekundär roll:

56. 'Det här med webbsidorna så också där har vi prioriterat engelskan, det är ett faktum som jag inte på något sätt vill dölja eller försköna. Det är säkert likadant på andra håll att man har varit tvungen att tänka och handla så här.' (Min översättning).

mutta vaikka meillä on tämä erinomaisen tärkeä yhteys Soc et kom:iin niin siitä huolimatta niin tämä esimerkiksi ruotsinkielinen mikä tässä nyt varmaan on se teidän lähtökohta muiden kielten ohella tai ensisijainen lähtökohta niin

eihän tuo ruotsin kieli myöskään ole sitten sellainen että joka käänteessä niin se olisi se päällimmäinen asia mitä yritämme

ja oman tiedekuntamme toiminnassa ylläpitää kaikki perustehtäviin liittyvät asiat ajavat kuitenkin tämän kielipolitiikan ylitse⁵⁷

(Intervju med dekanen för statsvetenskapliga fakulteten, 2008)

Överdriften finns i satsen 'den där svenskan är ju inte sådan att den är vår viktigaste uppgift i varje situation' – orimligheten blir tydlig om man ändrar förtecken på meningen. Ett hypotetiskt yttrande om att "svenskan är vår viktigaste uppgift i varje situation" visar på det orimliga i att vänta sig att svenskan alltid skulle sättas i främsta rummet. När dekanen specificerar sitt uttalande genom att konstatera att fakultetens grundläggande uppgifter går före språkpolitiken uttrycker hen en implicit attityd som inte låter mer än rimlig – åtminstone så länge man går med på hens syn att de grundläggande uppgifterna utesluter hänsyn till språkpolitiken. Att dekanen talar om 'vår egen fakultet' som en form av motpol till Svenska social- och kommunalhögskolan kan också tolkas som en implicit signal om att hen inte riktigt anser att den är en del av fakulteten.

Sommaren 2009 flyttade Svenska social- och kommunalhögskolan (en svensk enhet inom statsvetenskapliga fakulteten) från Tölö, drygt tre kilometer från resten av statsvetenskapliga fakulteten, till ett nybyggt hus i Kronohagen i centrala Helsingfors, mitt ibland övriga byggnader som hör till fakulteten. Det här breddar fakultetens svenska verksamhet i centrumcampus, men i intervjun med dekanen för fakulteten, som gjordes året innan Svenska social- och kommunalhögskolan flyttade till centrum, antyder hens metaforiska språk att det skulle föreligga en konflikt mellan de två enheterna:

57. 'Men trots att vi har den utomordentligt viktiga kontakten till Soc & kom [Svenska social- och kommunalhögskolan, min anmärkning], trots det är den här till exempel svenskspråkiga som här säkert är er utgångspunkt vid sidan av andra språk, eller primära utgångspunkt, den där svenskan är ju inte sådan att den är vår viktigaste uppgift i varje situation och i verksamheten vid vår egen fakultet kör de grundläggande uppgifterna ändå över språkpolitiken' (min översättning).

joo pidämme tämän nyt meidän niin kun tontilla ja tulevat meidän keskelle ja siitä on nyt vaikea sitä enää minnekään muualle pois muuttaa ja on niin kuin joka puolelta valtsikka on niin kuin noin puolustusasemissa että se on piiritetty nyt meidän keskelle

mutta tuota kyllä juu se on tämmönen niin kun plussa mutta siinä on myös sitten tuota kun tämä ruotsinkielinen opiskelija-aines niin sehän tiedekunnan puolelle siirtyy jolloin se on – siitä tulee sitten tämä velvoite että meidän täytyy pitää hyvää huolta, tarjota heille tämä kaksikielinen ympäristö niin, niin tuota,

kyllä siinä on, on myös tämä puoli jota, jota niin kun joudumme tekemään⁵⁸

(Intervju med dekanen för statsvetenskapliga fakulteten, 2008)

Om man tolkar 'mitt ibland oss' och 'svårt att flytta dem någon annanstans' bokstavligt handlar det alltså om det geografiska läget. Det att dekanen talar om 'vår tomt' och använder ord som 'försvarsposition' och 'omringad' (*piirittää* betyder även 'belägra', vilket blir en ännu mer krigisk metafor) tyder på någon form av revirstridigheter. Dekanen befarar att flytten kommer att innebära ökade förpliktelser för fakulteten, som har till uppgift att arrangera kursutbud på svenska på magisternivå. Den här uppgiften har fakulteten haft redan tidigare, allt sedan 1984 då Svenska social- och kommunalhögskolan införlivades med Helsingfors universitet. Ordvalen *velvoite* och *joudumme tekemään* – 'skyldighet' respektive 'vi blir tvungna att göra' – signalerar ändå att fakulteten nu blir tvungen att göra något som man annars inte skulle bry sig om, eller att uppgiften måste tas på större allvar i och med att den svenska enheten flyttar in mellan de andra byggnaderna som tillhör statsvetenskapliga fakulteten.

Att dekanen antyder en önskan om att flytta bort Svenska social- och kommunalhögskolan och talar om försvarsposition signalerar en ambivalens gentemot samarbete med Svenska social- och kommunalhögskolan och gentemot att

58. 'Nu har vi dem här på vår tomt och de kommer mitt ibland oss och det blir svårt att flytta dem någon annanstans och statsvetenskapliga fakulteten är i försvarsposition på alla sidor att den är omringad mitt ibland oss. Men nog är det väl ett plus men när de svenska studenterna de flyttar ju över till fakulteten och då blir vi skyldiga att ta hand om dem erbjuda dem en tvåspråkig miljö så att det finns den här aspekten också som vi blir tvungna att göra' (min översättning).

arrangera service och kursutbud för svenska studenter. För engelskans del finns det ambitioner att erbjuda bättre service än den miniminivå som lagen föreskriver men svenskan ser dekanen snarare som ett element som utgör ett hinder för de finskspråkiga studenterna:

kun tää monikielisyys tulee nyt tässä valloille ja tää ruotsinkielisyys ei näytä nyt olevan sellainen

että tuota kun siitä tulee kohta uhkakuva kuitenkin niin kun siitä latinan prosta jouduttiin vähin erin luopumaan MatLun puolella

[...]

tai oliko se just poistettu siellä sitten siinä vaiheessa kun mä kuuskytluvun loppupuolella sain sen tutkintoni

mutta monellahan oli sellanen tilanne että se oli se ainoa asia joka ei ollut ja siihen tutkinto sitten kariutui joskus

tuleeks tästä ruotsinkielestä sitten tämmönen että siitä tulee niin kun opintoja hidastava asia⁵⁹

(Intervju med dekanen för statsvetenskapliga fakulteten, 2008)

De studenter som kommer att behöva svenskan i sitt arbete borde få ändamålsenlig undervisning, för övrigt ger dekanen uttryck för en uppfattning att svenskan är på väg att försvinna liksom latinet på matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid slutet av 1960-talet. Hen liknar de obligatoriska studierna i svenska vid en hotbild som kan utgöra ett hinder för examen. ”Se on sitten semmonen että ne jotka erikseen tarttee niin ne sit ottaa sen”⁶⁰ (intervju med dekanen för statsvetenskapliga fakulteten, 2008).

59. ’När den här flerspråkigheten nu släpps lös och den här svenskspråkigheten inte verkar vara sådan, att när den snart ändå blir en hotbild liksom pro i latin som man gradvis fick lov att avstå från på naturvetenskapliga fakulteten, eller hade den nyss tagits bort när jag på slutet av 60-talet fick min examen. Men för många blev det en sådan situation att det var det enda man saknade och ibland strandade examen på grund av det. Blir den här svenskan sån att den blir något som saktar ner studierna’ (min översättning).

60. ’Då blir det så att de som särskilt behöver [svenska] studerar [svenska].’ (Min översättning).

På grund av att den svenskspråkiga undervisningen vid statsvetenskapliga fakulteten är koncentrerad till Svenska social- och kommunalhögskolan är andelen svenskspråkiga studenter vid fakulteten, utanför Svenska social- och kommunalhögskolan, låg. Frågan är vilken inställning fakulteten skulle ha om Svenska social- och kommunalhögskolan inte fanns som separat enhet. Nu är de svenskspråkiga kandidatstudenterna som studerar vid fakulteten så få att de blir ett marginellt fenomen medan de som kommer till fakulteten för magisterstudier efter kandidatexamen vid Svenska social- och kommunalhögskolan blir ett reellt ”problem” som fakulteten måste lösa. Av intervjun att döma verkar man se närheten till Svenska social- och kommunalhögskolan som ett intrång, som att flytten till centrum snarare leder till problem och ökade förpliktelser för fakulteten än synergieffekter. Å andra sidan kan det faktum att universitetet erbjöd Svenska social- och kommunalhögskolan en central tomt mitt emellan övriga byggnader som hör till statsvetenskapliga fakulteten tolkas som att universitetet ser den svenska enheten som en viktig del av statsvetenskapliga fakulteten. Från att ha varit en enhet i marginalen blir Svenska social- och kommunalhögskolan i högre grad en integrerad del av statsvetenskapliga fakulteten.

Samarbetet mellan statsvetenskapliga fakulteten och Svenska social- och kommunalhögskolan är omfattande. Under de år som gått sedan intervjun med dekanen för statsvetenskapliga fakulteten och Svenska social- och kommunalhögskolans flytt till centrumcampus har det skett omstruktureringar av olika slag, bland annat när det gäller utbildningsprogram. Numera erbjuder Svenska social- och kommunalhögskolan utbildning till magisternivå.

Nedan följer en kort sammanfattning av två intervjuer med prefekterna för två institutioner: institutionen för socialvetenskap och institutionen för politik och ekonomi. Det är relevant att betona att en av dessa två institutioner, institutionen för socialvetenskaper, hade riksansvar för utbildningen av svenskkunniga socialarbetare vid tidpunkten för intervjun – ett ansvar som numera sköts av Svenska social- och kommunalhögskolan i och med att man numera kan studera till magister där. Den andra, institutionen för politik och ekonomi, har inte riksansvar eftersom motsvarande utbildning även finns vid Åbo Akademi och Svenska handelshögskolan.

Institutionen för socialvetenskap erbjöd vid tidpunkten för intervjun förutom socialt arbete även ämnena socialpsykologi, sociologi samt medier och kommunikation. Enligt prefekten för institutionen är det självklart att institutionen är

tvåspråkig även om tvåspråkigheten inte syns i allas vardag. Prefekten ser klart behovet av att erbjuda undervisning på svenska: institutionen har riksansvar för socialarbetarutbildningen och även i övrigt är universitetet tvåspråkigt. Däremot förhåller hen sig ambivalent till att institutionen ska erbjuda engelskspråkiga kurser utan tilläggsresurser. Vid institutionen ses Norden som ett jämförelseobjekt på grund av att de nordiska länderna har liknande välfärdsmodeller.

Vid institutionen för politik och ekonomi är finska och engelska de språk som prioriteras. Prefekten motsätter sig att engelskan per definition är det naturliga lingua franca och efterlyser kunskaper i stora språk som spanska och tyska. Prefekten säger sig ha på känn att svenskan har blivit mindre betydelsefull vid universitetet och att dess ställning har försvagats. I intervjun med prefekten för institutionen för politik och ekonomi omtalas svenskan aldrig som ett nyttigt språk eller ett språk att räkna med, men när samtalet handlar om synen på tvåspråkigheten vid institutionen säger prefekten att inställningen till tvåspråkigheten är neutral eller svagt positiv: hen tror att en stor del av personalen anser att det är bra att två språk används men att de kunde användas aktivare. Den symboliska tvåspråkigheten uppskattas:

meillä on kuitenkin yliopistolla semmoinen yliopiston tilaisuus niin kyllä-hän siellä taas sitten ruotsin kielen niinkun, että minusta se on olennaista ja hienoa että se niin kuin näkyy ja on siinä ja pysyy että meidän rehtorit aina on pitänyt kuitenkin suht koht hyvää ruotsia. Tietenkin NN⁶¹ nyt varsinkin mutta että, suht koht hyvää ruotsia niin kuin puhuu ja pitää ja taas se tuo oikean fiiliksen kun avajaiset, viralliset seremoniat, siellä puhutaan ruotsia.⁶²

(Intervju med prefekten för institutionen för politik och ekonomi, 2010)

Det verkar som att riksansvar och ämnets art inverkar på huruvida svenskan upplevs som viktig vid en institution. Eftersom institutionen för socialvetenskap dels hade riksansvar för utbildningen av socialarbetare på svenska vid tidpunkten för

61. Namnet på dåvarande rektor som har svenska som modersmål.

62. 'Vi har ändå vid universitetet, vid något universitetsevenemang, och där syns ju svenskan. Jag tycker det är viktigt och fint att den syns och finns och består och att våra rektorer alltid har talat en hyfsad svenska. Naturligtvis NN så klart men, de talar en hyfsad svenska och det ger den rätta stämningen på inskriptioner och officiella ceremonier när det talas svenska.' (Min översättning).

intervjun, dels ser Norden som sitt referensområde har svenskan en given om inte aktiv roll vid institutionen. Det har hört till att man läser artiklar från till exempel Sverige men i takt med att svenskkunskaperna blir sämre kan man inte längre inkludera svenskspråkig litteratur som obligatorisk läsning i en kurs. I och med att språkkunskaperna blivit sämre minskar också viljan att anstränga sig för att förstå texter skrivna på svenska eller andra språk, förutom engelska. Och i takt med att svenskan får en allt mindre betydelse som publiceringsspråk minskar även tillgången på artiklar som skrivits på svenska. Institutionen för politik och ekonomi har inte riksansvar och där är forskningsfältet snarare hela världen, därför har svenskan heller ingen särställning vid den institutionen.

Dekanen för statsvetenskapliga fakulteten uttrycker explicit att svenskan har blivit det tredje språket efter finska och engelska och implicit att fakulteten har viktigare uppgifter än att erbjuda undervisning och annan service på svenska. Man kan tänka sig att attityderna hos en person i chefsställning blir tongivande på enheten, eller att det kan vara svårt att ta sådana initiativ som skulle förbättra svenskans ställning vid fakulteten, om chefen signalerar att svenskan inte är viktig.

Det faktum att Svenska social- och kommunalhögskolan ingår som en fristående, svenskspråkig enhet vid fakulteten inverkar på fakultetens vilja till tvåspråkighet på flera olika sätt. Å ena sidan utgör Svenska social- och kommunalhögskolan ett komplement till den i övrigt rätt finsk-engelska statsvetenskapliga fakulteten. Å andra sidan leder dess existens och det faktum att den så väl lyckas samla de svenskspråkiga samhällsvetarna till att svenskan vid tidpunkten för intervjuerna knappt syntes utanför Svenska social- och kommunalhögskolan. Mycket tyder på att utvecklingen har gått i en riktning som lett till en tydligare arbetsfördelning mellan statsvetenskapliga fakulteten och Svenska social- och kommunalhögskolan. Eftersom det numera är Svenska social- och kommunalhögskolan som ansvarar för utbildningen av magistrar på svenska betyder det att den svenska undervisningen vid statsvetenskapliga fakulteten har minskat ytterligare. På fakultetens webbplats informeras om fakultetens kandidat- och magisterprogram med tydlig information om undervisningsspråk. I majoriteten av programmen är utbildningsspråket finska och engelska men studenterna informeras också om sin rätt att alltid använda svenska eller finska i sina studieprestationer (Helsingfors universitet, u.å., e).

8.2.2 Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten

Den första punkten där svenskan nämns i matematisk-naturvetenskapliga fakultetens målprogram är att institutionen för geografi och geovetenskaper har riksansvar för att utbilda svenskkunniga geografer och geografilärare. Vidare står att studiemiljön vid fakulteten är internationell, mångspråkig och mångkulturell (vilket enligt fakultetens dekan i en intervju från 2010 betyder att den är tvåspråkig plus engelsk) och att fakulteten satsar på tvåspråkigheten och på att utveckla den svenskspråkiga undervisningen. Fakulteten deltar i utvecklandet av ett nätverk mellan campusområdena som stöder universitetets tvåspråkighet och utvecklar universitetets tvåspråkighetsstrategi.

I en intervju med dekanen för matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i februari 2010 menar dekanen att den svenska undervisningen snarare upprätthålls än utvecklas, och att det främst är den engelskspråkiga undervisningen som måste utvecklas. Dekanen anser att också den svenska undervisningen borde utvecklas men den engelska prioriteras högre. Samtidigt påpekar dekanen att fakulteten har ett ansvar för den vetenskapliga terminologin på båda nationalspråken. Den uppgiften sköter fakulteten bland annat genom att hålla fast vid att studenterna skriver ett mognadsprov på sitt skolspråk i samband med kandidatexamen (se s. 115 i delkapitel 7.2) för att visa att de kan kommunicera om sitt ämne på sitt modersmål.⁶³ Mognadsproven bedöms språkligt av en modersmållärare vilket kostar fakulteten en del pengar som de söker resurser för. Att utbildningen är teknisk till sin natur gör inte språkkunskaperna mindre viktiga, menar dekanen. Det är möjligt att skriva sin magisteruppsats på engelska om den skrivs inom ramarna för ett internationellt forskningsprojekt. Fakulteten uppmuntrar ändå studenterna att hellre skriva på nationalspråken. Den engelskspråkiga undervisningen kräver resurser som tas från den finska och den svenska undervisningen. Undervisning på svenska ordnas i mån av resurser och alla kurser ordnas inte varje år. Inom fakulteten har det förekommit diskussion om att göra svenskundervisningen mer ämnesintegrerad så att ämneskurser på svenska kunde användas som språkkurser för finska studenter. Dekanen för matematisk-naturvetenskapliga fakulteten påpekar att det blivit viktigare på alla nivåer inom universitetet att

63. Skolspråket är inte nödvändigtvis detsamma som modersmålet, men är det kriterium som Helsingfors universitet använder för att bokföra huruvida en student är finsk- eller svenskspråkig. Jämför med diskussionen om språkkunskaper i kapitel 7.

förverkliga strategin i och med att enheternas målprogram, som bygger på strategin, följs upp i högre grad än tidigare.

Fakultetens planerare för internationella ärenden bekräftar i en intervju från 2010 att arbetsspråken vid universitetet är finska, svenska och engelska och att universitetet i praktiken är trespråkigt. Liksom dekanen anser planeraren för internationella ärenden att framför allt den engelskspråkiga undervisningen ska utökas. Orsaken är att man vill kunna locka studenter från utlandet som tar hela sin examen vid fakulteten, inte bara utbytesstudenter. Trots viljan att utveckla den engelska undervisningen vill man inte minska utbudet på de inhemska språken – även om planeraren för internationella ärenden befarar att resurserna inte räcker till för utveckling inom alla områden samtidigt.

Flerspråkigheten sköts så att man hänvisar studenterna till den person som kan ge service på det språk som begärs och de språk som erbjuds är svenska, finska och engelska – övriga språk förekommer knappt alls. Av studierådgivarna är den ena tvåspråkig (svenska–finska) och den andra vill utveckla sin svenska, så de kommunicerar sinsemellan på svenska.

Enligt prefekten för institutionen för matematik och statistik är flerspråkigheten vid institutionen oproblematiserad på grund av ämnets art:

matematiken har i alla tider varit helt internationell så vi har faktiskt lite skratat åt allt prat om internationalisering som fortfarande pågår

det är en annan sak om man forskar i finsk lagstiftning, då är säkert finska det rätta språket, eller svenska, att publicera sig på, men all matematisk forskning är helt internationell och har varit det i tvåtusen år

(Intervju med prefekten för institutionen för matematik och statistik, 2010)

Institutionen har en levande trespråkighet enligt prefekten: undervisningen sker på både finska och svenska och engelska används ofta. Samtidigt spelar språkpolitiken inte en så stor roll: enligt prefekten fungerar språkprinciperna, båda nationalspråken ses som en självklarhet och engelskan är allmänt förekommande. Svenskan är väl representerad: institutionen har en svensk professur, en lektor och dessutom har prefekten svenska som modersmål. Intresset för språkkurser är enligt prefekten stort och personalen ser på eget initiativ till att utveckla sina språkkunskaper och inte bara i engelska utan också i svenska. Andra språk förekommer inte mer än marginellt. Enligt prefekten varierar viljan till flerspråkighet

bland den internationella personalen: det finns en del som lär sig någotdera nationalspråket eller till och med bägge, och andra som inte lär sig vare sig finska eller svenska.

När institutionen för geovetenskaper gjorde upp sitt målprogram uppfattades internationaliseringen som den viktigaste punkten i universitetets strategi, och därför fick internationaliseringen en central roll också i det egna målprogrammet. Den viktigaste punkten är att öka den engelskspråkiga undervisningen för att kunna erbjuda utländska studenter ett tillräckligt kursutbud. Som en följd av att institutionen blivit mer internationell har engelskan blivit vanligare som arbetsspråk. Institutionen satsar på att internationell personal ska lära sig åtminstone ettdera nationalspråket och oftast blir det finska eftersom universitetets administrativa språk är finska.

Som en motpol mot viljan till internationalisering finns också viljan att bevara geovetenskaperna som en domän för de inhemska språken. Ett viktigt argument för att bevara finskans och svenskans ställning som vetenskapsspråk är lärarutbildningen:

det är ju så att vi har det där ansvaret för lärarutbildning inom vissa ämnen och där är det nog förbaskat viktigt att den där undervisningen äger rum på ifrågavarande modersmål för att lärarna ska ju då förmedla kunskap till nya generationer och om de inte behärskar det här ämnet på sitt modersmål så då hamnar man nog i svårigheter förr eller senare

(Intervju med prefekten för institutionen för geovetenskaper, 2010)

I utdraget ovan ingår flera *ju* som gör gällande att det handlar om en given, delad kunskap, och *nog* som signalerar en stark position. *Nog* i finlandssvenskan signalerar en starkare position än i sverigesvenskan, och kan i uttalandet ovan tolkas som eftertryck. Prefekten för institutionen ser inga risker för att finskan och svenskan skulle försvinna som undervisningsspråk, framför allt på grund av att de utbildar lärare i geografi för grundskola och gymnasium, och då är det viktigt att lära ut både ämnet och terminologin på landets nationalspråk. Hen har ändå observerat att nationalspråkens ställning som vetenskapsspråk har försvagats. Enligt prefekten är fakulteten språkneutral dels på grund av naturvetenskapernas art, dels för att kunna nå universitetets mål med avseende på internationaliseringen. Själv tycker hen ändå att det är viktigt att upprätthålla finskan och svenskan,

och vill inte heller att inhemska sökande till en tjänst ska diskrimineras till följd av kraven på internationalisering.

I citatet nedan kritiserar prefekten för institutionen för geovetenskaper internationaliseringen och uttrycker en viss maktlöshet vad nationalspråken och deras framtid beträffar.

själv är jag inte språkneutral jag tycker att det är viktigt att upprätthålla finska och svenska

svenska vetenskapliga diskursen så att säga men att utvecklingen kommer att hända för att när universitetet slår fast sina målsättningar att vara bland de så och så många bästa universiteten i världen och Europa och så vidare och de här indikatorerna som används i de här internationella jämförelserna är baserade på engelska publikationerna [...] de mäter hur stor andel av studenterna är utlännningar och hur stor andel av tjänstemännen är professorer och lärare är utlännningar och så vidare [...]

om universitetet vill nå den här målsättningen så måste vi göra helt enkelt på det här sättet

(Intervju med prefekten för institutionen för geovetenskaper, 2010)

Inställningen till svenskan är inte ett problem vid institutionen: studenternas rätt att få tentamensfrågor på svenska eller att få använda svenska som skriv- och presentationsspråk vid seminarier, tentamina och uppgifter av olika slag har inte ifrågasatts även om problem enligt prefekten har förekommit vid andra fakulteter. Hen upplever att inställningen till svenskan blivit mer positiv under hans år vid universitetet. Hen anser också att skriftliga styrdokument som universitetslagen och universitetets egna instruktioner underlättar arbetet i och med att det numera är formulerat skriftligen vilka uppgifter enheterna har med tanke på språken, och vem som bär ansvaret för att uppgifterna utförs. Att det är uttalat att det är dekanen för fakulteten som bär ansvar för tvåspråkigheten och att det finns en prorektor med ansvar för det svenska vid universitetet synliggör ansvarsfördelningen och gör det lättare att komma med konkreta förslag och önskemål: man vet vem man ska kontakta. Prefekten för institutionen för geovetenskaper tror också att det inverkar på attityderna till svenskan att universitetets rektor haft svenska som modersmål:

jag är med i den här arbetsgruppen som tittade just på den svenskspråkiga biten av de här nya instruktionerna de framarbetades och det gick väldigt bra och vi gjorde en hel del förslag och det var NN som var prorektor i svenskspråkiga ärenden och [hen] sa att [hen] för dem vidare och de kom alltid tillbaka med grönt ljus nästan allt som vi föreslog det stötte aldrig likasom på motstånd och det tycker jag för tio år sedan skulle det ha varit betydligt svårare att det där och nu har vi ju svenskspråkig rektor naturligtvis men det där nog tror jag att det har haft någon betydelse

(Intervju med prefekten för institutionen för geovetenskaper, 2010)

Även om svenskan inte har någon framträdande roll vid institutionen och är förankrad till enskilda personer i personalen är den allmänna inställningen till svenskan att den är en resurs.

8.2.3 Diskussion om inställningen till svenskan vid exempelfakulteterna

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten är en av de äldsta fakulteterna vid Helsingfors universitet och har funnits ända sedan universitetet grundades i Åbo år 1640. Fakulteten har med andra ord gått igenom samma utveckling när det gäller verksamhetsspråk som resten av universitetet – från latin till svenska, och från år 1900 till övervägande del finska. Det finns väl etablerade strategier för att erbjuda så mycket svenskspråkig undervisning som möjligt – till exempel över-sätta kurskompendier och svenskspråkiga kursassistenter på kurser där finska är undervisningsspråk. Representanterna för matematisk-naturvetenskapliga fakulteten gav i sina svar uttryck för attityder som låg i linje med språkprinciperna. Samtliga informanter vid fakulteten nämner finskan och svenskan parallellt i olika sammanhang vilket är ett tecken på att nationalspråken genomgående behandlas parallellt. Både de etablerade strategierna och hur nationalspråken omtalas tyder på en stark vilja att upprätthålla universitetets tvåspråkighet. Som jag tidigare konstaterat inverkar den svenskspråkiga representationen på medvetenheten om de svenskspråkiga studenternas behov (se avsnitt 6.2.1 på s. 70). Vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten var både prefekten för institutionen för matematik och statistik och prefekten för institutionen för geovetenskaper svenskspråkiga, vilket kan inverka på det faktum att svenskan verkar ha en synlig roll.

Det finns dock en tydlig skillnad mellan matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och statsvetenskapliga fakulteten vad attityderna till svenskan beträffar. Denna skillnad kan dels förklaras med etablerade fakultetstraditioner och arbetsfördelningen mellan statsvetenskapliga fakulteten och Svenska social- och kommunalhögskolan, dels med de attityder som uttrycks av respektive dekan. Att dekanen för statsvetenskapliga fakulteten i flera av sina uttalanden ger uttryck för attityder som står i konflikt med andan i språkprinciperna kan tänkas inverka på hur språkprinciperna uppfylls på institutionsnivå. Man kan tänka sig att viljan hos enskilda personer i ledande ställning kan få stora konsekvenser för vilket språkligt serviceutbud som erbjuds vid en enhet.

Både vid statsvetenskapliga fakulteten och vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten verkar riksansvar för svenskspråkig utbildning i ett ämne vara en faktor som ökar medvetenheten om ansvaret för svenskan.

8.3 Studenternas perspektiv

Bland de svenskspråkiga studenterna finns en uttalad vilja att använda svenska. I fokusgruppintervjuerna som handlar om språk i allmänhet märker man en skillnad mellan svenska och finska informanter: i de svenskspråkiga fokusgruppintervjuerna är svenskan det språk som i första hand spontant kommer upp på informanternas eget initiativ, vilket tyder på att språket och diskussioner om språk upplevs som viktigt. Det framkommer att studenterna är medvetna om att det inte är möjligt att studera helt på svenska överallt vid Helsingfors universitet, och att de medvetet valt studier vid Helsingfors universitet i stället för vid till exempel vid Åbo Akademi för att förkovra sin finska och lära sig ämnet på båda språken. Ändå uttrycker de en vilja att studera på svenska då det är möjligt, och väljer i allmänhet att skriva tentamina och kursarbeten på svenska. Det händer att studenter väljer att skriva på finska ibland för att träna sig i finska, och som en av studenterna uttrycker det har hon gjort det till ett eget projekt att tentera på finska:

HEIDI: jag har läst mera europeisk och tysk historia och latinamerikansk och då har det varit på engelska eller på tyska och sen har jag tentat alltid på svenska men sen i till exempel konsthistoria när jag läste grundstudierna där så då valde jag att skriva inte tenta men att göra uppgifter ofta på finska för att öva min finska

MODERATOR: aha just det så du ville liksom

HEIDI: ja

men att det är enda gången annars har jag alltid
tentat på svenska

(Fokusgrupp 1)

I materialet finns studenter som säger att de väljer att tentera på finska om kursen är på finska och de lärt sig terminologin på finska, men de flesta uppger att de vill skriva på svenska även när kursen gått på finska.

Flera av informanterna uppger att de gärna talar svenska och därmed bidrar till att göra finskspråkiga undervisningssituationer tvåspråkiga: flera har blivit uppmuntrade till att använda sitt svenska modersmål när de håller föredrag och presentationer. De ser möjligheten som något positivt och tar gärna chansen att uttrycka sig på svenska även om de bemödar sig om att deras kurskamrater ska förstå vad de talar om eller skriver. En informant uppger att hen kombinerar språken – till exempel så att hen skrivit en text på svenska men presenterat den på finska eftersom hen säger sig ha studiekamrater som har svårt att förstå svenska. I fokusgruppintervjuerna ger studenterna uttryck för en medvetenhet om rätten att använda svenska vid studieprestationer, en stark vilja att använda svenska och medvetna strategier för när de anser det vara mer praktiskt eller ändamålsenligt att använda finska.

En knappast förvånande skillnad mellan de finskspråkiga och de svenskspråkiga fokusgruppintervjuerna är att de svenskspråkiga studenterna framför allt vill diskutera möjligheterna att använda svenska i studierna, medan finskspråkiga studenter framför allt talar om engelska och andra språk. När studenterna i en av intervjuerna talar om språk de har läst eller vill studera nämns spanska, portugisiska, grekiska, latin och hebreiska före svenska. I den fokusgrupp som består av studenter vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten uttrycker studenterna större intresse för svenska än i de övriga fokusgrupperna. Merja som studerar geografi säger redan i början av intervjun att hon tycker det är tråkigt att det inte används mer svenska:

MERJA: no ruotsia tulee vähän käytettyä mutta se on mun mielestä harmi koska on kakskielinen maa
kolmikielinenkin

ruotsia ei juurikaan käytetä muuta kun jos on ruotsinkielinen⁶⁴

(Fokusgrupp 8)

Merja betonar ordet *vähän*, 'lite', varför jag gör tolkningen att *vähän* här innebär en värdering – att svenska används bara lite. Den tolkningen stöds också av kontexten: att hon tycker det är synd att svenska används så lite med tanke på att Finland är tvåspråkigt. Detta tydliga uttalande redan i början av intervjun kan bidra till tonen bland de övriga informanterna i fokusgruppen: i intervjun omtalas svenskan som ett användbart språk. Elina, som studerar matematik, berättar i samma intervju att hon aktivt sökt sig till studentsammanhang där hon fått träna sin svenska – både vid Helsingfors universitet och vid Aalto-universitetet. Hon konstaterar ändå att det var för svårt att hänga med i vad som sades i en helt svenskspråkig miljö.

Som konstaterats i delkapitel 7.5 på s. 134 är motivationen att studera svenska starkt kopplad till framtida arbetsuppgifter. Finskspråkiga studenter som vet att de kommer att arbeta inom social- och hälsovården eller andra kommunala branscher är mer motiverade att lära sig svenska.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det är få finskspråkiga studenter i fokusgrupperna som uttrycker ett explicit intresse för svenskan utöver det instrumentella men också få som uttrycker sig öppet negativt om svenskstudier. Den mest negativa är Kiia som studerar vid beteendevetenskapliga fakulteten.

KIIA: mä kuulun näihin onnettomiin pakkoruotsi⁶⁵ pois -ihmisiin tai
mul on kuitenkin suht monta kieltä mitkä mua kiinnostaa sit
niitten
kulttuurien vuoksi
mä kovin mielellään varmaan jättäisin esimerkiksi sen ruotsin
pois ja ottasin tilalle jonkun joka liittyis enemmän mun

64. 'Svenska används bara lite och det tycker jag är synd för det är ett tvåspråkigt land, trespråkigt rentav. Svenska används inte just, om man inte är svenskspråkig.' (Min översättning).

65. *Pakkoruotsi* kan översättas med 'tvångssvenska'. Se Väistö (2020).

että mä sit esimerkiks voisin edes pystyisin ees lukemaan jos en
vaikka vielä uskaltais kauheesti keskustella⁶⁶

(Fokusgrupp 6)

Kiia kritiserar svenskundervisningen för att vara alltför grammatikorienterad och anser att andra språk har mer fokus på kommunikation. Hon motiverar sin aversion med att hon efterlyser större valfrihet:

Kiia: et on niinkun mun mielestä jotenki hyväki et yliopiston aikana
vois keskittyä
kehittymään niissä mitä ehkä sit myöhemmin tarvii
et se ei oo mikään huono vaatimus jos saa vähä valita⁶⁷

(Fokusgrupp 6)

I sin kritik mot den obligatoriska svenskan använder hon flera diskursmarkörer för att mildra en potentiellt disprefererad åsikt. Hon kallar sig själv *onneton* som kan översättas med 'olycksalig' eller 'besvärlig'. Ordvalet kan antingen tolkas som att hon signalerar en medvetenhet om att åsikten är kontroversiell.⁶⁸ Hon motiverar sin motvilja mot att läsa svenska med ett större intresse för andra språk, och antyder att hon gärna skulle ersätta svenskstudierna med andra språk som hon har större kulturellt intresse av. I stället för att direkt säga att hon motsätter sig ett obligatorium säger hon att hon anser att man ska få välja vilka språk man läser och få koncentrera sig på det man är intresserad av.

Eftersom det finns skillnader i framför allt de finskspråkiga studenternas attityder till svenskan och vilja att utveckla sina kommunikativa färdigheter kan de tvåspråkiga examensprogrammen ses som en möjlighet både för svensk- och

66. 'Jag hör till de här olyckliga/olycksaliga/besvärliga människorna som vill avskaffa tvångssvenskan. Jag har ändå relativt många språk som intresserar mig med tanke på deras kulturer. Jag skulle väldigt gärna säkert lämna svenskan och ta något annat i stället som mer har att göra med mitt... att jag till exempel åtminstone skulle kunna läsa även om jag ännu inte vågar diskutera.' (Min översättning).

67. 'Det är bra att man på universitetet kunde få koncentrera sig på det man kanske behöver senare. Det är inget dåligt kriterium att man får välja lite.' (Min översättning).

68. Det är också möjligt att tolka ordet *onneton* bokstavligt – 'olycklig', som ett uttryck för frustration.

finskspråkiga studenter att utveckla de kunskaper i landets båda nationalspråk som behövs i arbetslivet.

8.4 Sammanfattning av viljan till tvåspråkighet vid Helsingfors universitet

I analyskapitlen i denna avhandling har jag redogjort för möjligheterna att studera på svenska vid universitetet, språkkunskaperna samt viljan till tvåspråkighet på olika nivå och hos olika aktörer vid universitetet. Det är viljan som varit svårast att analysera eftersom det krävt analys på flera olika nivåer. Den är också viktigast, för det är den som hela språkpolicyprocessen utgår ifrån. Det ska finnas en avsikt som uttrycks i språkpolicy, och det är viljan eller attityderna hos den omgivande verkligheten som styr utfallet av språkpolicy. I detta kapitel har jag analyserat viljan på de olika nivåerna, och visat att det finns attityder som undergräver svenskans ställning vid universitetet.

De centrala styrdokumenterna – universitetets strategi och språkprinciper – ger uttryck för en ambitiös vilja till två- och flerspråkighet, genom internationalisering i kombination med ansvar för nationalspråken. De konkreta åtgärder som universitetet ger uttryck för i strategin för åren 2013–2016, fler tvåspråkiga kandidatprogrammen och förnyade språkprinciper, uppfylldes inom strategiperioden och både kandidatprogrammen och språkprinciperna utvecklas fortlöpande. Hösten 2023 utökades kandidatprogrammen med ytterligare två och en uppdaterad uppsättning språkprinciper utkommer år 2024.

I flera av intervjuerna ges ändå uttryck för praxis som inte stöder svenskan. Kunskaper i engelska betonas vid rekrytering och testas, medan kunskaper i svenska visserligen omnämns som något som förväntas av personalen vid ett tvåspråkigt universitet men som inte säkerställs. Närheten av en svenskspråkig enhet omtalas som ett intrång som leder till ökade förpliktelser. Om det finns utrymme för skyltning på två språk prioriteras engelska framför svenska. Det verkar som om det finns skillnader i institutionskultur som kan bero på variabler som huruvida enheten utbildar lärare, då lärarutbildning medför ett uppenbart ansvar för terminologi på nationalspråken. En annan variabel som verkar inverka på inställningen till svenskan är riksansvar. Enheter som ansvarar för att utbilda svensk-kunniga experter inom sitt vetenskapsområde, för att Helsingfors universitet är

det enda universitet i Finland som undervisar i ämnet på svenska, verkar lägga större vikt vid svenskan än enheter som inte har riksansvar.

De svenskspråkiga studenterna tenderar att välja undervisning på svenska där det går, och väljer också svenska som tentamensspråk om de inte medvetet går in för att träna sin finska. Däremot finns det stora skillnader i motivationen bland de finskspråkiga studenterna att lära sig svenska. Studenter som utbildar sig till arbete i social- och hälsovårdsbranschen eller andra kommunala tjänster uttrycker en större motivation att lära sig svenska eftersom de ser ett behov av att kunna betjäna svenskspråkiga klienter eller patienter på deras modersmål. Studenter som sannolikt kommer att arbeta i finskspråkiga skolor, församlingar eller mediehus uttrycker mindre motivation att utveckla sina svenskkunskaper.

9 SLUTSATSER

Syftet med min studie har varit att undersöka hur väl Helsingfors universitet lyckas med sitt uppdrag att förmedla utbildning på finska och svenska för Finlands behov och fungera som en flerspråkig akademisk gemenskap. Som analysverktyg har jag använt dels Grins *policy-to-outcome path* (Grin, 2003) och Grins och Morings modell för hur man kan stödja ett minoritetsspråk genom att utveckla förmågan, möjligheterna och viljan att använda språket (Grin & Moring, 2002), se vidare delkapitel 9.3 på s. 182. I studien har jag studerat styrdokument och analyserat hur olika aktörer dels rapporterar, dels upplever att olika språk kan användas vid universitetet.

Som grund för min analys hade jag följande forskningsfrågor:

- Vilken policy har Helsingfors universitet för sin tvåspråkighet, och hur stöds denna policy?
- Hur väl lyckas Helsingfors universitet leva upp till språkpolicens mål?
- Om det finns ett glapp mellan policy och praxis – var uppstår glappet och vad beror det på?

Som svar på den första frågan kan jag konstatera att tvåspråkigheten vid Helsingfors universitet har stöd högt upp i makthierarkin både på samhällsnivå och universitetsnivå. Den får stöd både på juridisk nivå och i universitets egna styrdokument och dessa nivåer är i linje med varandra. Som svar på den andra frågan kan jag konstatera att universitetet i viss mån lyckas leva upp till språkpolicens mål. Universitetet utvärderar ständigt sin verksamhet vilket till exempel resulterar i tvåspråkiga examina som leder till goda kommunikativa färdigheter och ämneskunnande på både finska och svenska. Ett annat resultat är att man utvecklat intranätet, som fått mycket kritik: man kan här välja svenska som språk utan att riskera att helt gå miste om den information som inte finns översatt till svenska.

De lagstadgade 28 professurerna med ansvar för undervisning på svenska spelar en central roll för tvåspråkigheten liksom den prorektor som har explicit ansvar för tvåspråkigheten, och som uppbackas av svenska verksamhetsnämnden. De svenskkunniga professorerna, som är avsevärt fler än de lagstadgade 28, och övrig svenskkunnig personal spelar en central praktisk och symbolisk roll i och med att de bidrar till att det finns folk på olika enheter som kan ge service på svenska och har en förståelse för studenternas behov. Somliga aspekter på tvåspråkigheten fungerar bristfälligt, till exempel att de svenskspråkiga studenterna upplever att de har för få och för svaga språkliga förebilder för att de ska kunna utveckla sin akademiska kommunikation, att de inte vet om de blir rättvist bedömda om de skriver tentamina och uppsatser på svenska och att de inte kan lita på att tentamensfrågor är begripligt formulerade om de begär att få dem på svenska.

Som svar på den tredje frågan kan jag konstatera att det finns en klyfta mellan policy och praxis. I intervjumaterialet uttrycks både implicit och explicit att engelskan uppfattas som viktigare och mer användbar än svenskan, vilket leder till att svenskan nedprioriteras och att kunskaperna i svenska blivit sämre både vid och utanför universitetet. Att svenskan nedprioriteras motiveras ofta med rationalisering: dels är den numerära skillnaden mellan finska och svenska studenter stor, dels har engelska blivit det helt dominerande andra språket, på bekostnad av andra språk. Den ökade rörligheten inom universitetsvärlden har bidragit till bägge aspekterna på denna utveckling i och med att de svenskspråkiga studenterna numera är färre än det totala antalet studenter med andra förstaspråk, som i allmänhet betjänas på engelska.

Eftersom universitetet inte verkar i ett vakuum utan är en del av samhället och påverkas av trender och tendenser i det omgivande samhället kommer jag i detta avslutande kapitel att zooma in från den utbildningspolitik som råder i samhället till verksamheten vid universitetet. Dessutom gör jag en ytterligare inzoomning genom att fokusera på de svenskspråkiga studenterna. Universitetet har som konstaterats ett dubbelt nationellt uppdrag: dels att utbilda experter som kan finska och svenska för landets behov, dels att erbjuda utbildning för den finskspråkiga och den svenskspråkiga delen av befolkningen på lika villkor.

9.1 Utbildningsrelaterad språkpolitik

I takt med att internationaliseringen har ökat under 2000-talet har Finlands lagstadgade tvåspråkighet minskat. I och med att det blev frivilligt att skriva studentprovet i det andra inhemska språket i studentexamen har svenskundervisningen minskat på gymnasienivå och som en följd också kunskaperna i svenska. Även om landets tvåspråkighet i de nationella språken står kvar rent juridiskt har det fattats politiska beslut som undergrävt både inställningen till denna tvåspråkighet och de kunskaper som krävs för att Finland i praktiken ska kunna vara tvåspråkigt. Denna utveckling är tydlig också vid Helsingfors universitet. Engelskans utbredning har inte bara inverkat på de finskspråkigas kunskaper i svenska, utan också på de svenskspråkigas kunskaper i finska, och på båda språkgruppernas intresse för andra språk.

Ett annat politiskt beslut som inverkat på gymnasieelevernas språkkunskaper är det nya systemet för antagning till högskolestudier, som baserar sig på studentexamensprovet. De ämnen som ingår i avgångsbetyget från gymnasiet är av olika betydelse vid antagningen till universitet. Detta har lett till att många studerande i gymnasiet väljer att bara läsa obligatoriska språkkurser eftersom gymnasiestudier i matematik, som ger mest poäng, kräver så mycket arbete. Systemet har stött på hård kritik eftersom det inte beaktar vilken högskoleutbildning man söker till (Yle, u.å.). Högt betyg i den långa lärokursen i matematik ger högre poäng än högt betyg i den långa lärokursen i tyska även om man söker in till universitetet för att studera tyska. Högt betyg i fysik ger fler poäng än högt betyg i samhällskunskap även om man söker till en samhällsvetenskaplig utbildning (Yliopistovalinnat, u.å., a). Efter kritiken har högskolorna sett över poängsättningen i högskoleantagningen vilket har lett till att systemet förnyas med vissa justeringar år 2026 (Yliopistovalinnat, u.å., b; Yle, u.å.).

Eftersom vår vilja inte bara styrs av våra intressen utan också av ambitioner och framtidsplaner förfaller det rimligt att anta att de åtgärder som nämnts ovan har inverkat negativt på viljan att studera svenska i gymnasiet. Resultatet är att allt färre läser fler kurser i svenska än de obligatoriska. Det återstår att se vilken effekt det nya antagningssystemet kommer att ha för svenskan både vid Helsingfors universitet och utanför universitetet. Svenskkunskaperna bland den finskspråkiga delen av befolkningen står i samband med de svenskspråkiga finländarnas

möjligheter att använda svenska i samhället, vilket kan leda till, eller motverka, allmänna domänförluster för svenskans del.

Utvecklingen hittills går stick i stäv med Europakommissionens ramstrategi för flerspråkighet från 2006 (A New Framework Strategy for Multilingualism, 2006), enligt vilken varje student som blir utexaminerad från en högskola ska kunna två språk förutom modersmålet. Utvecklingen är ogynnsam med tanke på att flerspråkighet gynnar både regionen och individen själv i och med att flerspråkiga regioner tenderar att ha högre levnadsstandard och flerspråkiga individer ha högre inkomster (Hunziker & Magyar, 2017; se s. 32 i delkapitel 3.5). Eftersom engelska numera är ett språk man förväntas kunna ger kunskaper i engelska lägre ekonomiska fördelar än kunskaper i andra språk (Liwiński, 2019). I de nordiska länderna som är viktiga handelspartner för Finland kan goda kunskaper i svenska leda till åtminstone receptiva färdigheter i de skandinaviska språken och en hög utdelning för både individen och samhället.

9.2 Samverkan mellan policy och praxis

Inom universitetet är ambitionerna högt ställda vilket visar på en vilja på policy-nivå att sköta det lagstadgade uppdraget att utbilda svenskkunniga experter. Men trots att viljan är god finns det tecken på att policyn ofta urvattnas när den tillämpas i praktiken.

Om vi återgår till Grins *policy-to-outcome path* (FIGUR 1 på s. 6), och närmare bestämt nivåerna *outputs* och *outcomes*, kan vi notera att Helsingfors universitet utvärderar och justerar sina uttalade policyåtgärder (*overt policy actions*) i form av forskningsbaserade språkprinciper och fler svenskspråkiga och tvåspråkiga (finska/svenska) utbildningsprogram. Däremot kan man se att det i praktiken görs val som försvagar svenskans ställning (*covert policy actions*), t.ex. att inte säkerställa att det inom förvaltningen finns tillräckligt med personal som kan svenska eller att parallellspråkighet innebär finska och engelska och att svenskan glöms bort. Tillsammans leder policy och praxis till utfallet av språkpolicy (*outcome*). För att undersöka utfallet utifrån Grins och Morings indelning i förmåga, möjligheter och vilja (2002) ställde jag mig följande frågor (se delkapitel 1.1 på s. 4):

- Vilka språkkunskaper finns, vilka språkkunskaper upplever informanterna att de har och får?

- Vilka möjligheter erbjuds vid universitetet, hur upplevs dessa möjligheter på individnivå?
- Hur uttrycks universitets vilja att vara tvåspråkigt, vilka attityder till olika språk möter informanterna och vilka attityder har de själva?

Möjligheterna, språkkunskaperna och attityderna analyseras i kapitel 6, kapitel 7 och kapitel 8. Nedan följer en sammanfattning av samverkan mellan de tre aspekterna. Jag börjar med att redogöra för universitetets uttalade vilja och vad den leder till i form av möjligheter att studera på svenska och kunskaper i de båda nationalspråken. Sedan redogör jag för praxis som ibland står i konflikt med universitetets explicita policy och vad det leder till för språkkunskaper samt möjligheter och vilja att använda svenska vid universitetet.

9.2.1 Uttalade policyåtgärder (*overt policy actions*)

Under den tidsperiod som detta avhandlingsarbete omfattar (2007–2023) har Helsingfors universitet börjat utbilda klasslärare, ämneslärare och småbarnspedagoger på svenska, vilket tidigare skedde enbart vid Åbo Akademi. Detta har breddat det svenskspråkiga studieutbudet så att det finns sammanlagt fem kandidatprogram med flera olika studieinriktningar där man kan studera helt och hållet på svenska. Därtill finns nio utbildningsprogram där man kan avlägga minst en tredjedel av studierna på svenska, och som om man vill leder till en så kallad tvåspråkig examen. Detta visar att universitetet tar uppdraget med att utbilda svensk-kunniga experter på allvar. Inom övriga utbildningar är undervisningsspråket i regel finska även om enstaka kurser kan erbjudas på svenska eller engelska. Att man inom ett studieprogram utbildar lärare inverkar på vilket utrymme svenskan (och finskan) ges inom ämnet, likaså verkar riksansvar korrelera med att undervisning och terminologi på svenska ges särskild uppmärksamhet.

Också etableringen av de tvåspråkiga kandidatprogrammen är ett exempel på universitetets vilja att utveckla undervisningen så att dels de svenskspråkiga studenterna ska få tillgång till undervisning på svenska, dels att finskspråkiga studenter ska uppmuntras att ta del av svenskspråkig undervisning. Målet med de tvåspråkiga programmen är fler potentiella experter som kan verka på svenska i samhället. Att de tvåspråkiga kandidatprogrammen sedan pilotförsöken år 2010 inte bara har blivit ett bestående inslag i universitetets utbildningsutbud utan stadigt ökat så att de i dag finns vid nästan alla fakulteter visar att det finns

ett intresse för studier på svenska också bland de finskspråkiga studenterna. Så även om det har visat sig vara svårt att locka finskspråkiga studenter till enstaka svenskspråkiga kurser i det sedvanliga kursutbudet går det att öka studentunderlaget till den svenskspråkiga undervisningen genom att erbjuda större helheter som är meriterande i och med att det står på avgångsbetyget att studenten avlagt en tvåspråkig examen. De tvåspråkiga kandidatprogrammen har lett till att den svenskspråkiga undervisningen ordnas mer systematiskt och insiktsfullt än tidigare, i och med att minst en tredjedel av studierna i dessa måste ordnas på båda inhemska språken. I bästa fall leder det till att kurserna planeras språkmedvetet med inslag av terminologi och kurslitteratur på vardera språket oavsett undervisningsspråk på den aktuella kursen. De tvåspråkiga utbildningsprogrammen är ett potentiellt kostnadseffektivt sätt att arrangera svenskspråkig undervisning. Därtill utgör utbildningsprogrammen ”rum” där det ingår i konceptet att man använder både svenska och finska.

Många av de svenskspråkiga studenterna anser ändå att det är lite missvisande att säga att man kan studera på svenska vid Helsingfors universitet eftersom man inom flera av utbildningsprogrammen inte klarar av studierna utan att kunna finska. Som framgår av intervjun med universitetets rektor ses det inte som ändamålsenligt att Helsingfors universitet ska erbjuda kompletta utbildningar på tre språk, utan universitetet ses som ett tvåspråkigt universitet som tjänar ett tvåspråkigt samhälle och dess behov. Sitt uppdrag fullföljer universitetet genom att erbjuda utbildning på finska, svenska och engelska, och på det sättet bidra till möjligheterna att använda svenska i alla samhällsfunktioner i Finland. Genom studentens eget initiativ kan hen själv se till att använda svenska i studierna till exempel i tentamina och andra uppgifter. Det här kan kräva extra arbete eftersom kurslitteraturen och föreläsningarna ofta är på finska och engelska: det är krävande att bygga sin kunskap på flera olika språk även om den kognitiva – och praktiska – nyttan är stor (Marian & Shook, 2012; Bialystok & Craik, 2022; Hunziker & Magyar, 2017). Ett sätt att hjälpa svenskspråkiga studenter vore att lärare tar reda på nyckeltermerna⁶⁹ på svenska och lär ut dem till studenterna – oavsett modersmål. Ett sådant inslag i undervisningen skulle även gynna studenter med

69. Arbete med en finsk-engelsk-svensk termbank (*Vetenskapstermbanken i Finland*) pågår, men den svenska avdelningen lider brist på utvecklingsresurser.

andra modersmål och dessutom fungera som en påminnelse om att svenskan är en integrerad del av Helsingfors universitet.

Av intervjuerna framkommer att den svenska representationen upplevs som viktig, särskilt bland de svenskspråkiga studenterna. Att det finns en svensk prorektor, svenskspråkiga professorer och annan svenskkunnig undervisningspersonal på alla fakulteter samt information om svensk service är av avgörande vikt för universitetets tvåspråkighet. Den svenskkunniga personalen ger inte bara undervisning och service på svenska, utan bildar ett nätverk av inofficiella konsulter, översättare och mentorer som stöd för den svenska verksamheten vid Helsingfors universitet.

9.2.2 Motstridig praxis (*covert policy actions*)

I min studie av kovert praxis har jag identifierat sådan praxis som är motstridig med universitetets uttalade språkpolicy och närmare analyserat denna. Med begreppet motstridig praxis avser jag sådana förfaranden som går tvärtemot universitetets uttalade, overta språkpolicy. I mitt intervjumaterial framkommer motstridig praxis som kontroversiella uttalanden, det vill säga uttalanden som står i konflikt med universitetets styrdokument. Exempel på kontroversiella uttalanden är att förvaltningsdirektören erkänner att hen ofta har testat en persons engelskkunskaper i samband med en anställningsintervju men aldrig testat personens svenskkunskaper; att studenter anser att de borde ha rätt att själva välja vilka språkstudier som ska ingå i deras examen studerar – vilket förefaller självklart – men vilket i den aktuella kontexten implicit betyder att de ska kunna välja att inte studera svenska; att en dekan säger att det är oskäligt att tvåspråkigheten ska prioriteras framför andra uppgifter inom universitetet. I det sista uttalandet används överdrift som medel för att rättfärdiga att svenskan kanske inte får det utrymme som den borde få vid ett tvåspråkigt universitet. Dessa uttalanden illustrerar hur urvattningen av tvåspråkigheten går till. Styrdokumentet säger ett men man väljer att agera annorlunda, och motiverar detta med hänvisningar till förnuft, nytta (andra språk är mer användbara), tidsbrist, ekonomi, brist på utrymme eller brist på personal med kunskaper i svenska. Det är svårt att veta hur utbredda dessa attityder är, och i och med att personer i ledande ställning omfattar dem är det förstaeligt att även deras underställda tar åt sig av uppfattningen att tvåspråkighet handlar om att ge utrymme för finska och engelska. Finskan är arbetsspråket (och dessutom det administrativa språket vid universitetet) och man

ger utrymme åt engelskan för att vara inkluderande och internationell. Tanken är att om det finns svenskspråkiga som inte är så bra på finska förstår de åtminstone engelska. Att svenskan görs osynlig genom att den ofta ignoreras eller glöms bort blir en ond cirkel där osynligheten bidrar till att svenskan återkommande glöms bort, vilket i sin tur naturligtvis ökar dess osynlighet.

Att uttalade språkpolicyer får en motstridig tillämpning leder till exempel till att fakulteter och utbildningsprogram inte klart uttalar vem som ansvarar för tentamensfrågor på svenska eller vem som ska bedöma tentamina och andra uppgifter som skrivits på svenska. Om tentamina ska produceras och bedömas av lärare som har bristfälliga kunskaper i svenska (förmåga) inverkar det på studenternas möjligheter att använda svenska (möjligheter). Arbeten som lämnas in för granskning på svenska måste kunna bedömas rättvist, vilket i nuläget inte alltid är fallet. Många studenter vittnar om osäkerhet om hur de kommer att bedömas och en känsla av att de blivit missförstådda och felaktigt bedömda. Det kan handla om att de får lägre betyg än de förtjänat för att tentatorn eller läraren inte förstått vad de skrivit. Men det motsatta inträffar också: arbetet bedöms högre än det förtjänar för att studenten säkert ska vara nöjd och inte ifrågasätta tentatorns språkkompetens. Rätten att tentera och utföra andra uppgifter på svenska är viktig för att upprätthålla möjligheterna att använda svenska vid universitetet, men att studenterna väljer att kommunicera på svenska får inte äventyra deras rättssäkerhet. Studenterna har stor förståelse för att alla inte kan svenska, vilket också framkommer i intervjuerna. De är medvetna om sina rättigheter och upplever det som kränkande när rättigheterna negligeras eller glöms bort, men de vill samtidigt inte vara besvärliga vilket i sin tur kan påverka deras fortsatta studier.

9.3 *Policy-to-outcome path* som analysverktyg för språkpolicy

I denna avhandling har jag analyserat verksamheten vid Helsingfors utifrån Grins och Morings (2002) modell för hur man kan stödja ett minoritetsspråk. Jag har läst styrdokument och analyserat intervjuer med beslutsfattare vid universitetet och fokusgruppintervjuer med undervisningspersonal, lägre administrativ personal och studenter för att få reda på hur beslutsfattarna tänkt när de förverkligar universitetets tvåspråkighet och hur de som påverkas av besluten upplever att denna fungerar.

Grins och Morings modell (Grin & Moring, 2002) utgår ifrån tre förutsättningar som är nödvändiga för att man ska kunna stöda ett minoritetsspråk: förmåga, möjligheter och vilja att använda språket. Överfört på Helsingfors universitet handlar det om

- att studenterna kan svenska tillräckligt väl för att kunna ha det som studiespråk
- att studenterna vid Helsingfors universitet har möjlighet att studera på svenska
- att det finns en vilja bland både personal och studenter att använda svenska inom verksamheten vid universitetet.

Att undersöka ett så stort och komplext studieobjekt som ett levande universitet i ständig förändring är en uppgift som ofta känts som att fånga solkatter: man får fatt i något men så sker en omstrukturering och ens uppgifter förändras. Att följa med i den ständiga förändringen har gjort det möjligt för mig att studera hur policy leder till praxis men också tvärtom, som till exempel hur den första uppsättningen språkprinciper utvärderades och ledde till mer preciserade språkprinciper, eller hur de tvåspråkiga kandidatprogrammen kom till och blev ett koncept som spridit sig till allt fler utbildningsprogram vid universitetet.

När det gäller möjligheterna att studera på svenska har utvecklingen i huvudsak gått i en tydligare riktning vad policyn beträffar. Exempel på policyåtgärder (*outputs*) är examensreformen och indelningen i utbildningsprogram snarare än institutioner som har lett till en tydligare arbetsfördelning vad svenskan beträffar. Andra policyåtgärder är att man startat fler svenskspråkiga kandidatprogram och tack vare de tvåspråkiga utbildningsprogrammen (fler kandidatprogram samt utbildningsprogram i medicin) blir resultatet (*outcome*) att fler studenter än de svenskspråkiga tar del av undervisning på svenska. Ett resultat är också att det är fler kandidatprogram än de uttryckligen svenskspråkiga som kan garantera att en viss andel kurser har svenska som undervisningsspråk undervisas på svenska (*outcome*). Negativa följder är att svenskan har blivit osynligare utanför de direkt svensk- eller tvåspråkiga utbildningsprogrammen; svenska syns alltmer sällan i e-postkommunikation och på skyltar; svenska används i allt mindre utsträckning på större möten som ofta sker på distans och eventuellt simultantolkas till engelska (*outcome*). Generellt har den icke-svenskspråkiga personalens svenskkunskaper minskat, vilket betyder att en allt större del av ansvaret för den svenska

servicen vid universitetet ligger på den svenskspråkiga undervisningspersonalen. Denna utveckling beror som konstaterats inte enbart på utvecklingen inom universitetet utan på den allmänna samhällsutvecklingen och språkpolitiken.

Vad förmågan, det vill säga språkkunskaperna, beträffar finns en allmän tendens till att engelskan och andra språk inverkar på studenternas språkkunskaper i deras förstaspråk. Vad de svenskspråkiga studenterna beträffar spelar också den omgivande finskan en roll när det gäller språkkänsla och stilistisk säkerhet. I regel är svenskan trots allt de svenskspråkiga studenternas starkaste akademiska språk, även hos dem som identifierar sig som tvåspråkiga, och de flesta studenter med svensk skolbakgrund söker sig till svenskspråkiga utbildningsprogram om sådana finns i det ämne de vill studera. Som konstaterats har svenskkunskaperna även hos den finskspråkiga delen av studenterna och personalen minskat till följd av demografi, utbildningspolitiska beslut och den ökande internationaliseringen.

En följd av de minskade svenskkunskaperna är en minskad vilja hos icke-svenskspråkiga personer att använda svenska i olika sammanhang och att vidareutveckla sina kunskaper i språket. Även om universitetet har en vilja att sköta sitt uppdrag som tvåspråkigt universitet, en vilja som syns i universitetets strategiska planering, finns det ett glapp mellan universitetets traditionella tvåspråkiga (finska–svenska) policy och dess numera rådande tvåspråkiga (finska–engelska) praxis, som beror på en samverkan mellan attityder och språkkunskaper som allt mer sällan omfattar goda kunskaper i svenska.

Samhällsutvecklingen kännetecknas av pendelrörelser, och vilka språk som anses nyttiga och vilka som inte gör det har varierat över tid. I mitt intervju-material liknas till exempel de obligatoriska svenskstudierna vid de obligatoriska studier i latin som ingick i vissa examina på 1960-talet (se s. 160 i avsnitt 8.2.1). Under de senaste årtiondena har engelskan kommit att dominera till den grad att det i nuläget råder en stor oro för finländarnas allt mer ensidiga språkkunskaper, och det har höjts kritiska röster mot såväl sloandet av studentsvenskan som det nya antagningsförfarandet till högskolorna. Det nya antagningsförfarandet till högskolorna har redan omprövats – framtiden får utvisa om man kommer att ompröva även det andra inhemska språkets frivillighet i studentexamen. Utan tillräcklig svenskundervisning i skolorna blir det svårt för landets enda mångvetenskapliga tvåspråkiga universitet att förse landet med experter som kan betjäna medborgarna på båda nationalspråken.

Även om den svenskspråkiga befolkningen i Finland är en till antalet välmående minoritet, som inte behöver direkta revitaliseringsåtgärder, är det viktigt att bromsa upp trenden med att göra svenskan allt mindre synlig i Finland också utanför universitetet (i myndighetsservice och -information, i gatubilden, i reklamannonser, på produktförpackningar och så vidare) om Finland fortsatt ska ha en levande tvåspråkighet. Som analysmetod för att utveckla åtgärder för att stärka tvåspråkigheten har modellen med möjligheter, förmåga och vilja visat sig vara ett mångsidigt och användbart verktyg. Ändå har det inte varit fritt från utmaningar att tillämpa en modell som kanske primärt är utvecklad för att värna om språk som också står i juridisk minoritetsställning (till exempel olika samiska språk i Finland) på ett språk som har officiell status och kan ses som ett av landets samhällsbärande språk. Till exempel frågan om huruvida minoriteten själv har tillräckliga kunskaper i minoritetsspråket får lite olika betydelse om man jämför svenskan i Finland med en liten minoritet med svagare juridisk ställning. De flesta finlandssvenskar behärskar svenska och det finns goda möjligheter till utbildning på svenska. Det finns ändå en överhängande risk hos minoritetsspråk i allmänhet att en yngre generation aldrig utvecklar modersmålsfärdigheter i minoritetsspråket på grund av brist på domäner där man kan använda språket och negativa attityder hos omgivningen.

Variabler som språkkunskaper hos andra än minoriteten själv och viljan på central nivå, fakultetsnivå och individnivå har ibland känts svåra att skilja åt och analysera. Trots det anser jag att modellen och ramverket möjligheter, förmåga och vilja har gett studien en struktur som hjälpt mig hålla fokus genom de strukturella förändringarna inom universitetet. Modellen har varit ett fungerande redskap för att utvärdera universitetets språkpolicy (*output*), som är ambitiös när det gäller arterna finska, svenska och engelska i det språkliga ekosystem som universitetet utgör – och dess effekt (*outcome*), som har sina brister. De största bristerna är otillräcklig uppföljning av språkprinciperna (vilja) vilket leder till att agerande som strider mot dem inte påtalas. Därtill är den språkpolitiska utvecklingen i samhället, som leder till allt ensidigare språkkunskaper (förmåga), en utmaning för tvåspråkigheten. I min studie har jag tillämpat Grins och Morings modell för hur man kan stödja ett minoritetsspråk (Grin & Moring, 2002) i en fallstudie av en samhällelig funktion som inte tidigare har utforskats ur detta perspektiv, med resultat som tydliggör såväl tillkortakommanden som framgångsfaktorer.

Modellen har visat sig fungera som ett analysverktyg som kan tillämpas av andra forskare.

9.4 Avslutning

Jag hoppas att min studie i tillräckligt hög grad även har lyckats ge exempel på god praxis som kan spridas inom universitetet och till andra högskolor och samhällsdomäner – till exempel parallellspråkighet, tvåspråkiga utbildningsprogram, språkkurser och kartläggning av språkkunskaperna inom en institution för att se till att utbud och efterfrågan möts. Det här är åtgärder som kan motverka domänsförluster och, för att citera universitetets rektor, göra mångspråkigheten till en resurs som ska finnas till för alla. Det är viktigt att det finns tydliga regler och språkprinciper, och att principerna följs upp. Det är också viktigt med information så att studenterna till exempel vet vid vilka program man klarar sig på svenska, och att utbildningsprogrammen har tydliga strategier för att säkerställa att studenternas arbeten bedöms rättvist och att tentamensfrågorna håller god kvalitet. Men utöver reglerna, som finns till för att säkerställa någon form av miniminivå, är det också välkommet med flexibilitet och praktiska lösningar som långsiktigt gynnar och inkluderar så många som möjligt. Både inom och utanför universitetet tenderar finlandssvenskar att inte vilja vara till besvär eller uppfattas som arroganta, vilket leder till att många undviker att begära svensk service om den inte tydligt står till buds. Detta leder i sin tur till färre möjligheter att använda svenska för dem som gärna gör det. I takt med att chansen att faktiskt få service på svenska minskar och det finns en risk för att uppfattas som otrevlig, verkar många anse att det inte är värt risken att be om service på svenska i olika sammanhang (Lindell, 2021, s. 107). Samtidigt leder detta till språkval som exkluderar andra än finlandssvenskarna från det svenska i Finland.

Ett sätt att förbättra den svenska servicen vid en enhet – ett universitet eller någon annan enhet – vore att kartlägga vilka språkkunskaper som finns bland personalen och hos vem det finns en vilja att använda ett språk eller att utveckla kunskaperna i ett (eller flera) språk till den nivå att språket kan fungera som ett arbetspråk. Det är svårt att tvinga folk att använda olika språk i arbetet. Men genom att utreda var det finns vilja och sedan bereda möjligheter för personalen att vid behov utveckla sina språkkunskaper vore ett sätt att öka möjligheterna för olika språkgrupper att få kommunicera på sitt starkaste språk. Detta är också

förenligt med Finlands språklag (423/2003, 2 §). Att undvika att göra antaganden om till exempel folks språkkunskaper eller attityder och i stället välja språk enligt flexibla överenskommelser kan förhoppningsvis leda till inkluderande miljöer där vi ömsesidigt vågar använda varandras språk och utöka våra språkkunskaper. Med inklusion och mångfald som mål kan vi öka möjligheterna, kunskaperna och viljan att använda tre och flera språk vid Helsingfors universitet.

LITTERATUR

- Altheide, D.L., Johnson, J.M., Bloom, L., Lahey, M., Bloor, M.J., Burgess, R.G., Clavarino, A.M., Najman, J.M., Silverman, D., Cobb, A.K., Hagemaster, J.N., Cook, G., Corbin, J., Strauss, A.L., Crabtree, B.F., Miller, W.L., d'Agincourt-Canning, L., Cox, S.M., Daly, J., ... West, P. (2003). Transcription quality. I J.A. Holstein & J.F. Gubrium (Red.), *Inside interviewing* (s. 266–287). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781412984492>
- Bahtina, D. & ten Thije, J.D. (2012). *Receptive multilingualism*. Wiley.
- Berthoud, A.-C., Grin, F. & Lüdi, G. (Red.). (2013). *Exploring the dynamics of multilingualism. The DYLAN project*. John Benjamins.
- Bialystok, E. & Craik, F.I.M. (2022). How does bilingualism modify cognitive function? Attention to the mechanism. *Psychonomic Bulletin & Review*, 29, 1246–1269. <https://doi.org/10.3758/s13423-022-02057-5>
- Björklund, S. (1998). Målet för språkbud är ett mångsidigt och användbart andraspråk. I T. Sirén (Red.), *Språkbud i ett nötskal* (s. 23–26). Vasa universitet. Hämtad från https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_951-683-662-3.pdf
- Björklund, S. & Mård-Miettinen, K. (2011). Integrating multiple languages in immersion: Swedish immersion in Finland. I D.J. Tedick, D. Christian & T.W. Fortune (Red.), *Immersion education: Practices, policies, possibilities* (s. 13–35). Multilingual Matters.
- Blommaert, J. (1999). The debate is open. I J. Blommaert (Red.), *Language ideological debates* (s. 1–38). De Gruyter Mouton.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. George Allen & Unwin.
- Bortone, P. (2021). *Language and nationality. Social inferences, cultural differences, and linguistic misconceptions*. Bloomsbury Academic.
- Burszty, L., Egorov, G., Haaland, I.K., Rao, A. & Roth, C. (2022). *Justifying dissent*. National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w29730>

- Buss, M. & Laurén, C. (1998). Samhället som språklärare i språkbud. I T. Sirén (Red.), *Språkbud i ett nötskal* (s. 8–14). Vasa universitet. Hämtad från https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_951-683-662-3.pdf
- Börestam, U. (1985). Språkförståelse och språkpreferenser i internordisk kommunikation på Island. *Språk i Norden*, 1985, 71–88.
- Börestam Uhlmann, U. (1994). *Skandinaver samtalar: språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar*. [Doktorsavhandling]. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Castrén, K. (2012). *Interaktion på två språk: en samtalsanalytisk studie om receptiv flerspråkighet i finsk-svenska samtal*. [Magisteruppsats]. Helsingfors universitet.
- Cenoz, J., Genesee, F. & Gorter, D. (2014). Critical analysis of CLIL: Taking stock and looking forward. *Applied Linguistics*, 35(3), 243–262. <https://doi.org/10.1093/applin/amto11>
- Center for internationalisering og parallelsproglighed. (u.å.). *Om parallelsproglighed*. Hämtad 29 januari 2023 från https://cip.ku.dk/om/om_parallelsproglighed/
- Chen, S. (1999). Sociology of language. I N. H. Hornberger & P. Corson (Red.), *Encyclopedia of language and education. Volume 8: Research methods in language and education* (s. 1–13). Springer.
- Coleman, J. A. (2006). English-medium teaching in European higher education. *Language Teaching*, 39(1), 1–14. <https://doi.org/10.1017/S026144480600320X>
- Cook, G. (2005). Calm seas or troubled waters? Transitions, definitions and disagreements in applied linguistics. *International Journal of Applied Linguistics*, 15(3), 282–301.
- Cooper, R. L. (1989). *Language planning and social change*. Cambridge University Press.
- Corder, S. P. (1973). *Introducing applied linguistics*. Penguin Education.
- Creutz, K. (2022). *Synen på det svenska i Finland inom fosterländska rörelser*. Magma.
- Crystal, D. (2004). *The language revolution*. Polity Press.
- Cummins, J. (2014). To what extent are Canadian second language policies evidence-based? Reflections on the intersection of research and policy. *Frontiers in Psychology*, 5, 358. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00358>
- Dalton-Puffer, C. (2007). *Discourse in Content and Language Integrated Learning (CLIL) classrooms*. John Benjamins.

- Dalton-Puffer, C. (2008). Outcomes and processes in Content and Language Integrated Learning (CLIL): Current research from Europe. I W. Delanoy & L. Volkmann (Red.), *Future perspectives for English language teaching* (s. 139–157). Universitätsverlag Winter.
- Dalton-Puffer, C., Nikula, T. & Smit, U. (Red.). (2010). *Language use and language learning in CLIL classrooms*. John Benjamins.
- Delsing, L.-O. & Lundin Åkesson, K. (2005). *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska*. Nordiska ministerrådet.
- Dialang*. (u.å.). Lancaster university. Hämtad från <https://dialangweb.lancaster.ac.uk/>
- van Dijk, T.A. (Red.). (1997). *Discourse as social interaction*. Sage.
- Eberhard, D.M., Simons, G.F. & Fennig, C.D. (Red.). (2022). *Ethnologue: Languages of the world* (25:e uppl.). SIL International. Hämtad från <http://www.ethnologue.com>
- Engman, M. (2016). *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922* (Finlands svenska historia, 3). Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Europarådet. (u.å.). *Den globala skalan*. Hämtad från <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045bc79>
- Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk*. (1992). Europarådet. Hämtad från http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/070919/cecaf84a8488fc6d62df28do494fa8d8/1548.pdf
- Europeiska rådet. (2002). *Ordförandeskapets slutsatser: Europeiska rådet i Barcelona den 15–16 mars 2002*. Hämtad 13 januari 2023 från <https://www.consilium.europa.eu/media/20938/71069.pdf>
- Fettes, M. (1997). Language planning and education. I R. Wodak & D. Corson (Red.), *Encyclopedia of language and education. Volume 1: Language policy and political issues in education* (s. 13–22). Kluwer Academic.
- Finnäs, F. (2013). *Finlandssvenskarna 2012. En statistisk rapport*. Svenska Finlands folkting.
- Finnäs, F. (2015). Tvåspråkiga familjer och deras betydelse för demografin. I M. Tandefelt (Red.), *Gruppspråk, samspråk, två språk* (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, 799. Svenskan i Finland – i dag och i går, 1:2) (s. 221–252). Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Finnäs, F. (2018). ”Det ser bra ut ur finlandssvensk synvinkel”. I A. Rotkirch, V. Berg och F. Finnäs, *Svenskspråkigas fruktsamhet i Finland. Vilka är skillnaderna mellan språkgrupperna?* Agenda. Hämtad 2 februari 2023 från https://agenda.fi/wp-content/uploads/2018/06/Finlandssvensknativitet_uppdaterad_slutgiltig_webb-compressed-6.pdf
- Finlands grundlag* (731/1999).
- Fishman, J. A. (1972). *Sociolinguistics: A brief introduction*. Newbury House.
- Fishman, J. A. (2006). Language policy and language shift. I T. Ricento (Red.), *An introduction to language policy: Theory and method* (s. 311–328). Blackwell.
- Folktinget. (2010). *Svenskt i Finland*. Hämtad 29 januari 2023 från http://www.folktinget.fi/Site/Data/1597/Files/SVENSK_i_FINLAND.pdf
- From, T. & Sahlström, F. (2016). Shared places, separate spaces: constructing cultural places through two national languages in Finland. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 61(4), 465–478. <https://doi.org/10.1080/00313831.2016.1147074>
- Gal, S. (2011). Polyglot nationalism. Alternative perspectives on language in 19th century Hungary. *Langage et société*, 136(2), 31–54.
- Gazzola, M. (2016). *Research for CULT committee – European strategy for multilingualism: benefits and costs*. Europaparlamentet. <https://doi.org/10.2861/491411>
- Gazzola, M. & Grin, F. (2013). Is ELF more effective and fair than translation? An evaluation of the EU’s multilingual regime. *International Journal of Applied Linguistics*, 23(1), 93–107.
- Geber, E. (2010). *Den obligatoriska svenskan i Finland*. Magma.
- Genesee, F. (2004). What do we know about bilingual education for majority-language students? I T.K. Bhatia & W.C. Ritchie (Red.), *The handbook of bilingualism* (s. 547–576). Blackwell.
- Godenhjelm, S. & Moring, T. (2010). *Det sammanhållande kittet – en studie av minoritetsmedier i Europa*. Magma.
- Godenhjelm, S., Saarinen, T. & Östman, J.-O. (2014). Landrapport Finland: Utgångspunkter för en fungerande parallellspråkighet. I F. Gregersen (Red.), *Hvor parallelt? Om parallellspråkighet på Nordens universitet* (s. 323–425). Nordiska ministerrådet.
- Godenhjelm, S. & Östman, J.-O. (2011). Språket i staten – staten i språket: en dialog mellan discipliner. I S. Niemi & P. Söderholm (Red.), *Svenskan*

- i Finland* 12 (s. 53–62). Hämtad 1 februari 2024 från <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/20468>
- Gregersen, F. (Red.). (2014). *Hvor parallelt? Om parallellspråkighet på Nordens universitet*. Nordiska ministerrådet.
- Gregersen, F. & Josephson, O. (2014). Språkpolitik och internationalisering på nordiska universitet. I F. Gregersen (Red.), *Hvor parallelt? Om parallellspråkighet på Nordens universitet* (s. 35–53). Nordiska ministerrådet.
- Grin, F. (2003). *Language policy evaluation and the European charter for regional or minority languages*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230502666>
- Grin, F. & Moring, T. (2002). *Support for minority languages in Europe*. EU-kommissionen. Hämtad 23 januari 2023 från https://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/Smile_report_2002_Final.pdf
- Grin, F. & Vaillancourt, F. (1999). *The cost-effectiveness evaluation of minority language policies: Case studies on Wales, Ireland and the Basque Country*. European Centre for Minority Issues (ECMI).
- Grosjean, F. (2008). *Studying bilinguals*. Oxford University Press.
- Grünbaum, C. & Reuter, M. (2013). *Att förstå varandra i Norden – språkråd till nordbor i nordiskt samarbete*. Nordiska ministerrådet/Kulturkontakt Nord.
- Haarmann, H. & Holman, E. (2001). The impact of English as a language of science in Finland and its role for the transition to network society. I U. Ammon (Red.), *The dominance of English as a language of science: Effects on other languages and language communities* (s. 229–260). De Gruyter Mouton.
- Halliday, M. A. K. (1990). New ways of meaning. The challenge to applied linguistics. *Journal of Applied Linguistics*, 6, 7–36.
- Haugen, E. (1972). The ecology of language. I *The ecology of language: Essays by Einar Haugen, selected and introduced by Anwar S. Dil*. Stanford University Press.
- Heikel, I. A. (1940). *Helsingfors universitet 1640–1940*. Helsingfors universitet.
- Helander, M. (2015). *Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland*. Svenska kulturfonden.
- Heller, M. (2007). Bilingualism as ideology and practice. I M. Heller (Red.), *Bilingualism: a social approach* (s. 1–22). Palgrave Macmillan.
- Helsingfors stadskansli. (2022). *Helsingfors i siffror 2022*. Hämtad från https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/22_06_15_Helsingfors_i_siffror_2022.pdf
- Helsingfors universitet. (2006). *Strategi för Helsingfors universitet 2007–2009*.

- Helsingfors universitet. (2007). *Språkprinciper för Helsingfors universitet*. Hämtad 30 augusti 2022 från <https://docplayer.fi/5883902-Helsingin-yliopiston-kieliperiaatteet-sprakprinciper-for-helsingfors-universitet-university-of-helsinki-language-policy.html>
- Helsingfors universitet (2012). *För världens bästa. Helsingfors universitets strategi 2013–2016*.
- Helsingfors universitet. (2014). *Helsingfors universitets språkprinciper. Från riktlinjer till fungerande flerspråkighet*. <http://hdl.handle.net/10138/160446>
- Helsingfors universitet. (2015a, 15 april). *Instruktion för Helsingfors universitet*. Hämtad 1 februari 2023 från https://www.helsinki.fi/assets/drupal/2022-11/hy_johtosaanto_sv_220126.pdf
- Helsingfors universitet. (2015b, 15 april). *Examens- och rättssäkerhetsinstruktion för Helsingfors universitet*. Hämtad 1 februari 2023 från https://www.helsinki.fi/assets/drupal/2022-11/Tutkinto_oikeusturvajohtosaanto_2018_su_muut_210616_SV.pdf
- Helsingfors universitet. (2019). *Tvåspråkig kandidatexamen*. Hämtad 8 augusti 2022 från <https://guide.student.helsinki.fi/sv/artikel/tvasprakig-kandidatexamen>
- Helsingfors universitet. (2021). *Verktyslåda för främjande av tvåspråkighet för utbildningsprogram och fakulteter*.
- Helsingfors universitet. (2022). *Det tvåspråkiga universitetet*. Hämtad 30 augusti 2022 från <https://www.helsinki.fi/sv/om-oss/det-har-ar-helsingfors-universitet/det-tvasprakiga-universitet#section-446>
- Helsingfors universitet. (u.å., a). *Campus*. Hämtad 26 januari 2024 från <https://www.helsinki.fi/sv/om-oss/det-har-ar-helsingfors-universitet/campus>
- Helsingfors universitet. (u.å., b). *Instruktion för svenska verksamhetsnämnden*. Hämtad 24 januari 2024 från <https://flamma.helsinki.fi/documents/35906/o/Instruktion+f%C3%B6r+Svenska+verksamhetsn%C3%A4mnden.pdf/9400d57a-1141-9f26-1abd-d59b1bc52502>
- Helsingfors universitet. (u.å., c). *Helsingfors universitets strategi 2017–2020*. Hämtad 15 februari 2023 från <http://strategia.helsinki.fi/se/>
- Helsingfors universitet. (u.å., d). *Helsingfors universitets strategi 2021–2030: Med vetenskapens kraft – för världens bästa*. Hämtad 15 februari 2023 från <https://www.helsinki.fi/sv/om-oss/strategi-ekonomi-och-kvalitet/strategi-2021-2030/hela-strategin>

- Helsingfors universitet. (u.å., e). *Sök till statsvetenskapliga*. Hämtad 30 januari 2024 från <https://www.helsinki.fi/sv/statsvetenskapliga-fakulteten/utbildning-och-undervisning/sok-till-statsvetenskapliga>
- Helsingfors universitets rapportservice. (u.å.). *Ilmoittautuneet tutkinto-opiskelijat äidinkielen mukaan, koko yliopisto ja tiedekunnittain*. Hämtad 24 januari 2024 från <https://rapocloud.it.helsinki.fi/analytics/saw.dll?Dashboard>
- Hildén, R. & Luodonpää-Manni, M. (2022). Inledning. I R. Hildén & M. Luodonpää-Manni (Red.), *Glädje i språklärandet. Kunskap och goda modeller för en mångsidigare språkundervisning* (s. 39–61). Svenska kulturfonden.
- Hornberger, N.H. (2006). Frameworks and models in language policy and planning. I T. Ricento (Red.), *An introduction to language policy: Theory and method* (s. 24–41). Blackwell.
- House, J. (2003). English as a lingua franca: A threat to multilingualism? *Journal of Sociolinguistics*, 7(4), 556–578.
- Hult, F.M. (2012). English as a transcultural language in Swedish policy and practice. *TESOL Quarterly*, 46(2), 230–257.
- Hultgren, A.K., Gregersen, F. & Thøgersen, J. (2014). *English in Nordic universities: Ideologies and practices*. John Benjamins.
- Hunziker, L. & Magyar, A. (2017). *Regional and minority languages in Europe today*. Europarådet.
- Hülmbauer, C. & Seidlhofer, B. (2013). English as a lingua franca in European multilingualism. I A.-C. Berthoud, F. Grin & G. Lüdi (Red.), *Exploring the dynamics of multilingualism. The DYLAN project* (s. 387–406). John Benjamins.
- af Hällström-Reijonen, C. (2010). Ett sekel av kamp mot finlandismer. *Maal Og Minne*, 102(2), 102–133. Hämtad 31 januari 2024 från <https://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/286>
- Hämäläinen, P.K. (1968.) *Nationalitetskampen och språkstriden i Finland 1917–1938*. Schildts.
- Jaatinen, P. (2005). *Ammattikorkeakouluopiskelijan kielitaito – harhaa vai hallintaa?* Satakunnan ammattikorkeakoulu.
- Jauhojärvi-Koskelo, C. & Palviainen, Å. (2011). ”Jag studerar gärna svenska men är inte nöjd med det jag kan”. Motivation, attityder och färdigheter i svenska hos finska universitetsstudenter. I T. Juurakko-Paavola & Å. Palviainen (Red.), *Svenskan i den finska skolan och högre utbildningen. Om kunskaper och*

- motivation genom olika utbildningsstadier* (s. 81–102). Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämtad 31 januari 2024 från <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/45444>
- Kaplan, R. B. (2001). English – the accidental language of science? I U. Ammon (Red.), *The dominance of English as a language of science: Effects on other languages and language Communities* (s. 3–26). De Gruyter Mouton.
- Kaplan, R. B. & Baldauf, R. B. (2005). Language planning in Hungary, Finland and Sweden: Some common issues. I R. B. Kaplan & R. B. Baldauf (Red.), *Language planning and policy in Europe, vol. 1. Hungary, Finland and Sweden* (s. 6–21). Multilingual Matters.
- Karjalainen, S. & Lehtonen, T. (2005). *Että osaa ja uskaltaa kommunikoida – akateemisissa ammateissa tarvittava kielitaito työntekijöiden ja työnantajien kuvaamana*. Helsingfors universitet.
- Klinge, M. (1979). *Helsingfors universitet – en historik*. Helsingfors universitet.
- Klinge, M. (1989). *Helsingfors universitet 1640–1990. Del II: Kejsarliga Alexanders universitetet 1808–1917*. Otava.
- Kloss, H. (1969). *Research possibilities on group bilingualism: a report*. International Centre for Research on Bilingualism.
- Kristinsson, A. P. & Hilmarsson-Dunn, A. (2012). Unequal language rights in the Nordic language community. *Language Problems and Language Planning*, 36(3), 222–236.
- Kymlicka, W. & Patten, A. (Red.). (2003). *Language rights and political theory: Context, issues and approaches*. Oxford University Press.
- Kyrkolag (1054/1993).
- Lag om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda (424/2003).
- Lag om ortodoxa kyrkan (985/2006).
- Lag om Rundradion Ab (1380/1993).
- Laitinen, M. (2020). *Empirical perspectives on English as a lingua franca (ELF) grammar*. Wiley. <https://doi.org/10.1111/weng.12482>
- Lasagabaster, D. & Sierra, J. M. (2010). Immersion and CLIL in English: more differences than similarities. *ELT Journal*, 64(4), 367–375.
- Leinonen, T. & Tandefelt, M. (2000). *Svenskan i Finland – ett språk i kläm? Unga finlandssvenskars modersmål*. Svenska handelshögskolan.
- Liebkind, K. & Sandlund, T. (2006). *Räcker det med svenskan? Om finlandssvenskarnas anknytning till sina organisationer*. Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Lindell, M. (2021). *Språkbarometern 2020*. Justitieministeriet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-852-3>
- Lindgren, K. & Lindgren, A.-R. (2005). Språkbyten bland ståndspersonerna i storfurstendömet Finland. I G. Bladh & C. Kuvaja (Red.), *Dialog och särart. Människor, samhällen och idéer från Gustav Vasa till nutid* (s. 256–319). Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lindgren, K., Lindgren, A.-R. & Saari, M. (2011). From Swedish to Finnish in the 19th century: a historical case of emancipatory language shift. *International Journal of the Sociology of Language*, 2011(209), 17–34. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2011.019>
- Lindholm, J. & Rantamäki, R. (2015). *Unis studentbarometer 2014*. Helsingfors universitet.
- Lindström, J. K. (2012). Different languages, one mission? Outcomes of language policies in a multilingual university context. *International Journal of the Sociology of Languages*, 2012(216), 33–54. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2012-0038>
- Lindström, J. K. & Saari, M. (2010). Språklig mångfald inom den högre utbildningen. Att analysera policy och praktik. I L.-G. Andersson, O. Josephson, I. Lindberg & M. Thelander (Red.), *Språkvård och språkpolitik. Svenska språknämndens forskningskonferens i Saltsjöbaden 2008* (s. 234–251). Norstedts.
- Lindström, J. K. & Sylvén, J. (2014). Local majority and minority languages and English in the university. The University of Helsinki in a Nordic comparison. I A. K. Hultgren, F. Gregersen & J. Thøgersen (Red.), *English in Nordic universities: Ideologies and practices* (s. 147–164). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/wlp.5.07lin>
- Liwiński, J. (2019). The wage premium for foreign language skills. *Empirica*, 46, 691–711. <https://doi.org/10.1007/s10663-019-09459-0>
- Londen, M. & Östman, J.-O. (2012). Ambivalens och ansvar: Domänförlust som implicit process vid ett tvåspråkigt universitet. *Nordand*, 7(2), 113–142.
- Lundin, K. (2018). Att tänka om kring den internordiska språkförståelsen: den språkliga arenan i Norden och Skandinavien i dag. *Nordicom Information*, 40(2), 10–14.
- Marian, V. & Shook, A. (2012). The cognitive benefits of being bilingual. *Cerebrum*, 2012(13). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3583091/>
- Markelin, L. & Kepsu, K. (2021). *Den svenskspråkiga ungdomsbarometern 2020: Del 2. Språk, medier och hobbyer*. Magma.

- Martin, J. & White, P.R.R. (2005). *The language of evaluation: Appraisal in English*. Palgrave Macmillan.
- Mattfolk, L. (2011). *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*. Helsingfors universitet.
- Meierkord, C. (2006). Introduction. *International Journal of the Sociology of Language*, 2006(177), 1–8.
- Meyer, M. (2001). Between theory, method, and politics: Positioning of the approaches to CDA. I R. Wodak & M. Meyer (Red.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (s. 14–31). Sage.
- Mickwitz, Å., Lehtonen, H., Cvetanović, D. & Toom, A. (2021). Towards bilingual expertise – evaluating translanguaging pedagogy in bilingual degrees at the university level. *Language Learning in Higher Education*, 11(1), 195–217.
- Morgan, D.L. (1997). *Focus groups as qualitative research*. Sage. <https://doi.org/10.4135/9781412984287>
- Morgan, D.L., & Krueger, R.A. (1993). When to use focus groups and why. I D.L. Morgan (Red.), *Successful focus groups: Advancing the state of the art* (s. 3–9). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781483349008.n1>
- Moring, T., Godenhjelm, S., Haapamäki, S., Lindström, J.K., Östman, J.-O., Saari, M. & Sylvén, J. (2013). Language policies in universities and their outcomes: The University of Helsinki in a Northern European context. I A.-C. Berthoud, F. Grin & G. Lüdi (Red.), *Exploring the dynamics of multilingualism. The DYLAN project* (s. 299–322). John Benjamins.
- Mühlhäusler, P. (1996). *Linguistic ecology: Language change and linguistic imperialism in the Pacific region*. Routledge.
- Mühlhäusler, P. (2006). Babel revisited. I A. Fill & P. Mühlhäusler (Red.), *The ecolinguistics reader: Language, ecology and environment* (s. 159–164). Continuum.
- Myers-Scotton, C. (2002). *Contact linguistics: Bilingual encounters and grammatical outcomes*. Oxford University Press.
- Nicholas, H. & Starks, D. (2014). *Language education and applied linguistics*. Routledge.
- Nicol, D.J. & MacFarlane-Dick, D. (2007). Formative assessment and self-regulated learning: a model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 31(2), 199–218. Routledge.

- Nordiska ministerrådet. (2007). *Deklaration om nordisk språkpolitik 2006*. Hämtad 28 januari 2023 från <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:700895/FULLTEXT01.pdf>
- Numminen, J. & Piri, R. (1998). Kieliohjelman suunnittelu Suomessa. I S. Takala & K. Sajavaara (Red.), *Kielikoulutus Suomessa* (s. 7–21). Jyväskylän yliopisto.
- One stop English. (u.å.). *What is CLIL?* Hämtad 19 januari 2023 från <http://www.onestopenglish.com/clil/what-is-clil/>
- Palviainen, Å. (2011). *Frivillig svenska? Utbildningsrelaterade konsekvenser*. Magma. Hämtad 3 februari 2023 från <http://magma.fi/wp-content/uploads/2019/06/66.pdf>
- Palviainen, Å. & Jauhojärvi-Koskelo, C. (2009). Mitt i brytpunkten: Finska universitetsstudenters åsikter om svenskan. I L. Collin & S. Haapamäki (Red.), *Svenskan i Finland 11. Föredrag vid elfte sammankomsten för beskrivningen av Svenskan i Finland, Åbo den 16–17 maj 2008* (s. 125–133). Åbo Akademi.
- Paterlini, C. & Posti, M. (2012). *Kokemuksia MAK-pilotista*. Helsingfors universitet. Hämtad 2 februari 2023 från <https://docplayer.fi/9516515-Kokemuksia-mak-pilotista.html>
- Peal, E. & Lambert, W.E. (1962). The relation of bilingualism to intelligence. *Psychological Monographs: General and Applied*, 76(27), 1–23.
- Pennycook, A. (2018). Applied linguistic as epistemic assemblage. *AILA Review*, 31, 113–134.
- Phillipson, R. (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford University Press.
- Phillipson, R. (2006). Language policy and linguistic imperialism. I T. Ricento (Red.), *An introduction to language policy: Theory and method* (s. 346–361). Blackwell.
- Pomerantz, A. (1984). Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. I M. Atkinson & J. Heritage (Red.), *Structures of social action: Studies in Conversation Analysis* (s. 57–101). Cambridge University Press.
- Publikationsforum. (u.å.). *Jufo-portalen*. Hämtad 13 januari 2023 från <https://jfp.csc.fi/sv/>
- Puchta, C. & Potter, J. (2004). *Focus group practice*. Sage. <https://doi.org/10.4135/9781849209168>

- Register over vitenskaplige publiseringskanaler. (u.å.). *Last ned gjeldende liste*. Hämtad 13 januari 2023 från <https://kanalregister.hkdir.no/publiseringskanaler/AlltidFerskListe>
- Rehbein, J., ten Thije, J.D. & Verschik, A. (2012). Lingua receptive (LaRa) – remarks on the quintessence of receptive multilingualism. *The International Journal of Bilingualism*, 16(3), 248–264.
- Ricento, T. (2006a). Preface. I T. Ricento (Red.), *An introduction to language policy: Theory and method* (s. x–xii). Blackwell.
- Ricento, T. (2006b). Language policy: Theory and practice: an introduction. I T. Ricento (Red.), *An introduction to language policy: Theory and method* (s. 10–23). Blackwell.
- Saari, M. (2012). The development of Finnish into a national language. I M. Hüning, U. Vogl & O. Moliner (Red.), *Standard languages and multilingualism in European history* (s. 179–204). John Benjamins.
- Saari, M. (2011). Helsingin yliopisto kieliyhteisönä. I M. Johansson, P. Nuolijärvi & R. Pyykkö (Red.), *Kieli työssä: Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt* (s. 68–85). Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Saarinen, T. (2014). Language ideologies in Finnish higher education in the national and international context. A historical and contemporary outlook. I A.K. Hultgren, F. Gregersen & J. Thøgersen (Red.), *English in Nordic universities: Ideologies and practices* (s. 147–164). John Benjamins.
- Saarela, J. (2020). Den svenskspråkiga befolkningen i Finland 1990–2040. Magma och Folktinget. Hämtad 2 februari 2023 från <https://magma.fi/wp-content/uploads/2020/04/Den-svenskspr%C3%A5kiga-befolkningen-i-Finland-1990-2040.pdf>
- Salö, L. (2014). Language ideology and shifting representations of linguistic threats. A Bourdieusian re-reading of the conceptual history of domain loss in Sweden's field of language planning. I A.K. Hultgren, F. Gregersen & J. Thøgersen (Red.), *English in Nordic universities: Ideologies and practices* (s. 83–110). John Benjamins.
- Salö, L. (2016). *Languages and linguistic exchanges in Swedish academia* (Dissertations in bilingualism, 26). [Doktorsavhandling]. Stockholms universitet.
- Samisk språklag* (1086/2003).

- Saukkonen, P. (2013). Multiculturalism and cultural policy in northern Europe. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 16(2), 178–200.
- Schauman, C. (2018). *Tvåspråkiga examina – ett självklart val? Analys av tvåspråkiga examina vid Helsingfors universitet*. Svenska ärenden, Helsingfors universitet. Hämtad 3 februari 2023 från https://flamma.helsinki.fi/documents/37210/o/TvEx_Sv%C3%84r_2017-2018_slutlig.pdf
- Schiffman, H. F. (1996). *Linguistic culture and language policy*. Routledge.
- Schiffman, H. F. (2006). Language policy and linguistic culture. I T. Ricento (Red.), *An introduction to language policy: Theory and method*. Blackwell.
- Scimago journal & country rank. (2021). *Journal rankings*. Hämtad 13 januari 2023 från <https://www.scimagojr.com/journalrank.php>
- Seidlhofer, B. (2011). *Understanding English as a lingua franca*. Oxford University Press.
- Siilin, M. (2022). *Tvåspråkig examen – nyckeln till karriärframgång? En kartläggning av utexaminerade TVEX-studenters erfarenheter*. Svenska ärenden, Helsingfors universitet.
- Singh, M. & Han, J. (2008). The commodization of English and the Bologna process: global products and services, exchange mechanisms and trans-national labour. I R. Rubdy & P. Tan (Red.), *Language as commodity: global structures, local marketplaces* (s. 205–224). Continuum.
- Skutnabb-Kangas, T. (1981). *Tvåspråkighet*. Liber läromedel.
- Skutnabb-Kangas, T. & Phillipson, R. (Red.). (2023). *The handbook of linguistic human rights*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119753926.ch1>
- Slotte-Lüttge, A. & Forsman, L. (2013). *Skolspråk och lärande*. Utbildningsstyrelsen.
- Sluga, G. (2013). *Internationalism in the age of nationalism*. University of Pennsylvania Press.
- SOU 2002:27. *Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Kulturdepartementet.
- Språkinstitutet. (u.å., a). *Språk i Finland*. Hämtad 23 januari 2024 från https://www.sprakinstitutet.fi/sv/om_sprak/sprak_i_finland
- Språkinstitutet. (u.å., b). *Språkligt relevanta lagar*. Hämtad 31 januari 2024 från https://www.sprakinstitutet.fi/sv/om_sprak/sprakpolitik/finlands_spraklagstiftning/sprakligt_relevanta_lagar
- Språklag* (423/2003).

- Statistikcentralen. (u.å., a). *Befolkning efter språk 31.12*. Hämtad 29 augusti 2022 från https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_sv.html#befolkning-efter-harkomst-sprak
- Statistikcentralen. (u.å., b). *Klassificeringsnyckel mellan kommuner och språklig indelning år 2022*. Hämtad 31 augusti 2022 från https://www.stat.fi/sv/luokitukset/corrmaps/kunta_1_20220101%23kielisuhde_1_20220101/
- Statistikcentralen. (u.å., c). *Språk efter kön kommunvis, 1990–2021*. Hämtad 31 augusti 2022 från https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rm.px/
- Statsrådet. (2021). *Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2021*.
- Statsrådets beslut om timfördelningen i grundskolan (834/1993).
- Statsrådets förordning om universiteten (770/2009).
- Statsrådets förordning om ändring av 6 § i statsrådets förordning om riksomfattande mål för utbildningen enligt lagen om grundläggande utbildning och om timfördelning i den grundläggande utbildningen (793/2018).
- Statsrådets förordning om ändring av 6 § i statsrådets förordning om riksomfattande mål för utbildningen enligt lagen om grundläggande utbildning och om timfördelning i den grundläggande utbildningen (111/2023).
- Statsrådets kansli. (2017). *Svenskt lagspråk i Finland* (Statsrådets kanslis publikationsserie, 1/2017).
- Steffensen, S.V. & Fill, A. (2014). Ecolinguistics: The state of the art and future horizons. *Language Sciences*, 41(A), 6–25. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2013.08.003>
- Stenberg-Sirén, J. (2020). *Svenska, finska, engelska – komplement eller alternativ? En inblick i ungas språkanvändning*. Magma. Hämtad 28 januari 2023 från http://magma.fi/wp-content/uploads/2020/01/magma1_2020_webb-1.pdf
- Stenberg-Sirén, J. (2021). *Svenskan stark i de ungas vardag*. I L. Markelin & K. Kepsu (Red.), *Den svenskspråkiga ungdomsbarometern 2020. Del 2: Språk, medier och hobbyer* (s. 11–20). Magma.
- Studentexamensnämnden. (2022). *Poänggränser och bestämning av vitsord*. Hämtad 1 februari 2023 från <https://www.ylioppilastutkinto.fi/sv/utforandet-av-examen/poanggranser>
- Studentkåren vid Helsingfors universitet. (2010). *Samma på svenska. En utredning om svenskspråkiga tentamina vid Helsingfors universitet 2010*. Studentkåren

- vid Helsingfors universitet. Hämtad 28 januari 2023 från <https://docplayer.se/2383274-Samma-pa-svenska-en-utredning-om-svensksprakiga-tentamina-vid-helsingfors-universitet.html>
- Studera i Helsingfors. (u.å.). *Om Helsingforsalliansen*. Hämtad 27 januari 2023 från <https://studeraihelsingfors.fi/om-oss/>
- Suominen, I. (2022). *Språk gör världen större. Nätverket Svenska nu 2007–2022*. Nätverket Svenska nu. Hämtad 1 februari 2021 från https://svenskanu.fi/wp-content/uploads/2022/11/Svenska_nu_Historik_2007-2022_web.pdf
- Sundell, B. (2011). *Den obligatoriska svenskan – för och emot*. Magma. Hämtad 3 februari 2023 från <http://magma.fi/wp-content/uploads/2019/06/92.pdf>
- Sveriges universitets- och högskoleförbund. (u.å.). *NUS/EUA/IAU*. Hämtad 31 januari 2024 från <https://suhf.se/om-suhf/nus-eua-iau/>
- Sylvin, J. (2015, 27 mars). Rädslan för domänförlust gav språkstrategi. *Språkbruk*, 2015(1). Hämtad 24 januari 2024 från <https://sprakbruk.fi/artiklar/radslan-for-domanforlust-gav-sprakstrategi/>
- Takala, S. (2012). *Miten suomea ja ruotsia osataan äidinkielenä ja toisena kansalliskielenä peruskoulun ja lukion päättövaiheessa?* Hämtad 26 januari 2024 från https://kiesplang.fi/publications/Takala_Miten-suomea-ja-ruotsia-osataan_Kansalliskielistrategiaprojektille-laadittu-katsaus_2012.pdf
- Takala, S. (2014). Suomalaisen kielipolitiikan historiaa: muuttuvia tarpeita ja kielellisiä tukitoimia. I T. Leblay, T. Lammervo & M. Tarnanen (Red.), *Yleiset kielitutkinnot 20 vuotta* (s. 13–18). Utbildningsstyrelsen.
- Tandefelt, M. (1988). *Mellan två språk: en fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. Uppsala universitet.
- Tandefelt, M. (2001). *Finländsk tvåspråkighet*. Svenska handelshögskolan.
- Tandefelt, M. (2015). På mer än ett språk. I M. Tandefelt (Red.), *Gruppspråk, samspråk, två språk* (s. 221–252). Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Tartu ülikool. (u.å.). *Tartu ülikooli lugu*. Hämtad 1 februari 2024 från <https://ut.ee/et/sisu/tartu-ulikooli-lugu>
- Tedick, D.J., Christian, D. & Fortune, T.W. (2011). The future of immersion education: An invitation to ‘dwell in possibility’. I D.J. Tedick, D. Christian & T.W. Fortune (Red.), *Immersion education: Practices, policies, possibilities* (s. 1–10). Multilingual Matters.
- ten Thije, J.D. & Zeevaert, L. (2007). *Receptive multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. John Benjamins.

- Tinsley, T., & Doležal, N. (2018). *Language trends 2018. Language teaching in primary and secondary schools in England. Survey report*. British Council.
- Tollefson, J. W. (2006). Critical theory in language policy. I T. Ricento (Red.), *An introduction to language policy: Theory and method* (s. 42–59). Blackwell.
- Uppsala universitet. (u.å.). *Uppsala universitets historia i korthet*. Hämtad 1 februari 2024 från <http://www.uu.se/om-uu/historia/viktiga-artal/Universitetslag> (558/2009).
- Utbildningsstyrelsen. (u.å.). *Nivåskalan för språkkunskap och språkutveckling*. Hämtad 1 februari 2023 från <https://www.opf.fi/sv/utbildning-och-examina/nivaskalan-sprakkunskap-och-sprakutveckling>
- Utbildningsstyrelsen. (2019). *Grunderna för gymnasiets läroplan*.
- Vaughn, S., Shay, J. & Sinagub, J. M. (1996). *Focus group interviews in education and psychology*. Sage.
- Verschueren, J. (2012). *Ideology in language use. Pragmatic guidelines for empirical research*. Cambridge University Press.
- VISK = Hakulinen, A., Vilkkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T. R. & Alho, I. (2004). *Iso suomen kielipöytäkirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Webbversionen, hämtad 15 februari 2023 från <https://kaino.kotus.fi/visk/>
- Väistö, J. (2020). Finland, Sverige och ”tvångssvenskan”: I språkfrågans gråzon. *Historiska och litteraturhistoriska studier*, 95, 271–295. <https://doi.org/10.30667/hls.87664>
- Widdowson, H. (2006). Applied linguistics and interdisciplinarity. *International Journal of Applied Linguistics*, 16(1), 93–96.
- Wodak, R. & Fairclough, N. (1997). Critical Discourse Analysis. I T. A. van Dijk (Red.), *Discourse as social interaction* (s. 258–284). Sage.
- YLE. (2023, 31 mars). *Katso, mitä muutoksia yliopistojen todistusvalintaan esitetään vuodeksi 2026 – taustalla lukiolaisten paineet ja nykymallin kova arvostelu*. <https://yle.fi/a/74-20025119>
- Yliopistovalinta. (u.å., a). *Poängsättningen för betygsantagningen 2023–2025*. Hämtad 4 februari 2024 från <https://yliopistovalinnat.fi/sv/poangsattningen-for-betygsantagningen-2023-2025>
- Yliopistovalinta. (u.å., b). *Poängsättningen för betygsantagningen från år 2026*. Hämtad 4 februari 2024 från <https://yliopistovalinnat.fi/sv/poangsattningen-for-betygsantagningen-fran-ar-2026>

Åbo Akademi. (2014). *Ny undersökning kartlade finländarnas åsikter om svenskan*. Hämtad 3 februari 2023 från http://web.abo.fi/pressmaterial/sprakundersokning_Svenska.pdf

Nordica Helsingiensia

- NH 1/KKN 1 Hadle Oftedal Andersen: *Ikkje for ingenting. Jon Fosses dramatikk* (2004)
- NH 2 Mona Forsskåhl: *Mitt emellan eller strax utanför. Språkkontakt i finlandssvensk slang* (2005)
- NH 3/KKN 2 Hadle Oftedal Andersen: *Kroppsmodernisme* (2005)
- NH 4/TS 1 Jan-Ola Östman (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk* (2005)
- NH 5/KKN 3 Hadle Oftedal Andersen & Idar Stegane (red.): *Modernisme i nordisk lyrikk 1* (2005)
- NH 6/TS 2 Karin Hoyer, Monica Londen & Jan-Ola Östman (red.): *Teckenspråk: Sociala och historiska perspektiv* (2006)
- NH 7 Helga Hilmiðóttir: *A sequential analysis of nú and núna in Icelandic conversation* (2007)
- NH 8 Hanna Lehti-Eklund (red.): *Att växa till lärare – svensklärarytbildning i utveckling* (2007)
- NH 9 Nina Martola: *Konstruktioner och valens: verbfraser med åt i ett jämförande perspektiv* (2007)
- NH 10/SI 1 Jan Lindström (red.): *Språk och interaktion 1* (2008)
- NH 11 Jan Lindström, Pirjo Kukkonen, Camilla Lindholm & Åsa Mickwitz (red.): *Svenskan i Finland 10* (2008)
- NH 12 Anne Huhtala: *Det pedagogiska självet: en narrativ studie av direktvalda svenskläroverstudenter berättelser* (2008)
- NH 13/KKN 4 Hadle Oftedal Andersen, Peter Stein Larsen & Louise Mønster (red.): *Stedet. Modernisme i nordisk lyrikk 2* (2008)
- NH 14/DF 1 Helena Palmén, Caroline Sandström & Jan-Ola Östman (red.): *Dialekt i östra Nyland. Fältarbete i Liljendal med omnejd* (2008)
- NH 15 Camilla Kovero & Monica Londen: *Språk, identitet och skola. En undersökning i svenska skolor i huvudstadsregionen* (2009)
- NH 16 Lieselott Nordman: *Lagöversättning som process och produkt. Revideringar och institutioner vid lagöversättning till svenska i Finland* (2009)
- NH 17 Anita Schybergson: *Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938* (2009)
- NH 18/KKN 5 Hadle Oftedal Andersen, Per Erik Ljung & Eva-Britta Ståhl (red.): *Nordisk lyriktrafikk. Modernisme i nordisk lyrikk 3* (2010)

- NH 19/SI 2 Camilla Lindholm & Jan Lindström (red.): *Språk och interaktion 2* (2010)
- NH 20/DF 2 Caroline Sandström: *Genus i östra Nyland – från dialektutjämning till dialektmarkör* (2010)
- NH 21 Åsa Mickwitz: *Anpassning i språkkontakt – Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan* (2010)
- NH 22 Maria Green-Vänttinen, Christina Korkman & Hanna Lehti-Eklund (red.): *Svenska i finska gymnasier* (2010)
- NH 23/KKN 6 Hadle Oftedal Andersen, Per Bäckström & Unni Langås (red.): *Samspill mellom kunstartene. Modernisme i nordisk lyrikk 4* (2010)
- NH 24/DF 3 Sinikka Segerståhl: *Vaggyvisor i Kvevlax. Språkliga strukturer och konstruktioner* (2011)
- NH 25 Minna Nakari: *Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780–1930. Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet* (2011)
- NH 26 Leila Mattfolk: *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan* (2011)
- NH 27 Hanna Lehti-Eklund & Maria Green-Vänttinen: *Svenska i finska grundskolor* (2011)
- NH 28 Charlotta af Hällström-Reijonen: *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag* (2012)
- NH 29/TS 3 Karin Hoyer: *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk* (2012)
- NH 30/SI 3 Jan Lindström & Sofie Henricson (red.): *Språk och interaktion 3* (2012)
- NH 31 Anne Huhtala & Hanna Lehti-Eklund (red./toim.): *TAITOA kehittämässä: vieraiden kielten opiskelijoiden kielitaidosta ja kielenkäytöstä* (2012)
- NH 32 Tomas Lehecka: *Interrelaterade lexikala egenskaper. Engelska adjektivimporter i en svensk tidningskorpus* (2012)
- NH 33/KKN 7 Randi Brenden: *Åsta Holth – Feminist og postkolonialist* (2013)
- NH 34/DF 4 Helena Palmén: *Identitet i samspråk. Kodväxling till standardvarietet som risk och resurs i östnyländska samtal på dialekt* (2014)
- NH 35/KKN 8 Giuseppe Caruso: *Sigrid Undset: A modern crusader* (2014)
- NH 36 Melina Bister: *Topikövergång i textbaserade gruppsamtal* (2014)
- NH 37 Jan Lindström, Sofie Henricson, Anne Huhtala, Pirjo Kukkonen, Hanna Lehti-Eklund & Camilla Lindholm (red.): *Svenskans beskrivning 33* (2014)

- NH 38/KKN 9 Tatjana Brandt: *Livet mellan raderna. Revolt, tomrum och språkbrist i Agneta Enckells och Ann Jäderlunds tidiga poesi* (2014)
- NH 39/KKN 10 Claus Elholm Andersen: "På vakt skal man være". *Om litterariteten i Karl Ove Knausgårds Min kamp* (2015)
- NH 40 Leena Hamberg: *Samverkan i och med språket. Systemisk-funktionell analys av språkanvändning i en kommunal gränsaktivitet med nyanlända flyktingar som målgrupp* (2015)
- NH 41 Monica Londen, Åsa Mickwitz & Susanne Tiihonen (red.): "Hur svårt kan det vara?" *En antologi om hur lärare inom högre utbildning förnyar undervisningen* (2015)
- NH 42 Þórunn Blöndal: *Where grammar meets interaction. Collaborative production of syntactic constructions in Icelandic conversation* (2015)
- NH 43 Martina Huhtamäki: *En fråga om prosodi? Prosodiska drag hos frågor i Helsingforssvenska samtal* (2015)
- NH 44 Mila Engelberg: *Yleispätevä mies. Suomen kielen geneerinen, piilevä ja kieliopillistuva maskuliinisuus* (2016)
- NH 45 Maria Vidberg: *Ortnamn i kontakt i Helsingfors. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter* (2016)
- NH 46 Sofia Stolt: *Vägen till vitsordet: En studie av värderande yttranden i bedömarkommentarer på studentexamensuppsatser i modersmål och litteratur* (2016)
- NH 47 Tiina Räisä: *Medieritualer som klass- och kulturbundna diskurser och funktioner: Hufvudstadsbladets lucia och konstruktionen av Svenskfinland* (2016)
- NH 48/DF 5 Jan-Ola Östman, Caroline Sandström, Pamela Gustavsson & Lisa Södergård (red.): *Ideologi, identitet, intervention. Nordisk dialektologi 10* (2017)
- NH 49A/KKN 11 Daniela Silén: *Rolldiktens jag. Aspekter på svenskspråkiga rolldikter från Bellman till Runeberg* (2017)
- NH 49B Hanna Lehti-Eklund: *Språkhistoria, samtal och språkinläring. Ett urval artiklar* (2017)
- NH 50A Johanna Hyytiäinen: *Anvisningar och uppmaningar i klassrumsinteraktion: lärarens direktiv i svenskundervisningen i finska skolor* (2017)
- NH 50B Jenny Stenberg-Sirén: *Språk och språkideologier i radio och tv. Standardspråk och språkstandarder i finlandssvenska radio- och tv-nyheter* (2018)

- NH 51 Jonna Ahti: *Konventioner, kommunikation och konflikter i ett finlandssvenskt chattrum* (2018)
- NH 52 Väinö Syrjälä: *Namn – språk – ställe. Språkbrukarna i Svenskfinlands offentliga rum* (2018)
- NH 53 Beatrice Silén, Anne Huhtala, Hanna Lehti-Eklund, Jenny Stenberg-Sirén & Väinö Syrjälä (red.): *Svenskan i Finland 17* (2018)
- NH 54 Johan Schalin: *Preliterary Scandinavian sound change viewed from the east. Umlaut remodelled and language contact revisited* (2018)
- NH 55 Maria Fremer: *Tilltal i reklamfilm. Du-reformen i ett historiskt perspektiv* (2018)
- NH 56/SI 4 Jan Lindström & Sofie Henricson (red.): *Språk och interaktion 4* (2019)
- NH 57 Hanna Lahdenperä: ”Det finns miljoner sätt att vara”. Om *Monika Fagerholms Diva och den filosofiska läsningen* (2021)
- NH 58 Tomi Riitamaa: *Isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget? Studier i den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige* (2021)
- NH 59 Maïmouna Jagne-Soreau: *Postinvandringslitteratur i Norden. Den litterära gestaltningen av icke-vita födda och uppvuxna i Norden* (2021)
- NH 60 Heidi Poutanen: *Ekologisk produktion och konsumtion i skrift och bild. En socialsemiotisk analys av grön marknadsföring i finlandssvenska kundtidningstexter* (2022)
- NH 61 Hilda Forss, Hanna Lahdenperä & Julia Tidigs (red.): *Tanke/världar. Studier i nordisk litteratur* (2022)
- NH 62 Saija Tamminen-Parre: *Attityder till engelskan och till svenskan ur ett finskspråkigt perspektiv* (2023)
- NH 63 Marion Kwiatkowski: *Finding your place among different languages and cultures. Linguistic expressions of social identity by transcultural youth in rural Finland* (2024)
- NH 64 Jenny Sylvén: *Svenskan vid Helsingfors universitet: Språkpolicy, attityder och realiteter* (2024)

Serier

- KKN *Kultur og kritikk i Norden* (red. Claus Madsen)
- DF *Dialektforskning* (red. Jan-Ola Östman)
- SI *Språk och interaktion* (red. Jan Lindström)
- TS *Teckenspråksstudier* (red. Jan-Ola Östman)



ISBN 978-952-84-0096-7
ISSN 1795-4428
Helsingfors 2024